

**Landelijke
Kwaliteitsmonitor
Kinderopvang**

Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang

Gecombineerde metingen 2017-2018

Pauline Slot

IJsbrand Jepma

Paulien Muller

Bodine Romijn

Paul Leseman

LKK, december 2018

Universiteit Utrecht

Sardes

Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang

Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang
Rapport meting 2018
Gecombineerde gegevens metingen 2017-2018

Verklarende analyses kinderopvang, peuteropvang en
buitenschoolse opvang

Voorwoord

Voor de tweede keer op rij presenteert het consortium van de Universiteit van Utrecht en Sardes haar bevindingen over de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. Met de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) meet het consortium van 2017 tot en met 2020, met een mogelijke verlenging tot en met 2025, de kwaliteit in de vier typen kinderopvang in Nederland: kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang.

Zonder de welwillende medewerking van vele kinderopvangorganisaties en -medewerkers was de uitvoering van de LKK 2018 onmogelijk geweest. Daarom willen wij allereerst onze grote dank uitspreken aan alle pedagogisch medewerkers en gastouders die onze observatoren gastvrij hebben ontvangen en aan alle leidinggevenden van kinderopvangorganisaties en medewerkers van gastouderbureaus die dit mede mogelijk hebben gemaakt.

Daarnaast zijn wij blij met de grote flexibiliteit en inzet waarmee het observatorenteam in 2018 door het hele land in totaal 134 locatiebezoeken heeft afgelegd en beeldmateriaal heeft gecodeerd. Wij bedanken – in alfabetische volgorde – onze kundige observatoren: Channah Beijer, Kirsi de Blicck, Rosa Boom, Sanne Dirkse, Nienke Geijer, Lisette van de Graaf, Karin Groen, Sandra van Horne, Sjoerd Houweling, Angela de Jong, Katrin Jungheim, Iman Kichouhi, Wendy Klein, Lotte van Munster, Maha Omar, Esmée Rouvoet, Eva Schaafsma, Marlies Smit, Anne Stevers, Nina van Stokkum, Esmee Verheem, Sandra Vermeulen en Chris van Vliet.

De observatoren werden achter de schermen ondersteund door het matchmakers-team: Noa Bakker, Kyra Droste, Rosan Masseling, Jacintha Schuurman en Iris van Wijngaarden. We zijn blij met de doortastendheid en volharding waarmee zij 134 locaties hebben overtuigd van nut en noodzaak om mee te doen aan de LKK 2018.

Binnen de Universiteit Utrecht heeft Yanyan Au een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van de LKK 2018, met name rondom de verwerking van het videomateriaal.

Binnen Sardes hebben Tanja Schulting en Lisette Sleuwenhoek de coördinatie van het veldwerk en de matchmaking voor hun rekening genomen, en het voortouw genomen bij de afstemming en ingebruikneming van een doordacht relatiebeheersysteem dat specifiek voor de LKK ontwikkeld is. Zij hebben dit zorgvuldig en doortastend gedaan, waardoor de uitvoering van het veldwerk en de terugkoppeling van onderzoeksbevindingen voorspoedig is verlopen.

Dank ook aan het Kohnstamm Instituut en het NCKO voor de flexibele samenwerking bij het coderen van de video-opnamen die in het kader van de LKK zijn gemaakt.

Op verzoek van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is een klankbordgroep ingericht die structureel meedenkt met het LKK-team. Ook dit jaar weer hebben de leden van de klankbordgroep op constructieve wijze bijgedragen aan de duiding van de LKK-resultaten en het formuleren van speerpunten voor verder onderzoek. De leden van de klankbordgroep zijn – in alfabetische volgorde: Ron Baars (Vereniging GastOuderBranche), Ottavia van den Broek (Nysa), Nanne van Doorn (BKK),

Josette Hoex (Nji), Maartje Jacobs (Onderwijsinspectie), Marlieke van der Lelij (VNG), Hanke Palmen (Vereniging GastOuderBranche), Ernst Radius (Sociaal Werk Nederland), Carla Schipperheijn (BK), Marijke Schuurkes en Lonneke van Dijk (PPINK), Maaïke Vaes (Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang), Harriët Vermeer (Universiteit Leiden), Nienke Willering en Gjalt Jellesma (BOInK), Marjet Winsemius (Voor Werkende Ouders) en Laura Winters (VNG).

Tot slot bedanken we onze opdrachtgevers vanuit het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor de prettige samenwerking, in de personen van Rutger de Vos, Tobias van Schendel, Inge Bruggers en Reina Kloosterman.

De kinderopvangsector is bezig met een uitdagend jaar. Vanaf 1 januari 2018 traden de eerste kwaliteitverhogende maatregelen in het kader van de Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK) in werking, zoals het mentorschap en de 3-uursregeling. Ondertussen bereidt de sector zich al voor op de ingrijpende maatregelen die voor 2019 op de rol staan, zoals de aanpassingen in de beroepskracht-kind-ratio en de aanstelling van een pedagogisch beleidsmedewerker. Verder waren kinderopvangorganisaties in 2018 druk met de invoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming die op 25 mei 2018 in werking trad. Kinderopvangorganisaties die ook voorschoolse educatie bieden, zien zich geconfronteerd met extra uitdagingen, zoals de verhoging van het aantal uren voorschoolse educatie voor doelgroepkinderen naar 16 uur per week vanaf 2020. Tenslotte was er in 2018 sprake van groei in de vraag naar dagopvang terwijl het aanbod van beroepskrachten vanuit de opleidingen niet navenant is toegenomen.

Vanuit de LKK zien we dat de kinderopvangsector druk ervaart en dat er tegelijkertijd meer en meer verwacht wordt dat de kinderopvang als een volwaardige pedagogische en ontwikkelingsgerichte voorziening functioneert. De LKK-bevindingen stellen ons niet alleen in staat om een beeld te geven van de kwaliteit van de vier kinderopvangtypen in Nederland op dit moment. Ook bieden deze bevindingen op cumulatieve wijze zicht op de factoren die er toe doen voor de kwaliteit op de groepen: welke aspecten maken daadwerkelijk verschil voor de ontwikkeling van kinderen in de kinderopvang en waarom? De komende periode zullen we deze inzichten verder uitbouwen en delen met eenieder die zich betrokken voelt bij de kinderopvang.

Pauline Slot, Bodine Romijn & Paul Leseman (Universiteit Utrecht)
IJsbrand Jepma & Paulien Muller (Sardes)

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting.....	11
1. Inleiding	15
1.1 Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK)	15
1.2 Ontwikkelingen in de kinderopvang.....	16
1.3 Werkwijze.....	16
1.4 Analyse en terugkoppeling.....	17
1.5 Leeswijzer	18
2. Onderzoeksopzet.....	19
2.1 Steekproefontwerp	19
2.2 Steekproeftrekking.....	20
2.3 Werving en toestemmingsprocedure	23
2.4 Respons en non-respons	25
2.5 Meetinstrumenten	29
2.5.1 Observatie-instrumenten	29
2.5.1.1 Observatie-instrumenten op groepsniveau	30
2.5.1.2 Observatie-instrumenten op kindniveau	38
2.5.2 Interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders.....	40
2.6 Procedures.....	49
3. Kwaliteit in de kinderopvang.....	53
3.1 Observaties.....	53
3.1.1 Observaties met de CLASS Infant en CLASS Toddler	53
3.1.2 Observaties met de NCKO-interactieschalen	59
3.1.3 Observaties met de ITERS-R en ECERS-R.....	60
3.1.4 Observaties met de inCLASS Toddler	62
3.1.5 Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid	65

3.2	Interviewgegevens	68
3.2.1	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling	68
3.2.2	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	70
3.2.3	Activiteitenaanbod	72
3.3	Samenvattend beeld van de kwaliteit in de kinderdagopvang	73
4.	Kwaliteit in de peuteropvang	75
4.1	Observaties	75
4.1.1	Observaties met de CLASS Toddler	75
4.1.2	Observaties met de NKCO-interactieschalen	77
4.1.3	Observaties met de ECERS-R	79
4.1.4	Observaties met de inCLASS Toddler	80
4.1.5	Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid	83
4.2	Interviewgegevens	85
4.2.1	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling	85
4.2.2	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	88
4.2.3	Activiteitenaanbod	90
4.3	Samenvattend beeld van de kwaliteit in de peuteropvang	91
5.	Kwaliteit in de buitenschoolse opvang	93
5.1	Observaties	93
5.1.1	Observaties met de CLASS Pre-K	93
5.1.2	Observaties met de NCKO-interactieschalen	96
5.1.3	Observaties met de BSO Observatieschaal	98
5.1.4	Observaties met de inCLASS Pre-K	99
5.1.5	Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid	102
5.2	Interviewgegevens	104
5.2.1	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling	104
5.2.2	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	106
5.2.3	Activiteitenaanbod	108
5.3	Samenvattend beeld van de kwaliteit in de buitenschoolse opvang	109

6.	Kwaliteit in de gastouderopvang	111
6.1	Observaties.....	111
6.1.1	Observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K	112
6.1.2	Observaties met de NCKO-interactieschalen	115
6.1.3	Observaties met de FCCERS-R	116
6.1.4	Observaties met de inCLASS Toddler en Pre-K.....	118
6.1.5	Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid	122
6.2	Interviewgegevens	124
6.2.1	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling.....	124
6.2.2	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	127
6.2.3	Activiteitsaanbod	128
6.3	Samenvattend beeld van de kwaliteit in de gastouderopvang.....	130
7.	Kwaliteit van alle opvangtypen.....	133
7.1	Representativiteit van de bevindingen	133
7.2	De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang	134
7.3	Kwaliteit vanuit het perspectief van het kind	139
7.4	Trends in de kwaliteit van de kinderopvang	141
7.5	Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in internationaal perspectief.....	142
8.	Verklarende analyses kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang.....	143
8.1	Introductie en leeswijzer.....	143
8.2	Samenvatting en beschouwing van de resultaten	144
8.2.1	Kinder- en peuteropvang: de belangrijkste voorspellers van de kwaliteit.....	144
8.2.2	Buitenschoolse opvang: de belangrijkste voorspellers van de kwaliteit.....	148
8.3	Methodische aanpak en verantwoording	152
8.4	Voorspellers van de kwaliteit in de kinder- en peuteropvang.....	153
8.4.1	Pedagogisch medewerkers	153
8.4.2	Leidinggevenden	155
8.5	Voorspellers van de kwaliteit in de buitenschoolse opvang.....	158
8.5.1	Pedagogisch medewerkers	158
8.5.2	Leidinggevenden	160

Referenties 165

Bijlagen 167

Samenvatting

Sinds 2017 wordt in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland jaarlijks in beeld gebracht door een consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes onder de naam *Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang* (LKK). Dit nieuwe consortium heeft het stokje over genomen van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) dat eerder belast was met de monitoring van de kinderopvang-kwaliteit in Nederland. In 2017 verscheen een eerste rapport over de eerste kwaliteitsmeting in 2017, gebaseerd op toen nog relatief kleine steekproeven. **Dit rapport presenteert de gecombineerde resultaten van de eerste en tweede kwaliteitsmeting zoals die in 2017 respectievelijk 2018 hebben plaatsgevonden in de kinderopvang, de peuteropvang, de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang in Nederland.** In 2019 en 2020, en mogelijk daarna, vinden vervolgmetingen plaats.

De Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang kijkt in verschillende opzichten af van de wijze waarop voorheen de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in kaart is gebracht. Allereerst worden binnen de LKK jaarlijkse metingen uitgevoerd, van 2017 tot en met 2020, met een mogelijke verlenging tot 2025. Daarbij wordt een zogenaamde *rolling sampling* methode gevolgd. **De jaarlijkse metingen in relatief kleine, maar representatieve steekproeven worden over de jaren heen samengevoegd. Cumulatief ontstaat zo een totaal-steekproef van voldoende omvang om betrouwbare en nauwkeurige uitspraken over de kwaliteit van de kinderopvang te kunnen doen.** Omdat er elk jaar gegevens worden verzameld zijn ook trendanalyses mogelijk, die gevoeliger worden naarmate gegevens uit meer opeenvolgende meetjaren beschikbaar komen. Ten tweede zijn de metingen gericht op alle vormen van kinderopvang. Voor het eerste wordt ook de gastouderopvang meegenomen in het kwaliteitsonderzoek. Ten derde worden er in de LKK, naast de eerder door het NCKO gehanteerde instrumenten, ook nieuwe instrumenten ingezet om de kwaliteit van de kinderopvang te meten. Hiermee kan beter recht worden gedaan aan de veranderende functie van de kinderopvang van louter arbeidsmarktinstrument tot volwaardige pedagogische voorziening. De nieuwe instrumenten maken bovendien internationale vergelijking mogelijk omdat zij ook vaak in onderzoek in buitenland worden gebruikt. Ten slotte is voor het vaststellen van lange termijn trends, vergelijking met het eerdere onderzoek naar de kwaliteit van de kinderopvang gewaarborgd in de LKK. Als onderdeel van de metingen worden op een systematische manier video-opnamen van de interacties in de kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen gemaakt die door het NCKO en Kohnstamm Instituut met hun instrumenten op vergelijkbare wijze worden beoordeeld zoals in eerdere kwaliteitsmetingen.

In lijn met de gevraagde onderzoeksopzet, zijn **in 2017 en 2018 tezamen observaties verricht en interviews uitgevoerd in 61 groepen voor kinderopvang, 67 groepen voor peuteropvang, 64 groepen voor buitenschoolse opvang en 96 gastoudergezinnen, in totaal 288 onderzoekseenheden.** De groepen in de kinderopvang betroffen zowel 'horizontale' groepen met alleen baby's of alleen peuters, als 'verticale' groepen met zowel baby's als peuters. De steekproeftrekking is uitgevoerd volgens een gestratificeerd steekproefmodel om representatieve spreiding over regio's, urbane en rurale gebieden, en grootte van de opvangaanbieders te garanderen. De aselechte hoofdstekproef leverde in 2017 voor de meeste opvangsoorten een positieve respons van rond de 50 procent op. Voor de gastouders was de positieve respons beduidend lager. **In 2018 was de respons minder gunstig dan in**

2017, rond de 40 procent in de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang, en opnieuw aanzienlijk lager in de gastouderopvang. Analyse van de redenen om van deelname af te zien gaf geen aanleiding te concluderen dat de positieve respons in de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang vertekend is. De steekproeven van deze opvangsoorten kunnen daarom als representatief worden gezien.

De werving van gastouders bleek in verschillende opzichten in 2018 opnieuw veel lastiger dan bij de andere kinderopvangtypen het geval was. Het Landelijke Register Kinderopvang (LRK) bleek voor de sector gastouderopvang minder actueel en accuraat. Direct contact leggen via opgegeven telefoonnummers of emailadressen was aanmerkelijk moeilijker dan in de andere kinderopvangsectoren. Als er al direct contact was gelegd, was de bereidheid mee te werken veel geringer. Zowel in 2017 als in 2018 zijn de gewenste aantallen uiteindelijk niet gehaald. **De conclusie is dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. De steekproef geeft mogelijk een te positief beeld van de situatie van de gastouderopvang in Nederland.**

Uit de gecombineerde metingen van 2017 en 2018 komt een overwegend positief beeld naar voren van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. **De gemiddelde emotionele proceskwaliteit is in alle kinderopvangtypen als voldoende tot goed.** De gastouderopvang geeft een iets ander beeld. Hoewel de emotionele kwaliteit gemiddeld vergelijkbaar is met die van de andere opvangsoorten, is de variatie groter met opvallende uitschieters naar beneden. **De gemiddelde educatieve kwaliteit is in alle opvangtypen duidelijk lager.** Hoewel de educatieve proceskwaliteit gemiddeld in alle opvangtypen op of iets boven de grens ligt van wat volgens de standaards van het meetinstrumentarium als voldoende kan gelden, is er sprake van grotere variatie dan bij de emotionele proceskwaliteit. Voor de gastouders is het beeld opnieuw anders. De uitschieters zijn in deze opvangsoort vaker, en ook extremer, naar beneden.

Het onderzoek geeft aanwijzingen dat **verticale groepen in de kinderopvang minder gunstig zijn dan horizontale voor zowel peuters als baby's, maar vooral voor baby's.** Dit geldt zowel voor de kwaliteit op emotioneel als op educatief vlak, en ook voor de omgevingskwaliteit.

Het overwegend positieve beeld van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang wordt bevestigd door de resultaten van de interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders. Het **pedagogisch klimaat is als affectief-inclusief te karakteriseren** in alle opvangsoorten. Er is ook een duidelijke oriëntatie op spelbegeleiding. Het groepsbeleid – zoals het belang dat aan stabiliteit van de groep wordt gehecht of het toepassen van een opendeurenbeleid – verschilt wel binnen en tussen de opvangsoorten. De rol die aan kinderen wordt gegeven bij de vormgeving van het dagprogramma en beleid van de opvang verschilt sterk. In het algemeen zijn de scores voor kinderp participatie niet hoog, waarbij de relatief hoge score voor kinderp participatie in de buitenschoolse opvang positief opvalt.

De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt bevestigd door de gegevens uit de interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders over het activiteitsaanbod. Er is in alle opvangsoorten een **relatief sterke oriëntatie op het stimuleren van exploratief spel, sociaal spel en taal** (dit laatste aanzienlijk minder in buitenschoolse opvang), maar in ervaringsdomeinen als creatieve en muzikale vorming, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming is het aanbod beperkter. Buitenactiviteiten betreffen voornamelijk spelen in de tuin of op een speelplein.

De informatie uit de interviews laat zien dat de structurele kwaliteitskenmerken, zoals opleidingsniveau van de medewerkers, groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio, in overeenstemming zijn met de wettelijke regels. **De werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders is overwegend positief.** Zij ervaren gemiddeld een prettig collegiaal werkklimaat en hebben het gevoel betrokken te worden bij beslissingen binnen de organisatie. De ervaren werkstress is in het algemeen laag. Het **aanbod aan professionaliseringsactiviteiten is gemiddeld matig**, met matig-frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega's of collega-gastouders en leidinggevenden. Dit beeld verschilt niet sterk tussen de opvangsoorten, met uitzondering van de gastouderopvang, waar de aandacht voor professionalisering duidelijk minder is.

De kwaliteit van de kinderopvang is ook onderzocht vanuit het gezichtspunt van de kinderen. Voor dit doel is in bijna alle groepen een aantal willekeurig gekozen kinderen individueel gevolgd. De **kwaliteit van de interacties die individuele kinderen hebben met pedagogisch medewerkers en gastouders is voldoende tot goed.** De kwaliteit van de interacties met een gastouder zijn gemiddeld hoger, maar laat tegelijkertijd ook de grootste spreiding zien, wat duidt op grote verschillen tussen gastouders. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties die kinderen met andere kinderen hebben valt op dat de buitenschoolse opvang het gemiddeld genomen beter doet dan de andere typen. De speelwerkhouding van kinderen is gemiddeld in de midden-range. Het **gedrag van de kinderen in de groep scoort hoog** in alle typen – er zijn weinig conflicten, kinderen gedragen zich overwegend pro-sociaal en reguleren hun emoties adequaat. Het **gemiddelde welbevinden van de kinderen is hoog** in alle opvangtypen. De **gemiddelde betrokkenheid is matig.** Afgemeten aan gangbare standaards, bevestigen de uitkomsten de overwegend goede kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang.

Het beeld dat uit de observaties en interviews van de LKK-metingen in 2017 en 2018 naar voren komt, **komt in grote lijnen overeen met de resultaten van de voorgaande kwaliteitsmetingen.** Wat betreft kinderopvang en peuteropvang, blijken aspecten als de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate waarin zij respect tonen voor de autonomie van de kinderen en hen ondersteunen om wenselijke gedrag te vertonen in de groep in voldoende mate aanwezig te zijn. **De stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling blijken, evenals in voorgaande metingen, minder goed ontwikkeld** te zijn en worden vaker als onvoldoende beoordeeld. Voor de buitenschoolse opvang laten de huidige gecombineerde resultaten een overwegend gelijk gebleven kwaliteit zien in vergelijking met voorgaande meting. Voor de gastouderopvang is het totaalbeeld eveneens gunstig. **Vergelijking met voorgaande metingen wijst op een stabiel kwaliteitspatroon**, met hetzelfde patroon van hogere en lagere scores als in de andere opvangtypen. Een belangrijke kanttekening is dat **de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien en mogelijk een te positief beeld geeft.**

De situatie in Nederland kan met gegevens uit een aantal andere landen worden vergeleken waar in onderzoek dezelfde observatie-instrumenten zijn gebruikt. De **gemiddelde scores voor de opvang van peuters (kinder- en peuteropvang samen) op emotionele en educatieve proceskwaliteit zijn in Nederland hoger dan wat met dezelfde meetinstrumenten gevonden is in representatieve studies in Duitsland, Portugal, de Verenigde Staten, Vlaanderen en Zwitserland.** Op emotioneel vlak scoort de Nederlandse kinderopvang even hoog als Finland, maar op educatief vlak lager. De emotionele kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is iets lager dan die van de kinderopvangcentra in een representatieve studie in Denemarken, maar de educatieve kwaliteit is weer aanmerkelijk hoger. Voor

de babyopvang zijn er minder internationale vergelijkingen mogelijk, omdat er minder onderzoek naar gedaan is. De babyopvang in de huidige steekproef scoort hoger op zowel emotionele als educatieve kwaliteit dan de babyopvang in de onderzoeken in Vlaanderen, Portugal en de Verenigde Staten. Voor de buitenschoolse opvang zijn geen vergelijkingen mogelijk met buitenlands onderzoek.

Toegevoegd aan deze rapportage over de gecombineerde metingen van 2017 en 2018, zijn eerste verkenningen van de relaties tussen de geobserveerde emotionele en educatieve proceskwaliteit en kenmerken van de medewerkers, de groepen en de centra. Deze verkenningen beperken zich voornamelijk tot de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang. De verschillen in de geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit van de kinderopvang en peuteropvang, die voor deze verkenningen zijn samengenomen, blijken in het algemeen goed verklaard te kunnen uit kenmerken van de opvang. Hoe precies de oorzaak-gevolg relaties zijn, vraagt om nader onderzoek met sterkere onderzoeksopzetten. **Groepsgrootte en de kind-beroepskracht ratio zijn in combinatie belangrijke voorspellers van de emotionele kwaliteit, maar niet van de educatieve kwaliteit.** Een grotere groep is gunstig voor de emotionele kwaliteit mits de kind-beroepsratio in overeenstemming met de wettelijk eisen is. Een grotere groep biedt meer mogelijkheden voor kind-kind interacties en zelfgestuurde activiteiten. **Het aandeel baby's binnen een groep hangt negatief samen met zowel de emotionele als educatieve kwaliteit.** Een **inclusief klimaat dat recht doet aan de diversiteit van kinderen en ouders hangt positief samen met beide vormen van kwaliteit.** Contact met ouders via nieuwe interactieve media en groepsbijeenkomsten is eveneens positief geassocieerd met beide vormen van kwaliteit, mogelijk omdat deze contacten de kans bieden aan ouders om verwachtingen en ambities ten aanzien van het kind met medewerkers te delen. **Ondersteuning van de professionele ontwikkeling van de medewerkers hangt positief samen met de emotionele en educatieve kwaliteit.** Versterking van interactievaardigheden op emotioneel gebied vraagt waarschijnlijk om individuele coaching, terwijl versterking van het educatieve klimaat meer gedijt bij professionalisering in teamverband. **De inzet van HBO-opgeleiden draagt ook bij aan de kwaliteit.**

Wat betreft de buitenschoolse opvang kunnen de verschillen in geobserveerde emotionele en educatieve proceskwaliteit eveneens goed verklaard worden. De resultaten suggereren dat de **buitenschoolse opvang niet simpel een verlenging van de voorschoolse kinderopvang voor oudere kinderen is, maar een eigen opvangsoort.** Structurele randvoorwaarden zoals de groepsgrootte, het opleidingsniveau van de medewerkers, kenmerken van het pedagogisch beleid zoals het werken met vaste versus open groepen, en het ouderbeleid, laten interessante verschillen zien die deze gedachte ondersteunen. **Buitenschoolse opvang lijkt te vragen om gespecialiseerde medewerkers en een passende ruimte en inrichting.** Dit verklaart wellicht de negatieve samenhang met de emotionele en educatieve kwaliteit van het aantal verschillende opvangsoorten (van baby-opvang tot voorschoolse educatie) dat wordt geboden binnen het kindercentrum. Naast verschillen met de kind- en peuteropvang, zijn er ook constanten, zoals het **belang van professionalisering en de inzet van HBO-opgeleide medewerkers** op emotioneel en educatief vlak.

Uitgebreidere samenvattingen per opvangsoort zijn te vinden aan het einde van de Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6. Hoofdstuk 7 geeft een samenvatting en beschouwing van de belangrijkste resultaten over alle opvangsoorten tezamen.

1. Inleiding

1.1 Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK)

In 2018 is voor de tweede keer de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) uitgevoerd door het consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes. Dit consortium heeft het stokje overgenomen van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) om in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de komende jaren de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang te monitoren.

Dit rapport bevat de gecombineerde bevindingen van de kwaliteitsmetingen die in 2017 en 2018 hebben plaatsgevonden in de kinderopvang, de peuteropvang¹, de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang in Nederland. De LKK wordt volgens een zogenaamde *rolling sampling* methode uitgevoerd, met jaarlijkse metingen in relatief kleine, maar landelijk representatieve steekproeven. Door de gegevens van opeenvolgende jaren te combineren, ontstaat geleidelijk één grote steekproef. Over de meting in 2017 is al gerapporteerd. Het onderhavige rapport gaat over de gecombineerde metingen van 2017 en 2018 tezamen. In 2019 en 2020, en daarna, vinden vervolgmetingen plaats en worden de steekproeven van de verschillende kinderopvangtypen in totaal steeds groter, zodat de uiteindelijk gewenste omvang van de steekproeven wordt bereikt. Voor trendanalyses – veranderingen in de tijd – is het nog te vroeg. Daarvoor zijn gegevens van minstens drie opeenvolgende jaren nodig.

Kenmerkend voor de LKK-werkwijze is:

- Het betreft jaarlijkse metingen van 2017 tot en met 2020 (met een mogelijke verlenging tot 2025) volgens een *rolling sampling* model.
- De meting is gericht op alle vormen van kinderopvang, wat betekent dat voor het eerst ook de gastouderopvang wordt meegenomen.
- Naast het eerder door het NCKO gehanteerde instrumentarium worden andere instrumenten ingezet om de kwaliteit te meten, zoals de CLASS, de Leuvense welbevinden- en betrokkenheidsschaal en uitgebreide vragenlijsten, gericht op de achtergrond en werkbeleving van de medewerkers en organisatiekenmerken.
- Dit verbreedt de manier waarop naar kwaliteit wordt gekeken en maakt internationale vergelijking beter mogelijk.
- Tenslotte ontvangen alle deelnemers een terugkoppeling van de bevindingen op de eigen locatie, met concrete tips en tops. Dit illustreert de wens vanuit de LKK om samen met het werkveld de kwaliteit van de kinderopvang verder te versterken.

De LKK is zo opgezet dat een vergelijking met eerdere kwaliteitsmetingen door het NCKO en Kohnstamm Instituut mogelijk is, waarmee lange termijn-trends in de kwaliteit van de Nederlandse

¹ Onder de peuteropvang verstaan wij de voormalige peuteropvang in peuterspeelzalen, die bij wet per 1 januari 2018 is geharmoniseerd met de kinderopvang wat betreft kwaliteit, toezicht en financieringsstructuur. Peuterspeelzalen worden in toenemende mate overgenomen door kinderopvangorganisaties. Voor zover zij nog als apart opvangtype worden aangeboden binnen de kinderopvang, vallen ze in dit onderzoek ook onder peuteropvang.

kinderopvang kunnen worden gevolgd. Daarom zijn in de meetronden 2017 en 2018 video-opnamen gemaakt van interacties in de kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen die door respectievelijk het NCKO en Kohnstamm Instituut met hun instrumenten op vergelijkbare wijze zijn beoordeeld als in de eerdere kwaliteitsmetingen.

1.2 Ontwikkelingen in de kinderopvang

Lange tijd is de kinderopvang in Nederland vooral gezien als een arbeidsmarktinstrument, maar in het afgelopen decennium is dit beeld gaan verschuiven. Kinderopvang wordt in toenemende mate gezien als een volwaardige pedagogische voorziening, die een belangrijke rol kan spelen in de opvoeding en ontwikkeling van jonge kinderen en in de brede talentontwikkeling van kinderen in de basisschoolleeftijd. Het recente SER-advies (2016)² markeert deze verschuiving van perspectief, evenals belangrijke ontwikkelingen binnen de kinderopvangsector zelf, zoals de ontwikkeling van integrale kindercentra (IKC's). Ook de forse investeringen die de afgelopen jaren zijn gedaan om de kwaliteit van de kinderopvang te verbeteren, onder andere gericht op de versterking van taal- en interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers³, getuigen van een veranderde visie op de kinderopvangsector.

De Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK) die per 1 januari 2018 is ingegaan, bevestigt deze tendens. De Wet IKK bevat diverse maatregelen die, zo wordt verondersteld, de kwaliteit van de kinderopvang positief kunnen beïnvloeden. Zo wordt er meer aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van het kind, en is er meer aandacht voor het faciliteren van coaching van pedagogisch medewerkers door hbo'ers en het versterken van de expertise in het omgaan met baby's⁴. Ook hebben alle kinderen in de opvang een mentor toegewezen gekregen. De wijzigingen voor de beroepskracht-kind-ratio gaan per 1 januari 2019 in. De ratio voor baby's (nuljarigen) wordt aangescherpt van 1 op 4 naar 1 op 3. Bovendien gaat het maximale aantal 'vaste' gezichten voor nuljarigen van drie naar twee. De ratio voor kinderen van 7 tot 13 jaar (buitenschoolse opvang) wordt verruimd van 1 op 10 naar 1 op 12. Voor verticale groepen van 4 tot 13 jaar geldt een ratio van 1 op 11. De kwalificatie-eisen van pedagogisch medewerkers worden (gefaseerd) verhoogd. Per 1 januari 2023 moeten deze professionals voldoen aan de taalnorm 3F (voor mondelinge vaardigheden). Verder worden opleidingsplannen voor leren en ontwikkelen van het personeel verplicht, en werkt de sector aan de invulling van een landelijk systeem van permanent leren in de kinderopvang. Dergelijke maatregelen kunnen hun beslag krijgen in de kwaliteit op de groepen. De lopende en nog komende beleidsinitiatieven op het gebied van de kwaliteitsverbetering in de kinderopvang proberen we te relateren aan de uitkomsten van de LKK.

1.3 Werkwijze

De LKK-werkwijze is als volgt. Op basis van een gestratificeerde steekproeftrekking zijn er voor de meting van 2017 154 kinderopvanglocaties bezocht. In 2018, opnieuw op basis van een gestratificeerde steekproeftrekking, zijn 134 nieuwe kinderopvanglocaties bezocht, verdeeld over de vier opvangtypen: 30 kinderdagverblijven, 34 peuteropvanglocaties, 31 locaties voor buitenschoolse

² Sociaal Economische Raad (2016). *Gelijk goed van start. Visie op het toekomstige stelsel van voorzieningen voor jonge kinderen*. Den Haag: SER.

³ Staatscourant (2014). *Tijdelijke subsidieregeling versterking taal- en interactievaardigheden beroepskrachten en gastouders in de kinderopvang*, jaargang 2014, nummer 35946.

⁴ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2017). *Veranderingen in de kwaliteitseisen voor ondernemers in de kinderopvang*. Den Haag: SZW. Zie voor recente informatie: veranderingenkinderopvang.nl.

opvang en 39 gastouders⁵. Dit rapport presenteert gegevens van in totaal 288 kinderopvanglocaties. Getrainde en pedagogisch onderlegde observatoren hebben de locaties bezocht en de kwaliteit in beeld gebracht aan de hand van observaties, gestructureerde interviews en filmmateriaal met behulp van iPads.⁶ Filmmateriaal is vervolgens gecodeerd door getrainde en gecertificeerde observatoren.

In dit tweede jaar van de LKK zijn een aantal verbeteringen doorgevoerd, met name gericht op de wervingsprocedure, de uitvoering van de locatiebezoeken en de administratie van het veldwerkproces en de binnenkomende data. Zo zijn voor gastouders een aantal aanpassingen doorgevoerd om deelname laagdrempeliger te maken, zoals de instelling van een onkostenvergoeding. Om de afstemming met het instrumentarium van het NCKO en het Kohnstamm Instituut verder te verbeteren, zijn de filminstructies aangepast. Ook zijn de interviewvragenlijsten ingekort om deze gebruiksvriendelijker te maken. De LKK-medewerkers konden dit jaar permanent zicht houden op elke stap in het veldwerkproces via een voor dit doel ontwikkeld ICT-systeem.

Ook dit jaar was een belangrijk punt van aandacht de bescherming van de onderzoeksgegevens. Alle interviewgegevens, observatienotities, observatiescores en filmopnamen werden direct na de bezoeken vanaf de iPads via een beveiligde internet- (https) of 4G-verbinding doorgestuurd naar de Universiteit Utrecht, waar ze direct werden geanonimiseerd en opgeslagen op een beschermde dataservert. Het opschonen, coderen en analyseren van de gegevens gebeurde op de universiteit in een beschermde omgeving, en alleen door leden van het onderzoeksteam. Een beschrijving van het databeheer en de beveiligingsmaatregelen is op aanvraag te verkrijgen.

1.4 Analyse en terugkoppeling

De kwaliteitsmetingen van 2017 en 2018 geven tezamen al een goed beeld van de proceskwaliteit en de structurele kwaliteit in de kinderopvang in Nederland, zowel op kindniveau als op groepsniveau. Gezien het cumulatieve karakter van de monitor, is het eerste deel van deze tweede rapportage nog vooral beschrijvend van aard. Om te kunnen bepalen welke proceskenmerken, structurele kenmerken, organisatorische kenmerken en beleidsaspecten van invloed zijn op kwaliteit van de verschillende typen kinderopvang is aan het einde van dit rapport een hoofdstuk gewijd aan de eerste verklarende analyses waarin de samenhang tussen geobserveerde pedagogische kwaliteit en kenmerken van medewerkers, groepen en centra centraal staan.

De LKK-resultaten worden op verschillende manieren met het veld en met belangstellenden gedeeld. De website (www.monitorlkk.nl) is een belangrijke informatiebron, waar de onderzoeksrapporten te vinden en te downloaden zijn. Tevens zijn op de site links te vinden naar artikelen die verschijnen rondom de LKK-bevindingen. Ook zijn op de site filmpjes geplaatst van kinderopvanglocaties die in 2017 aan de meting hebben deelgenomen, bedoeld om potentiële nieuwe deelnemers te informeren. Aanvullend op de website verschijnt tenminste tweemaal per jaar een nieuwsbrief, gericht aan alle kinderopvangorganisaties en gastouders die staan ingeschreven in het Landelijk Register Kinderopvang.

⁵ Het streven was om naast de 32 gastouderbezoeken die voor 2018 gepland stonden zo'n 20 extra gastouders bij de meting te betrekken. Dit omdat in 2017 de respons onder gastouders achter bleef bij het beoogde aantal van 80 bezoeken. Echter, ook in 2018 liep het LKK-team tegen een zeer hoge non-respons onder gastouders.

⁶ Bij de kinderdagverblijven, peuteropvang en buitenschoolse opvang is van tevoren steekproefsgewijs bepaald op welke groep geobserveerd zou worden.

1.5 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. In Hoofdstuk 2 wordt de opzet van het onderzoek beschreven. Eerst wordt ingegaan op de steekproeftrekking en de werving van locaties. Tenslotte wordt ingegaan op de respons, het meetinstrumentarium en de procedures. In de hoofdstukken 3 tot en met 6 worden de bevindingen per opvangtype gepresenteerd, te beginnen met de kinderdagopvang (Hoofdstuk 3), dan de peuteropvang (Hoofdstuk 4), daarna de buitenschoolse opvang (Hoofdstuk 5) en tenslotte de gastouderopvang (Hoofdstuk 6). Per hoofdstuk worden eerst de resultaten van de observaties beschreven, uitgaande van de verschillende instrumenten die zijn gehanteerd. Daarna worden de gegevens uit de gestructureerde interviews gepresenteerd, waarbij achtereenvolgens wordt ingezoomd op achtergrondkenmerken en werkbeleving van de medewerkers; structurele kwaliteit en groepssamenstelling; pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat; en het activiteiten aanbod. Elk van deze vier hoofdstukken wordt afgesloten met een samenvattende en concluderende paragraaf. Hierin wordt voor de betreffende opvangsoort kort en krachtig samengevat wat het beeld van de kwaliteit is op basis van de observaties en interviews. Hoofdstuk 7 is integrerend, concluderend en reflecterend van aard. Eerst worden de bevindingen van de LKK vergeleken met eerdere landelijke kwaliteitsmetingen. Vervolgens wordt samengevat hoe het gesteld is met de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. Hoofdstuk 8, tot slot, geeft een eerste beeld van de uitkomsten van de verklarende analyses die inzicht geven in de belangrijkste determinanten van kwaliteit.

2. Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de onderzoeksopzet van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang. We bespreken achtereenvolgens het steekproefontwerp, de steekproeftrekking, de werving en toestemmingsprocedure, de respons en non-respons en tot slot het meetinstrumentarium en de procedures.

2.1 Steekproefontwerp

In de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) (2017 t/m 2020, mogelijk t/m 2025) werken we aan een steeds groter wordende steekproef. Bij de eerste meting van de LKK in 2017 was het de bedoeling kwaliteitsmetingen te verrichten bij 32 opvanggroepen elk voor de opvangsoorten kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang, en bij 80 gastouders binnen de gastouderopvang, ofwel 176 groepen in totaal. Bij de vervolgmetingen in 2018, 2019 en 2020 is het de bedoeling om steeds 32 groepen voor alle kinderopvangtypen in te sluiten, ofwel steeds 128 groepen in totaal. Omdat het in 2017 vanwege een tegenvallende respons van de gastouderopvang niet is gelukt om kwaliteitsmetingen te doen bij de gewenste 80 gastouders, zijn in 2018 extra inspanningen gepleegd om ter compensatie meer dan de geplande 32 gastouders mee te krijgen. Verderop in dit hoofdstuk worden de exacte cijfers gepresenteerd.

Deze wijze van cumulatieve steekproefopbouw, volgens de *rolling sampling* benadering, maakt dat er over de jaren heen een steeds preciezer landelijk beeld ontstaat van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang. In deze rapportage wordt verslag gedaan van de kwaliteitsmetingen in 2017 en 2018 samen. De steekproefgrootten per opvangtype zijn weliswaar nog steeds betrekkelijk klein, maar tezamen aanmerkelijk groter dan in 2017. Dat betekent dat de gegevens in dit rapport een betrouwbaardere indicatie vormen van de kwaliteit van alle kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen in Nederland dan de gerapporteerde gegevens van 2017 en een nauwkeuriger schatting geven van de kwaliteit op de schaal van de hele populatie. Desondanks moeten we rondom de scores nog steeds een marge aanhouden bij generalisatie naar de populatie van alle kinderopvang in Nederland. In Hoofdstuk 8 wordt voor de belangrijkste bevindingen ingegaan op de nauwkeurigheid ervan.

Om per meting een steekproef te verkrijgen die representatief is naar belangrijk geachte kenmerken als regio van het land, urbanisatiegraad en omvang van de opvanglocatie, wordt steeds een gestratificeerde steekproef getrokken met de volgende strata:

1. *Regio* (4 kenmerken: Noord, Midden-Oost, West en Zuid);
2. *Urbanisatiegraad* (2 kenmerken: landelijk en stedelijk);
3. *Grootte van de locatie* (2 kenmerken: klein en groot).

Dit resulteert in een steekproefmodel met 16 cellen (4 x 2 x 2) per opvangtype, zoals in Tabel 2.1.1 is weergegeven. Binnen de cellen worden opvanglocaties en gastouders die aan de kenmerken van deze cellen voldoen aselekt getrokken.

Tabel 2.1.1 Steekproefontwerp⁷

COROP-gebied in	Urbanisatiegraad	Grootte van de locatie	Aantal groepen (één per locatie)
Noord Friesland, Groningen, Drenthe	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
Midden-Oost Utrecht, Gelderland, Overijssel, Flevoland	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
West Noord-Holland, Zuid-Holland	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
Zuid Noord-Brabant, Limburg, Zeeland	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
Totaal			32

Per cel trekken we per jaar voor de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang – aselect – steeds twee opvanggroepen voor de kwaliteitsmetingen. Bij de gastouderopvang is in 2017 en 2018 gestreefd naar meer gastouders per cel (respectievelijk 5 en 3 gastouders), omdat de kwaliteit van de gastouderopvang voor het eerst op landelijk niveau wordt gemeten, en er vanuit eerder kwaliteitsonderzoek nog weinig over bekend is.

2.2 Steekproeftrekking

Voor het trekken van een landelijke steekproef kinderopvang worden voor elke meting binnen de vier grote regio's in Nederland op aselecte wijze steeds twee nieuwe kleinere gebieden geselecteerd, zie Tabel 2.2.1.

Tabel 2.2.1 Steekproeftrekking naar regio, provincie en COROP-gebied

Regio	Provincie	COROP-gebied
Noord	Friesland, Groningen, Drenthe	Zuidwest-Friesland, Zuidoost-Friesland (LKK2017) Oost-Groningen, Zuidwest-Drenthe (LKK2018)
Midden-Oost	Utrecht, Gelderland, Overijssel, Flevoland	Twente, Noord-Overijssel (LKK2017) Utrecht, Arnhem/Nijmegen (LKK2018)
West	Noord-Holland, Zuid-Holland	Kop van Noord-Holland, Agglomeratie Haarlem (LKK2017) IJmond, Delft en Westland (LKK2018)
Zuid	Noord-Brabant, Limburg, Zeeland	Zeeuws-Vlaanderen, Zuidoost-Noord-Brabant (LKK2017) West-Noord-Brabant, Midden-Limburg (LKK2018)

⁷ Bij de gastouderopvang is bij de LKK2017 en LKK2018 gestreefd naar meer gastouders per cel.

Voor de streekproeftrekking wordt gebruik gemaakt van de CBS-indeling van Nederland in 40 zogenaamde COROP-gebieden.⁸ In deze rapportage, waarin de gegevens van 2017 en 2018 samen worden geanalyseerd, gaat het om vier COROP-gebieden per regio, ofwel 16 in totaal. Bij de volgende LKK-metingen in 2019 en 2020 worden per regio nieuwe COROP-gebieden gekozen. Na vier jaarlijkse kwaliteitsmetingen is dan in 2020 de kinderopvang uit 32 van de 40 COROP-gebieden in Nederland in de steekproef vertegenwoordigd.

Uit alle locaties kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang (alle vier kinderopvangtypen) binnen die regio's en COROP-gebieden worden gestratificeerde steekproeven getrokken. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het populatiebestand het Landelijk Register Kinderopvang (LRK).⁹

Bij de stratificatiecriteria 'urbanisatiegraad' en 'grootte' worden per meting verschillende aanvullende beslissingen genomen, weergegeven in Tabel 2.2.2. Bij urbanisatiegraad wordt hoofdzakelijk rekening gehouden met het aantal inwoners per km² in de gemeente,¹⁰ maar als er binnen een COROP-gebied geen gemeente voorkomt met meer dan 1.000 inwoners per km² (*absoluut criterium*), dan komt de meest stedelijke gemeente in dat COROP-gebied in aanmerking (*relatief criterium*), zodat elk COROP-gebied tenminste één relatief stedelijk gebied heeft. Voor de meting in 2017 was deze beslisregel nog niet van kracht, waardoor we toen geen kinderopvanglocaties uit verstedelijkt gebied in de regio Noord hebben kunnen meenemen. Voor de meting van 2018 zijn er dus wel binnen alle regio's stedelijke gebieden aangewezen.

Bij het criterium 'grootte' wordt jaarlijks gekeken naar het gemiddelde aantal kindplaatsen per kinderopvangsoort en op grond daarvan per type opvang een indeling gemaakt (benedengemiddeld versus bovengemiddeld).¹¹

⁸ Nederland telt 40 COROP-gebieden die een landelijk dekkende indeling vormen. De COROP-gebieden zijn in 1970 vastgesteld door de Coördinatiecommissie Regionaal Onderzoeksprogramma (COROP). Een COROP-gebied is een sociaalgeografische eenheid met een grote stad in het centrum en landelijk gebied daaromheen.

⁹ Via het ministerie van SZW vragen we bij elke meting het DUO LRK-bestand op. Bij de LKK2017 was dit nog het LRKP-bestand, omdat het peuterspeelzaalwerk toen nog niet volledig was geharmoniseerd. Dit bestand wordt opgeschoond voor gebruik. Zo worden bijvoorbeeld alleen kinderopvanglocaties geselecteerd die geregistreerd zijn. Bij het opschonen van het LRK-bestand worden ook individuele gastouders die onder hetzelfde registratienummer een bemiddelingsrelatie hebben met meerdere gastouderbureaus uitgedund, zodat ze maar één keer in het bestand voorkomen. Op deze manier krijgen ze evenveel kans om getrokken te worden. Individuele gastouders die daarentegen met diverse unieke registratienummers op diverse opvanglocaties kinderen opvangen, worden niet uitgedund.

Ten aanzien van het peuterspeelzaalwerk is er voor gekozen rekening te houden met de harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzaalwerk. Vanaf 1 januari 2018 staat al het peuterspeelzaalwerk als kinderopvang geregistreerd. Toch is in de combinatie van naamgeving van de organisatie en/of de opvanglocatie en/of het aantal kindplaatsen vaak nog wel te achterhalen of het hier voormalig peuterspeelzaalwerk betreft. Opvanglocaties die als een kinderdagverblijf geregistreerd staan, maar waarvan het zo goed als zeker was dat het om een voormalige peuterspeelzaal gaat, worden voor de steekproeftrekking meegenomen als peuteropvang. Bij de actieve werving van de locaties wordt gecontroleerd of we hier te maken hebben met een voormalige peuterspeelzaal of toch een kinderdagverblijf.

¹⁰ Gebaseerd op data van het CBS, zie https://nl.wikipedia.org/wiki/Tabel_van_Nederlandse_gemeenten.

¹¹ Hiervoor is gebruik gemaakt van het DUO LRK-bestand.

Tabel 2.2.2 Steekproeftrekking naar urbanisatiegraad en grootte per kinderopvangtype

Kinderopvangtype	Urbanisatiegraad	Grootte
Kinderdagopvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 38 kindplaatsen ¹²
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 38 kindplaatsen
Peuteropvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 19 kindplaatsen
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 19 kindplaatsen
Buitenschoolse opvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 44 kindplaatsen ¹³
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 44 kindplaatsen
Gastouderopvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 5 kindplaatsen
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 5 kindplaatsen

Uit het LRK-bestand worden, in overeenstemming met het hiervoor gepresenteerde steekproefmodel, voor iedere cel *aselect* verschillende steekproeven getrokken: een hoofdstekproef en een wisselend aantal schaduwsteekproeven per kinderopvangtype. De wijze waarop per cel hoofd- en schaduwsteekproeven worden getrokken, kan worden getypeerd als *aselect* zonder teruglegging. Omdat de populaties waaruit de steekproeven worden getrokken (namelijk alle in aanmerking komende kinderopvanggroepen respectievelijk gastoudergezinnen in Nederland) vrij groot zijn, kunnen hoofd- en schaduwsteekproeven als representatief en equivalent worden beschouwd.

De voorgestelde steekproefopbouw en steekproeftrekking leidt er soms toe dat er voor bepaalde cellen (naar regio, urbanisatiegraad en grootte) geen kinderopvang meer is in het geval er meerdere schaduwsteekproeven moeten worden aangewend om de streefaantallen te realiseren. In dat geval worden *aselect* uit de andere cellen extra eenheden getrokken.

De gerealiseerde steekproef per opvangtype van de metingen in 2017 en 2018 samen is weergegeven in Tabel 2.2.3. Hoewel de gerealiseerde steekproef enigszins afwijkt van het hiervoor gepresenteerde steekproefontwerp, kunnen we stellen dat er voldoende spreiding naar regio, urbanisatiegraad en locatiegrootte is gewaarborgd. Er lijkt zich een voorzichtig patroon af te tekenen dat erop wijst dat in meer verstedelijkt gebied (in het midden en westen van Nederland) een grotere bereidheid is om deel te nemen aan de LKK dan in meer landelijk gebied (in het noorden en zuiden van Nederland). Ook lijkt de bereidheid groter bij grotere opvanglocaties dan bij kleinere opvanglocaties. Voor de volgende metingen is het belangrijk na te gaan of dit patroon een incidenteel of een meer structureel karakter heeft.

¹² Bij de LKK2017 ging het om meer of minder dan 34 kindplaatsen.

¹³ Bij de LKK2017 ging het om meer of minder dan 36 kindplaatsen.

Tabel 2.2.3 Gerealiseerde steekproef naar kinderopvangtype

COROP-gebied	Urbanisatie	Grootte	N groepen KDV	N groepen POV	N groepen BSO	N groepen GO
Noord	Landelijk	Klein	4	4	2	3
FR, GR, DR		Groot	4	6	3	11
	Stedelijk ¹⁴	Klein	2	1	1	1
		Groot	1	0	1	3
Midden-Oost	Landelijk	Klein	2	6	8	5
UT, GL, OV, FL		Groot	7	3	3	7
	Stedelijk	Klein	4	6	2	6
		Groot	6	3	7	10
West	Landelijk	Klein	3	8	3	3
NH, ZH		Groot	5	6	5	7
	Stedelijk	Klein	2	9	4	6
		Groot	4	10	7	12
Zuid	Landelijk	Klein	4	1	4	1
NB, LI, ZE		Groot	5	1	7	6
	Stedelijk	Klein	5	2	4	5
		Groot	3	1	3	10
Totaal			61	67	64	96

2.3 Werving en toestemmingsprocedure

Per email worden een uitnodigingsbrief en een informatiebrief gestuurd aan de contactpersonen van de geselecteerde opvanglocaties¹⁵. De uitnodigingsmail wordt gericht aan de opvanglocatie.¹⁶

¹⁴ Bij de LKK2017 ontbrak het aan stedelijk gebied in de regio Noord. Bij de LKK2018 hebben we dat ondervangen door de meest stedelijke gemeenten binnen het COROP-gebied aan te wijzen als stedelijk gebied.

¹⁵ Omdat niet voor alle geselecteerde opvanglocaties correspondentiegegevens beschikbaar zijn in het eerder opgestuurde DUO LRK-bestand, worden deze – waar mogelijk – via een aanvullende zoekopdracht op het internet gecompliceerd. Daarbij wordt gebruik gemaakt van gegevens op: landelijkregisterkinderopvang.nl.

¹⁶ In het geval van de gastouderopvang, in principe aan de individuele gastouders. Niet alle individuele gastouders zijn in het LRK-bestand gekoppeld aan een gastouderbureau. Zowel individuele gastouders als gastouderbureaus staan in het LRK als contactpersoon voor gastouders. De benadering van gastouderopvang wijkt daarmee af van de benadering van kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang waar het vrijwel altijd contactpersonen van een organisatie betreft. Bij gastouders met meerdere opvangadressen (welke dus vaker voorkomen in het LRK-bestand, met diverse registratienummers en opvanglocaties), wordt de geselecteerde opvanglocatie aangehouden.

De informatiebrief is bedoeld voor de organisatie¹⁷. De contactpersoon kan daarmee relevante betrokkenen, zoals collega's en leidinggevendenden, inlichten.

In de uitnodigingsbrief worden de aanleiding en het doel van de LKK uitgelegd. In de informatiebrief wordt uitgelegd hoe de werkwijze van de kwaliteitsmeting er in de praktijk uitziet. Als dank en waardering voor de deelname wordt een individuele terugkoppeling over de kwaliteit op de groep met *tips* en *tops* in het vooruitzicht gesteld, evenals een boekenbon voor kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang en een onkostenvergoeding voor gastouderopvang¹⁸. Anders dan bij de vorige meting is in 2018 bij de benadering van de gastouderopvang een aanbevelingsbrief van de branche (Brancheorganisatie Kinderopvang, Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang en Vereniging GastOuderBranche) meegestuurd om de positieve respons te stimuleren. In deze brief is het belang van het onderzoek onder de aandacht gebracht van gastouders en gastouderbureaus en is hen door de branche zelf met klem verzocht medewerking te verlenen aan de kwaliteitsmeting.

Na de mailing worden de contactpersonen telefonisch benaderd. Bij het bellen is rekening gehouden met de openingstijden van de typen kinderopvang. Zo is de buitenschoolse opvang vaak pas na schooltijd goed bereikbaar en in de peuteropvang zijn de openingstijden doorgaans korter dan in de kinderdagopvang. Kinderdagopvang is in principe op alle dagen van de week bereikbaar, ook in vakantieperiodes. Met de gastouders is soms ook buiten de reguliere werktijden om contact gelegd.

Bij de werving is het vooral lastig om in contact te komen met de aangeschreven gastouders. Daarom worden gastouderbureaus rechtstreeks benaderd, in plaats van indirect via de individuele gastouders, in het geval we van een gastouderbureau meerdere gastouders hebben geselecteerd. Bij een gastouderbureau zijn doorgaans de meest actuele correspondentiegegevens van de gastouders bekend en is ook bekend of de gastouder momenteel kinderen opvangt. De gastouderbureaus worden vervolgens gevraagd om op korte termijn actief contact te leggen met de geselecteerde gastouder waar zij een bemiddelingsrelatie mee hebben en gastouders te motiveren tot deelname aan de kwaliteitsmeting. Bij monitoring van de (non)respons onder de gastouderopvang is gebleken dat deze procedure niet altijd het gewenste resultaat oplevert, waardoor we de directeuren van de grote gastouderbureaus persoonlijk hebben aangeschreven om hun bemiddelaars te motiveren om gastouders voor de LKK te werven. Ook dat heeft niet het gewenste resultaat opgeleverd.

In de bevestigingsmail wordt de contactpersoon voor het onderzoek gevraagd om een schema in te vullen met daarin een overzicht van de groepen en de dagen waarop deze groepen operationeel zijn. Dit is nodig om op willekeurige wijze een groep te kunnen selecteren in geval er twee of meer groepen op de geselecteerde opvanglocatie waren. Bij de gastouders wordt er in principe voor gekozen om de kwaliteit te meten op de dag dat de meeste kinderen worden opgevangen, in geval er op verschillende dagen een uiteenlopend kindertal is. Aan de gastouders wordt aanvullend gevraagd of het opvang aan (eigen) huis betreft of bij de kinderen thuis (het huis van de vraagouders) en of er ook eigen kinderen op de opvanglocatie zijn.

¹⁷ In het geval van de gastouderopvang, het gastouderbureau.

¹⁸ Bij de LKK2018 is besloten om de gastouderopvang extra te belonen, om zo de respons onder gastouders positief te beïnvloeden.

Nadat deelname door de contactpersoon wordt bevestigd, wordt de *informed consent* procedure gestart. *Informed consent* staat voor actieve instemming met deelname en toestemming voor het verrichten van de kwaliteitsmetingen op basis van complete informatie over het onderzoek. Brieven, informatiefolders en het toestemmingsformulier worden naar de deelnemende locaties en gastouders gestuurd. Daar worden ze door de contactpersonen uitgezet onder de pedagogisch medewerkers en de ouders van de kinderen in de groepen die in aanmerking komen voor het onderzoek.¹⁹

Nadat de groep voor de kwaliteitsmeting is geselecteerd, wordt contact gelegd met de contactpersoon voor het maken van een afspraak. In dat contact wordt nog gevraagd naar:

1. Het dagschema (voor het inplannen van de video-opnamen gedurende het bezoek);
2. De toestemmingsformulieren voor deelname aan het onderzoek en de video-opnamen van diverse pedagogische situaties, waarvoor het nodige geregeld moest worden.

Bij de planning van de kwaliteitsmetingen wordt rekening gehouden met de regionale spreiding van de (mei- en zomer)vakantie. De kwaliteitsmetingen worden uitgevoerd op dagen waarop sprake is van een regulier programma met normale bezetting.

2.4 Respons en non-respons

In Tabel 2.4.1 worden de opbrengsten van de werving voor de metingen in 2017 gepresenteerd. Tabel 2.4.2 bevat dezelfde informatie voor de metingen in 2018. We onderscheiden respons- en non-responscijfers. Bij de non-respons is sprake van technische non-respons en inhoudelijke non-respons. Bij de technische non-respons gaat het om redenen van ‘technische aard’ die veroorzaken dat de opvanglocatie niet kon meedoen.²⁰ De gepresenteerde tabellen vermelden alleen de inhoudelijke non-respons. De technische non-respons is buiten beschouwing gelaten.

¹⁹ Er wordt gewerkt met actieve toestemming op basis van volledige informatie over het doel van het onderzoek, de onderzoeksmethoden en de vertrouwelijke behandeling van de gegevens. Het formulier vermeldt expliciet het recht van een informant of de ouder van een kind om zich te allen tijde uit het onderzoek terug te trekken en de gegevens die op de informant betrekking hebben te doen vernietigen.

²⁰ Denk aan: ‘niet actief’, ‘momenteel geen kinderen in de opvang’, ‘andere vorm van kinderopvang dan als geregistreerd’, ‘onbereikbaar na herhaaldelijk aanschrijven en/of bellen’, ‘gestopt, maar nog niet uitgeschreven’, ‘locatie en/of groep bestaat niet meer’, ‘onjuiste correspondentiegegevens in LRK-bestand’ en ‘geen correspondentiegegevens op internet’. De technische redenen van non-respons zijn achterwege gelaten uit de definitieve cijfers. De omvang van de technische non-respons onder respectievelijk kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang is bij de LKK2017 respectievelijk 9 (11%), 6 (9%), 12 (18%) en 227 (32%). Bij de LKK2018 gaat het om respectievelijk 12 (11%) voor kinderdagopvang, 14 (15%) voor peuteropvang, 17 (15%) voor buitenschoolse opvang en 399 (50%) voor gastouderopvang.

Tabel 2.4.1 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2017

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	31 (43%)	33 (52%)	33 (59%)	57 (12%)
Non-respons	41 (57%)	30 (48%)	23 (41%)	423 (88%)
Totaal benaderd	72 (100%)	63 (100%)	56 (100%)	480 (100%)

Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:

Onderzoek	10 (24%)	9 (30%)	6 (26%)	68 (16%)
Organisatie / opvanglocatie	18 (44%)	8 (27%)	8 (35%)	20 (5%)
Beroepskrachten	1 (2%)	5 (17%)	2 (9%)	50 (12%)
Ouders	0 (0%)	0 (0%)	1 (4%)	28 (7%)
Kinderen	0 (0%)	2 (7%)	1 (4%)	5 (1%)
Overig	12 (29%)	6 (20%)	5 (22%)	252 ²¹ (60%)

Tabel 2.4.2 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2018

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	30 (31%)	34 (44%)	31 (32%)	39 (10%)
Non-respons	68 (69%)	43 (56%)	66 (68%)	362 (90%)
Totaal benaderd	98 (100%)	77 (100%)	97 (100%)	401 (100%)

Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:

Beleid²²	5 (7%)	6 (14%)	4 (6%)	7 (2%)
Onderzoek	8 (12%)	5 (12%)	10 (15%)	83 (23%)
Organisatie / opvanglocatie	25 (37%)	21 (49%)	25 (38%)	28 (8%)
Beroepskrachten	6 (9%)	2 (5%)	4 (6%)	19 (5%)
Ouders	6 (9%)	3 (7%)	5 (8%)	40 (11%)
Kinderen	2 (3%)	1 (2%)	1 (2%)	20 (6%)
Overig	16 (24%)	5 (12%)	17 (26%)	165 ²³ (46%)

²¹ Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus. Daarbij heeft het gastouderbureau een aantal gastouders (uit een door ons verstrekte lijst) aangeleverd die we volgens hen het beste konden benaderen. Er is hierbij geen terugkoppeling over de (non)respons per gastouder gegeven.

²² Deze non-respons-categorie is bij de LKK2018 toegevoegd, omdat het (landelijk) beleid bij de werving nadrukkelijk als reden is opgevoerd om niet deel te nemen.

²³ Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus.

De inhoudelijke redenen om van deelname af te zien, zijn onder te brengen in diverse categorieën. Hieronder beschrijven we de meest voorkomende:

- Redenen die te maken hebben met het (landelijk) *beleid*: o.m. druk met invoering van Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK) (register, nieuwe beroepskracht/kind-ratio e.d.), Wet Harmonisatie en Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).
- Redenen die te maken hebben met het *onderzoek*: o.m. 'geen interesse', 'slechte ervaring met vorig onderzoek', 'ongunstige *timing*', 'te belastend', 'doen nooit mee aan onderzoek', 'zien nut niet in van onderzoek', 'te tijdrovend', 'geen meerwaarde', 'pas aan ander onderzoek meegedaan', 'willen geen video-opnamen binnen de opvanglocatie', 'willen niet met meer dan één locatie mee doen' (bij verzoek via schaduwsteekproeftrekking om met meer dan één locatie mee te doen).
- Redenen die te maken hebben met de *organisatie*: o.m. 'personeelstekort', 'groeiende vraag', 'personele wisselingen', 'te veel invalkrachten', 'geen toestemming van management', 'ziekte van leidinggevende', 'midden in intensief veranderings- of scholingstraject', 'experimentele locatie', 'te onregelmatige opvang', 'geselecteerde groep / locatie is niet representatief voor de organisatie'.
- Redenen die te maken hebben met de *beroepskrachten*: o.m. 'zwanger(schapsverlof)', 'sterfgeval in nabije omgeving', 'overspannen', 'ziekte', 'wil niet bekeken worden', 'twijfel aan eigen kwaliteit', 'vakantie'.
- Redenen die te maken hebben met de *ouders van betrokken kinderen*: o.m. 'weigeren video-opnamen kinderen', 'geen toestemming geven voor 'vreemden' over de vloer'.
- Redenen die te maken hebben met de *kinderen*: o.m. 'kinderen zijn te kwetsbaar', 'te veel kinderen met extra ondersteuningsbehoeften op de groep', 'geen verstoring willen van de alledaagse uitvoeringspraktijk'.
- *Overig*: o.m. 'stopt binnenkort met opvang', 'weigering zonder opgaaf van reden', 'geen terugkoppeling van organisatie/opvanglocatie ontvangen', 'regio is verzadigd', 'niet ingepland krijgen'.

Vergelijking van de respons en redenen van non-respons van de metingen in 2017 en 2018 maakt duidelijk dat het bij de tweede meting moeilijker was dan bij de eerste om een positieve respons te krijgen onder de Nederlandse kinderopvang. Voor zowel de kinderdagopvang, peuteropvang als buitenschoolse opvang hebben we in 2018 meer schaduwsteekproeven moeten benutten om tot de gewenste steekproefomvang te komen. Ook hebben we extra inspanningen moeten leveren om voldoende babygroepen binnen de kinderdagopvang mee te krijgen, omdat het erop lijkt dat er een 'verticalisering' in de kinderdagopvang gaande is: er lijken meer verticale groepen van 0 tot 4 jaar te komen ten koste van horizontale groepen van 0 tot circa 2 en circa 2 tot 4 jaar.

Vooraf in de kinderdagopvang (43% versus 31%) en buitenschoolse opvang (59% versus 32%) bleek het moeilijker om centra bereid te vinden aan de kwaliteitsmetingen mee te doen. In de peuteropvang is de positieve respons in 2018 eveneens lager dan in 2017 (52% versus 44%), maar beduidend hoger dan in de kinderdagopvang en buitenschoolse opvang. In de gastouderopvang is in 2018 ook een lager positief responspercentage gerealiseerd dan in 2017 (10% versus 12%).

In vergelijking met vorig jaar is de non-respons inhoudelijk gezien vaker te wijten aan redenen die te maken hebben met het (landelijk) beleid en de organisatie / opvanglocatie. Vooral de invoering van nieuwe wet- en regelgeving (in het bijzonder de Wet IKK) en de toegenomen vraag naar kinderopvang, en het daarmee samenhangende personeelstekort, zijn veel genoemde redenen die hebben geleid tot lagere positieve responscijfers. De invoering van de privacybeschermingswet AVG heeft er eveneens voor gezorgd dat organisaties en opvanglocaties in 2018 meer aarzeling hadden bij deelname dan in 2017: men was druk met het uitzoeken en doorvoeren van de vereiste veranderingen en men was bang dat de privacy niet volledig kon worden gegarandeerd. We hebben in onze veelvuldige en intensieve contacten met de kinderopvangsector gemerkt dat er in 2018 meer onrust was dan in 2017, wat de werving van organisaties en opvanglocaties heeft bemoeilijkt. Voor de gastouderopvang is ook het onderzoek op zichzelf een belangrijke reden om niet mee te willen doen: individuele gastouders vinden het soms spannend en belastend om van dichtbij bekeken worden door een getrainde observator. Daarbij komt dat gastouders er nagenoeg alleen voor staan, waar in de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang meestal duo's van beroepskrachten op een groep staan, en die ingebed zijn in een opvanglocatie en organisatie waarin men elkaar tot steun kan zijn. Tabel 2.4.3 bevat de gegevens van de samengestelde steekproef van 2017 en 2018 tezamen.

Tabel 2.4.3 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype LKK2017 en LKK2018

Respons en redenen van non-respons	KDV Abs (%)	POV Abs (%)	BSO Abs (%)	GO Abs (%)
Respons	61 (36%)	67 (48%)	64 (42%)	96 (11%)
Non-respons	109 (64%)	73 (52%)	89 (58%)	785 (89%)
Totaal benaderd	170 (100%)	140 (100%)	153 (100%)	881 (100%)
Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:				
Beleid²⁴	5 (5%)	6 (8%)	4 (4%)	7 (1%)
Onderzoek	18 (17%)	14 (19%)	16 (18%)	151 (19%)
Organisatie / opvanglocatie	43 (39%)	29 (40%)	33 (37%)	48 (6%)
Beroepskrachten	7 (6%)	7 (10%)	6 (7%)	69 (9%)
Ouders	6 (6%)	3 (4%)	6 (7%)	68 (9%)
Kinderen	2 (2%)	3 (4%)	2 (2%)	25 (3%)
Overig	26 (24%)	11 (15%)	22 (25%)	418 ²⁵ (53%)

²⁴ Deze non-respons-categorie is bij de LKK2018 toegevoegd, omdat het (landelijk) beleid bij de werving nadrukkelijk als reden is opgevoerd om niet deel te nemen.

²⁵ Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus.

In Tabel 2.4.3 is te zien dat de positieve respons van de gecombineerde metingen van 2017 en 2018 in de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang respectievelijk 36 procent, 48 procent en 42 procent is. De positieve respons onder de gastouders is aanzienlijk lager: 11 procent. De redenen van de non-respons zijn voor de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang vrijwel gelijk en vooral redenen met betrekking tot de organisatie / opvanglocatie en het onderzoek worden genoemd om niet mee te willen doen. Voor de gastouderopvang zijn de redenen voor non-respons vaak onbekend vanwege de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus. Maar voor zover we er zicht op hebben, is de verwachte belasting die het onderzoek zelf met zich meebrengt een belangrijke reden om af te zien van deelname.

Daarmee blijft de twijfel over de representativiteit van de steekproef gastouders die ten aanzien van de metingen in 2017 is genoemd, ook voor 2018 bestaan. De huidige samengestelde steekproef gastouders geeft mogelijk een onjuist beeld van de gastouderopvang in Nederland. Voor de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang zijn we er meer zeker van dat we representatieve steekproeven hebben. Voor de komende jaren is het echter van groot belang dat de percentages positieve respons niet verder dalen om een accuraat beeld te kunnen (blijven) geven van de kwaliteit van de gehele Nederlandse kinderopvang.

2.5 Meetinstrumenten

Om uitspraken te kunnen doen over de kwaliteit van de kinderopvang is gebruik gemaakt van zowel observatie-instrumenten als persoonlijke interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders aan de hand van gestructureerde vragenlijsten. De verschillende instrumenten worden in de volgende secties toegelicht.

2.5.1 Observatie-instrumenten

Er zijn verschillende observatie-instrumenten gebruikt die zijn afgestemd op de leeftijd van de kinderen en het type voorziening; zie Tabel 2.5.1 voor een overzicht.

De observaties zijn deels ter plekke uitgevoerd ('live') en deels achteraf gecodeerd van video. Verder zijn er zowel instrumenten die de algehele als specifieke aspecten van de kwaliteit op groepsniveau in kaart brengen. Daarnaast zijn er instrumenten die de kwaliteit weergeven zoals die door individuele kinderen ervaren wordt. Om vergelijkingen te kunnen maken met voorgaande metingen van de kwaliteit van de kinderopvang door het NCKO (voorschoolse kinderopvang) en Kohnstamm Instituut (buitenschoolse kinderopvang), zijn de video-opnamen die in het kader van de LKK-metingen in 2017 en 2018 zijn verzameld, extern beoordeeld door het NCKO respectievelijk het Kohnstamm Instituut met behulp van de NCKO-interactieschalen.

Tabel 2.5.1 Overzicht van observatie-instrumenten naar leeftijd

	Kinderdag- en gastouderopvang baby's	Kinderdag- en gastouderopvang peuters	Peuteropvang peuters	BSO en gastouderopvang schoolkinderen
Live observaties				
Interacties in de groep/gastgezin	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Infant	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Toddler	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Toddler	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) pre-K
Groep of gastgezin geheel: omgevingschalen	Infant en Toddler Environmental Rating Scale (ITERS-R)	Early Childhood Environmental Rating Scale (ECERS-R)	Early Childhood Environmental Rating Scale (ECERS-R)	BSO observatieschaal
	Family Child Care Environmental Rating Scale (FCCERS-R)	Family Child Care Environmental Rating Scale (FCCERS-R)		
Video-opnamen				
Interactievaardigheden pm'er of gastouder (codering achteraf door het NCKO)	NCKO-interactieschalen	NCKO-interactieschalen	NCKO-interactieschalen	NCKO-interactieschalen
Focus op interacties van individuele kinderen		Individualized Classroom Assessment Scoring System (inCLASS) Toddler	Individualized Classroom Assessment Scoring System (inCLASS) Toddler	Individualized Classroom Assessment Scoring System (inCLASS) pre-K
Focus op individuele kinderen	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal

2.5.1.1 Observatie-instrumenten op groepsniveau

De instrumenten uit voorgaande metingen zijn aangevuld met andere observatie-instrumenten die deels dezelfde en deels andere, meer specifieke, kwaliteitsaspecten in kaart brengen. Globaal zijn er twee soorten instrumenten. De NCKO-interactieschalen en de verschillende versies van de Classroom Assessment Scoring System (CLASS) brengen de interacties, oftewel de *proceskwaliteit* in de groep in beeld, terwijl de omgevingschalen meer globale maten zijn voor het meten van de algehele kwaliteit, inclusief structurele kwaliteitskenmerken zoals de inrichting van de omgeving en het activiteitsaanbod.

Classroom Assessment Scoring System (CLASS) raamwerk

De CLASS is ontwikkeld in de Verenigde Staten en heeft een sterke theoretische basis in ontwikkelingspsychologische en onderwijskundige theorieën over hoe een gezonde ontwikkeling eruit ziet bij kinderen en hoe die het best ondersteund kan worden, waaronder de attachmenttheorie. In de kern betekent dit dat interacties die kinderen hebben met de pedagogisch medewerkers, andere kinderen en hun omgeving centraal staan. Het conceptuele raamwerk van de CLASS is hetzelfde voor de gehele kindertijd (0-18 jaar) met aandacht voor zowel emotioneel-affectieve elementen van deze

interacties, als ook voor aspecten die betrekking hebben op het ondersteunen van het reguleren van gedrag, en aandacht voor de ondersteuning van de brede sociaal-emotionele, cognitieve en talige competentieontwikkeling van kinderen. De vertaalslag van het algemene raamwerk naar het gewenste handelen van pedagogisch medewerkers in de dagelijkse praktijk is afhankelijk van de leeftijd van het kind. Om die reden bestaan er verschillende leeftijdsversies van de CLASS. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van drie verschillende versie, zie Tabel 2.5.2.

De opbouw van de CLASS kent een hiërarchische structuur met op het hoogste niveau de domeinen, bijvoorbeeld Emotionele kwaliteit of Educatieve kwaliteit. Binnen elk domein zijn er verschillende kwaliteitsdimensies gedefinieerd en elke dimensie bestaat weer uit drie of vier indicatoren waarop specifiek gelet moet worden tijdens de observaties. De indicatoren beschrijven concreet welk type gedragingen of processen in welke mate aan de orde moeten zijn voor een bepaald kwaliteitsoordeel. De handleiding van de CLASS geeft uitgebreide en concrete voorbeelden van deze criteriumgedragingen. Tijdens het observeren maken observatoren notities die passen bij elk van de indicatoren. Op basis van deze notities geven zij na afloop van de observatie per dimensie een score op een schaal van 1 tot 7, waarbij de scores 1 en 2 aangeven dat kwaliteit van de processen in de groep op desbetreffende dimensie *laag* is (het gewenste gedrag komt niet/nauwelijks voor), scores tussen 3 en 5 een *middenniveau van kwaliteit* aangeven (het gewenste gedrag komt wisselend/soms voor), en de scores 6 en 7 op *hoge kwaliteit* wijzen (het gewenste gedrag komt vaak of consistent voor).

Tabel 2.5.2 Verschillende leeftijdsversies van de CLASS

	CLASS Infant (0-1.5/2 jarigen)	CLASS Toddler (1.5/2-4 jarigen)	CLASS Pre-K (4-12 jarigen)
Domeinen	Dimensies		
Emotionele kwaliteit	Relationele sfeer	Positieve sfeer Negatieve sfeer	Positieve sfeer Negatieve sfeer
	Sensitiviteit van de pedagogisch medewerker	Sensitiviteit van de pedagogisch medewerker Aandacht voor kindperspectief Begeleiding van gedrag	Sensitiviteit van de pedagogisch medewerker Aandacht voor kindperspectief Begeleiding van gedrag Productiviteit Educatieve werkvormen
Educatieve kwaliteit	Faciliteren van exploratie	Faciliteren van leren en ontwikkeling Kwaliteit van feedback	Conceptontwikkeling Kwaliteit van feedback
	Ondersteuning van de taalontwikkeling	Stimuleren van taalontwikkeling	Stimuleren van taalontwikkeling

Voor de CLASS Infant is gebruik gemaakt van de Engelstalige handleiding (omdat er voor deze zeer recente versie van de CLASS nog geen vertaling beschikbaar was) en trainingmateriaal uit de VS, met Nederlandstalig videomateriaal als aanvulling. Voor de CLASS Toddler en Pre-K zijn er Nederlandse vertalingen van de handleiding gebruikt en ook Nederlandstalig videomateriaal²⁶. Er is ten behoeve

²⁶ Slot et al. (2011).

van de CLASS Pre-K training gebruik gemaakt van videomateriaal verzameld op buitenschoolse opvanggroepen. Alle trainingen zijn uitgevoerd door een ervaren en gecertificeerde trainer. Alle observatoren zijn getraind in de CLASS Toddler, die fungeerde als ankerpunt. Daarna zijn alle observatoren getraind in de Infant versie en de Pre-K versie, zodat alle observatoren inzetbaar waren in meerdere opvangtypen en voor meerdere leeftijdsgroepen. Na de training, hebben de observatoren testvideo's gescoord en zijn de scores vergeleken met de scores van de trainers. Observatoren mochten aan het werk als zij minimaal 80 procent overeenstemming hadden met de scores van de trainers (de gemiddelde overeenstemming was voor de Infant 89.3 procent, voor de Toddler 89.5 procent en voor de Pre-K 91.5 procent). Daarnaast is er als laatste controle een begeleide observatie in het veld gedaan en is opnieuw voor elke observator de overeenstemming bepaald met de CLASS trainers, met een gemiddelde betrouwbaarheid van 93.5 procent. De observaties werden uitgevoerd volgens de protocollen voor het betreffende type voorziening en leeftijdssamenstelling van de groep (zie Veldwerkprocedure).

CLASS Infant

De CLASS Infant wordt gebruikt voor het beoordelen van de interacties op vier kwaliteitsdimensies. *Relationeel klimaat* omvat de positieve sfeer in de groep, waarin sprake is van een warme, affectieve band tussen de kinderen en de pedagogisch medewerkers die gekenmerkt wordt door fysieke nabijheid en het ontbreken van negativiteit. *Sensitiviteit* verwijst naar de mate waarin er responsief en adequaat gereageerd wordt op de behoeften van kinderen en in hoeverre de kinderen zich op hun gemak voelen bij de pedagogisch medewerkers. *Faciliteren van exploratie* beoordeelt de mate waarin de pedagogisch medewerkers betrokken zijn bij de kinderen en hun spel of activiteiten en in hoeverre hij/zij kinderen hierin kindgericht aanmoedigt en stimuleert tot exploratie. *Ondersteuning van de vroege taalontwikkeling* staat voor de kwaliteit van de interacties die gericht zijn op het aanbieden van een rijk taalaanbod en een stimulerende omgeving die kinderen uitdaagt om taal te ontwikkelen.

Er kunnen twee bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. Emotionele kwaliteit omvat de eerste twee dimensies (relationeel klimaat en sensitiviteit) en Educatieve kwaliteit omvat de andere twee dimensies (faciliteren van exploratie en ondersteuning van de vroege taalontwikkeling). De interne consistentie voor Emotionele kwaliteit is hoog voor beide typen: kinderdagopvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .82 en .92). De interne consistentie van Educatieve kwaliteit is eveneens hoog voor beide typen: kinderdagopvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .89 en .82).

CLASS Toddler

De CLASS Toddler kent acht kwaliteitsdimensies. *Positieve sfeer* staat voor de mate waarin de interacties in de groep tussen medewerker en kinderen en tussen kinderen onderling warmte, wederzijds respect en plezier laten zien. *Negatieve sfeer* geeft de mate weer waarin er negatief gedrag voorkomt van de kant van de medewerker of de kinderen, bijvoorbeeld bits reageren, boosheid tonen, kleineren, expliciet negeren, fysiek reguleren van gedrag, en ruziemaken. De schaal wordt zo gecodeerd, aangegeven met R (*reversed*), dat een hoge score betekent dat er weinig of geen negativiteit is. *Sensitiviteit* is de mate waarin de medewerker zich bewust is van de behoeften van individuele kinderen in de groep, met name gevoelens van onzekerheid of verdriet, en daarop adequaat inspeelt. *Aandacht voor kindperspectief* geeft aan in welke mate in de interacties aangesloten wordt op de interesses van de kinderen, initiatief en keuzevrijheid wordt gegeven aan

kinderen en zelfstandigheid wordt bevorderd. *Begeleiding van gedrag* staat voor de mate waarin de medewerker in staat is het gedrag van de kinderen in goede banen te leiden, negatief gedrag zoals niks doen of ruziemaken, te voorkomen of weer om te zetten in positief en productief spel- en taakgericht gedrag, en heeft zowel betrekking op het gedrag van afzonderlijke kinderen als op het functioneren van de groep als geheel. *Faciliteren van leren en ontwikkeling* verwijst naar de mate waarin de medewerker de denkontwikkeling en kennisverwerving van kinderen bevordert door activiteiten aan te bieden die redeneren en het ontdekken van verbanden uitlokken en door kinderen bij deze activiteiten te begeleiden. *Kwaliteit van de feedback* is de mate waarin de reacties van de medewerker op wat kinderen doen of zeggen bijdraagt aan de competentieontwikkeling en kennisverwerving van kinderen, en hen stimuleert verder te gaan met hun activiteiten. *Stimuleren van de taalontwikkeling* staat voor de mate waarin de medewerker het gebruik van taal door kinderen uitlokt en aanmoedigt, bijvoorbeeld door vragen te stellen, en hun taalgedrag modelleert door zelf de eigen handelingen te verwoorden en door gevorderde taal (nieuwe, moeilijke woorden) in te brengen in gesprekken.

Er kunnen twee bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. Emotionele kwaliteit omvat de eerste vijf dimensies (positieve en negatieve sfeer, sensitiviteit, aandacht voor kindperspectief en begeleiding van gedrag) en Educatieve kwaliteit omvat de overige drie dimensies (faciliteren leren, kwaliteit van feedback, stimuleren taalontwikkeling). De interne consistentie voor Emotionele kwaliteit is hoog voor alle typen: kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .73, .74 en .83). De interne consistentie van Educatieve kwaliteit is eveneens hoog voor alle typen: kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .84, .79 en .87).

CLASS Pre-K

De CLASS Pre-K omvat tien kwaliteitsdimensies. *Positieve sfeer* staat voor de mate waarin de interacties in de groep tussen medewerker en kinderen en tussen kinderen onderling warmte, wederzijds respect en plezier laten zien. *Negatieve sfeer* geeft de mate weer waarin er negatief gedrag voorkomt van de kant van de medewerker of de kinderen, bijvoorbeeld bits reageren, boosheid tonen, kleineren, expliciet negeren, fysiek reguleren van gedrag, en ruziemaken. De schaal wordt zo gecodeerd, aangegeven met R, dat een hoge score betekent dat er weinig of geen negativiteit is. *Sensitiviteit* is de mate waarin de medewerker zich bewust is van de behoeften van individuele kinderen in de groep, met name van gevoelens van onzekerheid of verdriet, en daarop adequaat inspeelt. *Aandacht voor kindperspectief* geeft aan in welke mate in de interacties aangesloten wordt op de interesses van de kinderen, initiatief en keuzevrijheid wordt gegeven aan kinderen en zelfstandigheid wordt bevorderd. *Begeleiding van gedrag* staat voor de mate waarin de medewerker in staat is het gedrag van de kinderen in goede banen te leiden, negatief gedrag zoals niks doen of ruziemaken, te voorkomen of weer om te zetten in positief en productief spel- en taakgericht gedrag, en heeft zowel betrekking op het gedrag van afzonderlijke kinderen als op het functioneren van de groep als geheel. *Productiviteit* verwijst naar het efficiënt benutten van de tijd waarin er aanbod is om te zorgen dat kinderen bezig kunnen zijn. *Educatieve werkvormen* omvat verschillende strategieën, aanbodingsvormen en materialen die medewerkers gebruiken om kinderen maximaal te betrekken in spel en activiteiten. *Conceptontwikkeling* verwijst naar de mate waarin de medewerker de denkontwikkeling en kennisverwerving van kinderen bevordert door activiteiten aan te bieden die redeneren en het ontdekken van verbanden uitlokken en door kinderen bij deze activiteiten te begeleiden. *Kwaliteit van de feedback* is de mate waarin de reacties van de medewerker op wat

kinderen doen of zeggen bijdraagt aan de competentieontwikkeling en kennisverwerving van kinderen, en hen stimuleert verder te gaan met hun activiteiten. *Stimuleren van de taalontwikkeling* staat voor de mate waarin de medewerker het gebruik van taal door kinderen uitlokt en aanmoedigt, bijvoorbeeld door vragen te stellen, en hun taalgedrag modelleert door zelf de eigen handelingen te verwoorden en door gevorderde taal (nieuwe, moeilijke woorden) in te brengen in gesprekken.

In lijn met de CLASS Toddler kunnen er twee bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. Emotionele kwaliteit omvat de eerste vijf dimensies (positieve en negatieve sfeer, sensitiviteit, aandacht voor het kindperspectief en begeleiding van gedrag) en Educatieve kwaliteit omvat de overige vijf dimensies (productiviteit, educatieve werkvormen, conceptontwikkeling, kwaliteit van feedback, stimuleren taalontwikkeling). De interne consistentie voor Emotionele kwaliteit is hoog voor de buitenschoolse opvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .78 en .86). De interne consistentie van Educatieve kwaliteit is eveneens hoog voor de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .86 en .85).

NCKO-interactieschalen

De interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers zijn ook beoordeeld met de zes NCKO-interactieschalen (NCKO, 2008). *Sensitieve responsiviteit* verwijst naar de mate waarin een medewerker adequaat en tijdig ingaat op signalen en behoeften van een kind. *Respect voor autonomie* verwijst naar de mate waarin de medewerker ingaat op de motieven en perspectieven door deze te erkennen en respecteren. *Structureren en grenzen stellen* betreft de vaardigheid van de medewerker in het duidelijk communiceren wat er van kinderen verwacht wordt en dit consequent te bekrachtigen. *Praten en uitleggen* heeft betrekking op de frequentie, vorm en inhoud van de verbale interacties tussen medewerker en kinderen. *Ontwikkelingsstimulering* verwijst naar het stimuleren van de persoonlijke competenties van kinderen en gaat om de "extra" dingen die een medewerker doet om de brede ontwikkeling van kinderen te stimuleren. *Begeleiden van interacties* gaat over de vaardigheid van de medewerker in het bevorderen van positieve interacties tussen kinderen.

Voor de kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang zijn de interactievaardigheden gemeten op een 7-puntsschaal met als schaalpunten 7 = *zeer hoog*, 6 = *hoog*, 5 = *matig hoog*, 4 = *matig*, 3 = *matig laag*, 2 = *laag*, en 1 = *zeer laag*. De interactievaardigheden zijn achteraf gecodeerd van video door gekwalificeerde observatoren van het NCKO. De scores zijn gebaseerd op vier verschillende situaties (overgang tussen activiteiten, eetmoment, verschonen en spel) in de kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang. Voor de kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang zijn observatoren getraind in drie trainingssessies van ongeveer vier uur waarna ze een betrouwbaarheidstest hebben afgelegd. De observatoren mochten alleen beginnen met coderen als de intra-class correlatie (ICC), een maat voor de overeenstemming tussen observatoren en trainers, minimaal 0.70 bedroeg. Om de inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid op een hoog niveau te houden is een tussentijdse terugkombijeenkomst georganiseerd waarin opnieuw gezamenlijk video's zijn gescoord en eventuele afwijkende scores zijn bediscussieerd tot er consensus werd bereikt.

Voor de buitenschoolse opvang zijn de interactievaardigheden gemeten op een 5-puntsschaal met 5 = *zeer hoog*, 4 = *hoog*, 3 = *matig*, 2 = *laag*, en 1 = *zeer laag*. De interactievaardigheden zijn achteraf gecodeerd van video door gekwalificeerde observatoren van het Kohnstamm Instituut. Er zijn drie verschillende situaties (transitie – overgang, groepsmoment en spel) gecodeerd in de buitenschoolse

opvang. Er zijn zes observatoren getraind die allen voldoende betrouwbaar zijn bevonden op basis van een proefscoring waarbij een afwijking van maximaal één schaalpunt was toegestaan. Daarnaast is 5 procent van de data dubbel gecodeerd, met een inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid van 100 procent (op basis van maximaal één punt afwijking). In de buitenschoolse opvang zijn er twee brede kwaliteitsdomeinen onderscheiden: Verzorgende interacties en Educatieve interacties. De interne consistentie is voor beiden voldoende bevonden (Cronbach's alpha's respectievelijk .89 en .75).

De overlap tussen de NCKO-Interactieschalen en de CLASS is met name groot op de aspecten die betrekking hebben op de emotioneel-affectieve relatie tussen de medewerker en de kinderen, de mate van kindgerichtheid en stimulering van autonomie en gedragsregulering. Tevens beschrijven de NCKO-interactieschalen de wijze waarop de medewerker de interacties tussen kinderen onderling begeleidt. De CLASS onderscheidt zich sterker op het gebied van gerichte aandacht voor het stimuleren van de brede cognitieve en taalontwikkeling en de wijze waarop kinderen inhoudelijke feedback ontvangen.

Omgevingsschalen

Deze observatie-instrumenten brengen de algemene structurele en proceskwaliteit in kaart. De observatiedimensies gaan deels over de interactiekwaliteit, maar zijn verder vooral toegespitst op de inrichting van de omgeving, de aanwezigheid van spel- en educatieve materialen, en het activiteitsaanbod, met verschillende versies voor de diverse opvangtypen, zie Tabel 2.5.3. Er is gebruik gemaakt van dezelfde subschalen en items als in voorgaand Nederlands onderzoek. De Infant/Toddler Environment Rating Scale – Revised (ITERS-R: Harms, Cryer & Clifford, 2003) is gebruikt voor kinderopvanggroepen met baby's en dreumesen en de Early Childhood Environment Rating Scale – Revised (ECERS-R: Harms, Clifford & Cryer, 1998) is gebruikt voor de groepen met peuters. De originele schalen worden veelvuldig en wereldwijd gebruikt in onderzoeken naar de proceskwaliteit van de kinderopvang. Deze instrumenten zijn vertaald vanuit het Engels en aangepast aan de Nederlandse situatie. De Family Child Care Environment Rating Scale – Revised is afgeleid van de ITERS-R/ECERS-R en aangepast aan de situatie van gastouderopvang. De BSO Observatieschaal, ontwikkeld door het Kohnstamm Instituut, is gemodelleerd naar de ECERS-R, maar aangepast aan de situatie van de buitenschoolse opvang.

Tabel 2.5.3 Overzicht omgevingschalen voor de verschillende opvangtypen

	ITERS-R (0-4 jaar)	ECERS-R (2-4 jaar)	FCCERS-R (0-12 jaar)	BSO Observatieschaal (4-12 jaar)
Subschalen	1-7 schaal	1-7 schaal	1-7 schaal	1-5 schaal
Ruimte en meubilering	5 items	8 items	6 items	5 items
Dagelijkse individuele verzorging (Item: Brengen en halen)	1 item	1 item	1 item	*onderdeel van interactie
Luisteren en praten/taal en redeneren	3 items	4 items	3 items	
Activiteiten	10 items	10 items	10 items	10 items
Interactie	4 items	5 items	4 items	5 items
Programmastructuur	4 items	4 items	4 items	
Samenwerking				3 items
Groepen				4 items
Groepsfunctioneren				2 items
Pedagogisch beleid en teamontwikkeling				3 items

ITERS-R, ECERS-R en FCCERS-R

De Infant/Toddler Environment Rating Scale – Revised (ITERS-R: Harms et al., 2003) is bedoeld voor groepen waarin ten minste de helft van de kinderen jonger dan 2,5 jaar is (meestal baby- of dreumesgroepen van kinderdagopvang), terwijl de Early Childhood Environment Rating Scale – Revised (ECERS-R: Harms et al., 1998) bedoeld is voor groepen waarin ten minste de helft van de kinderen tussen de 2,5 en 5 jaar oud is (meestal peutergroepen in zowel kinderdagopvang als peuteropvang). Omdat verticale groepen per dag sterk van samenstelling kunnen wisselen (op sommige dagen vooral baby's, op andere dagen vooral peuters) zijn in de LKK-metingen zowel de ITERS-R en de ECERS-R op deze groepen afgenomen. In alle baby/dreumes-groepen werd een ITERS-R afgenomen, in alle peutergroepen een ECERS-R. In de verticale groepen met zowel jongere als oudere kinderen is zowel een ITERS- als ECERS-score bepaald. In totaal is in 2017 en 2018 36 keer een ITERS-R afgenomen (14 babygroepen + 22 verticale groepen) en 114 keer een ECERS-R (25 peutergroepen + 22 verticale groepen + 67 peuteropvang groepen). Voor de gastouderopvang is gekozen voor het bestaande meetinstrument Family Child Care Environment Rating Scale Revised Edition (FCCERS- R; Harms, Cryer, & Clifford, 2007), de gastouderequivalent van de ITERS/ECERS. In totaal is in beide meetjaren 96 keer een FCCERS-R afgenomen.

In al deze omgevingschalen worden zes domeinen van kwaliteit onderscheiden. *Ruimte en meubilering* omvat de grootte en staat van de ruimte en de aanwezigheid van geschikt meubilair voor kinderen en volwassenen. In navolging van eerder onderzoek is voor het domein *Dagelijkse individuele verzorging* alleen het item 'brengen en halen' meegenomen omdat dit een belangrijk onderdeel vormt

van de pedagogische kwaliteit. *Taal en redeneren* omvat het gebruik van interacties, materialen en activiteiten om taal en logisch redeneren te stimuleren bij kinderen. *Activiteiten* beschrijft materialen en activiteiten die het kinderen mogelijk maakt om de wereld om hen heen op verschillende manieren te ontdekken en hun brede interesses en vaardigheden verder te ontwikkelen. *Interactie* meet de ondersteunende en begeleidende rol van staf in de interacties die plaatsvinden in de groep. *Programmastructuur* omvat aspecten van het dagschema en mogelijkheden voor vrij spel. Het domein *Ouders en staf* is niet meegenomen, in lijn met eerder onderzoek, omdat het geen onderdeel is van de dagelijkse ervaringen van het kind.

De beoordelingen met de ITERS-R, ECERS-R en FCCERS-R worden weergegeven op 7-puntsschalen met beschreven schaalpunten 1 = *inadequaats*, 3 = *minimaal*, 5 = *goed* en 7 = *uitstekend*. *Inadequaats* beschrijft groepen die niet voldoen aan de basale verzorgingsbehoefte, *minimaal* beschrijft groepen die voldoen aan de basale verzorgings- en ontwikkelingsbehoefte, *goed* beschrijft groepen die meer bieden en gericht zijn op de ontwikkeling van de kinderen en *uitstekend* beschrijft groepen van hoge kwaliteit met persoonlijke zorg. Op basis van de domeinscores en ook op basis van de totaalscore kunnen groepen geclassificeerd worden op de kwaliteitsniveaus *onvoldoende* (score onder de 3), *matig* (een score van 3 tot onder de 5) en *goed* (een score van 5 of hoger). De beoordeling wordt gebaseerd op de situatie zoals die geobserveerd of gerapporteerd wordt gedurende een bezoek van minimaal drie uur. Per domein wordt een score berekend door de scores van de bijbehorende items te middelen. Daarnaast wordt er een totaalscore berekend die het gemiddelde is van de scores van alle domeinen. De interne consistentie is voldoende voor de ITERS-R (Cronbach's alpha van .86 voor de kinderdagopvang), ECERS-R (Cronbach's alpha's van .92 en .86 voor kinderdagopvang en peuteropvang, respectievelijk) en de FCCERS-R (Cronbach's alpha is .86 voor de gastouderopvang).

BSO Omgevingschaal

Voor de kwaliteitsmeting in de buitenschoolse opvang is voorts gebruik gemaakt van de BSO Omgevingschaal die toegepast is in eerder Nederlands onderzoek naar de kwaliteit van de buitenschoolse opvang (Boogaard & Fukkink, 2009; Boogaard & Van Daalen-Kapteijns, 2012). Dit instrument brengt de structureel-organisatorische kenmerken en de algemene proceskwaliteit in kaart en vertoont veel overlap met de omgevingschalen die gebruikt zijn voor de andere typen opvangvoorzieningen. Er worden acht aspecten onderscheiden die kunnen worden ondergebracht in vijf bredere domeinen. *Binnenruimte* (3 items) kijkt naar aspecten als de grootte, sfeer en inrichting van de groepsruimte (Cronbach's alpha van .58). *Buitenruimte* (2 items) omvat omvang en inrichting van de buitenruimte (Cronbach's alpha van .65). *Materiaal* (8 items) heeft betrekking op de aanwezigheid en aanbod van spelmaterialen en activiteiten op verschillende ontwikkelingsgebieden (Cronbach's alpha van .71). *Organisatorisch* (11 items) betreft verschillende items over het dagritme, regels en afspraken, groepsamenstelling, teamsamenstelling en beleid, samenwerking met ouders en andere voorzieningen (Cronbach's alpha van .73). De schaal bestaat uit enkele losse items en de subonderdelen *Groepen* en *Samenwerking*. *Proceskwaliteit* (7 items) omvat de ondersteunende en begeleidende rol van staf in interacties met respect voor de autonomie van kinderen en aandacht voor het gedrag van kinderen (Cronbach's alpha van .81). De schaal bestaat uit twee subonderdelen: *Interacties* en *Groepsfunctioneren*.

De scoring met de BSO Omgevingschaal volgt dezelfde procedure als bij de andere omgevingschalen, met één verschil, namelijk dat de indicatoren worden weergegeven op een 5-puntsschaal met

beschrijvingen voor 1 = *voldoet niet*, 3 = *voldoet*, 5 = *voldoet uitstekend*. De uiteindelijke scores voor de domeinen maken onderscheid tussen groepen die voldoen aan de basale kwaliteitsnormen (score 3) en groepen die hier niet aan voldoen (scores 1 en 2) of groepen die iets extra's bieden ten opzichte van de norm (scores 4 en 5).

2.5.1.2 Observatie-instrumenten op kindniveau

Om ook de ervaringen van individuele kinderen in kaart te brengen, zijn er twee observatie-instrumenten gebruikt die gericht zijn op individuele kinderen in alle leeftijdsgroepen en opvangtypen.

inCLASS Toddler en Pre-K

De inCLASS Pre-K is afgeleid van de CLASS en wordt gebruikt om de sociale interacties van individuele kinderen met de medewerkers en met andere kinderen en hun betrokkenheid bij spel en activiteiten te beoordelen. De inCLASS Pre-K is ontwikkeld en gevalideerd in de Verenigde Staten door Downer et al. (2011) en daarnaast gevalideerd in een aantal Europese landen, zoals Duitsland en Denemarken (Slot & Bleses, 2017; Von Suchodoletz et al., 2014). De inCLASS Toddler is een aangepaste versie voor jongere kinderen, ontwikkeld door Slot, Bleses en Downer (2016) en een eerste validering heeft plaatsgevonden met Nederlandse data van kinderen die naar de kinderdagdagopvang of peuterspeelzaal gingen (Van Lochem, 2017). Er worden tien verschillende kwaliteitsdimensies onderscheiden. *Positieve interactie met de medewerker* heeft betrekking op de emotionele band tussen het kind en de medewerker en de mate waarin de medewerker als veilige basis gebruikt wordt. *Communicatieve interactie met de medewerker* verwijst naar de non-verbale en verbale interacties van het kind met de medewerker die betrekking hebben op zowel praktische als sociale uitwisselingen. *Conflict met de medewerker* heeft betrekking op negatieve interacties met de medewerker. *Pro-sociale interacties met peers* betreft de mate waarin een kind andere kinderen opzoekt en positieve ervaringen met ze deelt. *Communicatieve interacties met peers* verwijst naar de non-verbale en verbale interacties van het kind met andere kinderen die betrekking hebben op zowel praktische als sociale uitwisselingen. *Assertiviteit ten aanzien van peers* gaat over positieve interacties met leeftijdsgenoten waarin het kind initiatief neemt en voor zichzelf opkomt. *Conflict met peers* verwijst naar negatieve interacties met leeftijdsgenoten. *Betrokkenheid in spel/activiteiten* verwijst naar de volgehouden aandacht, concentratie en het enthousiasme die een kind laat zien in spel of (routine)activiteiten. *Zelfstandigheid* gaat over de mate waarin een kind autonomie, initiatief en zelfvertrouwen laat zien in spel of activiteiten. *Zelfregulatie* betreft de mate waarin een kind zich kan gedragen conform de verwachtingen in de groep, bijvoorbeeld geduldig op zijn beurt wachten of aanwijzingen van de medewerker opvolgen.

Er kunnen vier bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. *Interacties met de pedagogisch medewerkers* omvat de eerste twee dimensies (Positieve interacties met de pedagogisch medewerker en Communicatieve interactie met de pedagogisch medewerker). *Interacties met peers* omvat drie dimensies (Prosociale interacties met peers, Communicatieve interacties met peers en Assertiviteit ten aanzien van peers). *Spel/werkhouding* betreft twee dimensies (Betrokkenheid in spel/activiteiten en Zelfstandigheid). *Gedrag in de groep* betreft drie dimensies (Conflicten met de pedagogisch medewerker en peers, beiden omgecodeerd, en Zelfregulatie). De interne consistentie voor Interacties met de pedagogisch medewerker is hoog voor kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .84, .87, .88 en .92). De interne consistentie van Interacties met peers is eveneens hoog voor kinderdagopvang, peuteropvang,

buitenschoolse opvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .96, .90, .93 en .95). De interne consistentie van Speel/werkhouding is ook hoog voor kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .71, .71, .80 en .79). De interne consistentie van Gedrag in de groep is voldoende voor kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .63, .52, .87 en .75). De lagere interne consistentie kan verklaard worden door een gebrek aan variatie in de conflict-dimensies, omdat conflictueuze interacties niet vaak voor komen.

De opbouw van de inCLASS volgt, net als bij de CLASS, een hiërarchische structuur met op het hoogste niveau de domeinen, bijvoorbeeld Interacties met de medewerker ondersteuning. Binnen elk domein zijn er verschillende kwaliteitsdimensies gedefinieerd en elke dimensie bestaat weer uit drie of vier indicatoren waarop specifiek gelet moet worden tijdens de observaties. De indicatoren beschrijven concreet welk type gedragingen of processen in welke mate aan de orde moeten zijn voor een bepaald kwaliteitsoordeel. De handleiding van de inCLASS geeft uitgebreide en concrete voorbeelden van deze criteriumgedragingen en biedt tevens gedetailleerde beschrijvingen van de gedragingen in verschillende soorten situaties (bijvoorbeeld vrij spel of lunch) omdat hier verschillende verwachtingen voor kunnen gelden. Tijdens het observeren maken observatoren notities die passen bij elk van de indicatoren. Op basis van deze notities geven zij na afloop van de observatie per dimensie een score op een schaal van 1 tot 7, waarbij de scores 1 en 2 aangeven dat een kind *laag* scoort op deze gedragingen (het gedrag komt niet/nauwelijks voor), scores tussen 3 en 5 een *middenniveau* aangeven (gedrag komt wisselend/soms voor), en de scores 6 en 7 wijzen op een *hoge* score (het gedrag komt vaak of consistent voor). Observatoren werden toegelaten indien zij minimaal 80 procent overeenstemming hadden met de scores van de trainers (de gemiddelde overeenstemming voor de inCLASS Toddler was 85.9 procent, voor de inCLASS Pre-K 88.0 procent en voor een specifieke BSO Pre-K test 88.9 procent). Daarnaast is een willekeurige selectie van 5 procent van de video's dubbel gecodeerd door een andere observator om inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid te bepalen. De gemiddelde ICC is met .82 goed. Hierin zijn de twee conflict dimensies buiten beschouwing gelaten, omdat die vanwege de zeer beperkte variatie een vertekend beeld geven bij een geringe afwijking. Voor conflicten met de pedagogisch medewerker was .82 procent van de scores exact hetzelfde en week 97 procent van de scores niet meer dan één schaalpunt af. Voor de dimensies conflicten met peers was 85 procent van de scores exact hetzelfde en vielen de scores in 94 procent van de gevallen binnen een afwijking van één schaalpunt.

Er zijn twee verschillende leeftijdsversies gebruikt. De inCLASS Toddler is gebruikt voor kinderen van circa 1.5-4 jaar en de inCLASS Pre-K is gebruikt voor kinderen vanaf 4 jaar. De dimensies en domeinen zijn hetzelfde voor beide versies, maar de concrete gedragingen die horen bij een bepaalde dimensie zijn aangepast aan de leeftijdsrange. Zo is er in de inCLASS Toddler versie ook aandacht voor non-verbaal gedrag terwijl het bij de inCLASS Pre-K vooral om verbale gedragingen gaat.

Om de inCLASS te kunnen gebruiken moeten kinderen voldoende lang in beeld zijn om een betrouwbare observatie te kunnen doen. Als criterium is gesteld dat een kind minimaal 8 minuten in beeld moest zijn om meegenomen te worden in de codering. Alle fragmenten zijn hiertoe eerst gescreend alvorens de observatoren te laten beginnen met coderen. In de scoringsprocedure is ervoor

gekozen om elke observator slechts één kind per fragment te laten coderen zodat er sprake is van onafhankelijk observaties. In totaal zijn 2062 kinderen gecodeerd²⁷.

Welbevinden en Betrokkenheid

De Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schalen zijn ontwikkeld door het Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs (CEGO) van de KU Leuven (Laevers et al., 2005). Welbevinden en betrokkenheid zijn twee essentiële aspecten van de ervaringen die kinderen kunnen hebben in de kinderopvang. Het gaat hier niet om persoonskenmerken, maar om proceskenmerken die bepaald worden door een samenspel van het kind met al haar of zijn eigenschappen en de omgeving van het kind. Welbevinden wordt gedefinieerd als: genieten, spontaan en zichzelf zijn, ontspannen zijn, zichzelf openstellen en zelfvertrouwen tonen. Betrokkenheid kenmerkt zich door een hoge concentratie, motivatie en gedrevenheid vanuit exploratiedrang en intense mentale activiteit. Welbevinden en betrokkenheid kunnen op alle leeftijden geobserveerd worden, dus ook bij de jongste kinderen. Welbevinden en betrokkenheid worden gescoord op een 5-puntsschaal, waarbij scores lager dan 2.5 als *laag* beschouwd worden, scores tussen 2.5 en 3.5 als *matig* en vanaf 3.5 als *hoog*.

De observatoren zijn allemaal gedurende een halve dag intensief getraind door een ervaren trainer van de KU Leuven en hebben vooraf een minimale betrouwbaarheid van 70 procent moeten halen, conform de eisen van het CEGO. De gemiddelde betrouwbaarheid was 74 procent met een range van 70-80 procent. 11 procent van de data is dubbel gecodeerd om de inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid te bepalen en die was 81 procent.

In de LKK-metingen is, conform de handleiding van de schalen, gebruik gemaakt van een zogenaamde quickscan procedure, waarbij een individueel kind gedurende één minuut wordt geobserveerd en de observatie overgaat naar het volgende kind die ook weer een minuut wordt geobserveerd. De volgorde van de kinderen is willekeurig en hoe vaak een kind een minuut wordt geobserveerd is afhankelijk van de duur van een fragment. Afhankelijk van het aantal kinderen per opname die geschikt waren voor codering, kunnen sommige kinderen meerdere keren geobserveerd zijn. De scores worden vervolgens gemiddeld per fragment om een beeld te krijgen van het gemiddelde welbevinden en de gemiddelde betrokkenheid in een groep. In totaal zijn er 995 videofragmenten gescoord.

2.5.2 Interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders

Om aanvullende informatie te krijgen over de meer stabiele en structurele kenmerken van de verschillende opvangsoorten is een vragenlijst ontwikkeld die, in het merendeel van de gevallen, in een persoonlijk interview met pedagogisch medewerkers en gastouders is afgenomen. Voor dit doel is de vragenlijst ingevoerd in Limesurvey, een programma voor afname van interviews en enquêtes via een laptopcomputer of tablet, waarbij de antwoorden na het afsluiten van het interview direct via een beveiligde internet- (https) of 4G-verbinding worden doorgestuurd naar de centrale dataserver van de Universiteit Utrecht. Omdat de vragenlijst in een internetomgeving beschikbaar was, is in een aantal

²⁷ Dit aantal representeert het aantal coderingen, niet het aantal verschillende kinderen dat is gecodeerd. Afhankelijk van de grootte van de groep en de kinderen die per opname geschikt waren voor codering, kunnen één of meerdere kinderen per locatie meerdere malen gescoord zijn.

gevallen, na toelichting door de onderzoeksassistent of na gedeeltelijke persoonlijke afname, de vragenlijst deels of geheel zelfstandig ingevuld en verstuurd door de informant.²⁸

Uitgangspunten

Aan de ontwikkelde vragenlijst liggen verschillende eerder ontwikkelde en beproefde instrumenten ten grondslag. Gebruik is gemaakt van vragenlijsten die in het kader van het pre-COOL onderzoek (Leseman & Slot, 2013; Leseman & Veen, 2016), het Europese vergelijkende onderzoek CARE (Slot et al., 2016) en de OESO Starting Strong Staff Survey (OESO, 2018) zijn ontwikkeld. Ook is gekeken naar de vragenlijsten die in eerder onderzoek naar de kinderopvang in Nederland zijn gebruikt door het NCKO en het Kohnstamm Instituut. De complete vragenlijst omvat verschillende rubrieken. Er is informatie over de achtergrondkenmerken van de medewerkers nagevraagd (zoals bijvoorbeeld het opleidingsniveau), over structurele kwaliteitskenmerken (zoals de groepsgrootte en kind-beroepskracht ratio), de aandacht voor professionalisering binnen de organisatie, en de werkbeleving van de medewerkers en gastouders, bijvoorbeeld of zij het werkklimaat in het algemeen als ondersteunend en inclusief beoordelen. Er is verder navraag gedaan naar de samenstelling van de groepen en gastoudergezinnen naar leeftijd en sociaal-culturele achtergrond van de kinderen, en de aanwezigheid van kinderen die extra zorg behoeven. Ook is het algemene pedagogische beleid inzake groepsvorming en keuzemogelijkheden voor kinderen (stabiliteit, opendeurenbeleid, flexibiliteit van het programma) en de wijze waarop kinderen worden betrokken bij de vormgeving van het dagprogramma in kaart gebracht. Veel aandacht is besteed aan de attitudes en algemene stijl van omgaan met kinderen van de medewerkers en gastouders, met nadruk op het affectieve, inclusieve en spel-bevorderende handelen, en de wijze waarop zij zelfregulerend gedrag van kinderen stimuleren (bijvoorbeeld bevorderen dat kinderen sociale conflicten zelf oplossen, plannen maken en geconcentreerd spelen).²⁹

Een belangrijk onderdeel van de vragenlijst, ten slotte, betreft het activiteitsaanbod. Om te bepalen in hoeverre het aanbod aan regelmatig terugkerende activiteiten aansluit bij belangrijke ervarings- en ontwikkelingsdomeinen is een lijst van vragen gecreëerd over acht soorten activiteiten. Binnen deze soorten activiteiten zijn vragen gesteld over specifieke activiteiten die goed aansluiten op de spreiding naar leeftijd en ontwikkelingsniveau van de kinderen in de onderzochte groepen en gezinnen. Er zijn om die reden twee versies van de activiteitenlijst ontwikkeld, met steeds een aantal overlappende items tussen beide versies, voor enerzijds groepen en gastoudergezinnen met kinderen van 0 tot 4 en anderzijds voor groepen en gastoudergezinnen met kinderen van 4 tot 12 jaar. Nagevraagd is hoe vaak de genoemde activiteiten worden aangeboden.

²⁸ Dit gebeurde in de buitenschoolse opvang vaker dan in de andere opvangsoorten, omdat door de kortere opvangtijd er vaker geen gelegenheid was om de vragenlijsten geheel of gedeeltelijk in een persoonlijk interview af te nemen. Wanneer een persoonlijk interview niet mogelijk was, werd de vragenlijst online (verder) ingevuld, waartoe een persoonlijk login-account beschikbaar werd gesteld. Helaas resulteerde dit in de buitenschoolse opvang in meer non-respons dan in de andere opvangsoorten.

²⁹ Het onderdeel ervaren kwaliteit van de relaties van de medewerkers en gastouders met hun kinderen en, in negatieve zin, de emotionele stress die zij voelen rond het opvoeden is in 2018 niet meer opgenomen in het interview om reden van inkorten van de vragenlijst.

Structurele kwaliteit, achtergrondkenmerken en werkbeleving

Tabel 2.5.4 geeft een overzicht van de gemeten achtergrondkenmerken van de pedagogisch medewerkers en gastouders, met definitie en schaalwaarden.

Tabel 2.5.4 Achtergrondkenmerken van pedagogisch medewerkers en gastouders

Variabelen	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Leeftijd	Jaren	Leeftijd in jaren.	nvt
Werkdagen	Dagen	Dagen van de week waarop de respondent werkt (op de groep).	nvt
Werktijd	Uren	Aantal uur per week dat de respondent werkt (op de groep).	nvt
Vooropleiding	1-8	De vooropleiding (secundair onderwijs) van de medewerker naar onderwijsniveau: <ol style="list-style-type: none">1. Maximaal VMBO Kader/beroepsgericht2. MBO 1 of 23. MAVO of VMBO Theoretisch4. HAVO5. MBO 3 of6. VWO7. HBO8. Wetenschappelijk onderwijs	nvt
Niveau vervolgopleiding	1-8	De beroepsgerichte vervolgopleiding naar onderwijsniveau (zie schaal vooropleiding).	nvt
Werkervaring	Jaren	Aantal jaren werkervaring in de sector kinderopvang.	nvt
Contract	1-5	Type contract: <ol style="list-style-type: none">1. Tijdelijk, via uitzendbureau2. Tijdelijk bij de kinderopvangorganisatie3. Vast dienstverband4. Zelfstandige, zzp'er, eigenaar5. Franchise, bemiddeling door gastouderbureau Omgerekend naar dummyvariabelen met waarden 0 'geen vast contract' en 1 'vast contract'.	nvt

In Tabel 2.5.5 zijn de variabelen gedefinieerd waarmee het professionaliseringsbeleid van de organisatie en de werkbeleving van de medewerkers en gastouders zijn gemeten. Met R is aangegeven wanneer een item of variabele in positieve richting is gehercodeerd. Indien variabelen uit meerdere items zijn opgebouwd, is het aantal items en de Cronbach's alpha als maat van de interne consistentie vermeld.

Tabel 2.5.5 Professionalisering en werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders

Variabelen	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Continue professionalisering	1-5	Mate waarin professionaliseringsactiviteiten worden aangeboden, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Het volgen van cursussen - Coaching op de werkvloer - Pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg - Feedback op basis van observatie of VIB. 	10 items $\alpha = .818$
Teamgerichte professionalisering	1-7	Mate waarin er pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg plaatsvindt ten behoeve van (onder andere) het: <ul style="list-style-type: none"> - Als team, een activiteitenaanbod kiezen of creëren en uitwerken - Kinderen die extra zorg nodig hebben bespreken - Feedback geven en bespreken op basis van observaties. 	9 items $\alpha = .787$
Frequentie teamoverleg	0-8	De frequentie van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg op een schaal van 0 (geen inhoudelijk teamoverleg), ... 3 (1x per drie maanden), ... 6 (1x per vier weken), tot 8 (1x per week).	nvt
Teamcohesie	1-6	Mate van intercollegiale samenwerking op basis van een gedeelde visie en missie, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - De meeste collega's zijn bereid extra tijd te investeren in het werk - Er is een verscheidenheid aan talenten in ons team: iedereen kan doen waar zij/hij goed in is - Als team kunnen we tegenslagen goed aan. 	5 items $\alpha = .803$
Zelfvertrouwen	1-6	Mate waarin de medewerker of gastouder vertrouwen heeft in de eigen vaardigheden, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Om gaan met angstige of teruggetrokken kinderen - Het betrekken van alle kinderen bij groepsactiviteiten - Gedrag van kinderen in goede banen leiden. 	9 items $\alpha = .889$
Werktevredenheid	1-6	Mate waarin de medewerker of gastouder zich gerespecteerd en gewaardeerd voelt, prettige relaties ervaart met collega's en ouders, en het werk inspirerend vindt, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Ik word betrokken bij beslissingen van de organisatie - Ik heb een goede relatie met mijn leidinggevende - Mijn werk geeft mij veel voldoening. 	24 items $\alpha = .880$

Beleving van inclusie op de werkvloer	1-6	Mate waarin de medewerker zich gerespecteerd voelt en gelijkwaardig wordt behandeld ongeacht achtergrond of cultuur, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Iedereen wordt als gelijkwaardig behandeld - Ik voel mij als persoon, met mijn achtergrond, gerespecteerd (door collega's, ouders, leidinggevende) - Verschillen naar achtergrond of cultuur worden gewaardeerd op mijn werk. 	5 items $\alpha = .706$
Werkstress (R)	1-6	Positief gehercodeerde mate van ervaren werkstress (een hoge score betekent lage stress), gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Ik voel me meer dan normaal uitgeput - Ik ervaar regelmatig stress op mijn werk - Ik voel me overbelast door alle taken 	5 items $\alpha = .746$

De gemeten structurele kwaliteitskenmerken en de samenstelling van de groepen naar leeftijd, achtergrondkenmerken en extra zorgbehoeften zijn samengevat in Tabel 2.5.6. Bij de samenstelling van de groepen zijn percentages berekend door het geschatte aantal kinderen per categorie te delen door de gemiddelde groepsgrootte.

Tabel 2.5.6 Structurele groepskenmerken en groepssamenstelling

Variabelen	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Groepsgrootte	Aantal	Het aantal kinderen op het drukste moment van de dag, gemiddeld op de drie drukste dagen van de week (maandag, dinsdag en donderdag).	nvt
Kind-staf ratio	Ratio	Groepsgrootte, zoals hierboven gedefinieerd, gedeeld door het aantal stafleden (exclusief stagiaires) op het drukste moment van de dag, gemiddeld op de drie drukste dagen van de week.	nvt
Samenstelling van de groep naar leeftijdsfase	%	Geschat aantal kinderen in de volgende leeftijds categorie omgerekend naar percentages: <ul style="list-style-type: none"> - Baby's (0 tot 1.5 jaar) - Dreumesen (1.5 tot 2.5 jaar) - Peuters (2.5 tot 4 jaar) - Kleuters (4 tot 6.5 jaar) - Jonge schoolkinderen (6.5 tot 9 jaar) - Oudere schoolkinderen (9 tot 12 jaar) - Middelbare schoolkinderen (12 jaar of ouder) <p>Geschatte aantal kinderen delen door de groepsgrootte geeft het percentage kinderen per leeftijds categorie.</p>	nvt

Samenstelling van de groep naar sociale en culturele achtergrond van de kinderen	%	<p>Geschat aantal kinderen in de groep met de volgende achtergrond omgerekend naar percentages:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Laagopgeleide ouders (max. VMBO of MBO1-2) - Laagopgeleide ouders met niet-Westerse migratie achtergrond (criteria zijn toegelicht) - Laagopgeleide ouders met Westerse migratie achtergrond (criteria zijn toegelicht) - Midden- tot hoogopgeleide ouders (vanaf HAVO of MBO3-4) - Midden- tot hoogopgeleide ouders met niet-Westerse migratie achtergrond (criteria zijn toegelicht) - Midden- tot hoogopgeleide ouders met Westerse migratie achtergrond (criteria zijn toegelicht) <p>Geschatte aantal kinderen delen door de groepsgrootte geeft het percentage kinderen per achtergrond.</p>	nvt
Aandeel kinderen met extra zorgbehoeften	%	<p>Geschat aantal kinderen in de groep met:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behoeft aan steun bij de (tweede) taalverwerving - Gedragsproblemen zoals agressief gedrag, ADHD, ASD - Lichamelijke of verstandelijke beperkingen - Vluchtelingenstatus. <p>Geschatte aantal kinderen delen door de groepsgrootte geeft het percentage kinderen per achtergrond.</p>	nvt

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Tabel 2.5.7 geeft een overzicht van de indicatoren van het pedagogische beleid en het ervaren pedagogische klimaat in de groepen en gastoudergezinnen.

Tabel 2.5.7 Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Variabelen	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Stabiliteit groepen	1-5	<p>Mate van stabiliteit van de groep, gebaseerd op items als:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De groepen blijven de hele dag bij elkaar - Wisselen van dag op verzoek van ouders is mogelijk (R) - De groepen worden aan het begin of einde van de dag samengevoegd (R). 	<p>4 items</p> <p>$\alpha = .741$</p>
Opendeurenbeleid	1-5	<p>Mate waarin een opendeurenbeleid wordt gehanteerd, gebaseerd op items als:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De deuren van de groepsruimten staan een beperkt deel van de dag open en kinderen kunnen vrij kiezen om in een andere groep te gaan spelen - Kinderen kiezen zelf of ze even naar een andere groep gaan, maar we houden wel bij waar ze zijn. 	<p>2 items</p> <p>$\alpha = .794$</p>

Kinderparticipatie	1-5	Mate waarin rekening gehouden wordt met de mening en wensen van kinderen, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Er worden regelmatig en systematisch gesprekjes gevoerd met de kinderen om mening en wensen te peilen - Aan de ouders wordt in gesprekjes regelmatig gevraagd wat de ervaringen en wensen van de kinderen zijn. 	4 items $\alpha = .787$
Spelbegeleiding en verrijking	1-5	Mate waarin de medewerkers tijdens spel van kinderen (onder andere): <ul style="list-style-type: none"> - Meedoet en het spel op gang houdt - Vragen stelt om het spel te stimuleren - Situaties en rollen voorspeelt. 	4 items $\alpha = .830$
Bevordering doen-alsof spel	1-5	Mate waarin de medewerker (onder andere): <ul style="list-style-type: none"> - Stimuleert dat kinderen doen-alsof spel doen - Voordoet hoe een voorwerp als symbool voor iets anders gebruikt kan worden - Kinderen aanmoedigt sociale rollen zoals 'vader', 'moeder' of 'dokter' te spelen. 	4 items $\alpha = .876$
Affectief-inclusief gedrag	1-7	Mate waarin de medewerker (onder andere): <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen knuffelt of een aai over de bol geeft - Zorgt dat kinderen lief zijn voor elkaar - Oudere kinderen jongere kinderen laat helpen. 	8 items $\alpha = .813$
Bevorderen van zelfregulatie	1-7	Mate waarin de medewerker (onder andere): <ul style="list-style-type: none"> - Praat met kinderen over hun gevoelens - Kinderen vraagt hun standpunt uit te leggen bij een ruzie - Kinderen vraagt wat hun plan is bij een activiteit. 	11 items $\alpha = .890$
Contact met ouders	%	Percentage benutte mogelijkheden uit een lijst van 14 manieren om contact te onderhouden met ouders, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> - Een of meer keren per jaar een 10-minuten gesprekje voeren - Versturen van een digitale nieuwsbrief - Gebruiken van een groepsapp - Opvoedingsadviezen voor thuisactiviteiten geven. 	14 items $\alpha = .669$

Activiteitsaanbod

Tabel 2.5.8 geeft tenslotte een overzicht van de nagevraagde activiteiten, geordend naar acht belangrijke ervarings- en ontwikkelingsdomeinen. De voorbeelditems die zijn toegevoegd, zijn onderverdeeld naar 'jong' en 'oud', en geven een beeld van de wijze waarop de items in de schalen zijn afgestemd op passend aanbod voor 0- tot 4-jarigen, respectievelijk 4- tot 12-jarigen. Met de acht schalen worden gemiddelde scores gevonden. Bedacht moet worden dat deze gemiddelden bepaald zijn over verschillende activiteiten die onderling kunnen verschillen in de mate waarin ze voorkomen. In de volgende hoofdstukken, wanneer de resultaten worden gerapporteerd zullen regelmatig de scores voor afzonderlijk activiteiten worden vermeld om de schaalscore in perspectief te plaatsen. Het aantal items voor de jongere kinderen en oudere kinderen, evenals de Cronbach's alpha's per opvangtype zijn afzonderlijk gepresenteerd.

Tabel 2.5.8 Aanbod aan activiteiten

Variabelen	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Exploratie- motorische ontwikkeling	1-7	Mate waarin er gelegenheid wordt geboden en/of activiteiten worden georganiseerd die de fijn- en grof-motorische ontwikkeling en exploratie van de omgeving bevorderen, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen pakken verschillende voorwerpen, voelen eraan, sabbelen erop, laten het vallen (bijv. mobiel, bijtring, pop) (heel jong) - Kinderen spelen met voorwerpen (blokjes, bakjes, bal) die ze kunnen stapelen, in elkaar doen, ergens uit halen, er in stoppen, op een rijtje leggen, weg rollen (jong) - Kinderen dansen, doen circusactiviteiten, acrobatiek, gymnastiek of sport, tafeltennis, darten of sjoelen (oud). 	6/6 items $\alpha_{KDV} = .442$ $\alpha_{POV} = .694$ $\alpha_{BSO} = .598$ $\alpha_{GO} = .781$
Samen spelen	1-7	Mate waarin kinderen alleen, naast elkaar of samen verschillende soorten spel doen, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen, naast elkaar of samen, <i>doen-alsof</i> spel, ze doen alsof voorwerpen (blokken, poppen, autootjes, dieren) iets anders zijn (bijv. autorijden nadoen) (jong) - Kinderen werken samen aan een langer lopend project dat ze zelf bedenken (bijv. een dierentuin namaken, een grote treinbaan maken, een hut bouwen) (oud). 	5/6 items $\alpha_{KDV} = .753$ $\alpha_{POV} = .648$ $\alpha_{BSO} = .737$ $\alpha_{GO} = .635$
Creatieve en muzische activiteiten	1-7	Mate waarin kinderen creatieve, kunstinnige of muzikale activiteiten doen, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen met (vinger)verf, wasco of krijt, mengen verschillende kleuren, zonder gerichte opdracht (jong) - Kinderen nemen deel aan een teken-, schilder-, kunst-, of toneelclubje binnen de opvang onder begeleiding van een medewerker, werken aan een tentoonstelling of voorstelling (oud). 	7/7 items $\alpha_{KDV} = .753$ $\alpha_{POV} = .750$ $\alpha_{BSO} = .618$ $\alpha_{GO} = .593$

Taal en geletterdheid	1-7	Mate waarin kinderen (in interactie met medewerkers) actief betrokken zijn in verschillende taal- en geletterdheidsactiviteiten, gebaseerd op items als:	7/7 items $\alpha_{KDV} = .697$ $\alpha_{POV} = .762$ $\alpha_{BSO} = .689$ $\alpha_{GO} = .775$
		<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen doen een spelletje met klanken uitwisselen (brabbelen), aankijken en gebaartjes maken, alsof je een gesprekje voert (heel jong) - Kinderen worden voorgelezen uit een boek met tekst, er worden vragen gesteld over het verhaal (jong) - Kinderen doen kruiswoordpuzzels, scrabble of andere taalspelletjes, zoals Lingo, Scryptogram, Hints (oud). 	
Ontluikend rekenen	1-7	Mate waarin kinderen activiteiten ondernemen waarin aspecten van ontluikende rekenen-wiskundevaardigheid (zoals tellen, meten, vergelijken en ordenen) aan bod komen, gebaseerd op items als:	5/7 items $\alpha_{KDV} = .763$ $\alpha_{POV} = .683$ $\alpha_{BSO} = .616$ $\alpha_{GO} = .731$
		<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen met een meetlint, meetlat, weegschaal, maatbeker of thermometer, bepalen lengte of gewicht, wat langer of zwaarder, warmer of kouder is (jong) - Kinderen spelen moeilijke bordspelletjes (bijv. Monopoly, Kolonisten van Catan, Risk) of kaartspelletjes met puntentelling (oud). 	
Wetenschap en technologie	1-7	Mate waarin kinderen gelegenheid krijgen om verschijnselen en principes van de biologische en fysische natuur te verkennen en te ontdekken, en ervaring op te doen met technische zaken, gebaseerd op items als:	5/7 items $\alpha_{KDV} = .741$ $\alpha_{POV} = .716$ $\alpha_{BSO} = .633$ $\alpha_{GO} = .652$
		<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen met een zand- en watertafel, onderzoeken drijven en zinken, ze spelen met magneten, licht en spiegels, trekveren of met knikkers die naar beneden rollen (jong) - Kinderen zoeken informatie op het internet, leren werken met Word of PowerPoint, leren over computers, maken een website of leren een beetje programmeren (oud). 	
Burgerschapsvorming	1-7	Mate waarin activiteiten worden aangeboden die kunnen bijdragen aan inzicht in en omgaan met culturele verschillen en met kinderen met beperkingen, en bewustzijn kunnen vergroten van perspectieven, gebaseerd op items als:	6/7 items $\alpha_{KDV} = .493$ $\alpha_{POV} = .462$ $\alpha_{BSO} = .743$ $\alpha_{GO} = .621$
		<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen bespreken gedragsregels, zoals beleefd zijn, wachten op je beurt, geen speelgoed afpakken of ruzie maken, respect hebben voor elkaar, eerlijk zijn (jong) - Kinderen doen een intercultureel project, bijv. ontdekken wat mensen eten in verschillende culturen, hoe talen verschillen, wat mensen voor hun geloof doen (oud). 	

Buitenactiviteiten	1-7	Mate waarin kinderen de buitenomgeving van de opvang (tuin, speelplaats) en wijdere wereld (winkel, park, kinderboerderij, bos, bibliotheek, museum) kunnen verkennen, gebaseerd op items als:	7/6 items $\alpha_{KDV} = .628$ $\alpha_{POV} = .629$
		- Kinderen spelen buiten in de zandbak of tuin, met emmer, vormpjes, schepjes (jong)	$\alpha_{BSO} = .621$
		- Kinderen doen sport (bijv. voetballen, hockeyen, atletiek) op het speelplein of een sportveld (oud).	$\alpha_{GO} = .737$

Beperkingen

De gegevens uit de interviews betreffen oordelen en schattingen van medewerkers en gastouders. Bij de beantwoording van verschillende vragen kan de tendens om sociaal-wenselijk geachte antwoorden te geven een vertekening opleveren. Schattingen van precieze aantallen kunnen onbetrouwbaar zijn, omdat het niet altijd precies duidelijk is hoe bijvoorbeeld de verdeling van kinderen naar sociale achtergrond is. De interne consistentie van de meeste schalen is goed tot uitstekend, meestal (ruim) boven de gewenste waarde van .700. De Cronbach's alpha's voor de activiteitenschalen zijn in het algemeen lager en een enkele keer lager dan .600, wat de ondergrens is van wat als acceptabel geldt. De verklaring hiervoor is dat deze schalen, door afstemming op leeftijdsspecifieke vormen van activiteiten binnen een domein, bewust heterogeen zijn geconstrueerd.

2.6 Procedures

Er zijn voor alle werksoorten dezelfde soort instrumenten gebruikt en er is grotendeels dezelfde procedure gehanteerd, met soms een uitzondering voor de gastouderopvang. Het uitgangspunt voor alle opvangsoorten is dat er informatie is verzameld volgens een multi-methodische, multi-level benadering met verschillende instrumenten op verschillende niveaus. Er is informatie verzameld op het niveau van de organisatie, de groep, de pedagogisch medewerker en het kind, waarbij gebruik is gemaakt van observatie-instrumenten en vragenlijsten in persoonlijke interviews; zie Tabel 2.6.1.

Tabel 2.6.1 Overzicht van de verschillende instrumenten die gebruikt zijn om de kwaliteit op verschillende niveaus weer te geven

	Kind	Groep	Pedagogisch Medewerker	Locatie/organisatie
Structurele kenmerken		Omgevingsschalen	Interview achtergrond-kenmerken pedagogisch medewerker en groep	Interview achtergrond-kenmerken en beleid locatie
Proceskwaliteit	inCLASS	Omgevingsschalen		
	LWBS	CLASS		

Om deze gegevens te verzamelen hebben steeds twee observatoren een bezoek gebracht aan een locatie, behalve bij de gastouders voor wie de procedure is aangepast, zoals apart toegelicht zal worden. De hoofdobservator was het aanspreekpunt voor de locaties en degene die de omgevingsschaal afnam, de video-opnames maakte. De andere observator voerde de live CLASS observatie uit. Beide observatoren namen met behulp van de internetvragenlijsten interviews af met

de pedagogisch medewerkers en leidinggevenden. De observatoren waren allemaal getraind in de gebruikte instrumenten, betrouwbaar bevonden en werkten volgens een veldwerkprotocol waarin de procedures uitgebreid beschreven zijn per opvangtype. In dit veldwerkprotocol is per type uitgewerkt welke observaties er verricht moesten worden (zie Tabel 2.6.2 voor een voorbeeld voor de kinderdagopvang) en welke filmopnamen er gemaakt moesten worden (zie Tabel 2.6.3 voor een voorbeeld voor de kinderdagopvang). De interviews met de pedagogisch medewerkers en leidinggevenden zijn tijdens rustmomenten of na afloop uitgevoerd. Voor de gastouders is besloten om af te wijken van de genoemde procedures in verband met het kleinschalige en huiselijke karakter van dit type opvang. Hier is gekozen om met één observator te werken die voor de scoring van de omgevingschalen live geobserveerd heeft en ten behoeve van de scoring van de CLASS, NCKO-schalen en kindschalen video-opnamen heeft gemaakt. In een aantal gevallen was er geen toestemming van de ouders of van de gastouder om video-opnamen te maken. In die gevallen zijn voor scoring van de CLASS en de omgevingschalen live observaties uitgevoerd en ontbreken scores op de NCKO- en de kindschalen.

Tabel 2.6.2 Voorbeeldinstructie voor CLASS observaties in de kinderdagopvang

Groep	Aantal	Welke observaties voer je uit
Baby's (0-1.5/2 jaar)	4	CLASS Infant: eetmoment, spelactiviteit, georganiseerde activiteit en 4 ^e moment gebaseerd op wat zich voordoet (spel/activiteit)
Peuters (1.5/2-4 jaar)	4	CLASS Toddler: eetmoment, spelactiviteit, georganiseerde activiteit en 4 ^e moment gebaseerd op wat zich voordoet (spel/activiteit)
Verticaal (0-4 jaar)	5	Baby - CLASS Infant: spelactiviteit en georganiseerde activiteit (of spelactiviteit wanneer dit zich niet voordoet) ³⁰ Peuter - CLASS Toddler: eetmoment, spelactiviteit, georganiseerde activiteit

Tabel 2.6.3 Voorbeeldinstructie voor video-opnames in de kinderdagopvang

Groep	Aantal	Welke observaties voer je uit
Baby's (0-1.5/2 jaar)	6	Indien er één pedagogisch medewerker op de groep staat, film je deze 6 keer. Bij twee pedagogisch medewerkers film je elke medewerker 3 keer. In totaal film je de volgende momenten minimaal één keer. Bij meerdere medewerkers, probeer je de momenten zo goed mogelijk te verdelen: <ol style="list-style-type: none"> 1. Verschoonmomenten 2. Spelactiviteiten 3. Eetmomenten 4. Transitiemoment.

³⁰ Om in de verticale groepen voor elke leeftijdscategorie minimaal drie CLASS observaties te hebben, is een opname (meestal een eetmoment) extra gescoord met de CLASS Infant.

Peuters (1.5/2-4 jaar)	6	<p>Indien er één pedagogisch medewerker op de groep staat, film je deze 6 keer. Bij twee pedagogisch medewerkers film je elke medewerker 3 keer. In totaal film je de volgende momenten minimaal één keer. Bij meerdere medewerkers, probeer je de momenten zo goed mogelijk te verdelen:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Verschoonmomenten2. Spelactiviteiten3. Eetmomenten4. Transitie moment.
Verticaal (0-4 jaar)	6	<p>Indien er één pedagogisch medewerker op de groep staat, film je deze 6 keer. Bij twee pedagogisch medewerkers film je elke medewerker 3 keer. In totaal film je de volgende momenten minimaal één keer. Bij meerdere medewerkers, probeer je de momenten zo goed mogelijk te verdelen. Maak ook een spreiding in leeftijdscategorieën (van elke leeftijd 3 opnames, bij voorkeur gespreid over de twee medewerkers):</p> <ol style="list-style-type: none">1. Verschoonmomenten2. Spelactiviteiten3. Eetmomenten4. Transitie moment.

3. Kwaliteit in de kinderopvang

Om de kwaliteit in de kinderdagopvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. De verdeling van de kinderopvanggroepen naar enerzijds horizontale groepen met alleen baby's en dreumesen of alleen peuters, anderzijds verticale groepen met zowel baby's als peuters, vraagt om een gedifferentieerde aanpak die recht doet aan de verschillende groepsvormen en leeftijdsfasen. Voor het meten van de proceskwaliteit is gebruik gemaakt van zeven observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit van de groep. Daarnaast is er in persoonlijke interviews met pedagogisch medewerkers, aan de hand van een vragenlijst, gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in de groep. Tevens is er in de interviews navraag gedaan naar de achtergrondkenmerken en werkbeleving van de pedagogisch medewerkers, de structurele kenmerken van de groepen en het pedagogische beleid.

3.1 Observaties

Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van vijf observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Infant, CLASS Toddler, ITERS-R, ECERS-R en NCKO-interactieschalen) en twee instrumenten die de gemiddelde ervaringen van kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler en Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal).

3.1.1 Observaties met de CLASS Infant en CLASS Toddler

Er zijn in 2017 en 2018 in totaal 61 kinderdagopvanggroepen onderzocht, verdeeld naar 22 verticale groepen, 25 peutergroepen en 14 babygroepen. Voor de horizontale groepen is gebruik gemaakt van steeds één instrument: de CLASS Infant voor groepen met baby's en dreumesen tot twee jaar, respectievelijk de CLASS Toddler voor groepen met peuters van twee tot vier jaar. Voor verticale groepen is gebruik gemaakt van beide instrumenten, waarbij meer situaties zijn geobserveerd dan in de horizontale groepen om valide uitspraken te kunnen doen over de emotionele en educatieve kwaliteit per leeftijdsfase van de kinderen. We bespreken de resultaten zowel voor de steekproef kinderopvanggroepen als geheel als ook voor de baby- en peutergroepen apart. Bedacht moet worden dat de steekproefomvang bij uitsplitsing naar leeftijd nog te klein is om daaruit sterke generaliserende conclusies te trekken. In Tabel 3.2.3 zijn de gemiddelde percentages baby's (0 tot 1 jaar), dreumesen (1 tot 2 à 2½ jaar) en peuters (2 à 2½ tot 4 jaar) in de groepen volgens schattingen van de pedagogisch medewerkers vermeld.

Om de resultaten voor de steekproef als geheel te bepalen, moeten de Infant en Toddler versies van de CLASS samengenomen worden. Omdat de onderliggende dimensies verschillen tussen deze versies, kan dit alleen op het domeinniveau. We geven eerst het algehele beeld voor alle kinderopvanggroepen tezamen. Daarna worden de gegevens meer gedetailleerd en uitsplitst naar groepsvorm en leeftijdsfase beschreven.

Tabel 3.1.1 geeft de resultaten voor de steekproef als geheel voor de domeinen emotionele proceskwaliteit en educatieve proceskwaliteit. De emotionele proceskwaliteit is volgens de internationale benchmarks van de CLASS goed, met een gemiddelde score in de midden tot hoog scorereange van de CLASS Infant en Toddler. De educatieve proceskwaliteit is matig, volgens de

internationale benchmarks, met een gemiddelde score op de grens van matig-voldoende (nog net acceptabel) en laag (onvoldoende). De variatie in de geobserveerde emotionele proceskwaliteit is relatief klein en geen van de onderzochte groepen scoort onvoldoende. De variatie in de geobserveerde educatieve proceskwaliteit is aanzienlijk groter, met zowel groepen die duidelijk onvoldoende scores (lager dan 2) en groepen die de hoge scorereange (hoger dan 5) bereiken.

Tabel 3.1.1 Geobserveerde proceskwaliteit in de kinderdagopvang op domeinniveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: score < 3 = laag; score ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; score ≥ 5 = hoog

KDV (N=61 groepen)							
	Range	M	SD		Range	M	SD
Emotionele kwaliteit	4.55-6.70	5.71	0.52	Educatieve kwaliteit	1.81-5.25	3.35	0.87

De meer gedetailleerde resultaten in Tabel 3.1.2 tonen dat de affectieve sfeer in de babygroepen en de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers in de hoge range uitkomt. De sensitiviteit die pedagogisch medewerkers laten zien in het reageren op de behoeften van de baby's laat scoort iets lager dan de affectieve sfeer en laat ook een grotere spreiding zien, zowel binnen de groepen als tussen groepen. De educatieve kwaliteit is lager dan de emotionele kwaliteit en lijkt sterker gericht op het ondersteunen van de ontwikkeling in algemene zin, terwijl de ondersteuning van de taalontwikkeling relatief laag uitvalt. Ook hier geldt dat er veel variatie is, met groepen die in de lage range scores en groepen die aan het hoge eind van de midden range uitkomen.

Tabel 3.1.2 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau voor baby's in de kinderdagopvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

	KDV baby (N=36 groepen)			KDV baby (N=120 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	1.75-11.00	5.83	2.20	1.00-12.00	5.17	2.90
Aantal volwassenen	0.33-2.75	1.76	0.59	0.00-3.00	1.77	0.73
Kind-staf ratio	1.50-8.33	3.32	1.44	0.50- 11.00	3.03	1.76
CLASS emotioneel						
Relationeel klimaat	4.33-6.50	5.72	0.61	3.00-7.00	5.76	0.93
Sensitiviteit	3.33-7.00	5.41	1.01	2.00-7.00	5.48	1.22
Gemiddelde emotionele kwaliteit	3.83-6.97	5.56	0.77	3.00-7.00	5.62	0.98

CLASS educatief	Range	M	SD	Range	M	SD
Faciliteren exploratie	1.33-5.75	3.65	1.27	1.00-6.00	3.75	1.54
Vroege taalondersteuning	1.33-5.00	3.22	1.04	1.00-6.00	3.31	1.30
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.50-5.25	3.44	1.11	1.00-6.00	3.53	1.33

De resultaten in Tabel 3.1.3 tonen de resultaten voor de geobserveerde kwaliteit voor peuters. De bevindingen laten zien dat met name de sfeer in de groep hoog scoort, terwijl de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate van gedragsbegeleiding in de hoge midden range scoort. De mate van kindgerichtheid scoort wat lager (midden range) en laat vooral grotere variatie zien binnen de groep. De educatieve kwaliteit is lager dan de emotionele kwaliteit en heeft vooral betrekking op de kwaliteit van feedback en de ondersteuning van de taalontwikkeling (op de grens van laag en midden). Het faciliteren van de ontwikkeling in bredere zin komt in de midden range uit, maar laat ook grote variatie zien binnen de groep en hangt mogelijk samen met de aard van de activiteit of situatie.

Tabel 3.1.3 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau voor peuters in de kinderdagopvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding CLASS scores: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

	KDV peuter (N=47 groepen)			KDV peuter (N=165 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	2.50-14.00	7.57	2.83	1.00-15.00	8.12	3.38
Aantal volwassenen	0.33-3.00	1.74	0.52	0.00-4.00	1.76	0.73
Kind-staf ratio	1.50-9.00	4.40	1.84	1.00- 14.00	4.77	2.19

CLASS emotioneel	Range	M	SD	Range	M	SD
Positieve sfeer	4.67-7.00	6.00	0.68	3.00-7.00	6.00	0.89
Negatieve sfeer (R)	6.25-7.00	6.94	0.16	6.00-7.00	6.94	0.24
Sensitiviteit	4.00-7.00	5.69	0.74	2.00-7.00	5.72	0.99
Kindperspectief	2.33-6.25	4.39	0.85	2.00-7.00	4.42	1.36
Begeleiding gedrag	3.00-6.75	5.48	0.83	3.00-7.00	5.51	1.04
Gemiddelde emotionele kwaliteit	4.60-6.70	5.70	0.49	3.80-7.00	5.72	0.62

CLASS educatief	Range	M	SD	Range	M	SD
Faciliteren ontwikkeling	1.67-5.00	3.58	0.77	1.00-6.00	3.59	1.24
Kwaliteit feedback	1.33-5.00	2.66	0.80	1.00-6.00	2.66	1.24
Taalstimulering	2.00-5.33	3.13	0.80	1.00-6.00	3.15	1.13
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.67-4.67	3.12	0.69	1.67-5.67	3.13	0.96

Tabel 3.1.4 toont de geobserveerde kwaliteit uitgesplitst naar type activiteit. Voor de baby's zien we dat eet- en drinkmomenten verreweg het meest geobserveerd zijn, gevolgd door spelsituaties. De categorie 'overig' heeft voornamelijk betrekking op de verschoonmomenten die geobserveerd zijn. In verticale groepen zijn verschoonmomenten vaker geobserveerd dan in horizontale groepen (9% versus 1%) en hetzelfde geldt, voor eet- en drinkmomenten (48% en 36% respectievelijk). Creatieve activiteiten en buiten spelen zijn vaker geobserveerd in de horizontale groepen (13% en 7% versus 2% en 3%). Een multivariate variantieanalyse toont verschillen in zowel de emotionele kwaliteit als educatieve kwaliteit naar het type situatie³¹. Tijdens eet- en drinkmomenten is de emotionele kwaliteit lager in vergelijking met creatieve of educatieve activiteiten. Ook is de educatieve kwaliteit tijdens eet- en drinkmomenten en overige momenten lager in vergelijking met creatieve en educatieve activiteiten of buiten spelen.

Tabel 3.1.4 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau in de kinderdagopvang met een uitsplitsing naar type groep en type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	Baby					Peuter				
	Activiteit %	Emotioneel M	Emotioneel SD	Educatief M	Educatief SD	Activiteit %	Emotioneel M	Emotioneel SD	Educatief M	Educatief SD
Eten/drinken	42.5	5.33	1.07	3.23	1.28	36.4	5.65	0.62	2.91	0.97
Vrij spel	28.3	5.69	0.85	3.57	1.34	22.4	5.95	0.58	2.96	0.89
Creatief	6.7	6.19	0.80	4.25	1.10	8.5	5.61	0.56	3.10	0.87
Educatief	11.7	6.14	0.66	4.14	1.26	24.8	5.53	0.56	3.53	0.93
Buiten spelen	5.0	5.67	0.88	4.42	1.39	7.3	6.18	0.53	3.56	0.94
Overig ³²	5.8	5.64	1.21	2.71	1.15	0.6	4.60		2.33	

Met betrekking tot de geobserveerde situaties voor de peuters, laat Tabel 3.1.4 zien dat eet- en drinkmomenten de meest geobserveerde momenten zijn, gevolgd door vrij spel en educatieve activiteiten, zoals voorlezen en spelletjes doen. Overigens worden eet- en drinkmomenten vaker

³¹ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor verschillende activiteiten voor baby's zijn voor emotionele kwaliteit $F(5,114) = 2.36, p = .045$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,114) = 2.86, p = .018$.

³² Slechts één geobserveerde peuteractiviteit werd geclassificeerd als overig, waardoor de standaard deviatie ontbreekt en deze categorie niet is meegenomen in de multivariate analyse om verschillen tussen type activiteiten te testen.

geobserveerd in verticale groepen dan in horizontale peutergroepen (46% versus 30%). In horizontale peutergroepen komen vrij spel en educatieve activiteiten vaker voor vergeleken met verticale groepen (25% en 28% versus 18% en 20%). Een multivariate variantieanalyse toont enkele significante verschillen in kwaliteit naar type activiteit.³³ De emotionele kwaliteit is voor peuters hoger tijdens vrij spel (zowel binnen als buiten) in vergelijking met educatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten (en voor buiten spelen ook in vergelijking met creatieve activiteiten). De educatieve kwaliteit hoger is tijdens educatieve activiteiten, zoals voorlezen, spelletjes spelen of kringgesprekjes, vergeleken met vrij spel en eet- en drinkmomenten. Ook zien we dat de educatieve kwaliteit lager is bij eet- en drinkmomenten in vergelijking met buitenspelen.

Er is ook gekeken naar de kwaliteit in relatie tot het type groep: horizontale babygroep, horizontale peutergroep of verticale groep.³⁴ De resultaten staan in Tabel 3.1.5 en laten zien dat zowel de emotionele als de educatieve kwaliteit in horizontale babygroepen hoger is dan in verticale groepen. Voor de peutergroepen zijn er geen verschillen in emotionele en educatieve kwaliteit gevonden naar groepsvorm. Een belangrijke kanttekening is dat het gaat om een vergelijking op basis van zeer kleine steekproefgrootten. De resultaten moeten met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd worden en zijn mogelijk niet geldig voor de populatie van kinderopvanggroepen.

Tabel 3.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau in de kinderdagopvang met een uitsplitsing naar type groep (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

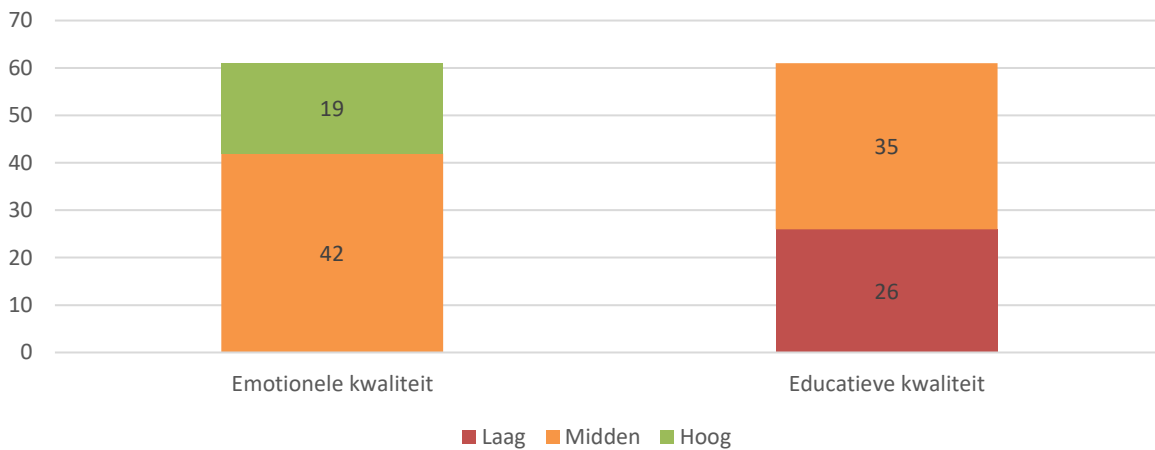
		Emotionele kwaliteit			Educatieve kwaliteit	
		<i>N</i> ³⁵	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Baby's	Babygroepen	14	6.03	0.50	4.18	0.83
	Verticale groepen	22	5.27	0.77	2.97	1.01
Peuters	Peutergroepen	25	5.78	0.44	3.18	0.62
	Verticale groepen	22	5.61	0.53	3.06	0.77

Afbeelding 3.1 laat zien hoeveel groepen in de lage, midden of hoge range van kwaliteit uitkomen, gebaseerd op de standaard benchmarks van de CLASS (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). Hieruit blijkt dat 19 groepen een hoge kwaliteit bieden en 42 groepen in de midden range scoren. Voor educatieve kwaliteit geldt dat een kleine meerderheid van de groepen in de midden range scoort, de overige groepen scoren in de lage range.

³³ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor verschillende activiteiten voor peuters zijn voor emotionele kwaliteit $F(4,159) = 4.65, p = .001$ en voor educatieve kwaliteit $F(4,159) = 3.65, p = .007$.

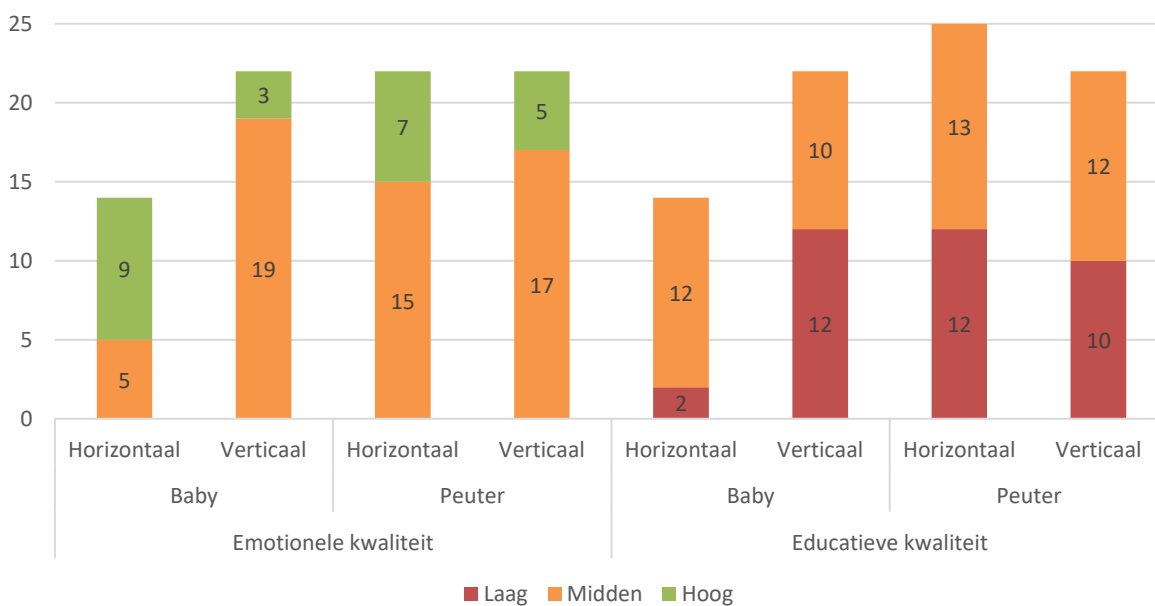
³⁴ De resultaten van de univariate variantieanalyse van horizontale babygroepen vergeleken met verticale groepen zijn voor emotionele kwaliteit $F(1,34) = 10.69, p = .002$ en voor educatieve kwaliteit $F(1,34) = 14.14, p = .001$. De resultaten van de univariate variantieanalyse van horizontale peutergroepen vergeleken met verticale groepen zijn voor emotionele kwaliteit $F(1,45) = 1.44, p = .237$ en voor educatieve kwaliteit $F(1,45) = 0.35, p = .556$.

³⁵ Hoewel de univariate variantieanalyses significante verschillen aantonen tussen horizontale en verticale babygroepen, moet grote voorzichtigheid in acht worden genomen bij de interpretatie van de verschillen omdat het een vergelijking betreft op basis van een zeer kleine deelsteekproefgrootten.

Afbeelding 3.1 Aantal kinderdagopvanggroepen met lage, midden en hoge kwaliteit volgens de CLASS standaards (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Een nadere uitsplitsing naar type groep is weergegeven in Afbeelding 3.2. Hieruit blijkt dat negen horizontale babygroepen en drie verticale babygroepen een hoge emotionele kwaliteit bieden, maar er is geen enkele groep die een hoge educatieve kwaliteit laat zien. Voor de peuters is eenzelfde patroon zichtbaar met zeven horizontale en vijf verticale groepen die hoge emotionele kwaliteit bieden, maar geen enkele groep die in de hoge range scoort voor educatieve kwaliteit. Voor de verticale groepen is bovendien zichtbaar dat in vier groepen wel hoge kwaliteit geboden wordt aan de peuters in de betreffende groep, maar niet aan de baby's in die groep. Andersom (hoge kwaliteit voor baby's, matige kwaliteit voor peuters) geldt dit voor twee groepen. Hoewel er geen groepen zijn die lage emotionele kwaliteit bieden, zijn er beduidend meer groepen die lage educatieve kwaliteit bieden en dit geldt vooral voor verticale babygroepen. Voor de peutergroepen ligt dit aantal redelijk gelijk en scoort ongeveer de helft van de groepen in de lage range.

Afbeelding 3.2 Aantal kinderdagopvanggroepen met lage, midden en hoge kwaliteit volgens de CLASS standaards uitgesplitst naar type groep (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

3.1.2 Observaties met de NCKO-interactieschalen

Ten behoeve van de observaties met de NCKO-interactieschalen zijn video-opnamen ter beschikking gesteld aan het NCKO-consortium. De resultaten en de vergelijking met de meting in 2012 staan in Tabel 3.1.6.³⁶ De resultaten laten zien dat pedagogisch medewerkers de vaardigheden die betrekking hebben op het sensitief handelen, respect tonen voor de autonomie en grenzen stellen voldoende tot goed beheersen. Praten en uitleggen scoort iets lager en vooral Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoren onvoldoende. Dit beeld is vergelijkbaar met de meting uit 2012. Op de meeste onderdelen wordt iets hoger gescoord in vergelijking met de meting uit 2012, uitgezonderd het Begeleiden van interacties, wat nagenoeg gelijk scoort ten opzichte van 2012.

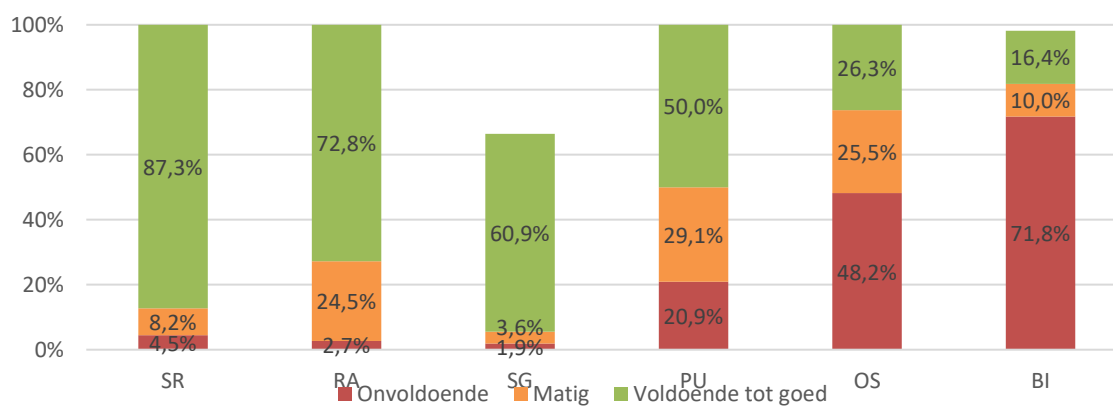
Tabel 3.1.6 Geobserveerde kwaliteit op basis van de NCKO-schalen. Eenheid: Groep en pedagogisch medewerker (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Subschalen	KDV (N=57 groepen)			KDV (N=110 pm'ers)			Meting 2012 ³⁷ (N=99 pm'ers)	
	Range	M	SD	Range	M	SD	M	SD
Sensitieve responsiviteit	3.00-7.00	5.44	0.82	1.00-7.00	5.41	1.07	4.9	0.77
Respect voor autonomie	3.50-6.67	5.03	0.77	3.00-7.00	5.02	0.89	4.6	0.70
Structureren en grenzen stellen	4.00-7.00	5.69	0.77	2.00-7.00	5.64	0.96	4.8	0.94
Praten en uitleggen	2.00-7.00	4.43	1.00	1.00-7.00	4.37	1.16	3.7	0.76
Ontwikkelingsstimulering	1.67-7.00	3.60	1.11	1.00-7.00	3.43	1.50	2.7	1.08
Begeleiding van interacties	1.00-6.00	2.71	1.15	1.00-6.00	2.67	1.47	2.5	1.01

Afbeelding 3.3 laat zien hoeveel pedagogisch medewerkers onvoldoende, matig of voldoende tot goed scoren op de zes interactievaardigheden. Hierin wordt bovengeschetst beeld duidelijk bevestigd. Voor Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoort (meer dan) de helft van de pedagogisch medewerkers onvoldoende.

³⁶ Fukkink et al. (2013).

³⁷ Het rapport maakt geen melding van de score ranges, die konden derhalve niet opgenomen worden.

Afbeelding 3.3 Verdeling van pedagogisch medewerkers naar onvoldoende, matige en voldoende tot goede kwaliteit in percentages (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Door ontbrekende waarnemingen, tellen de percentages voor de schaal SG niet op tot 100%

SR = Sensitieve responsiviteit, RA = Respect voor autonomie, SG = Structureren en grenzen stellen, PU = Praten en uitleggen, OS = Ontwikkelingsstimulering, BI = Begeleiden van interacties.

3.1.3 Observaties met de ITERS-R en ECERS-R

De resultaten in Tabel 3.1.7 laten zien wat de globale omgevingskwaliteit is in de kinderdagopvanggroepen gemeten met de ITERS-R (groepen met baby's) en de ECERS-R (groepen met peuters). De ITERS-R kwaliteit komt lager uit dan de ECERS-R kwaliteit op het onderdeel Ruimte en meubilering, maar hoger op de onderdelen Taal en Programma. De scores op de overige onderdelen zijn vergelijkbaar. De gemiddelde totaalscore is voor beide meetinstrumenten vergelijkbaar. Een vergelijking met de meting in 2012 met gecombineerde gegevens van de ITERS-R en ECERS-R toont dat de kwaliteit in 2018 op de meeste aspecten (iets) hoger uit komt, vooral met betrekking tot de interactie. De gemiddelde totaalscore komt ook hoger uit dan in de meting van 2012.

Tabel 3.1.7 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschaal ITERS-R en ECERS-R in de kinderdagopvang en vergelijking met de meting uit 2012. Eenheid: Groep (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Subschalen	ITERS-R (N=36 groepen)			ECERS-R (N=47 groepen)			Meting 2012 ³⁸ (N=50 groepen)	
	Range	M	SD	Range	M	SD	M	SD
Ruimte en meubilering	2.80-6.00	4.61	0.81	3.63-6.88	5.40	0.68	4.1	0.69
Item: Brengen en halen	3.00-7.00	6.11	1.37	1.00-7.00	5.98	1.84		
Taal	2.00-7.00	4.98	1.19	2.25-6.50	4.67	0.98	4.2	1.23
Activiteiten	2.00-6.00	4.09	1.01	1.89-6.11	3.99	1.01	3.3	0.96
Interactie	3.75-7.00	6.00	1.03	3.20-7.00	5.96	0.98	4.6	1.34
Programma	3.00-7.00	5.78	1.27	2.33-7.00	5.11	1.35	5.2	1.31
Totaal	3.32-6.08	4.89	0.80	3.40-6.30	4.92	0.72	4.3	0.79

³⁸ Het rapport maakt geen melding van de score ranges, die konden derhalve niet opgenomen worden.

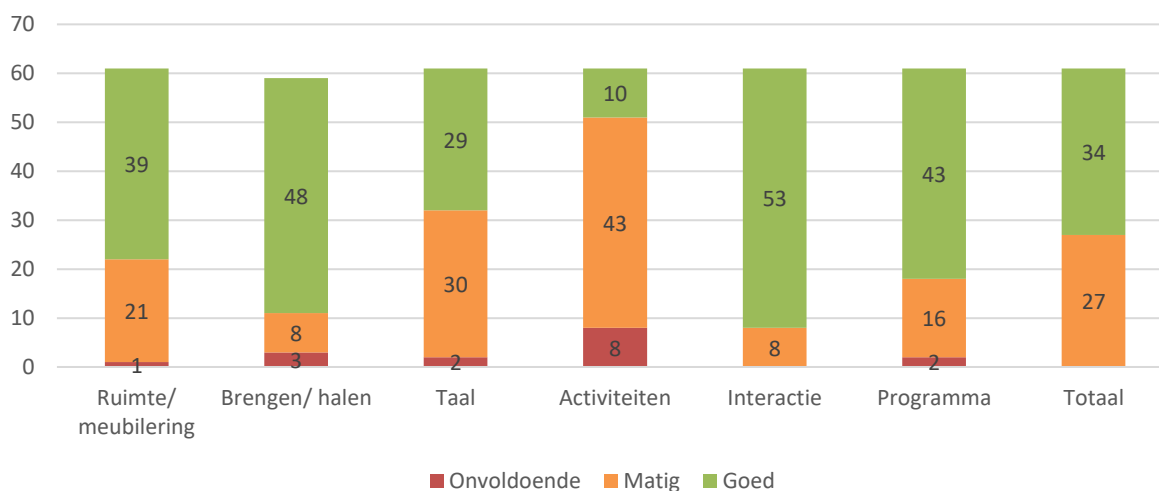
In Tabel 3.1.8 staan de resultaten uitgesplitst naar type groep: baby, peuter of verticaal. De gegevens laten zien dat er voor de ITERS-R geen verschillen zijn tussen babygroepen of verticale groepen. Voor de ECERS-R geldt dat de scores op Ruimte en meubilering, Taal, Programma en de totaalscore hoger liggen bij de peutergroepen in vergelijking met de verticale groepen³⁹. Over het geheel genomen lijken de horizontale groepen het iets beter te doen dan de verticale groepen.

Tabel 3.1.8 Vergelijking tussen babygroepen, peutergroepen en verticale groepen met betrekking tot geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschalen ITERS-R en ECERS-R (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Subschalen	KDV baby (N=14)		KDV vert. ITERS-R (N=22)		KDV vert. ECERS-R (N=22)		KDV peuter (N=25)	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ruimte en meubilering	4.59	0.94	4.62	0.74	5.18	0.73	5.59	0.58
Item: Brengen en halen	6.57	1.09	5.82	1.47	5.95	1.86	6.00	1.86
Taal	5.40	1.38	4.71	0.98	4.25	1.06	5.04	0.74
Activiteiten	3.97	0.93	4.18	1.07	3.71	1.08	4.24	0.90
Interactie	6.32	0.81	5.80	1.11	5.76	1.09	6.14	0.85
Programma	6.23	1.17	5.49	1.28	4.70	1.42	5.47	1.19
Totaal	5.01	0.83	4.80	0.79	4.64	0.79	5.17	0.55

Afbeelding 3.4 toont de verdeling van het aantal groepen dat onvoldoende, matige of goede kwaliteit biedt zoals gemeten met de ITERS-R en ECERS-R in 61 groepen. Gemiddeld genomen scoort zo'n 45 procent van de groepen matig en 55 procent goed. Enkele groepen scoren een onvoldoende op Ruimte en meubilering, Brengen en halen, Taal, Activiteiten en Programma (met respectievelijk 2%, 5%, 3%, 13% en 3%). Een vergelijking met de meting uit 2013 laat zien dat er verbetering is op alle onderdelen, met minder groepen die onvoldoende scoren en meer groepen die goed scoren. Dit geldt vooral voor de onderdelen Taal, Activiteiten en Interactie.

³⁹ De resultaten voor Ruimte en Meubilering zijn $F(1,43) = 5.04$, $p = .030$, voor Taal $F(1,43) = 8.08$, $p = .007$, voor Programma $F(1,43) = 4.92$, $p = .032$, en voor de Totaalscore $F(1,43) = 7.66$, $p = .008$.

Afbeelding 3.4 Aantal kinderdagopvanggroepen met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de ITERS-R en ECERS-R subschalen en de totale kwaliteit in 61 groepen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

3.1.4 Observaties met de inCLASS Toddler

Tabel 3.1.9 laat zien hoe individuele peuters kwaliteit ervaren, gemiddeld naar groepsniveau. De resultaten tonen dat de kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers in de midden range valt. De kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten valt net in de midden range en is lager dan de kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld tot hoog en de mate van zelfstandigheid in spel en activiteiten is matig-voldoende. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de pedagogisch medewerkers of met andere kinderen. De gemiddelde scores op groepsniveau zijn vergelijkbaar met de gemiddelde scores op niveau van de observatiecyclus. Echter, op het niveau van de observatiecyclus is er meer spreiding in scores (grotere standaarddeviatie en range van scores). Deze variatie kan verklaard worden doordat individuele kinderen verschillende ervaringen hebben in dezelfde groep en kunnen het gevolg zijn van het feit dat de kwaliteit verschilt naar het type activiteit dat is geobserveerd.

Tabel 3.1.9 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de kinderdagopvang.
Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Dimensies	KDV (N=45 groepen ⁴⁰)			KDV (N=397 observatiecycli)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Positieve interactie met de medewerker	1.67-6.17	4.27	0.76	1.00-7.00	4.25	1.55
Communicatieve interactie met de medewerker	1.17-6.33	3.70	1.10	1.00-7.00	3.60	1.90
Conflicten met de medewerker (R)	6.00-7.00	6.84	0.26	3.00-7.00	6.86	0.48
Prosociale interacties met peers	2.42-5.67	4.03	0.72	1.00-7.00	4.06	1.52
Communicatieve interacties met peers	1.33-5.11	2.74	0.89	1.00-7.00	2.77	1.78
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.08-3.89	2.47	0.72	1.00-7.00	2.52	1.59
Conflicten met peers (R)	5.33-7.00	6.81	0.29	1.00-7.00	6.81	0.63
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.75-5.88	4.97	0.55	1.00-7.00	4.98	1.44
Zelfstandigheid	2.33-5.42	3.90	0.66	1.00-7.00	3.88	1.56
Zelfregulatie	5.33-7.00	6.42	0.39	1.00-7.00	6.43	0.91
Domeinen	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Interacties met medewerker	1.42-5.83	3.99	0.88	1.00-7.00	3.92	1.61
Interacties met peers	1.61-4.78	3.08	0.75	1.00-7.00	3.12	1.50
Speel/werkhouding	3.17-5.63	4.43	0.53	1.00-7.00	4.30	1.33
Gedrag in de groep	5.52-7.00	6.68	0.26	2.00-7.00	6.69	0.53

Tabel 3.1.10 toont de gemiddelde scores voor alle domeinen naar type activiteit.⁴¹ De resultaten laten zien dat er enkele verschillen zijn tussen activiteiten. De kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers is het laagst in spelsituaties vergeleken met educatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Vrij spel werd niet altijd actief begeleid door de pedagogisch medewerkers, maar betrof ook spel tussen kinderen onderling. Voorbeelden van educatieve activiteiten zijn voorlezen, spelen van (bord)spelletjes en kringgesprekken. Het omgekeerde patroon is zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de kwaliteit van peer interacties. Tijdens vrij spel is de kwaliteit van interacties

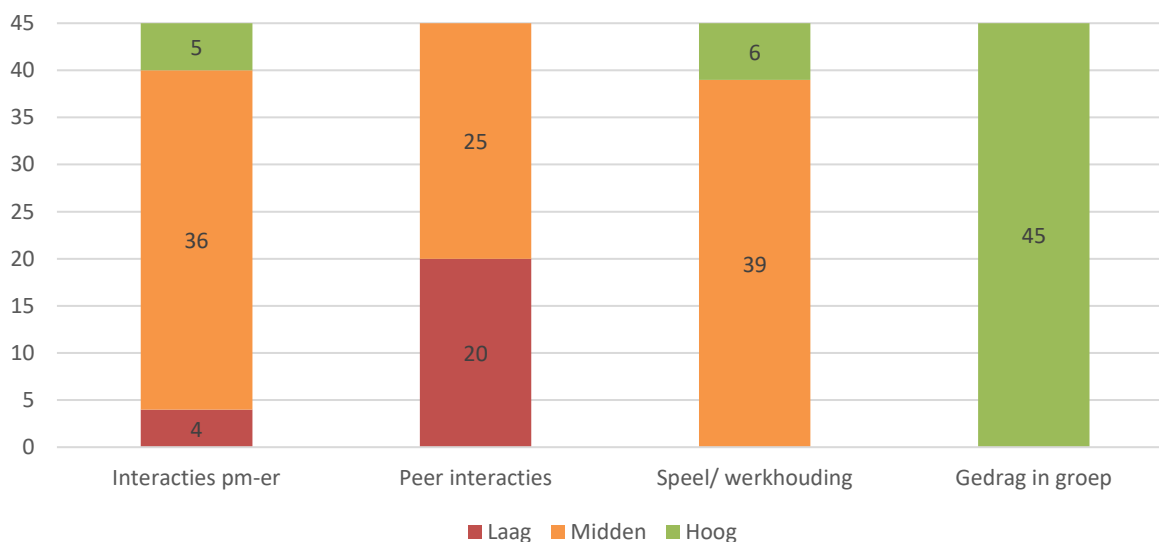
⁴⁰ De inCLASS is alleen gescoord bij peuters, dus babygroepen zijn hier buiten beschouwing gelaten, resulterend in een lager aantal groepen.

⁴¹ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(5,391) = 3.76, p = .002$, voor Interacties met peers $F(5,391) = 2.23, p = .050$, voor Speel/werkhouding $F(5,391) = 0.87, p = .498$ en Gedrag in de groep $F(5,391) = 2.32, p = .043$.

met leeftijdgenoten hoger dan de kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers. Bovendien is de kwaliteit van peer interacties tijdens spelsituaties hoger dan tijdens creatieve en educatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Er zijn geen verschillen gevonden tussen de activiteiten met betrekking tot de speelwerkhouding. Voor het gedrag van kinderen in de groep, is zichtbaar dat kinderen lager scoren tijdens spelsituaties vergeleken met eet- en drinkmomenten, educatieve en creatieve activiteiten en overige momenten. Dit komt voornamelijk doordat er tijdens spelsituaties iets meer conflicten met leeftijdgenoten worden geobserveerd.

Tabel 3.1.10 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	%	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Eten/drinken	46.1	3.99	1.64	3.00	1.49	4.32	1.29	6.69	0.55
Vrij spel	12.8	3.11	1.47	3.76	1.67	4.59	1.38	6.49	0.82
Creatief	6.3	3.80	1.31	2.97	1.68	4.84	1.27	6.84	0.26
Educatief	28.2	4.24	1.61	3.06	1.36	4.45	1.41	6.72	0.40
Buiten spelen	2.0	4.00	1.95	3.25	1.68	4.56	1.40	6.75	0.39
Overig	4.5	3.72	1.32	3.00	1.38	4.33	1.22	6.87	0.23

Afbeelding 3.5 Aantal groepen met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Afbeelding 3.5 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit, gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). De kwaliteit van de interacties met de pedagogisch medewerkers blijkt in het merendeel van de groepen gemiddeld te zijn. In vier groepen is de kwaliteit laag en in vijf groepen wordt er hoog gescoord. Met

betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat 25 groepen in de midden categorie scoren en 20 groepen in de lage categorie vallen. Met betrekking tot de speelwerkhouding scoren bijna alle groepen in de midden categorie. In totaal scoren zes groepen in de hoge categorie. Het gedrag van de kinderen valt in alle groepen in de hoge range. Dit kan voor een groot deel verklaard kan worden door het afwezig zijn van conflicten met medewerkers of andere kinderen.

3.1.5 Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd en gemiddeld op het niveau van de observatiecycli en vervolgens geaggregeerd naar het groepsniveau; zie Tabel 3.1.11. Op groepsniveau zijn de scores gebaseerd op meerdere kinderen en meerdere situaties. Het gemiddelde welbevinden kan als hoog worden beschouwd, terwijl de gemiddelde betrokkenheid te karakteriseren is als matig. Er is meer variatie op observatiecyclusniveau dan op het groepsniveau wat blijkt uit een grotere spreiding en standaarddeviaties. De verklaring hiervoor is tweeledig. De ervaringen van individuele kinderen verschillen en de verschillende situaties en activiteiten die zijn geobserveerd verschillen in kwaliteit wat meer spreiding van scores tot gevolg heeft.

Tabel 3.1.11 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de kinderdagopvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores \geq 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores \geq 3.5 = hoog

Subschalen	KDV (N= 60 groepen)			KDV (N= 212 observatiecycli)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Welbevinden	3.02-3.88	3.52	0.19	1.69-4.43	3.52	0.42
Betrokkenheid	2.27-3.57	3.00	0.30	1.77-4.32	2.99	0.55

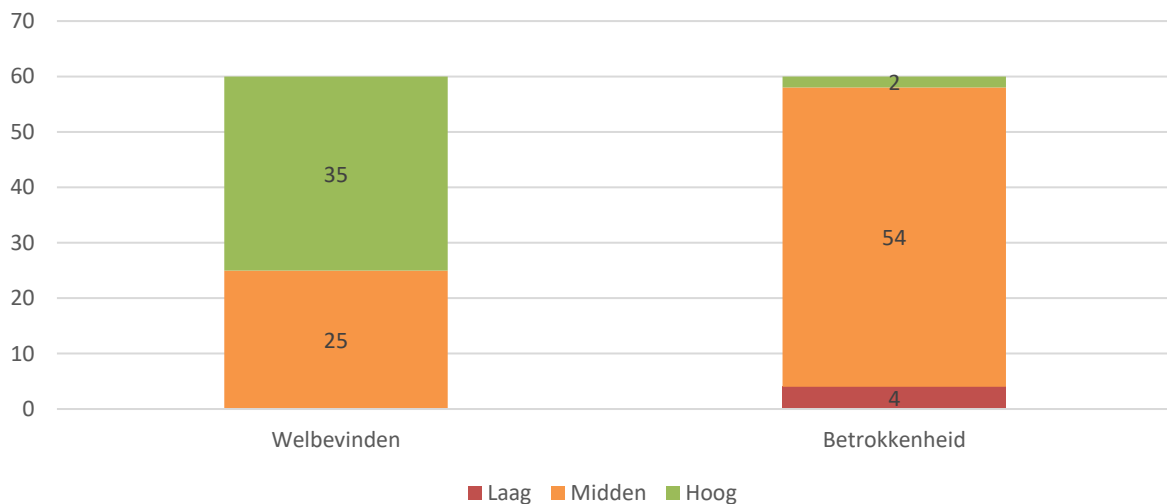
Tabel 3.1.12 laat zien dat het merendeel van de geobserveerde activiteiten eet- en drinkmomenten betrof, gevolgd door spelactiviteiten en educatieve activiteiten (veelal voorleesmomenten en soms kringgesprekken).

Tabel 3.1.12 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores \geq 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores \geq 3.5 = hoog

Activiteit	%	Welbevinden		Betrokkenheid	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	42.0	3.43	0.40	2.82	0.49
Vrij spel	23.1	3.62	0.43	3.27	0.54
Creatief	7.5	3.55	0.47	3.28	0.63
Educatief	19.3	3.50	0.40	2.97	0.51
Buiten spelen	2.4	3.79	0.38	2.96	0.71
Overig	5.7	3.62	0.43	2.83	0.52

Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokkenheid zijn te verklaren door het type activiteit⁴². De bevindingen staan in Tabel 3.1.12 en laten zien dat het welbevinden hoger is in vrij spel activiteiten in vergelijking met eet- en drinkmomenten. Voor betrokkenheid zijn de scores hoger tijdens vrij spel dan tijdens eet- en drinkmomenten, educatieve activiteiten en overige momenten. Ook tijdens creatieve activiteiten is de betrokkenheid hoger dan tijdens eet- en drinkmomenten, educatieve activiteiten en overige momenten.

Afbeelding 3.6 toont hoeveel groepen vallen in de lage, matige en hoge range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaard benchmarks van het instrumentarium (laag < 2.5; matig \geq 2.5 en < 3.5; hoog \geq 3.5). Hieruit blijkt dat het welbevinden in iets meer dan de helft van de groepen hoog is en in de overige groepen matig. Voor betrokkenheid zien we dat het overgrote merendeel van de groepen matig scoort, maar ook zes groepen die in de lage (vier) respectievelijk hoge (twee) categorie vallen.

Afbeelding 3.6 Aantal groepen met lage, midden en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op groepsniveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Welbevinden en betrokkenheid in horizontale en verticale groepen

In sommige groepen waren ook baby's aanwezig gedurende de observaties. Er is op drie verschillende manieren gekeken of er verschillen zijn in welbevinden en betrokkenheid naar samenstelling van de groep en of het baby's of peuters betreft; zie Tabel 3.1.13. Eerst is met een multivariate variantieanalyse gekeken of er verschillen zijn in de gemiddelde mate van welbevinden en betrokkenheid in de groep bij aanwezigheid van baby's ten tijde van de video-opnamen⁴³. De resultaten tonen dat het gemiddelde welbevinden en de gemiddelde betrokkenheid in de groep niet significant verschilt wanneer er wel of geen baby's aanwezig zijn. Vervolgens is er gekeken naar gemiddelde scores voor welbevinden en betrokkenheid op basis van het type groep: verticale groep,

⁴² De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor welbevinden zijn $F(5,206) = 1.95, p = .088$ en voor betrokkenheid $F(5,206) = 5.88, p < .001$. Een LSD post hoc analyse laat een significant verschil zien voor welbevinden tussen vrij spel en eet- en drinkmomenten, $p = .013$.

⁴³ De resultaten van de multivariate variantieanalyse van groepen waar op het moment van de video-opname wel of geen baby's aanwezig waren zijn voor welbevinden $F(1,210) = 1.37, p = .711$ en voor betrokkenheid $F(1,210) = 0.02, p = .878$.

horizontale babygroep of horizontale peutergroep.⁴⁴ Hieruit blijken geen significante verschillen. Bovenstaande vergelijkingen zijn gebaseerd op het groepsgemiddelde per opname. Om meer inzicht te krijgen in de scores voor baby's en peuters, is er tot slot apart gekeken naar de gemiddelde scores voor baby's en peuters binnen een opname. Hieruit blijken de scores voor de baby's iets lager te liggen en meer variantie te hebben voor zowel welbevinden als betrokkenheid. Tot slot zijn deze verschillen getest voor de opnames waarin zowel peuters als baby's geobserveerd zijn. Dit betreft dan ook alleen de verticale groepen. De resultaten van de *t*-toets bevestigen dat het welbevinden en de betrokkenheid van de baby's in verticale groepen lager zijn dan van de peuters.⁴⁵

Tabel 3.1.13 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclusniveau afhankelijk van aanwezigheid van baby's, type groep en leeftijd van kinderen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores \geq 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores \geq 3.5 = hoog

	Welbevinden			Betrokkenheid	
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Onderscheid naar aanwezigheid baby's					
Gemiddelde score voor groepen zonder baby's aanwezig	130	3.53	0.42	2.99	0.55
Gemiddelde score voor groepen met baby's aanwezig	82	3.50	0.41	3.00	0.56
Onderscheid naar type groep	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Gemiddelde score babygroepen	42	3.61	0.34	3.12	0.54
Gemiddelde score verticale groepen	82	3.52	0.46	2.97	0.58
Gemiddelde score peutergroepen	88	3.47	0.40	2.95	0.53
Onderscheid naar leeftijd	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Gemiddelde score voor baby's	82	3.40	0.52	2.88	0.69
Gemiddelde score voor peuters	165	3.51	0.42	2.95	0.55

⁴⁴ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor babygroepen, verticale groepen en peutergroepen zijn voor welbevinden $F(2,209) = 1.58, p = .209$ en voor betrokkenheid $F(2,209) = 1.57, p = .211$.

⁴⁵ De resultaten van de paarsgewijze *t*-toets zijn $t(34) = -2.91, p = .006$ voor welbevinden en $t(34) = -2.52, p = .017$ voor betrokkenheid.

3.2 Interviewgegevens

In totaal zijn tijdens de metingen van 2017 en 2018 met 98 pedagogisch medewerkers, werkzaam op 58 van de in dit onderzoek 61 betrokken kinderopvanggroepen, interviews gehouden. Daarvan werkten er 25 in groepen met alleen baby's en dreumesen, 37 in peutergroepen en 36 in verticale groepen met baby's, dreumesen en peuters. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat, en activiteiten aanbod.

3.2.1 Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 3.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde medewerkers. De gemiddelde leeftijd is ongeveer 35 jaar. De spreiding in leeftijd is groot. De werktijd per week is gemiddeld 26 uur en ook hier is er grote spreiding. Het overgrote deel van de medewerkers is opgeleid op MBO3 of MBO4 niveau (het gemiddelde voor- en vervolgopleidingsniveau ligt rond de 5). Er zijn wat betreft vooropleiding zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (HBO). Door de combinatie van vooropleiding en vervolgopleiding voldoen alle medewerkers aan de wettelijke eis op dit vlak. De gemiddelde werkervaring van de geïnterviewden in de sector kinderopvang is bijna 12 jaar, maar de variatie is groot. Ruim 70 procent van de huidige steekproef werkt in de kinderopvang op basis van een vast contract.

Tabel 3.2.1 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Achtergrond pedagogisch medewerker	KDV (N=58 groepen)			
	N	Range	M	SD
Leeftijd	95	19.00-65.00	35.14	10.19
Werkdagen	95	1.00-5.00	3.12	0.95
Werktijd in uren ⁴⁶	95	12.00-55.00	26.25	7.14
Vooropleiding (1-8)	95	1.00-7.00	4.62	1.55
Niveau vervolgopleiding (1-8)	95	2.00-7.00	5.26	0.79
Werkervaring in kinderopvang in jaren	95	0.00-36.00	11.77	7.96
Vast contract (%)	94		72.34	

De werkomgeving wordt in het algemeen als positief ervaren, zoals Tabel 3.2.2 laat zien. Op vragen naar de onderlinge afstemming en samenwerking in het team, het werkklimaat met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij beleidsontwikkeling binnen de organisatie, wordt gemiddeld rond de 5 ('mee eens') gescoord op een schaal van 1 tot 6. Het ervaren stressniveau is laag (positief gehercodeerd; het antwoord op stellingen als "ik ervaar regelmatig stress

⁴⁶ Het maximum aantal uur van 55 betreft hier een ureninschatting van een leidinggevende/eigenaar die tevens werkzaam is als pedagogisch medewerker op de groep.

op werk” of “ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag” is gemiddeld ‘een beetje mee oneens’ tot ‘mee oneens’).

Tabel 3.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Organisatieklimaat en werkbeleving	KDV (N=58 groepen)			
	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Continue professionalisering (1-5)	90	1.00-4.00	2.08	0.60
Teamgerichte professionalisering (1-7)	90	1.00-5.56	2.61	0.88
Frequentie teamoverleg (0-8)	89	0.00-8.00	4.11	1.86
Teamcohesie (1-6)	90	3.20-6.00	4.87	0.54
Zelfvertrouwen (1-6)	90	4.56-6.00	5.36	0.42
Werktevredenheid (1-6)	90	3.42-5.96	4.98	0.51
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	90	3.80-6.00	5.38	0.48
Werkstress (1-6) (R)	90	2.40-6.00	4.43	0.83

Er is aandacht voor continue professionalisering door middel van cursusaanbod, coaching, teamoverleg en conferentiedeelnemers, hoewel de gemiddelde score iets boven de 2 ('zelden') ligt, wat suggereert dat het aanbod niet overdadig is. De meest voorkomende vorm van continue professionalisering is pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg ('regelmatig'), oftewel één keer per twee maanden, zoals ook meer gedetailleerd is nagevraagd. De wijze waarop het teamoverleg vorm wordt gegeven is apart nagevraagd. De schaal teamgerichte professionalisering gaat in op overleg, samenwerking, feedback en reflectie in het team rond onder andere het activiteiten aanbod, individuele kinderen die speciale aandacht behoeven, nieuwe vakinhoudelijke kennis en de pedagogische doelen van het werk. De gemiddelde score van 2.61 op een schaal van 1 ('nooit') tot 7 ('elke dag') komt overeen met minder dan één keer per maand.

Gegevens over de groep kinderen waarmee de geïnterviewden werken staan vermeld in Tabel 3.2.3. De gemiddelde groeps grootte op de drie drukste dagen van de week (maandag, dinsdag en donderdag) is 11.16. De hoogste waarde voor de groeps grootte is 17.5 (samengevoegde groepen, vermoedelijk aan het begin- of het eind van de dag). De kind-beroepskracht ratio op de drukste dagen is 5.47, met variatie tussen groepen met naar verhouding veel baby's (er zijn groepen met alleen baby's) en groepen met uitsluitend peuters. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase komt overeen met de aard van de groepen: deels babygroepen met daarin ook dreumesen van 1½ tot 2 à 2½ jaar, deels peutergroepen, deels verticale groepen met baby's, dreumesen en peuters. De pedagogisch medewerkers hebben ingeschat hoeveel van de kinderen in hun groep ouders hebben die laag zijn opgeleid (maximaal VMBO of MBO1/2) of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden schatten wij het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders op gemiddeld 25.3 procent

en, daarmee deels overlappend, het aandeel kinderen met ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op 27.2 procent. Er zijn kinderopvanggroepen die volledig uit kinderen bestaat van laagopgeleide of migrantenouders. Ook zijn er groepen met vluchtelingenkinderen of kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, hoewel het aantal kinderen met deze achtergronden beperkt is. Ten dele corresponderend hiermee, rapporteren de pedagogisch medewerkers een aandeel kinderen die extra zorg of (educatieve) steun nodig hebben in hun groepen van gemiddeld 16.1 procent, waarvan een deel met behoefte aan taalondersteuning, en een deel met behoefte aan gedragsbegeleiding.

Tabel 3.2.3 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Structurele kenmerken en groepssamenstelling	KDV (N=58 groepen)			
	N	Range	M	SD
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	90	4.00-17.50	11.16	2.90
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	90	3.00-8.00	5.47	1.22
Baby's (%)	76	0.00-100.00	24.29	23.87
Dreumesen (%)	76	0.00-80.00	30.41	22.07
Peuters (%)	76	0.00-100.00	47.94	36.09
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)	63	0.00-100.00	25.32	31.63
Kinderen met een migratieachtergrond (%)	64	0.00-100.00	27.22	31.44
Kinderen met zorgbehoefte (%)	84	0.00-100.00	23.99	25.20
Waarvan taalondersteuning (%)	85	0.00-100.00	16.14	22.06
Waarvan gedragsproblemen (%)	83	0.00-50.00	5.93	11.37
Waarvan beperkingen (%)	83	0.00-21.00	1.82	4.29
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	84	0.00-65.00	2.93	9.89

3.2.2 Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Het pedagogisch beleid van de deelnemende instellingen is op verschillende manieren in kaart gebracht; zie Tabel 3.2.4. Op vragen naar aspecten van stabiliteit van de groep (onder andere of er gedurende de dag groepen worden samengevoegd of gesplitst, of er gemakkelijk tijdelijk van opvangdag gewisseld kan worden) wordt een gemiddelde score van 3 gehaald ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn min of meer van toepassing'). Vooral de wijde scorereange wijst er op dat er locaties en groepen zijn met een sterke oriëntatie op stabiliteit van de groep. Er kan in deze groepen niet makkelijk van dag gewisseld worden, de groepen worden niet of zelden samengevoegd of gesplitst. Er zijn ook groepen waarin het wisselen van dagen en veranderen van groepen juist veel gebeurt. In samenhang hiermee is er sterke variatie tussen de groepen in de mate waarin een

opendeurenbeleid wordt gehanteerd, afgemeten aan aspecten zoals kinderen die zelf kunnen kiezen in welke groep ze bepaalde activiteiten willen doen. De gemiddelde score suggereert dat het opendeurenbeleid nog geen overwegend pedagogisch model is in de kinderopvang voor 0- tot 4-jarigen, althans niet in deze steekproef, maar er zijn groepen waarin een dergelijk beleid wel geïmplementeerd wordt. De rol die kinderen spelen in de ontwikkeling van het pedagogisch beleid is op verschillende manieren nagevraagd. Worden er, bijvoorbeeld, systematisch gesprekken gevoerd met kinderen om te weten te komen wat zij leuk en niet leuk vinden? Wordt er misschien een kinderenquête of zoiets gehouden? Wordt systematisch via de ouders nagevraagd hoe de kinderen de opvang beleven en wat hun wensen zijn? De gemiddelde score van 2.71 (tussen 'niet van toepassing' en 'min of meer van toepassing') suggereert dat de kinderparticipatie nog niet sterk heeft post gevat in de onderzochte groepen, maar opnieuw is de variatie groot. Er zijn groepen waarin de kinderparticipatie, afgemeten aan de genoemde aspecten, maximaal is.

Tabel 3.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	KDV (N=58 groepen)			
	N	Range	M	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	92	1.50-5.00	3.02	0.73
Opendeurenbeleid (1-5)	92	1.00-4.50	2.36	0.95
Kinderparticipatie (1-5)	92	1.00-5.00	2.71	0.73
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	91	2.00-5.00	3.71	0.59
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	91	1.00-5.00	3.64	0.82
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	91	4.25-7.00	6.02	0.60
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	91	1.73-6.91	4.65	0.94
Contact met ouders (% van 14 opties)	91	0.00-85.7	61.0	15.5

Het pedagogische klimaat en de algemene strategie van omgaan met kinderen is in verschillende onderdelen nagevraagd tijdens de interviews. Er is sprake van spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel, maar niet als dominant pedagogisch model (de gemiddelden suggereren 'min of meer van toepassing' tot 'van toepassing'). Dat kan (met betrekking tot het bevorderen van doen-alsof spel, bijvoorbeeld) ook met de leeftijd van de kinderen te maken kunnen hebben. De variatie tussen groepen is wederom groot en dat kan deels het gevolg zijn van de variatie in samenstelling naar leeftijd van de kinderen. Affectief-inclusief gedrag verwijst naar een benadering waarin de pedagogisch medewerker kinderen regelmatig knuffelt, persoonlijk troost als dat nodig is, een aai over de bol geeft en bevordert dat alle kinderen in de groep mee doen met groepsactiviteiten en lief zijn voor elkaar. De gemiddelde score wijst op een sterke en dominante (want geringe spreiding van scores) affectief-inclusieve pedagogische houding van de medewerkers in de kinderopvang (6.02 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Het bevorderen van zelfregulatie staat voor een

pedagogische strategie die bijdraagt aan de ontwikkeling van vaardigheden om emoties situatieadequaaf te reguleren, sociale conflicten op te lossen, plannen voor spel en werk te maken en deze uit te voeren, en concentratie en volharding op te brengen bij spel en activiteiten. De gemiddelde score, en ook de relatief grote spreiding van scores, suggereert dat bevorderen van zelfregulatie niet sterk verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte kinderopvanggroepen. Dat kan te maken hebben met de leeftijd van de kinderen, maar kan er ook op wijzen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel niet centraal staat in het pedagogisch denken in de kinderopvang, althans niet in de huidige steekproef.

Oudercontacten verlopen op verschillende manieren: via haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, deelname aan een oudercommissie, enzovoort. Uit een lijst van 14 vormen van oudercontact vinkten de geïnterviewde medewerkers er gemiddeld 8 a 9 aan (61.0%). Gemiddeld is er veelvuldig en veelvormig contact met ouders. De variatie is echter heel groot, met medewerkers die zeggen maar op één of twee manieren contact hebben met ouders en medewerkers die op bijna alle 14 manieren contact hebben. Bijna alle medewerkers melden dat er een oudercommissie is.

3.2.3 Activiteitsaanbod

Om te bepalen in hoeverre het aanbod aan regelmatig terugkerende activiteiten aansluit bij belangrijke leer-, ervarings- en ontwikkelingsdomeinen is een vragenlijst gecreëerd bestaande uit acht soorten activiteiten met binnen deze soorten vragen over specifieke activiteiten die op met de verschillende leeftijdsfasen corresponderen. In Tabel 3.2.5 is een overzicht van gemiddelde scores gegeven op een frequentieschaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens twee keer per dag'. Bedacht moet worden dat een gemiddelde score voor de hele schaal verhuft dat sommige activiteiten die in de schaal zijn samengevat vaker, andere minder vaak kunnen voorkomen. De medewerkers rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten (gemiddeld tussen 'wekelijks' en 'dagelijks'), verschillende vormen van (sociaal) spel en verschillende activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid (beide gemiddeld rond 'wekelijks'). Onder taalactiviteiten valt onder andere brabbelen met baby's, voorlezen en gesprekjes voeren met peuters. Er is minder aanbod aan creatieve en muzische activiteiten, maar gemiddeld nog altijd tussen 'een paar keer per maand' tot 'elke week'. De medewerkers rapporteren relatief weinig aanbod op het gebied van ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per maand' en 'een paar keer per jaar'). Het laatste verwijst naar activiteiten als het aandacht besteden aan feestdagen van andere culturen, het omgaan met kinderen met beperkingen, het bespreken van gedragsregels, en verkennen van culturele verschillen. De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld ook minder hoog ('een paar keer per maand'). Dit betekent niet dat de kinderen weinig buiten komen, wel dat de hele set van buitenactiviteiten inclusief bezoekjes aan een park of kinderboerderij gemiddeld niet zo vaak aan de orde is. Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat kinderen gemiddeld tussen 'een paar keer per week' en 'elke dag' buiten in de zandbak of tuin spelen als het weer het toelaat, maar niet vaak mee gaan boodschappen doen of op een andere manier buiten de deur komen en de wereld kunnen verkennen.

Tabel 3.2.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Activiteitenaanbod	KDV (N=58 groepen)			
	N	Range	M	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	83	3.00-6.83	5.45	0.72
Samenspel (1-7)	83	2.00-7.00	5.20	1.27
Creatieve en muzische activiteiten (1-7)	82	1.29-6.14	3.74	0.95
Taal & geletterdheid (1-7)	82	1.71-6.86	4.85	1.19
Ontluikend rekenen (1-7)	79	1.00-5.00	2.82	1.13
Wetenschap & technologie (1-7)	79	1.00-5.40	2.61	1.01
Burgerschapsvorming (1-7)	79	1.00-5.17	2.81	0.95
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	79	1.43-5.57	3.63	0.89

3.3 Samenvattend beeld van de kwaliteit in de kinderdagopvang

De gecombineerde resultaten van de observaties in 2017 en 2018 op basis van verschillende instrumenten laten zien dat de proceskwaliteit op emotioneel vlak goed en op educatief vlak laag tot matig is. De proceskwaliteit is vergelijkbaar en op sommige punten iets hoger dan in eerdere metingen met de omgevingschalen en de NCKO-schalen. Het lijkt erop dat vooral met betrekking tot de educatieve kwaliteit er een lichte vooruitgang is. Het gaat hier bijvoorbeeld om het activiteitenaanbod en de kwaliteit van taal en interacties in algemene zin. Ook een vergelijking met de kwaliteitsmeting in de kinderdagopvang met de CLASS in 2012 suggereert dat zowel de emotionele als de educatieve proceskwaliteit is verbeterd.⁴⁷

Een punt van aandacht is wel dat de kwaliteit voor peuters gemiddeld hoger is dan voor baby's en dit geldt vooral voor verticale groepen. De inrichting van de ruimte is minder goed afgestemd op baby's en ook de emotionele en educatieve proceskwaliteit is lager voor baby's, vooral in verticale groepen. Ook wanneer gekeken wordt naar de mate van welbevinden en betrokkenheid die baby's en kinderen tonen, blijken peuters in peutergroepen zonder baby's het beter te doen. Over het geheel genomen is de gemiddelde mate van welbevinden hoog en de gemiddelde betrokkenheid matig. Dit betekent dat de kinderen over het algemeen tevreden zijn, maar dat het aanbod van spel en activiteiten niet altijd uitlokt tot actieve betrokkenheid van kinderen. Verder blijken peuters vooral interacties te hebben met de pedagogisch medewerkers en in mindere mate met andere kinderen. Kinderen vertonen gemiddeld genomen een hoge mate van zelfregulatie en gewenst gedrag in de groep en hun spelwerkhouding is te karakteriseren als gemiddeld.

Er zijn aanmerkelijke kwaliteitsverschillen naar de aard van de activiteit of situatie die geobserveerd wordt. De emotionele proceskwaliteit gemeten met de CLASS en de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten gemeten met de inCLASS blijkt hoger tijdens vrij spel. Verder blijkt de educatieve

⁴⁷ Leseman & Slot (2013).

proceskwaliteit en de kwaliteit van de interacties met de pedagogisch medewerkers gezien vanuit individuele kinderen hoger tijdens educatieve activiteiten. Overigens bleek een groot deel van de tijd besteed te worden aan eten en drinken, vooral in de verticale groepen.

Het beeld van de relatief hoge geobserveerde emotionele proceskwaliteit wordt bevestigd door de rapportages van de pedagogisch medewerkers tijdens de interviews. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep. Er lijkt iets minder aandacht te zijn voor het bevorderen van fantasiespel en zelfregulatie van kinderen, hoewel dit mogelijk te maken heeft met de deels jongere leeftijd van kinderen in de kinderdagopvang. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteiten aanbod, waaruit blijkt dat er nog niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan exploratie en motorische activiteiten, samenspel en taal, maar is er beduidend minder aandacht voor creatieve en muzische activiteiten, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming.

De medewerkers zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk. Hoewel er aandacht is voor continue professionalisering, is dit aanbod nog niet heel frequent. Inhoudelijk teamoverleg, als onderdeel van teamprofessionalisering, komt het vaakst voor, maar gemiddeld minder dan één keer per maand.

4. Kwaliteit in de peuteropvang

De peuteropvang omvat zowel zelfstandige peuterspeelzalen als, in toenemende mate, peuterspeelzalen die als peuteropvang geïntegreerd zijn in een kinderopvangorganisatie. Om de kwaliteit in de peuteropvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van zeven observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep. Daarnaast is er aan de hand van een vragenlijst in interviews met pedagogisch medewerkers gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in de groep. Tevens is er in de interviews navraag gedaan naar de achtergrondkenmerken en werkbeleving van de pedagogisch medewerker, naar structurele en stabiele kenmerken van de groep en het pedagogische beleid.

4.1 Observaties

Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van drie observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Toddler, ECERS-R en NCKO-interactieschalen) en twee instrumenten die de gemiddelde ervaringen van kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler en Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal).

4.1.1 Observaties met de CLASS Toddler

Voor de kwaliteitsmetingen zijn in 2017 en 2018 in totaal in 67 groepen in de peuteropvang observaties verricht. Uit Tabel 4.1.1 kan worden opgemaakt dat de emotionele kwaliteit zoals geobserveerd met de CLASS Toddler in de midden- tot hoge range is. Er is sprake van een hoge mate van positieve sfeer en het vrijwel ontbreken van een negatieve sfeer in de groep. Verder laten de pedagogisch medewerkers een hoge mate van sensitiviteit zien in de interacties met kinderen en zijn ze in staat om op goede wijze het gedrag van kinderen in de groep te begeleiden. De mate waarin de pedagogisch medewerkers kindvolgend zijn en uitgaan van de interesses van kinderen in hun interacties scoort lager, maar nog wel in de midden range. De educatieve kwaliteit scoort over het geheel genomen in de midden range, waarbij alleen de kwaliteit van de gegeven feedback laag uitvalt en de kwaliteit van de interacties gericht op de brede ontwikkeling en specifiek gericht op taal hoger uitvalt. De gemiddelde scores, de standaarddeviaties en de score range van de geobserveerde kwaliteit in Tabel 4.1.1 is weergegeven op twee niveaus. Enerzijds gaat het om de gemiddelde kwaliteit van de groep (gemiddeld over vier observatiecycli) en anderzijds gaat het om de kwaliteit van de observatiecycli binnen de groep, verwijzend naar de verschillende activiteiten die geobserveerd zijn. De gemiddelde scores zijn vergelijkbaar tussen en binnen groepen, maar de spreiding in scores *binnen* groepen is groter dan *tussen* groepen. De verklaring hiervoor is dat de kwaliteit binnen de groepen varieert met het type activiteiten dat aangeboden wordt.

Tabel 4.1.1 Geobserveerde structurele kwaliteit en proceskwaliteit in de peuterspeelzaal. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding CLASS scores: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

	POV (N=67 groepen)			POV (N=266 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	4.00-16.00	10.03	2.99	1.00-16.00	10.08	3.52
Aantal volwassenen	0.00-5.50	2.09	0.83	0.00-13.00	2.11	1.07
Kind-staf ratio	2.50-8.00	4.78	1.45	0.23-12.00	4.79	1.71
CLASS emotioneel						
Positieve sfeer	5.00-7.00	5.94	0.50	4.00-7.00	5.95	0.75
Negatieve sfeer (R)	6.25-7.00	6.91	0.19	5.00-7.00	6.91	0.32
Sensitiviteit	4.50-7.00	5.77	0.63	3.00-7.00	5.80	0.89
Kindperspectief	2.25-6.00	4.37	0.85	1.00-7.00	4.38	1.37
Begeleiding gedrag	4.00-7.00	5.49	0.64	3.00-7.00	5.50	0.90
Gemiddelde emotionele kwaliteit	4.80-6.70	5.70	0.42	4.00-7.00	5.70	0.59
CLASS educatief						
Faciliteren ontwikkeling	2.25-5.50	4.01	0.72	2.00-7.00	4.02	1.19
Kwaliteit feedback	1.50-5.50	2.96	0.83	1.00-7.00	2.97	1.14
Taalstimulering	1.75-5.50	3.50	0.87	1.00-7.00	3.50	1.12
Gemiddelde educatieve kwaliteit	2.00-5.17	3.50	0.68	1.33-7.00	3.50	0.96

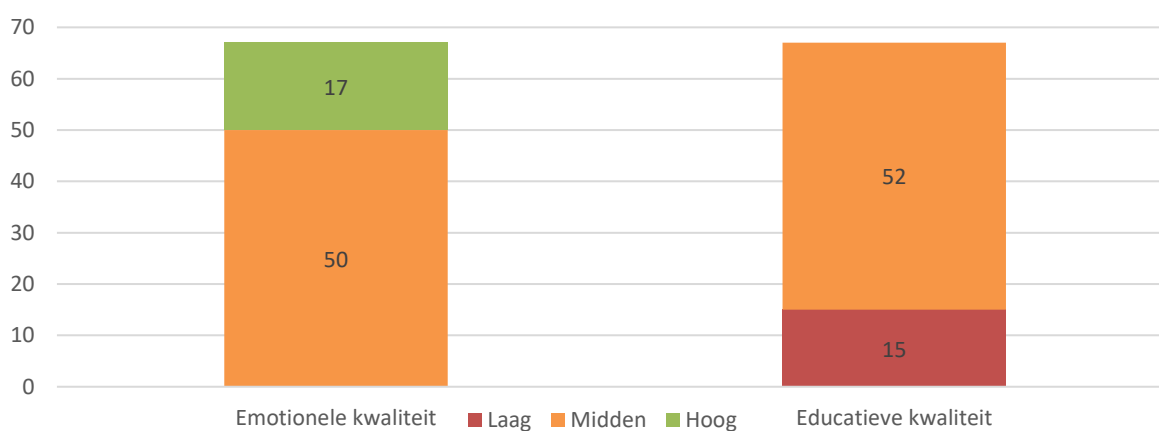
Van alle geobserveerde situaties en activiteiten blijken educatieve activiteiten, zoals kringgesprek, voorlezen, taal-, reken- en ontdekactiviteiten het meest voor te komen, gevolgd door en eet- en drinkmomenten en vrij spel; zie Tabel 4.12. Statistische toetsing⁴⁸ laat zien dat de emotionele kwaliteit tijdens spelsituaties hoger is dan tijdens alle andere typen activiteiten (met uitzondering van buiten spelen). Verder is de educatieve kwaliteit tijdens eet- en drinkmomenten en buiten spelen lager in vergelijking met vrij spel binnen en educatieve en creatieve activiteiten.

⁴⁸ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor emotionele kwaliteit zijn $F(5,260) = 3.96, p = .002$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,260) = 8.17, p < .001$.

Tabel 4.1.2 Geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	%	Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	23.7	5.55	0.58	2.98	0.82
Vrij spel	21.8	5.98	0.51	3.74	0.88
Creatief	9.8	5.58	0.67	3.49	0.74
Educatief	36.8	5.67	0.55	3.78	0.99
Buiten spelen	4.5	5.77	0.72	2.83	0.99
Overig	3.4	5.53	0.75	3.37	0.86

Afbeelding 4.1 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit, gebaseerd op de standaards van de CLASS (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). Hieruit blijkt dat 17 groepen hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele groep met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen groepen die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl er 15 groepen zijn die lage educatieve kwaliteit bieden.

Afbeelding 4.1 Aantal groepen met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit in peuterspeelzalen volgens de CLASS standaard (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

4.1.2 Observaties met de NCKO-interactieschalen

Ten behoeve van de observaties met de NCKO-interactieschalen zijn video-opnamen ter beschikking gesteld aan het NCKO-consortium. De resultaten en de vergelijking met de meting in 2012 staan in Tabel 4.1.3⁴⁹. De resultaten laten zien dat pedagogisch medewerkers de vaardigheden die betrekking hebben op het sensitief handelen, respect tonen voor de autonomie en grenzen stellen voldoende tot goed beheersen. Praten en uitleggen scoort iets lager en vooral Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoren onvoldoende tot net matig. Dit beeld is vergelijkbaar met de meting

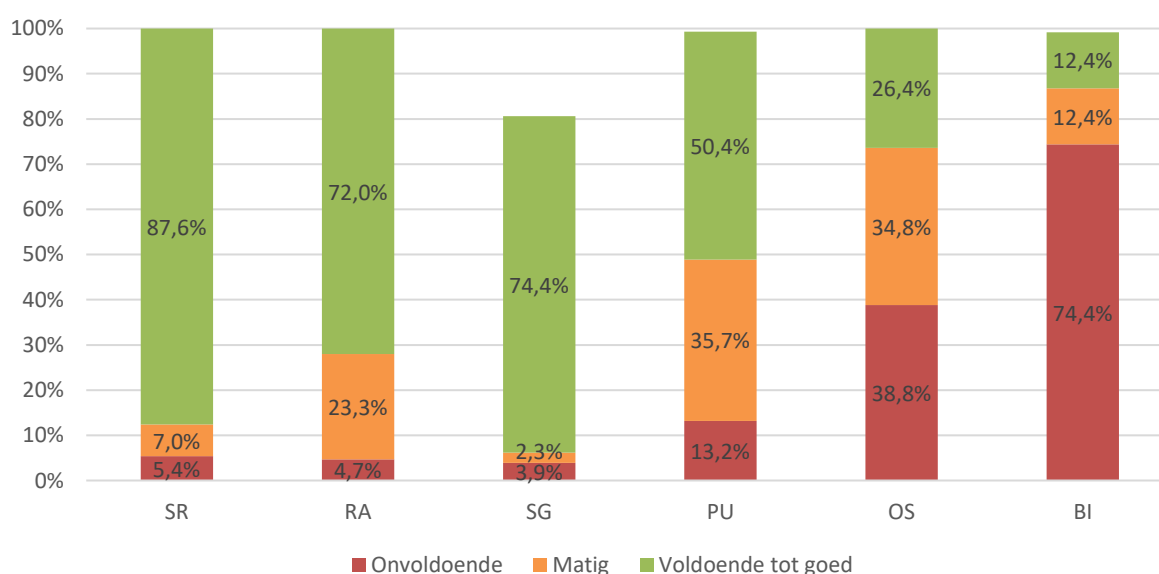
⁴⁹ Gevers Deynoot-Schaub et al. (2014a).

uit 2012. Op sommige punten wordt hoger gescoord ten opzichte van 2012, zoals Structureren en grenzen stellen, Praten en uitleggen, Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties.

Tabel 4.1.3 Geobserveerde kwaliteit op basis van de NCKO-schalen. Eenheid: Groep en pedagogisch medewerker (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Subschalen	POV (N= 65 groepen)			POV (N=129 pm'ers)			Meting 2012 (N=88 pm'ers)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Sensitieve responsiviteit	3.25-7.00	5.32	0.67	1.00-7.00	5.25	0.91	1.33-6.00	5.10	0.82
Respect voor autonomie	3.00-6.25	4.90	0.64	2.00-6.50	4.85	0.83	2.67-6.50	4.74	0.75
Structureren en grenzen stellen	2.50-7.00	5.44	0.86	2.00-7.00	5.44	0.94	2.00-7.00	4.97	0.89
Praten en uitleggen	2.50-6.25	4.41	0.69	1.00-7.00	4.30	1.00	2.00-5.67	3.79	0.73
Ontwikkelingsstimulering	2.00-7.00	3.78	0.99	1.00-7.00	3.64	1.28	1.00-5.67	3.13	0.91
Begeleiding van interacties	1.00-6.00	2.53	1.24	1.00-6.00	2.49	1.36	1.00-5.00	2.14	0.90

Afbeelding 4.2 laat zien hoeveel pedagogisch medewerkers onvoldoende, matig of voldoende tot goed scoren op de zes interactievaardigheden. Hierin wordt bovenstaand geschetst beeld duidelijk bevestigd. Voor Begeleiden van interacties scoort de overgrote meerderheid van de pedagogisch medewerkers een onvoldoende. Op de dimensies Praten en uitleggen en Ontwikkelingsstimulering scoren er ook meer medewerkers matig.

Afbeelding 4.2 Verdeling van pedagogisch medewerkers naar onvoldoende, matige en voldoende tot goede kwaliteit in percentages (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Door ontbrekende waarnemingen tellen de percentages van de schaal SG niet op tot 100%

SR = Sensitieve responsiviteit, RA = Respect voor autonomie, SG = Structureren en grenzen stellen, PU = Praten en uitleggen, OS = Ontwikkelingsstimulering, BI = Begeleiden van interacties.

4.1.3 Observaties met de ECERS-R

De resultaten in Tabel 4.1.4 laten zien wat de globale proceskwaliteit is op verschillende onderdelen. De kwaliteit is op bijna alle onderdelen goed (minimaal een score van 5) en alleen op de onderdelen Taal en redeneren en Activiteiten iets lager. Een vergelijking met de meting in 2012 met hetzelfde instrument toont dat de kwaliteit op de meeste aspecten hoger uit komt, vooral met betrekking tot de inrichting van de ruimte, inclusief boeken en platen, en het activiteitenaanbod.

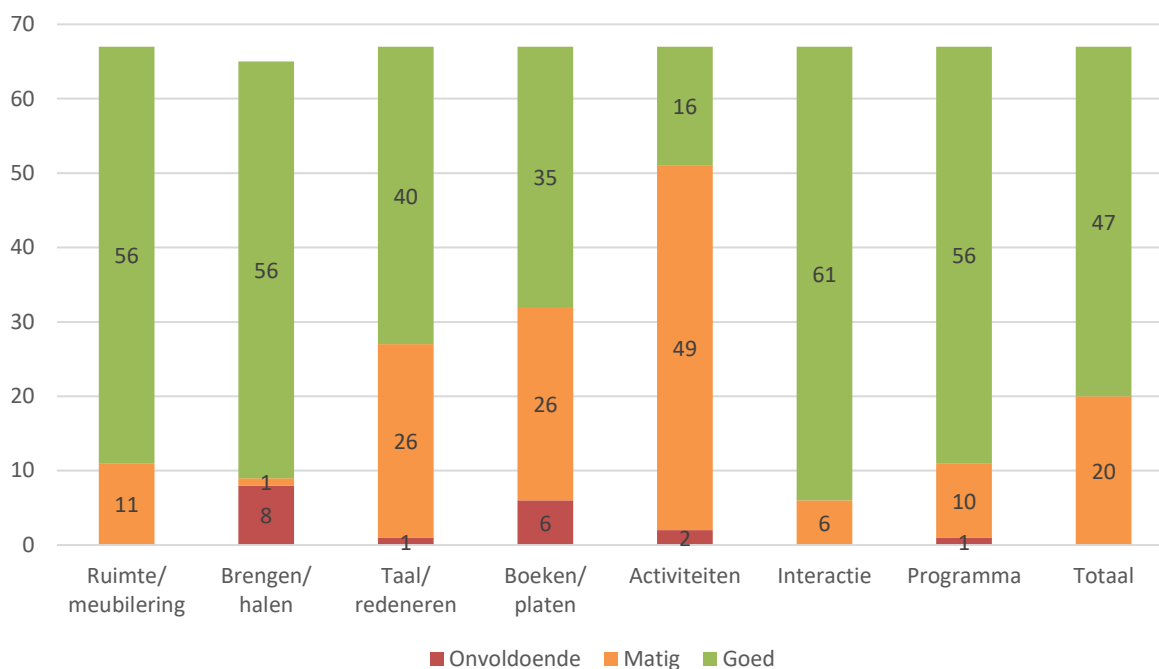
Tabel 4.1.4 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschaal ECERS-R in de peuteropvang en vergelijking met de meting uit 2012. Eenheid: Groep. Duiding: scores < 3 = laag; scores \geq 3 en < 5 = matig-voldoende; scores \geq 5 = hoog

Subschalen	POV (N=67 groepen)			Meting 2012 (N=52 groepen)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ruimte en meubilering	3.00-6.88	5.62	0.77	2.88-5.25	4.14	0.55
Item: Brengen en halen	1.00-7.00	6.15	1.81	1.00-7.00	6.13	1.27
Taal/redeneren	2.50-6.50	5.03	0.81			
Item: boeken en platen⁵⁰	1.00-7.00	5.16	1.90	1.00-7.00	3.42	1.29
Activiteiten	2.11-7.00	4.31	0.96	2.20-4.56	2.99	0.59
Interactie	3.20-7.00	6.41	0.80			
Programma	2.33-7.00	5.72	1.08	2.33-7.00	4.72	1.21
Totaal	3.55-6.90	5.28	0.65			
Totaal 3 subschalen⁵¹	3.10-6.95	5.05	0.74	2.85-5.05	3.71	0.47

Afbeelding 4.3 laat zien hoeveel groepen onvoldoende, matig of goed scoren op de verschillende ECERS-R subschalen. Er zijn enkele groepen die onvoldoende scoren op de onderdelen: Brengen en halen, Taal en Redeneren, Boeken en platen, Activiteiten en Programmastructuur (respectievelijk 12%, 1%, 9%, 3%, en 1%). Echter, voor alle onderdelen, behalve Activiteiten, scoren de meeste groepen in de hoogste range. Dit is een overall verbetering ten opzichte van de eerdere meting waar een minderheid van de groepen goed scoorde en eigenlijk alleen op het onderdeel Programma.

⁵⁰ Ten behoeve van een vergelijking met de meting in 2012.

⁵¹ Idem

Afbeelding 4.3 Aantal groepen met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de ECERS-R subschalen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

4.1.4 Observaties met de inCLASS Toddler

Tabel 4.1.5 laat zien hoe individuele kinderen kwaliteit ervaren in de groep. De resultaten tonen dat de kwaliteit van de interacties die de geobserveerde kinderen hebben met pedagogisch medewerkers in de midden range valt, terwijl de kwaliteit van hun interacties met leeftijdsgenoten in de lage range valt. De mate waarin de kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld tot hoog en de mate van zelfstandigheid hierin is gemiddeld. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de pedagogisch medewerkers of met andere kinderen. Tabel 4.1.5 laat zien dat de gemiddelde scores van de groep vergelijkbaar zijn met de gemiddelde scores op het niveau van de observatiecycli. Op het niveau van de observatiecycli is er meer spreiding in scores (grotere standaarddeviaties en wijdere ranges van scores). Deze variatie kan verklaard worden uit het feit dat individuele kinderen verschillende ervaringen kunnen hebben in dezelfde groep. De variatie hangt ook samen met het type activiteit dat aan de kinderen aangeboden is.

Tabel 4.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de peuterspeelzaal. Eenheid: Groep en observatiecyclusniveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Dimensies	POV (N=66 groepen)			POV (N=647 observatiecycli)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Positieve interactie met de medewerker	2.87-5.86	4.51	0.63	1.00-7.00	4.46	1.49
Communicatieve interactie met de medewerker	2.20-5.29	3.81	0.80	1.00-7.00	3.70	1.78
Conflicten met de medewerker (R)	6.25-7.00	6.88	0.17	2.00-7.00	6.86	0.52
Prosociale interacties met peers	2.79-5.29	3.90	0.51	1.00-7.00	3.88	1.33
Communicatieve interacties met peers	1.00-4.25	2.43	0.69	1.00-7.00	2.43	1.60
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.00-3.60	2.25	0.57	1.00-6.00	2.25	1.46
Conflicten met peers (R)	6.27-7.00	6.81	0.20	2.00-7.00	6.78	0.60
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.88-5.88	5.00	0.45	1.00-7.00	4.97	1.36
Zelfstandigheid	3.00-5.50	3.91	0.57	1.00-7.00	3.84	1.56
Zelfregulatie	5.38-7.00	6.37	0.41	1.00-7.00	6.34	0.99

Domeinen	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Interacties met medewerker	2.53-5.57	4.16	0.68	1.00-7.00	4.08	1.52
Interacties met peers	1.80-4.07	2.86	0.54	1.00-6.67	2.85	1.33
Speel/werkhouding	3.50-5.58	4.46	0.45	1.00-7.00	4.40	1.30
Gedrag in de groep	6.06-7.00	6.68	0.20	2.33-7.00	6.66	0.56

Tabel 4.1.6 toont de gemiddelde scores voor alle domeinen afhankelijk van het type activiteit⁵². Educatieve activiteiten en eet- en drinkmoment zijn het vaakst geobserveerd. De resultaten laten zien dat er enkele verschillen zijn tussen activiteiten. Zo hebben kinderen gemiddeld genomen een lagere kwaliteit interactie met de pedagogisch medewerker tijdens vrij spel in vergelijking met eet- en drinkmomenten, creatieve en educatieve activiteiten en overige momenten. Vrij spel werd niet altijd actief begeleid door de pedagogisch medewerker maar betrof ook spel tussen kinderen onderling. Educatieve activiteiten betroffen hier veelal kringgesprekken en voorlezen en lieten een minder hoge kwaliteit van interactie met de pedagogisch medewerker zien in vergelijking met creatieve activiteiten,

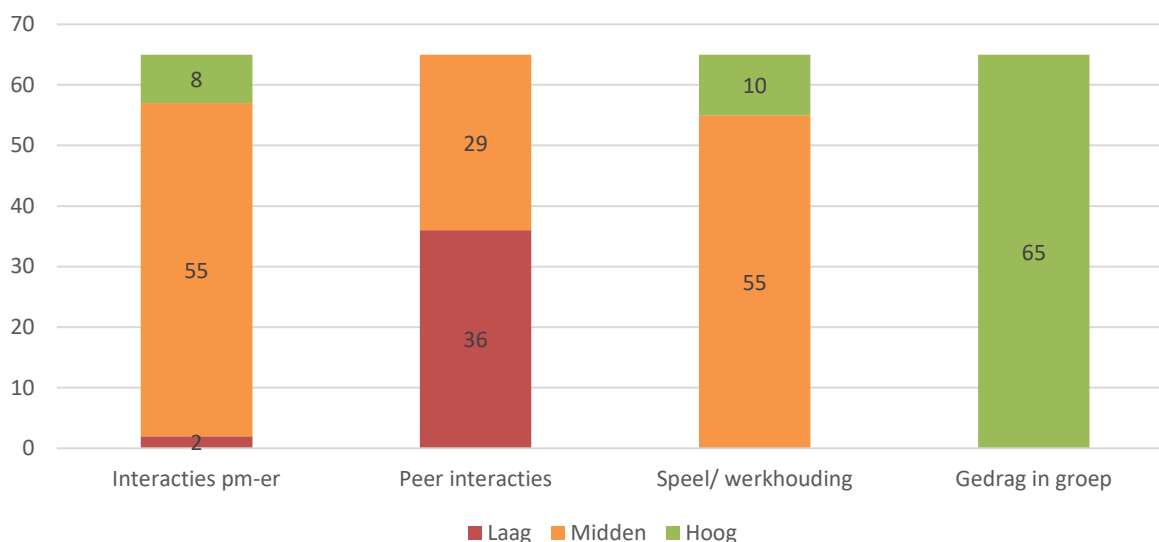
⁵² De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(5,641) = 3.54, p = .004$, voor Interacties met peers $F(5,641) = 1.42, p = .215$, voor Speel/ werkhouding $F(5,641) = 2.44, p = .033$ en Gedrag in de groep $F(5,641) = 0.33, p = .380$. Een LSD post hoc analyse laat een significant verschil zien voor interacties met peers tussen vrij spel en educatieve activiteiten, $p = .020$.

wat veelal knutselactiviteiten betrof die in kleine(re) groepjes aangeboden worden. Een omgekeerd patroon is zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de kwaliteit van peer interacties. Tijdens vrij spel is de kwaliteit van interacties met leeftijdgenoten hoger dan de kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers en significant hoger in vergelijking met educatieve activiteiten. Voor de speel/werkhouding blijken creatieve activiteiten gepaard te gaan met een hogere kwaliteit vergeleken met eet- en drinkmomenten, vrij spel en educatieve activiteiten. Ook is de speel/werkhouding hoger tijdens buiten spelen in vergelijking met eet- en drinkmomenten. Voor gedrag in de groep werden geen verschillen gevonden tussen de verschillende activiteiten.

Tabel 4.1.6 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	%	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	36.3	4.14	1.51	2.93	1.43	4.31	1.27	6.68	0.50
Vrij spel	9.9	3.43	1.78	3.13	1.45	4.35	1.31	6.72	0.41
Creatief	12.2	4.44	1.43	2.84	1.33	4.78	1.04	6.74	0.54
Educatief	37.1	4.05	1.46	2.70	1.18	4.33	1.40	6.62	0.63
Buiten spelen	2.3	4.07	1.36	2.96	1.31	5.00	0.96	6.49	0.65
Overig	2.2	4.39	1.26	2.90	1.17	4.57	1.41	6.67	0.54

Afbeelding 4.4 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). De kwaliteit van de interacties van de gevolgde kinderen met de pedagogisch medewerkers blijkt in het overgrote merendeel van de groepen gemiddeld te zijn en in twee groepen laag. Er scoren 8 groepen in de hoge range. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat iets meer dan de helft van de groepen laag scoort en een de overige groepen in de midden categorie vallen. Met betrekking tot speelwerkhouding scoort het overgrote deel van de groepen in de midden categorie. Het gedrag van de kinderen valt in alle groepen in de hoge range, wat voor een groot deel verklaard kan worden door het ontbreken van conflicten met medewerkers of andere kinderen.

Afbeelding 4.4 Aantal groepen met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

4.1.5 Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd tijdens verschillende observatiecycli en geaggregeerd naar het groepsniveau; zie Tabel 4.1.7. Aggregatie naar het groepsniveau betekent dat de score een afspiegeling is van het gemiddelde van alle observaties in de groep en gebaseerd is op meerdere kinderen per groep. Op groepsniveau en observatieniveau wordt de score voor welbevinden als hoog beschouwd, maar de betrokkenheid is te karakteriseren als matig. Er is meer variatie op observatiecyclus niveau dan op groepsniveau, blijkend uit grotere score ranges en grotere standaarddeviaties. De verklaring hiervoor is tweeledig. De ervaringen van individuele kinderen verschillen en de verschillende situaties en activiteiten die zijn geobserveerd verschillen in kwaliteit, wat meer spreiding van scores tot gevolg heeft.

Tabel 4.1.7 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de peuterspeelzaal. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores \geq 2.5 < 3.5 = matig-voldoende; scores \geq 3.5 = hoog

Subschalen	POV (N=67 groepen)			POV (N=235 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Welbevinden	3.08-4.00	3.49	0.20	2.64-4.60	3.49	0.35
Betrokkenheid	2.22-3.78	2.97	0.38	1.72-4.31	2.96	0.55

Tabel 4.1.8 laat zien dat het merendeel van de geobserveerde activiteiten educatieve activiteiten betreft, gevolgd door eet- en drinkmomenten en vrij spel. Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokken zijn te verklaren door het type

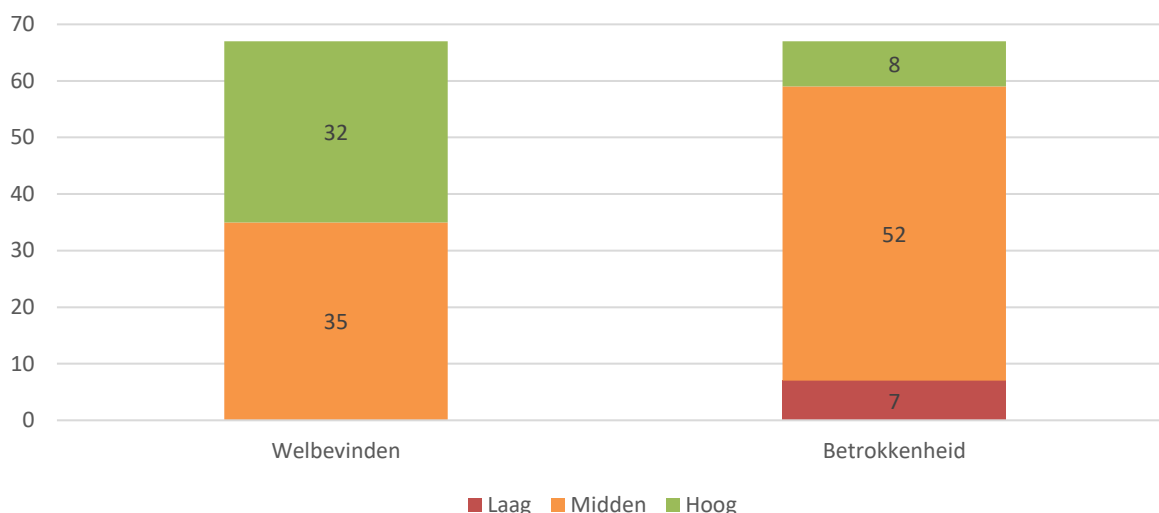
activiteit⁵³. De bevindingen staan in Tabel 4.1.8 en laten zien dat het welbevinden en de betrokkenheid tijdens creatieve en vrij spel activiteiten het hoogst is. Voor welbevinden zijn de scores tijdens creatieve en vrij spelactiviteiten hoger dan tijdens educatieve activiteiten (vaak een kringgesprek) en eet- en drinkmomenten. Ook voor betrokkenheid zijn de scores hoger tijdens creatieve en vrij spel activiteiten dan tijdens eet- en drinkmomenten en educatieve activiteiten. Tevens is de betrokkenheid van kinderen is hoger tijdens overige situaties dan tijdens eet- en drinkmomenten.

Tabel 4.1.8 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog

Activiteit	%	Welbevinden		Betrokkenheid	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	25.5	3.44	0.30	2.73	0.49
Vrij spel	29.6	3.58	0.39	3.27	0.50
Creatief	11.9	3.61	0.34	3.27	0.50
Educatief	35.7	3.45	0.35	2.85	0.52
Buiten spelen	3.4	3.37	0.25	2.95	0.48
Overig	3.8	3.48	0.43	3.10	0.66

Afbeelding 4.5 toont hoeveel groepen vallen in de lage, matige respectievelijk hoge score range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaards van het instrumentarium (laag < 2.5; midden ≥ 2.5 en < 3.5; hoog ≥ 3.5). Het gemiddelde welbevinden van de individueel geobserveerde kinderen is in ongeveer de helft van de groepen hoog en in de andere helft van de groepen matig-voldoende. De gemiddelde betrokkenheid van het duidelijke merendeel van de groepen is matig-voldoende. In totaal scoren 8 peutergroepen goed op betrokkenheid tegenover 7 groepen die laag scoren.

⁵³ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor welbevinden zijn $F(5,229) = 1.93, p = .090$ en voor betrokkenheid $F(5,229) = 9.00, p < .001$. Een LSD post hoc analyse laat een significant verschil zien voor welbevinden voor vrij spel versus eet- en drinkmomenten ($p = .013$) en educatieve activiteiten ($p = .043$). Ook werden significante verschillen gevonden voor creatieve activiteiten versus eet- en drinkmomenten ($p = .034$) en educatieve activiteiten ($p = .036$).

Afbeelding 4.5 Aantal groepen met lage, midden en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op groepsniveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

4.2 Interviewgegevens

In totaal zijn tijdens de metingen in 2017 en 2018 met 91 pedagogisch medewerkers, werkzaam op 61 van de 67 in dit onderzoek betrokken peuterspeelzaalgroepen, interviews gehouden. Hieronder worden de bevindingen uit deze vragenlijst gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepsamenstelling, pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat, en het activiteiten aanbod.

4.2.1 Structurele kwaliteit en groepsamenstelling

Tabel 4.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde medewerkers. De spreiding naar leeftijd van de medewerkers is vrij groot en de gemiddelde leeftijd is eveneens vrij hoog, ook vergeleken met collega's in de kinderopvang en de buitenschoolse opvang. Er is sterke variatie in het aantal werkuren per week. De gemiddelde werktijd is relatief kort. Het overgrote deel van de medewerkers is opgeleid op MBO3 of MBO4 niveau (het gemiddelde vooropleidingsniveau is bijna 5) en een deel heeft door een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (HBO) onder de geïnterviewde medewerkers. Door de combinatie van vooropleiding en vervolgopleiding voldoen alle medewerkers aan de wettelijke eis op dit vlak. De gemiddelde werkervaring van de geïnterviewden in de sector kinderopvang is ruim 17 jaar, maar de variatie is groot. Ruim 85 procent van de huidige steekproef werkt in de peuteropvang op basis van een vast contract. Dit is hoger dan in de kinderdagopvang en buitenschoolse opvang.

Tabel 4.2.1 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Achtergrond pedagogisch medewerker	POV (N=61 groepen)			
	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Leeftijd	91	20.00-64.00	47.43	11.73
Werkdagen	91	1.00-5.00	2.92	1.18
Werktijd in uren	91	3.00-37.50	18.56	7.60
Vooropleiding (1-8)	91	1.00-8.00	4.80	1.73
Niveau vervolgopleiding (1-8)	90	2.00-7.00	5.28	0.81
Werkervaring in kinderopvang in jaren	91	0.60-38.00	17.16	8.98
Vast contract (%)	91		85.71	

De werkomgeving wordt in het algemeen als positief ervaren, zoals Tabel 4.2.2 laat zien. Op vragen naar de onderlinge afstemming, taakverdeling en samenwerking in het team, het werkklimaat, met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij de beleidsontwikkeling en besluitvorming binnen de eigen organisatie, wordt gemiddeld rond de 5 ('mee eens') gescoord op een schaal van 1 tot 6. Het ervaren stressniveau is laag (de variabele is positief gehercodeerd: een hoge score betekent lage ervaren stress). Naar aanleiding van stellingen als "ik ervaar stress op werk", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" wordt gemiddeld 'een beetje mee oneens' tot 'mee oneens' geantwoord. Het vertrouwen in eigen kunnen is hoog. Er is aandacht voor continue professionalisering via cursusaanbod, coaching, teamoverleg en conferentiedeelname. De gemiddelde score ligt rond de 2 ('zelden'), wat suggereert dat het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten niet overdadig is. De meest voorkomende vorm van continue professionalisering is inhoudelijk teamoverleg ('regelmatig'), oftewel één keer per zes tot acht weken, zoals in meer detail uit andere interviewgegevens kan worden opgemaakt. De schaal teamgerichte professionalisering gaat in op overleg, samenwerking, feedback en reflectie in het team. De gemiddelde score van 2.69 op een schaal van 1 ('nooit') tot 7 ('elke dag') komt overeen met minder dan één keer per maand.

Tabel 4.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Organisatieklimaat en werkbeleving	POV (N=61 groepen)			
	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Continue professionalisering (1-5)	85	1.00-4.10	2.12	0.58
Teamgerichte professionalisering (1-7)	85	1.33-4.78	2.69	0.82
Frequentie teamoverleg (0-8)	85	0.00-8.00	4.73	1.85
Teamcohesie (1-6)	85	3.20-6.00	5.16	0.56
Zelfvertrouwen (1-6)	85	4.44-6.00	5.35	0.41
Werktevredenheid (1-6)	85	3.96-6.00	5.02	0.46
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	85	3.80-6.00	5.27	0.52
Werkstress (1-6) (R)	85	2.60-6.00	4.47	0.89

Gegevens over de groepen kinderen waarmee de geïnterviewde medewerkers dagelijks omgaan, staan in Tabel 4.2.3. De gemiddelde groeps grootte op de drie drukste dagen van de week (maandag, dinsdag en donderdag) is 13.80. De hoogste waarde voor de groeps grootte is 26.67 (samengevoegde groepen, vermoedelijk aan het begin- of het eind van de dag). De kind-beroepskracht ratio op de drukste dagen is 6.93, met variatie tussen groepen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase komt overeen met de aard van de werksoort: het gaat om peuters tussen 2½ en 4 jaar, met in enkele groepen ook kinderen tussen 2- en 2½-jaar. De pedagogisch medewerkers hebben ingeschat wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid (maximaal VMBO of MBO1/2) of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden schatten wij het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders op gemiddeld 40.0 procent en, daarmee deels overlappend, het aandeel kinderen met ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op 32.4 procent. Er zijn peutergroepen die volledig uit kinderen bestaan van laagopgeleide of migrantenouders. Ook zijn er groepen met vluchtelingenkinderen of kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, hoewel het aantal kinderen met deze achtergronden beperkt is. In overeenstemming hiermee, rapporteren de pedagogisch medewerkers een aandeel kinderen die extra zorg nodig hebben in hun groepen van gemiddeld 37.3 procent, waarvan behoefte aan taalondersteuning de meest voorkomende zorgbehoefte is.

Tabel 4.2.3 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Structurele kenmerken en groepssamenstelling	POV (N=61 groepen)			
	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	88	5.00-26.67	13.80	3.89
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	88	3.67-10.00	6.93	1.36
Dreumesen (%)	82	0.00-100.00	4.26	14.01
Peuters (%)	82	0.00-100.00	94.45	17.64
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)	65	0.00-100.00	40.04	31.96
Kinderen met een migratieachtergrond (%)	66	0.00-100.00	32.38	33.98
Kinderen met zorgbehoefte (%)	77	0.00-100.00	37.26	32.15
Waarvan taalondersteuning (%)	80	0.00-100.00	34.30	29.89
Waarvan gedragsproblemen (%)	85	0.00-63.00	6.31	10.64
Waarvan beperkingen (%)	85	0.00-21.00	2.48	5.09
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	84	0.00-34.00	2.34	6.28

4.2.2 Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid staan in Tabel 4.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd (onder andere of er gedurende de dag groepen worden samengevoegd of gesplitst, of er gemakkelijk tijdelijk van opvangdag gewisseld kan worden). De gemiddelde score van 4.3 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen op een sterk streven naar stabiliteit van de groepen (dus het is niet makkelijk om van opvangdag te wisselen, samenvoegen of splitsen van groepen komt niet vaak voor). In samenhang hiermee is er niet of nauwelijks sprake van een opendeurenbeleid, waarin kinderen zelf kunnen kiezen in welke groep ze bepaalde activiteiten willen doen of waarbij kleine groepen worden samengesteld voor speciale activiteiten met kinderen die uit verschillende andere groepen komen. De rol die kinderen spelen in de vormgeving van het pedagogische beleid is op verschillende manieren nagevraagd, bijvoorbeeld of er regelmatig en systematisch gesprekjes met kinderen worden gevoerd om te weten wat zij zouden willen doen. De gemiddelde score van 2.48 (tussen 'niet van toepassing' en 'min of meer van toepassing') suggereert dat de kinderopparticipatie nog niet sterk verankerd is in de onderzochte groepen, maar de variatie is groot. Er zijn groepen waarin de kinderopparticipatie, afgemeten aan de genoemde aspecten, maximaal is.

Tabel 4.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	POV (N=61 groepen)			
	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Stabiliteit groepen (1-5)	88	1.50-5.00	4.27	0.71
Opendeurenbeleid (1-5)	88	1.00-4.50	1.81	1.07
Kinderparticipatie (1-5)	88	1.00-5.00	2.48	0.88
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	85	2.00-5.00	3.86	0.71
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	85	1.75-5.00	3.92	0.81
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	85	4.13-7.00	5.77	0.74
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	85	3.09-7.00	4.95	0.92
Contact met ouders (% van 14 opties)	85	14.29-92.86	54.71	18.06

Het pedagogische klimaat en de algemene strategie van omgaan met kinderen is aan de hand van verschillende aspecten nagevraagd. Er is volgens de medewerkers spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel. Spel, met name doen-alsof spel, is belangrijk (verschillende aspecten van bevorderen van doen-alsof spel zijn ‘van toepassing’), maar gelet op de grote variatie tussen groepen niet een dominant pedagogisch model in de peuteropvang. Affectief-inclusief gedrag verwijst naar knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven en bevorderen dat alle kinderen in de groep mee doen met groepsactiviteiten. De gemiddelde score wijst op een tamelijk sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de medewerkers (5.77 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden ‘vaak’ tot ‘zeer vaak’ uitgevoerd). Het bevorderen van zelfregulatie gaat over het bevorderen van vaardigheden om emoties situatie-adequaaf te reguleren, sociale conflicten op te lossen, plannen voor spel en werk te maken en deze uit te voeren, en concentratie en volharding op te brengen bij spel en activiteiten. De gemiddelde score is tamelijk hoog (bevorderende handelingen vinden gemiddeld ‘vaak’ plaats) en de relatief beperkte spreiding van scores suggereert dat bevorderen van zelfregulatie al redelijk verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte peutergroepen. Dat kan te maken hebben met de leeftijd van de kinderen, die gemiddeld wat hoger is dan in de (verticale) kinderopvang. Het kan er ook op wijzen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een duidelijke plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de peuteropvang, althans in de huidige steekproef.

Oudercontacten verlopen op verschillende manieren. Uit een lijst van 14 vormen van oudercontact vinken de geïnterviewde medewerkers er gemiddeld 8 aan (54.7%). Gemiddeld is er veelvormig contact met ouders. De variatie is echter groot, met medewerkers die maar op drie manieren zeggen contact hebben met ouders en medewerkers die zeggen op bijna alle 14 manieren contact hebben. Een ruime meerderheid van de medewerkers meldt dat er een oudercommissie is.

4.2.3 Activiteitenaanbod

Met behulp van de vragenlijst met acht soorten activiteiten, en binnen deze soorten met vragen over specifieke leeftijdsrelevante activiteiten, is het activiteitenaanbod in kaart gebracht. In Tabel 4.2.5 staan de gemiddelde scores gegeven op een schaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens twee keer per dag'. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt afgetapt, maar kan verhullen dat sommige activiteiten vaker en andere minder vaak voorkomen. De medewerkers rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor de verschillende vormen van (sociaal) spel en voor de verschillende activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid (beide gemiddeld rond 'een paar keer per week'). Onder taalactiviteiten valt onder andere voorlezen en gesprekjes voeren met kinderen. Ook explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten komen relatief vaak voor (gemiddeld 'wekelijks' tot 'een paar keer per week'). Er is minder aanbod aan creatieve en muzische activiteiten, maar gemiddeld nog altijd tussen 'een paar keer per maand' en 'elke week'. Dit geldt in mindere mate ook voor ontluikend rekenen. De medewerkers rapporteren relatief weinig aanbod op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per maand' en 'een paar keer per jaar'). Het laatste verwijst naar activiteiten als het aandacht besteden aan culturele verschillen, het omgaan met kinderen met beperkingen, en het bespreken van gedragsregels. De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld laag ('2 tot 3 per maand'). Dit betekent niet dat de kinderen weinig buiten komen (als het weer het toelaat), wel dat het totaal van alle nagevraagde buitenactiviteiten inclusief bezoeken aan een park of kinderboerderij niet zo vaak aan de orde is. Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat kinderen gemiddeld tussen 'een paar keer per week' buiten in de zandbak of tuin spelen.

Tabel 4.2.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Activiteitenaanbod	POV (N=61 groepen)			
	N	Range	M	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	79	2.33-7.00	4.73	1.02
Samenspel (1-7)	79	3.20-7.00	5.08	0.88
Creatieve en muzische activiteiten (1-7)	79	1.57-5.86	3.67	0.92
Taal & geletterdheid (1-7)	79	1.83-6.86	4.61	1.17
Ontluikend rekenen (1-7)	77	1.20-6.00	3.11	0.99
Wetenschap & technologie (1-7)	76	1.00-5.20	2.87	1.10
Burgerschapsvorming (1-7)	76	1.00-5.17	2.68	0.87
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	76	1.29-5.29	3.05	0.80

4.3 Samenvattend beeld van de kwaliteit in de peuteropvang

De resultaten van de observaties in 2017 en 2018 op basis van verschillende instrumenten laten zien dat de proceskwaliteit op emotioneel vlak goed en op educatief vlak matig-voldoende is. De proceskwaliteit is vergelijkbaar en op sommige punten hoger dan in eerder onderzoek werd vastgesteld aan de hand van de omgevingsschalen en de NCKO-schalen. Het lijkt erop dat vooral de educatieve kwaliteit verbeterd is. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de inrichting van de ruimte en het activiteiten aanbod en de kwaliteit van taal en interacties in algemene zin. Ook een vergelijking met een kwaliteitsmeting in de kinderdagopvang met de CLASS in 2012 toont dat zowel de emotionele als de educatieve proceskwaliteit in de huidige steekproef hoger is⁵⁴. De gemiddelde mate van welbevinden in de groep is hoog en de gemiddelde betrokkenheid die peuters tonen is matig-voldoende. Dit betekent dat de kinderen over het algemeen tevreden zijn, maar dat het aanbod van spel en activiteiten niet altijd actieve betrokkenheid van kinderen uitlokt en daarmee mogelijkheden biedt voor ontwikkeling en leren. Verder blijken peuters vooral interacties te hebben met de pedagogisch medewerkers en in mindere mate met andere kinderen. Kinderen vertonen gemiddeld genomen een hoge mate van zelfregulatie en gewenst gedrag in de groep, en hun spelwerkhouding is te karakteriseren als gemiddeld.

Er zijn kwaliteitsverschillen op basis van de aard van de activiteit of situatie die geobserveerd wordt. De emotionele proceskwaliteit gemeten met de CLASS en de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten blijkt hoger tijdens vrij spel. Verder blijkt de educatieve proceskwaliteit tijdens educatieve activiteiten en vrij spel hoger dan tijdens eet- en drinkmomenten. De kwaliteit van de interacties tussen individuele kinderen blijkt hoger tijdens spel en de spelwerkhouding blijkt vooral hoog tijdens creatieve activiteiten.

Een groot deel van de tijd wordt in de peuteropvang besteed aan educatieve activiteiten op taalgebied, zoals voorlezen, kringgesprek voeren en educatieve spelletjes spelen.

Het beeld dat de peuteropvang gemiddeld relatief hoge emotionele proceskwaliteit biedt komt overeen met de ervaringen van de pedagogisch medewerkers zelf, zoals gerapporteerd in de interviews. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep met veel aandacht voor samen- en fantasiespel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteiten aanbod. Niet voor alle ontwikkelingsgebieden is er evenveel aandacht. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan exploratie en motorische activiteiten, samenspel, en taal en geletterdheid, maar is er minder aandacht voor ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, of burgerschapsvorming.

De medewerkers zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren weinig stress in hun werk. Hoewel er aandacht is voor continue professionalisering, is dit aanbod niet heel frequent. Inhoudelijk teamoverleg, als onderdeel van teamprofessionalisering, komt het vaakst voor, maar gemiddeld minder dan één keer per maand.

⁵⁴ Leseman & Slot (2013).

5. Kwaliteit in de buitenschoolse opvang

Om de kwaliteit in de buitenschoolse opvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van vijf observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit van de opvang. Daarnaast is er aan de hand van een vragenlijst voor pedagogisch medewerkers in persoonlijke interviews gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in de groep. Tevens zijn er met de vragenlijst gegevens over de achtergrond van de pedagogisch medewerkers, de werkbeleving, de structurele en stabiele kenmerken van de groep en het pedagogisch beleid nagevraagd.

5.1 Observaties

Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van drie observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Pre-K, BSO Observatieschaal en NCKO-interactieschalen) en twee instrumenten die de gemiddelde ervaringen van kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler en Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal).

5.1.1 Observaties met de CLASS Pre-K

De kwaliteitsmetingen in de buitenschoolse opvang in 2017 en 2018 betreffen in totaal 64 groepen. Uit het overzicht in Tabel 5.1.1 kan worden opgemaakt dat de emotionele kwaliteit zoals geobserveerd met de CLASS Pre-K in de midden- tot hoge range is. Er is met name sprake van het ontbreken van een negatieve sfeer in de groep. Verder laten de pedagogisch medewerkers een over het geheel genomen positief beeld zien met betrekking tot de sfeer, de mate waarin zij sensitief en kindvolgend reageren op kinderen, en de wijze waarop zij gedrag van kinderen begeleiden. De educatieve kwaliteit is in de midden range, maar er blijken grote verschillen tussen de verschillende kwaliteitsdimensies. Vooral productief gebruik van de tijd scoort hoog. Dit betekent dat er aanbod is voor kinderen en dat het voor kinderen ook duidelijk is wat ze wel en niet kunnen doen. Ook de interacties rondom verschillende educatieve werkvormen en aanbiedingsvormen scoort relatief hoog. Er is een rijk, gevarieerd aanbod aan materialen en activiteiten die aansluiten op de verschillende interesses van de kinderen en de pedagogisch medewerkers zijn in staat om kinderen actief te betrekken in activiteiten en spel. De dimensies die het ondersteunen van met name de cognitieve ontwikkeling en het geven van gerichte, procesgerichte feedback aan kinderen meten, scoren aanmerkelijk lager.

De gemiddelde scores, de standaarddeviaties en range van de geobserveerde kwaliteit is in Tabel 5.1.1 weergegeven op twee niveaus. Enerzijds gaat het om de gemiddelde kwaliteit van de groep (gemiddeld over 4 observatiecycli) en anderzijds gaat het om de kwaliteit van de observatiecycli binnen de groep, verwijzend naar de verschillende situaties en activiteiten die geobserveerd zijn. De gemiddelde scores zijn vergelijkbaar op beide niveaus, maar de spreiding in scores is *binnen* de groepen groter dan *tussen* de groepen. De kwaliteit binnen de groep varieert sterk afhankelijk van het type activiteit dat aangeboden wordt.

Tabel 5.1.1 Geobserveerde structurele kwaliteit en proceskwaliteit in de buitenschoolse opvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding CLASS scores: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

	BSO (N=64 groepen)			BSO (N=250 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	2.00-24.50	10.55	5.18	1.00-34.00	10.62	6.18
Aantal volwassenen	1.00-5.75	1.83	0.93	0.00-6.00	1.84	1.02
Kind-staf ratio	2.00-12.13	5.96	2.03	0.50-20.00	5.96	2.53
CLASS emotioneel	Range	M	SD	Range	M	SD
Positieve sfeer	3.75-6.75	5.43	0.63	3.00-7.00	5.43	0.93
Negatieve sfeer (R)	5.75-7.00	6.92	0.21	5.00-7.00	6.92	0.29
Sensitiviteit	3.75-7.00	5.39	0.75	1.00-7.00	5.39	1.09
Kindperspectief	3.75-6.25	5.20	0.61	2.00-7.00	5.20	0.99
Begeleiding gedrag	3.75-6.75	5.39	0.65	1.00-7.00	5.39	1.07
Gemiddelde emotionele kwaliteit	4.45-6.40	5.66	0.44	3.00-7.00	5.66	.66
CLASS educatief	Range	M	SD	Range	M	SD
Productiviteit	3.50-7.00	5.60	0.86	2.00-7.00	5.60	1.12
Educatieve werkvormen	2.00-6.00	3.84	0.87	2.00-6.00	3.84	1.23
Conceptontwikkeling	1.00-3.00	1.89	0.50	1.00-5.00	1.89	0.90
Kwaliteit feedback	1.00-4.25	2.37	0.85	1.00-5.00	2.37	1.11
Taalstimulering	1.25-4.00	2.76	0.67	1.00-6.00	2.77	0.94
Gemiddelde educatieve kwaliteit	2.00-4.35	3.29	0.61	1.40-5.40	3.29	0.82

Van alle observaties bleken eet- en drinkmomenten het meest voor te komen, gevolgd door vrij spel; zie Tabel 5.1.2. Het aanbod van gerichte activiteiten was divers en omvatte bijvoorbeeld samen koken of bakken, sportactiviteiten en spelletjes doen. Georganiseerde creatieve activiteiten betroffen veelal knutselen. Statistische toetsing⁵⁵ laat zien dat de educatieve kwaliteit tijdens creatieve activiteiten

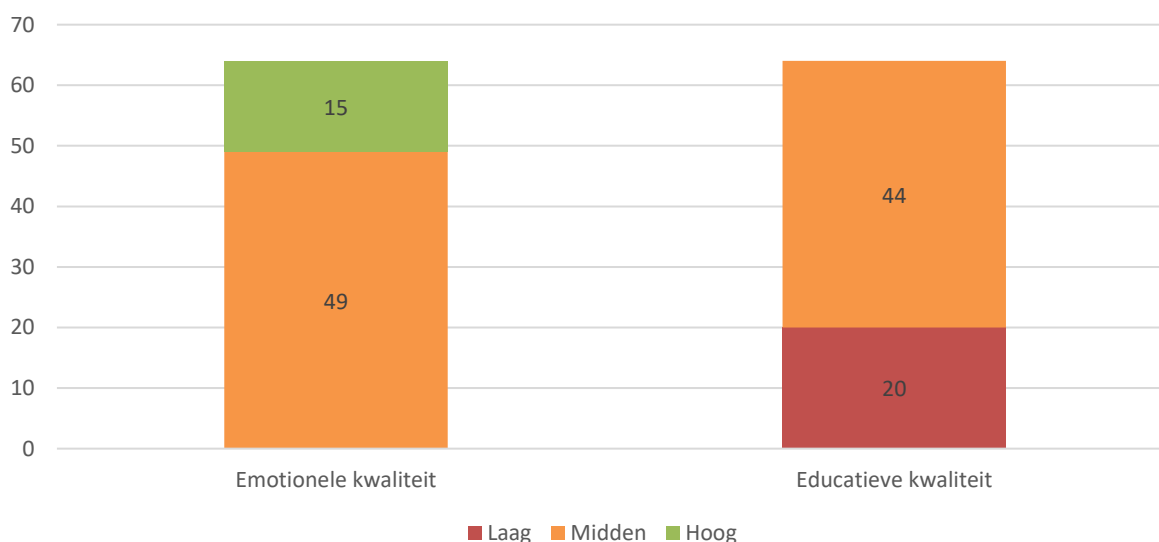
⁵⁵ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor emotionele kwaliteit zijn $F(4,245) = 1.78, p = .134$ en voor educatieve kwaliteit $F(4,245) = 4.95, p = .001$.

aanmerkelijk hoger is dan tijdens spel (zowel binnen als buiten) en eet- en drinkmomenten. Ook is de educatieve kwaliteit hoger tijdens educatieve activiteiten, in vergelijking met vrij spel.

Tabel 5.1.2 Geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	%	Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	32.0	5.68	0.60	3.23	0.79
Vrij spel	24.0	5.48	0.80	3.01	0.80
Creatief	18.0	5.77	0.65	3.64	0.87
Educatief	12.0	5.73	0.49	3.54	0.65
Buiten spelen	14.0	5.75	0.64	3.26	0.80
Overig⁵⁶					

Afbeelding 5.1 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de CLASS Pre-K (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). Hieruit blijkt dat 15 groepen hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele groep met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen groepen die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl een derde van de groepen lage educatieve kwaliteit biedt.

Afbeelding 5.1 Aantal groepen met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit van de buitenschoolse opvang volgens de CLASS standaard (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

⁵⁶ Geen van de geobserveerde momenten werd als overig geclassificeerd. Deze categorie is dan ook buiten beschouwing gelaten in de multivariate variantanalyse.

5.1.2 Observaties met de NCKO-interactieschalen

In totaal zijn 117 pedagogisch medewerkers van 62 groepen beoordeeld⁵⁷. Voor 24 pedagogisch medewerkers was 1 geschikt videofragment beschikbaar, voor 44 medewerkers waren er 2 fragmenten, voor 33 medewerkers waren 3 fragmenten, voor 15 pedagogisch medewerkers waren dit er 4 en voor 1 medewerker waren er 5 fragmenten, resulterend in totaal 276 beoordeelde fragmenten. Op het niveau van de videofragmenten was er op sommige schalen sprake van missing data, bijvoorbeeld omdat de pedagogisch medewerker niet goed te verstaan was waardoor het toekennen van een score niet mogelijk was. Dit was het geval voor Praten en uitleggen (14 missings; 5.1%) en Ontwikkelingsstimulering (27 missings; 9.8%). Een ander type missing data heeft betrekking op het al of niet voorkomen van een bepaalde situatie. Wanneer er bijvoorbeeld geen negatieve interacties tussen kinderen voorkwamen, dan werd de schaal Begeleiden van negatieve interacties niet gescoord (192 missings; 69.6%).

In lijn met de eerdere meting is er voor elke pedagogisch medewerker een gemiddelde score berekend voor elke vaardigheid. Daarnaast is er een gemiddelde score per groep (dus gemiddeld over alle pedagogisch medewerkers werkzaam in dezelfde groep) berekend. De beschrijvende gegevens op zowel het niveau van de pedagogisch medewerker als de groep worden getoond in Tabel 5.1.3. Over het geheel genomen is het beeld dat zowel de aspecten van de verzorgende als de educatieve interacties een voldoende scoren. De resultaten tonen aan dat de kwaliteit van de emotionele ondersteuning en het nemen van de regie en leiden het hoogst scoren, terwijl de interacties gericht op ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen kinderen duidelijk lager scoren.

Tabel 5.1.3 Geobserveerde proceskwaliteit met de NCKO-interactieschalen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: Groep en pedagogisch medewerker niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores \geq 3 en < 5 = matig-voldoende; scores \geq 5 = hoog

	BSO (N=62 groepen)			BSO (N=117 pm'ers)			Meting in 2011 (N=610 pm'ers)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Verzorgend									
Emotionele ondersteuning	2.63-5.00	3.86	0.59	2.17-5.00	3.80	0.71	1.00-5.00	3.80	0.86
Sensitief	2.71-5.00	3.83	0.61	2.00-5.00	3.78	0.73	1.00-5.00	3.75	0.93
Responsief	2.50-5.00	3.89	0.62	2.00-5.00	3.82	0.76	1.00-5.00	3.85	0.91
Autonomie	2.50-4.67	3.54	0.43	2.25-4.75	3.52	0.49	1.00-5.00	3.64	0.76
Niet-intrusieve stijl	2.33-5.00	3.64	0.56	2.00-5.00	3.61	0.61	1.00-5.00	3.71	0.79
Stimulering autonomie	2.67-4.67	3.43	0.40	2.00-4.67	3.43	0.50	1.00-5.00	3.57	0.87
Regie & leiding	2.25-4.50	3.76	0.75	1.50-5.00	3.70	0.81	1.00-5.00	3.85	0.74
Structureren	2.33-5.00	3.80	0.74	1.50-5.00	3.71	0.83	1.00-5.00	3.90	0.85

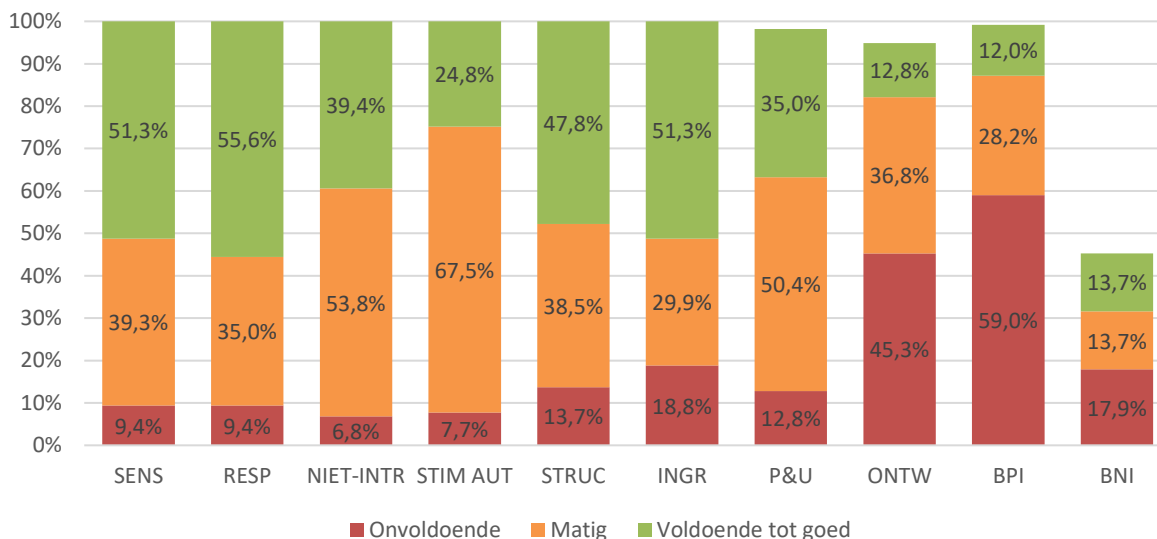
⁵⁷ De scoring van de videofragmenten van de buitenschoolse opvang met de NCKO-schalen is uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut.

Ingrijpen, niet permissieve stijl	2.00-5.00	3.74	0.81	1.50-5.00	3.71	0.86	1.00-5.00	3.81	0.79
Totaal Verzorgend	2.00-5.00	3.72	0.52	2.39-4.83	3.68	0.60	1.00-5.00	3.76	0.68

Educatief	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Praten en uitleggen	2.25-5.00	3.61	0.62	1.50-5.00	3.52	0.73	1.00-5.00	3.65	1.01
Ontwikkelingsstimulering	1.46-4.17	2.87	0.70	1.00-4.33	2.85	0.79	1.00-5.00	3.18	1.25
Begeleiding van interacties	1.33-4.38	2.72	0.64	1.00-4.38	2.71	0.76	1.00-5.00	2.53	0.89
Stimulering positieve interacties	1.25-4.25	2.68	0.66	1.00-4.25	2.68	0.79	1.00-5.00	2.50	0.86
Omgang negatieve interacties	1.58-5.00	3.14	0.92	1.00-5.00	3.07	1.02	1.00-5.00	2.75	1.32
Totaal Educatief	2.00-4.33	3.02	0.54	1.33-4.33	2.99	0.62	1.00-5.00	3.14	0.87

Afbeelding 5.2 toont voor welk percentage van de geobserveerde pedagogisch medewerkers de kwaliteit van de interacties als onvoldoende (rode deel van de kolom), matig-voldoende (oranje deel van de kolom) of voldoende tot goed (groene kolom) beoordeeld is. Deze verdeling laat zien dat er voor alle aspecten pedagogisch medewerkers zijn die respectievelijk onvoldoende, matig en voldoende scores. De percentages onvoldoendes zijn het laagst voor de niet-intrusieve stijl en het stimuleren van de autonomie van kinderen en het hoogst voor de ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen kinderen. Een vergelijking van de huidige meting met de eerdere meting in 2011⁵⁸ suggereert dat de gemiddelde kwaliteit over het algemeen ongeveer even hoog is. De schaal Emotionele ondersteuning laat een vergelijkbare kwaliteit zien en de schaal Begeleiden van interacties laat een iets hogere score zien ten opzichte van de eerdere meting. Ook zien we dat de verschillen tussen pedagogisch medewerkers kleiner zijn geworden, blijkend uit kleinere standaarddeviaties en smallere scorereanges.

⁵⁸ Boogaard & van Daalen-Kapteijns (2012).

Afbeelding 5.2 Verdeling van pedagogisch medewerkers naar onvoldoende, matige en voldoende tot goede kwaliteit in percentages (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Door ontbrekende gegevens tellen de percentages niet altijd op tot 100%

SENS=sensitiviteit, RESP=responsiviteit, NIET-INTR=niet intrusieve stijl, STIM AUT=stimuleren van de autonomie van het kind, STRUC=structureren, INGR=ingrijpen, niet permissieve stijl., P&U=praten en uitleggen, ONTW= ontwikkelingsstimulering, BPI=begeleiden positieve interacties, BNI=begeleiden negatieve interacties

5.1.3 Observaties met de BSO Observatieschaal

Er zijn observaties verricht met de BSO Observatieschaal in alle 64 groepen. Niet alle gegevens die nodig zijn voor deze schaal zijn direct observeerbaar. Aanvullende gegevens zijn derhalve afgeleid uit de interviews met pedagogisch medewerkers. Het gaat bijvoorbeeld om zaken als de teamsamenstelling en aspecten van het beleid of het geplande activiteiten aanbod. De gegevens in Tabel 5.1.4 laten de vergelijking zien van de resultaten in 2017 met de resultaten van de eerdere meting in 2011 bij 155 buitenschoolse opvanggroepen⁵⁹. De resultaten tonen dat de kwaliteit zoals gemeten in 2017 en 2018 grotendeels vergelijkbaar is met die in 2011. Op sommige punten is de kwaliteit iets hoger, zoals de binnenruimte en de proceskwaliteit, op andere punten iets lager, zoals de kwaliteit van het materiaal en organisatorisch.

⁵⁹ De tabel laat de gegevens zien op de hoofdschalen zoals die ook zijn gerapporteerd in de vorige meting. In de bijlage is een complete tabel opgenomen met de beschrijvende gegevens voor elk individueel item en de vergelijking met de eerdere meting.

Tabel 5.1.4 Geobserveerde kwaliteit van de omgeving, de materialen, organisatorische aspecten en algehele proceskwaliteit in de buitenschoolse opvang. Eenheid: Groep (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores \geq 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores \geq 3.5 = hoog

Subschalen	BSO (N=64 groepen)			Meting 2011 (N=155 groepen)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Binnenruimte	1.67-5.00	3.65	0.95	1.00-5.00	3.26	1.08
Buitenruimte	1.00-5.00	3.84	1.18	1.00-5.00	3.60	1.13
Materiaal	1.75-4.38	2.94	0.60	1.88-4.50	3.07	0.55
Proceskwaliteit	1.86-5.00	4.17	0.84	1.14-5.00	3.69	0.73
Organisatorisch	1.75-4.50	2.99	0.57	1.45-4.50	3.17	0.55

5.1.4 Observaties met de inCLASS Pre-K

Tabel 5.1.5 laat zien wat de kwaliteit is die individuele kinderen ervaren in de groep. De resultaten wijzen uit dat de kwaliteit van de interacties die individuele kinderen hebben met leeftijdsgenoten gemiddeld hoger is dan de kwaliteit van de interacties die zij hebben met pedagogisch medewerkers. De kwaliteit van beiden vormen van interactie valt echter in de lage tot midden range. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld tot hoog, maar de mate van zelfstandigheid hierbij is lager. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de pedagogisch medewerkers of met de andere kinderen. De gemiddelde scores op groepsniveau zijn vergelijkbaar met de gemiddelde scores op het niveau van de observatiecycli. Op het niveau van de observaties is er echter meer spreiding in scores (grotere standaarddeviatie en wijdere range van scores). Deze variatie kan verklaard worden doordat individuele kinderen verschillende ervaringen hebben in dezelfde groep en dat de kwaliteitsscores kunnen verschillen naar type activiteit.

Tabel 5.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Dimensies	BSO (N=56 groepen)			BSO (N=553 observatiecycli)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Positieve interactie met de medewerker	1.43-6.00	3.88	0.91	1.00-7.00	3.80	1.69
Communicatieve interactie met de medewerker	1.14-6.80	3.34	1.15	1.00-7.00	3.12	1.91
Conflicten met de medewerker (R)	5.38-7.00	6.85	0.28	3.00-7.00	6.84	0.52
Prosociale interacties met peers	2.50-6.00	4.44	0.74	1.00-7.00	4.49	1.40
Communicatieve interacties met peers	1.38-6.00	3.58	1.02	1.00-7.00	3.52	1.96
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.00-5.50	3.12	0.85	1.00-7.00	3.12	1.71
Conflicten met peers (R)	4.63-7.00	6.74	0.39	2.00-7.00	6.72	0.72
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.50-6.67	5.16	0.65	1.00-7.00	5.14	1.39
Zelfstandigheid	1.88-6.00	4.06	0.84	1.00-7.00	3.96	1.62
Zelfregulatie	4.88-7.00	6.42	0.48	1.00-7.00	6.34	0.97

Domeinen	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Interacties met medewerker	1.29-6.40	3.61	0.98	1.00-7.00	3.46	1.69
Interacties met peers	1.89-5.67	3.72	0.82	1.00-7.00	3.71	1.55
Speel/werkhouding	2.94-6.00	4.61	0.68	1.00-7.00	4.55	1.34
Gedrag in de groep	4.96-7.00	6.67	0.35	2.33-7.00	6.63	0.61

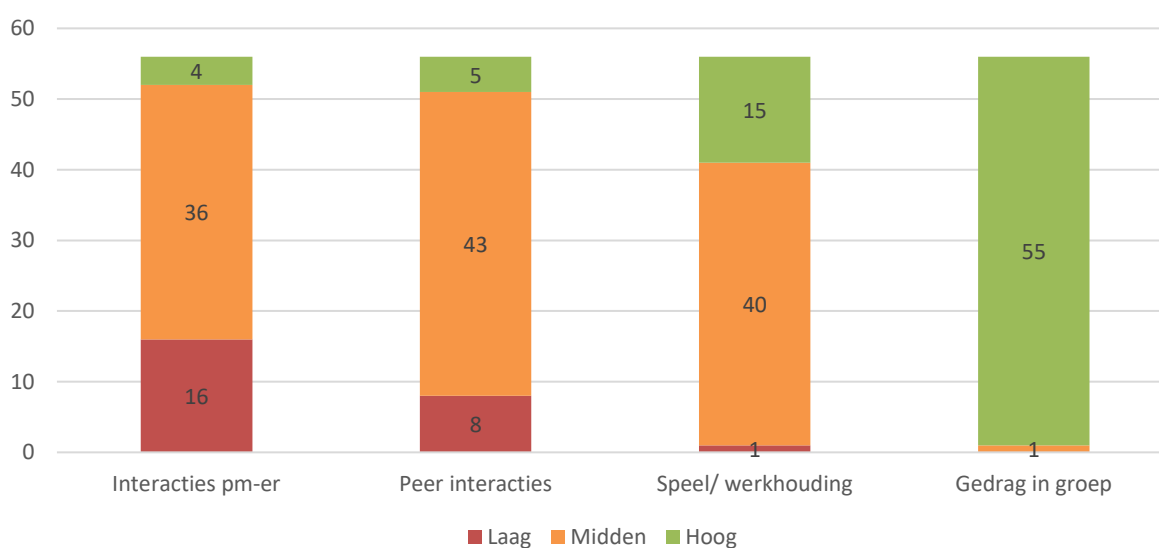
Tabel 5.1.6 toont de gemiddelde scores voor alle domeinen afhankelijk van het type activiteit⁶⁰. Eet- en drinkmomenten is de meest frequent geobserveerde activiteit, gevolgd door vrij spel en creatieve en educatieve activiteiten. Educatieve activiteiten betroffen veelal koken of bakken en spelletjes doen, en creatieve activiteiten hadden vooral betrekking op knutselen en tekenen. De resultaten laten zien dat er enkele verschillen zijn tussen activiteiten. Zo ervaren kinderen gemiddeld genomen een lagere kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers in spelsituaties (zowel binnen als buiten) en overige momenten vergeleken met educatieve en creatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Voor de interactie met leeftijdsgenoten zien we dat de kwaliteit hiervan hoger is bij creatieve

⁶⁰ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(5,547) = 11.72, p < .001$, voor Interacties met peers $F(5,547) = 2.49, p = .030$, voor Speelwerkhouding $F(5,547) = 9.15, p < .001$ en Gedrag in de groep $F(5,547) = 3.62, p = .003$.

activiteiten in vergelijking met educatieve activiteiten, eet- en drinkmomenten en overige momenten. Ook tijdens vrij spel is de kwaliteit van interacties met leeftijdgenoten hoger dan tijdens overige activiteiten. Voor de speelwerkhouding blijken eet- en drinkmomenten gepaard te gaan met een lagere betrokkenheid en zelfstandigheid, vergeleken met alle andere typen activiteiten, behalve de categorie overig. Ook voor de overige momenten geldt dat dit gepaard gaat met een lagere betrokkenheid en zelfstandigheid ten opzichte van alle andere typen activiteiten (met uitzondering van eet- en drinkmomenten). Bij creatieve activiteiten zien we juist dat dit gepaard gaat met een hogere betrokkenheid en zelfstandigheid in vergelijking met alle andere typen activiteiten. Tot slot zien we dat tijdens het buiten spelen kinderen het laagst scoren met betrekking tot gedrag in de groep in vergelijking met alle andere typen activiteiten (behalve de categorie overig) en zijn er meer conflictueuze interacties.

Tabel 5.1.6 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	%	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	41.8	3.71	1.64	3.66	1.59	4.19	1.34	6.69	0.49
Vrij spel	15.4	2.53	1.47	3.91	1.58	4.72	1.38	6.56	0.70
Creatief	15.6	3.82	1.78	4.09	1.58	5.17	1.08	6.71	0.66
Educatief	15.9	3.87	1.69	3.48	1.39	4.75	1.32	6.68	0.55
Buiten spelen	9.0	2.86	1.41	3.59	1.37	4.68	1.15	6.33	0.78
Overig	2.4	2.19	0.95	2.95	1.60	3.85	1.60	6.54	0.80

Afbeelding 5.3 Aantal groepen met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Afbeelding 5.3 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). De kwaliteit van de interacties met de pedagogisch medewerkers blijkt gemiddeld te zijn in 36 groepen en laag in 16 groepen. Er zijn 4 groepen die in de hoge range scoren. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat de ruime meerderheid in de midden range scoort. Ook met betrekking tot de speelwerkhouding scoort het overgrote deel in de midden range. Het gedrag van de kinderen valt in bijna alle groepen in de hoge range, wat voor een groot deel verklaard kan worden door het ontbreken van conflicten met pedagogisch medewerkers en andere kinderen.

5.1.5 Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd op het niveau van de observatiecycli en tevens geaggregeerd naar het niveau van de groep. Bij aggregatie naar het groepsniveau is de score een afspiegeling van het gemiddelde van alle individueel, in verschillende situaties geobserveerde kinderen in de betreffende groep. Het gemiddelde welbevinden van kinderen is hoog, zowel op observatiecyclus- als op groepsniveau. De Betrokkenheid van de kinderen volgens de Leuvense schalen is matig-voldoende op beide niveaus. Er is meer variatie op observatiecyclusniveau dan op groepsniveau, wat blijkt uit een grotere range en grotere standaarddeviaties. De verklaring hiervoor is tweeledig. De ervaringen van individuele kinderen verschillen en de verschillende situaties en activiteiten die zijn geobserveerd verschillen in kwaliteit wat meer spreiding van scores tot gevolg heeft.

Tabel 5.1.7 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog

Subschalen	BSO (N=63 groepen)			BSO (N=203 observatiecycli)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Welbevinden	3.15-4.07	3.63	0.19	2.73-4.77	3.63	0.36
Betrokkenheid	2.45-4.36	3.15	0.36	1.88-4.36	3.13	0.57

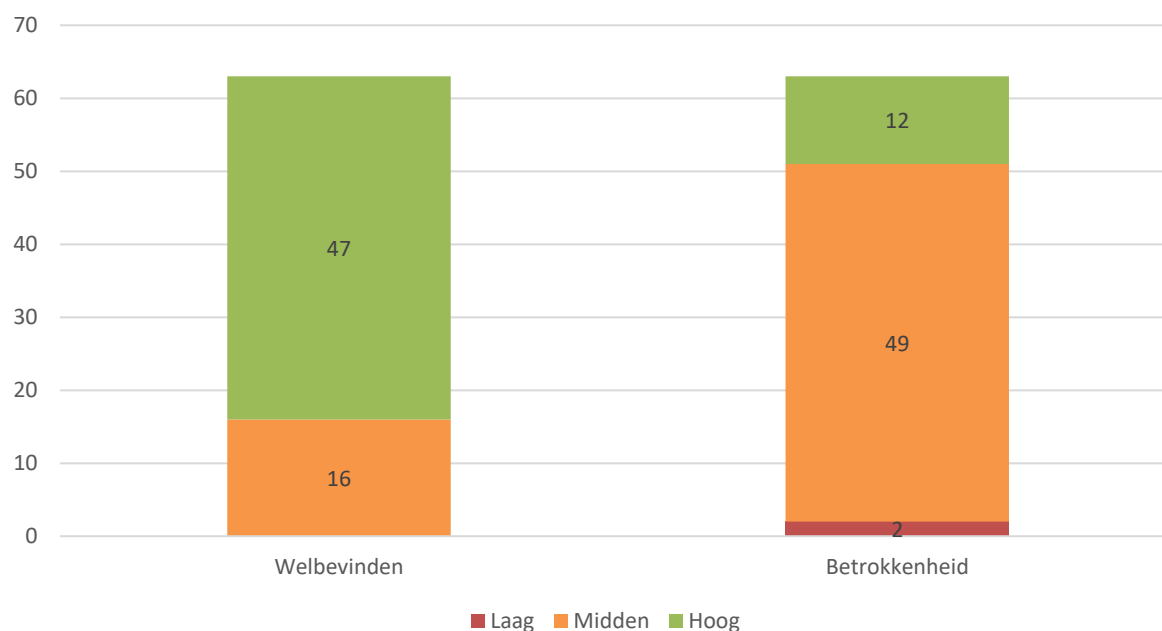
Tabel 5.1.8 laat zien dat eet- en drinkmomenten de meest geobserveerde activiteit was, gevolgd door vrij spel en creatieve activiteiten. Met multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokkenheid zijn te verklaren door type activiteit⁶¹. De bevindingen laten zien dat er dat het welbevinden van kinderen hoger ligt tijdens educatieve activiteiten in vergelijking met eet- en drinkmomenten. Voor betrokkenheid scoren kinderen hoger tijdens eet- en drinkmomenten lager dan tijdens vrij spel, creatieve en educatieve activiteiten en buiten spelen. De betrokkenheid is tevens hoger in vrij spel en creatieve activiteiten in vergelijking met buiten spelen en overige momenten (betreft vooral transitie momenten).

⁶¹ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor welbevinden zijn $F(5,197) = 1.62, p = .156$ en voor betrokkenheid $F(5,197) = 17.94, p < .001$. Een LSD post hoc analyse laat een significant verschil zien voor welbevinden voor educatieve activiteiten versus eet- en drinkmomenten ($p = .017$).

Tabel 5.1.8 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog

Activiteit	%	Welbevinden		Betrokkenheid	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	36.0	3.56	0.38	2.75	0.43
Vrij spel	19.2	3.68	0.30	3.46	0.49
Creatief	17.2	3.67	0.34	3.49	0.39
Educatief	14.8	3.74	0.43	3.27	0.57
Buiten spelen	11.3	3.62	0.28	3.11	0.56
Overig	1.5	3.42	0.48	2.74	0.54

Afbeelding 5.4 toont hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaards van het instrumentarium (laag < 2.5; matig ≥ 2.5 en < 3.5; hoog ≥ 3.5). Hieruit blijkt dat het welbevinden in driekwart van de groepen hoog is. Voor betrokkenheid zien we echter dat het overgrote merendeel van de groepen matig scoort. Een deel van de groepen (12) scoren hoog op betrokkenheid, terwijl twee groepen in de lage range uitkomen.

Afbeelding 5.4 Aantal groepen met lage, midden en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op groepsniveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

5.2 Interviewgegevens

In totaal zijn in 2017 en 2018 interviews gehouden met 72 pedagogisch medewerkers, werkzaam op 52 (81.3%) van de 64 in dit onderzoek betrokken buitenschoolse opvanggroepen. Van een aantal groepen zijn dus geen vragenlijstgegevens beschikbaar. Dit heeft te maken met het feit dat in de buitenschoolse opvang de vragenlijsten vaker geheel of gedeeltelijk (om een niet voltooid interview af te maken) online zijn aangeboden. De opvangtijd is in de buitenschoolse opvang aanzienlijk korter dan in de andere opvangsoorten. Daardoor was er niet altijd genoeg tijd om het (volledige) interview af te ronden. De online-versie resulteerde vaker in non-respons, ook na verschillende telefonische herinneringen. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en klimaat, en activiteiten aanbod.

5.2.1 Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 5.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde medewerkers. De spreiding naar leeftijd van de medewerkers is vrij groot en de gemiddelde leeftijd is ruim 37 jaar. Er is ook sterke variatie in het aantal werkuren per week. De gemiddelde werktijd is relatief kort. Het overgrote deel van de medewerkers is opgeleid op MBO3 of MBO4 niveau (het gemiddelde vooropleidingsniveau is 5) en een deel heeft door een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (WO niveau) onder de geïnterviewde medewerkers. Door de combinatie van vooropleiding en vervolgopleiding voldoen alle medewerkers aan de wettelijke eis op dit vlak. De gemiddelde werkervaring van de geïnterviewden in de sector buitenschoolse opvang is ruim 10 jaar en de variatie is groot. Ruim 70 procent van de huidige steekproef werkt in de buitenschoolse opvang op basis van een vast contract.

Tabel 5.2.1 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

BSO				
(N=52 groepen)				
Achtergrond pedagogisch medewerker	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Leeftijd	69	21.00-65.00	37.36	12.65
Werkdagen	69	1.00-5.00	3.25	0.96
Werktijd in uren	69	8.00-37.00	21.43	6.99
Vooropleiding (1-8)	69	1.00-8.00	5.20	1.40
Niveau vervolgopleiding (1-8)	69	2.00-8.00	5.52	1.02
Werkervaring in kinderopvang in jaren	69	0.50-25.00	10.28	6.75
Vast contract (%)	69		72.46	

De werkomgeving wordt in het algemeen als positief ervaren, zoals Tabel 5.2.2 laat zien. Op vragen naar de onderlinge afstemming, taakverdeling en samenwerking in het team, het werkklimaat, met

aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij de beleidsontwikkeling en besluitvorming binnen de eigen organisatie, wordt gemiddeld rond de 5 ('mee eens') gescoord op een schaal van 1 tot 6. Het ervaren stressniveau is laag (deze schaal is omgecodeerd: het antwoord op stellingen als "ik ervaar stress op werk", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" is gemiddeld 'een beetje mee oneens' tot 'mee oneens'). Het vertrouwen in eigen kunnen is hoog.

Tabel 5.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

BSO (N=52 groepen)				
Organisatieklimaat en werkbeleving	N	Range	M	SD
Continue professionalisering (1-5)	62	1.10-4.00	2.10	0.55
Teamgerichte professionalisering (1-7)	62	1.00-5.56	2.66	0.92
Frequentie teamoverleg (0-8)	62	0.00-8.00	4.94	1.68
Teamcohesie (1-6)	62	2.80-6.00	4.86	0.71
Zelfvertrouwen (1-6)	62	4.00-6.00	5.11	0.42
Werktevredenheid (1-6)	62	3.79-6.00	4.94	0.45
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	62	4.40-6.00	5.26	0.41
Werkstress (1-6) (R)	62	3.00-6.00	4.45	0.78

Er is aandacht voor continue professionalisering via cursusaanbod, coaching, teamoverleg en conferentiedeelname. De gemiddelde score ligt iets boven de 2 ('zelden'), wat suggereert dat het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten niet overdadig is. De meest voorkomende vorm van continue professionalisering is inhoudelijk teamoverleg: één keer per zes a acht weken zoals uit andere interviewgegevens kan worden afgeleid. De schaal teamgerichte professionalisering (samen activiteiten bedenken, gezamenlijke reflectie op het werk enz.) heeft een gemiddelde score van 2.66 op een schaal van 1 ('nooit') tot 7 ('elke dag'), wat overeenkomt met minder dan één keer per maand.

Gegevens over de groepen kinderen zijn weergegeven in Tabel 5.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week is 21.63. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is 66.00. Het gaat hier om een BSO met een opendeurenbeleid. De kind-beroepskracht ratio op de drukste dagen is 8.41, met sterke variatie tussen de groepen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase komt overeen met de aard van de opvangsoort: het gaat vooral om kleuters (41.4%) en jongere schoolkinderen tot acht jaar (37.9%). Er zijn ook oudere schoolkinderen (17.2%) en enkele middelbare scholieren (niet in de Tabel opgenomen).

Tabel 5.2.3 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

BSO				
(N=52 groepen)				
Structurele kenmerken en groepssamenstelling	N	Range	M	SD
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	68	4.67-66.00	21.63	14.29
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	68	3.43-10.00	8.41	1.50
Kleuters (%)	57	0.00-100.00	41.41	27.66
Jonge schoolkinderen (%)	56	0.00-100.00	37.92	25.61
Oudere schoolkinderen (%)	59	0.00-100.00	17.22	22.42
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)	40	0.00-100.00	14.17	19.54
Kinderen met een migratieachtergrond (%)	40	0.00-100.00	17.98	28.48
Kinderen met zorgbehoefte (%)	66	0.00-100.00	16.48	22.01
Waarvan taalondersteuning (%)	64	0.00-50.00	4.51	9.97
Waarvan gedragsproblemen (%)	61	0.00-96.00	13.54	17.95
Waarvan beperkingen (%)	65	0.00-13.00	1.24	2.82
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	65	0.00-8.00	0.12	0.93

De pedagogisch medewerkers is gevraagd in te schatten wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden schatten wij het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders op gemiddeld 14.2 procent en, daarmee deels overlappend, het aandeel kinderen met ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op 18.0 procent, veel kleiner dan in de andere opvangsoorten. Er is grote variatie: er zijn enkele buitenschoolse opvanggroepen die volgens de medewerkers grotendeels of volledig uit kinderen van laagopgeleide ouders of migrantenouders bestaan. Ook zijn er groepen met vluchtelingenkinderen of kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, hoewel het aantal kinderen met deze achtergronden beperkt is. De pedagogisch medewerkers rapporteren een aandeel kinderen die extra zorg, nodig hebben in hun groepen van gemiddeld 16.5 procent. In totaal zijn er minder kinderen met extra zorgbehoeften dan in de andere opvangsoorten en betreft het in de buitenschoolse opvang voornamelijk kinderen met behoefte aan gedragsondersteuning.

5.2.2 Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid zijn opgenomen in Tabel 5.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd. De gemiddelde score van 2.94 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn niet van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen op beleid dat tot minder stabiele groepen leidt. Het is gemiddeld in de onderzochte BSO-groepen relatief makkelijk van dagen te wisselen, er worden regelmatig groepen samengevoegd of kinderen mogen zelf van groep wisselen.

De relatief ruime scorering wijst er op dat dit geen vaststaand pedagogisch model is in alle onderzochte BSO-groepen. Sommige groepen en locaties streven naar stabiele groepen, andere juist niet. In samenhang hiermee is er duidelijk sprake van een opendeurenbeleid in verschillende BSO-groepen waarin kinderen zelf kunnen kiezen in welke groep ze bepaalde activiteiten willen doen of waarbij kleine groepen worden samengesteld voor speciale activiteiten met kinderen die uit verschillende groepen komen. De wijde scorering wijst er ook hier op dat buitenschoolse opvanggroepen op dit punt verschillende keuzes maken. De rol die kinderen zelf spelen in de vormgeving van het pedagogisch beleid en activiteitenprogramma van de BSO-groepen is op verschillende manieren nagevraagd. De gemiddelde score van 3.49 (tussen 'min of meer van toepassing' en 'van toepassing') suggereert dat de kinderopparticipatie in de onderzochte BSO-groepen al relatief sterk verankerd is, maar de gegevens laten zien dat ook de variatie nog groot is. Er zijn groepen waarin de kinderopparticipatie, afgemeten aan de genoemde aspecten, minimaal is.

Tabel 5.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen).

BSO (N=52 groepen)				
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	N	Range	M	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	68	1.00-5.00	2.94	0.85
Opendeurenbeleid (1-5)	68	1.00-5.00	3.10	1.24
Kinderparticipatie (1-5)	66	1.00-5.00	3.49	0.81
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	61	1.75-5.00	3.62	0.74
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	61	1.25-5.00	3.69	0.78
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	61	3.88-6.88	5.54	0.79
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	61	2.73-6.45	4.78	0.77
Contact met ouders (% van 14 opties)	62	7.14-85.71	50.00	17.45

Het pedagogische klimaat en de algemene manieren van omgaan met kinderen omvatten verschillende aspecten. Er is volgens de medewerkers spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel. Het bevorderen van spel, met name doen-alsof spel, is prominent (verschillende aspecten van bevorderen van doen-alsof spel zijn 'min of meer van toepassing' tot 'van toepassing'), maar er is ook grote variatie tussen groepen wat er op wijst dat spelbegeleiding niet als dominant pedagogisch model fungeert in de onderzochte BSO-groepen. Affectief-inclusief gedrag omvat onder andere knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven, stoeien en bevorderen dat kinderen mee doen met groepsactiviteiten en lief en zorgzaam zijn voor elkaar. De gemiddelde score wijst op een tamelijk sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de medewerkers (5.54 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Het bevorderen van zelfregulatie verwijst naar de ontwikkeling van vaardigheden om emoties situatie-adequaat te reguleren, sociale conflicten op te lossen, plannen voor spel en werk te maken, en een

geconcentreerde houding aan te nemen bij spel en activiteiten. De gemiddelde score is tamelijk hoog (bevorderende handelingen komen gemiddeld 'vaak' voor) en de hoge ondergrens van de scorereange suggereert dat bevorderen van zelfregulatie redelijk verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte BSO-groepen. Dat kan te maken hebben met de leeftijd van de kinderen, die gemiddeld uiteraard een stuk hoger is dan in de voorschoolse kinderopvang. Het kan er ook op wijzen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de BSO, althans in de huidige steekproef.

Oudercontacten zijn er in verschillende vormen: haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, participatie van ouders in activiteiten. Van de lijst van 14 vormen van oudercontact geven de geïnterviewde medewerkers aan er gemiddeld 7 (50.0%) te benutten. Gemiddeld is er op verschillende manieren contact met ouders, maar de variatie is groot. Er zijn medewerkers die maar op één of enkele manieren contact hebben met ouders en medewerkers die op bijna alle manieren contact hebben. Een ruime meerderheid van de medewerkers meldt dat er een oudercommissie is.

5.2.3 Activiteitenaanbod

Het activiteitenaanbod is in kaart gebracht met een vragenlijst waarin acht soorten activiteiten, en binnen deze soorten specifieke leeftijdsrelevante activiteiten, zijn voorgelegd met de vraag hoe vaak deze worden aangeboden of voorkomen. In Tabel 5.2.5 staan de gemiddelde scores op een schaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens 2x per dag'. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt nagevraagd. Sommige activiteiten komen vaker voor, andere minder vaak. De medewerkers rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor verschillende vormen van samenspel (constructiespel, doen-alsof spel, spel met regels, knikkeren, bordspel enz.), gemiddelde een paar keer per week. Activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid en rekenvaardigheid zijn minder frequent (beide gemiddeld rond 'een paar keer per maand'). Er is volgens de rapportage van de pedagogisch medewerkers relatief weinig aanbod aan creatieve en muzische activiteiten, activiteiten op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per jaar' en 'een paar keer per maand'). De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld hoog (ongeveer elke week). De kinderen kunnen relatief veel buitenactiviteiten doen in de onderzochte BSO-groepen. Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat het buitenspelen in de tuin, verstoppertje, ravotten en sporten heel frequent zijn ('een paar keer per week' tot 'elke dag'), terwijl bezoeken aan een park, kinderboerderij, strand of bos of aan een bibliotheek of museum veel minder vaak voorkomen.

Tabel 5.2.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Activiteitenaanbod	BSO (N=52 groepen)			
	N	Range	M	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	58	2.17-6.00	3.97	0.87
Samenspel (1-7)	58	2.33-6.33	4.55	0.88
Creatieve en muzische activiteiten (1-7)	57	1.00-3.50	1.69	0.56
Taal & geletterdheid (1-7)	57	1.57-4.00	2.78	0.56
Ontluikend rekenen (1-7)	57	1.00-4.43	2.50	0.78
Wetenschap & technologie (1-7)	57	1.00-3.86	2.12	0.68
Burgerschapsvorming (1-7)	57	1.00-5.43	2.37	1.18
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	56	1.67-5.67	3.93	0.91

5.3 Samenvattend beeld van de kwaliteit in de buitenschoolse opvang

De gecombineerde resultaten van de observaties in 2017 en 2018 laten zien dat de proceskwaliteit varieert afhankelijk van welk aspect bekeken wordt. De emotionele proceskwaliteit is matig tot goed, en ook de aspecten van groepsorganisatie scoren hoog, maar de educatieve proceskwaliteit (faciliteren van conceptontwikkeling, kwaliteit van feedback en taalstimulering) is laag. Er is een basisactiviteitenaanbod dat ervoor zorgt dat kinderen zich kunnen vermaken, wat blijkt uit de CLASS Pre-K en BSO observatieschaal, en uit de interviews met pedagogisch medewerkers, maar het aanbod lijkt vooral gericht op spel (binnen en buiten) en minder op verschillende andere domeinen, zoals muziek, dans, natuur en techniek. Al zijn er relatief grote verschillen tussen groepen, waarbij sommige groepen zich duidelijker profileren op een of meer van deze ontwikkelingsgebieden. De educatieve proceskwaliteit is beduidend hoger tijdens gerichte activiteiten en creatieve activiteiten, vergeleken met vrij spel en eet- en drinkmomenten. Maar dit type georganiseerde activiteiten is relatief weinig geobserveerd tijdens de bezoeken (ca. 25%). Eet- en drinkmomenten nemen de meeste tijd in beslag.

De proceskwaliteit is op sommige vlakken iets hoger en op sommige vlakken iets lager dan in eerder onderzoek, zoals gemeten met de BSO Observatieschaal en de NCKO-interactieschalen. In het algemeen is de proceskwaliteit ongeveer even hoog als in eerder onderzoek. Het lijkt er verder op dat de verschillen tussen groepen kleiner zijn geworden en dat er minder groepen en pedagogisch medewerkers zijn die uitgesproken laag of hoog scoren. Hoewel het welbevinden van kinderen over het algemeen goed is, is er gemiddeld genomen een lagere mate van betrokkenheid, zoals gemeten met de Leuvense schalen. De betrokkenheid van kinderen en de speel- werkhouding van kinderen was tijdens vrij spel en gerichte (creatieve) activiteiten hoger dan tijdens het eten en drinken. In de buitenschoolse opvang is de kwaliteit van de interacties tussen kinderen onderling gemiddeld genomen hoger dan de interacties die kinderen met pedagogisch medewerkers hebben en hierin zien we duidelijke verschillen tussen activiteiten. Vrij spel vindt vooral tussen kinderen onderling plaats en bij activiteiten zien we een duidelijkere rol van de pedagogisch medewerkers.

Het beeld van de hogere geobserveerde emotionele proceskwaliteit blijkt ook uit de rapportages van de pedagogisch medewerkers tijdens de interviews. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep met aandacht voor samen- en fantasiespel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteiten aanbod waaruit blijkt dat er nog niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan spel zowel binnen als buiten, maar is er minder nadruk op creatieve en muzische activiteiten of activiteiten op de gebieden taal, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming.

De medewerkers zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken, zoals het organisatieklimaat en de betrokkenheid bij de organisatie. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk. Hoewel er aandacht is voor continue professionalisering, is dit aanbod nog niet heel frequent. Inhoudelijk teamoverleg, als onderdeel van teamprofessionalisering, komt het vaakst voor, maar gemiddeld minder dan één keer per maand.

6. Kwaliteit in de gastouderopvang

Om de kwaliteit in de gastouderopvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van verschillende observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep. Daarnaast is er in persoonlijke interviews met de gastouders aan de hand van een gestructureerde vragenlijst gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in het gastoudergezin. Tevens zijn er met de vragenlijst achtergrondkenmerken van de gastouders, meer structurele kenmerken van het gastoudergezin nagevraagd. In Hoofdstuk 2 is gemeld dat de werving van gastouders voor de metingen in zowel 2017 als 2018 erg moeizaam verliep, met een lage positieve respons als gevolg. De gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd, kunnen daarom niet zonder meer als representatief worden beschouwd voor de gehele branche.

6.1 Observaties

In totaal zijn in 2017 en 2018 metingen verricht in 96 gastoudergezinnen. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van vijf observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Infant, CLASS Toddler, CLASS Pre-K, FCCERS-R en NCKO-interactieschalen) en drie instrumenten die de gemiddelde ervaringen van kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler, inCLASS Pre-K en Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal). Er zijn in totaal 96 gastoudergezinnen bezocht waar observaties zijn uitgevoerd met de verschillende instrumenten. Van alle gastouders, behalve één, is videomateriaal verzameld ten behoeve van de codering met de CLASS en de codering op individueel kindniveau. De CLASS is in een aantal gastoudergezinnen ter plekke, 'live', gescoord. Voor deze gastoudergezinnen zijn geen gegevens van individuele kinderen beschikbaar. De 96 gastouders vangen kinderen op van verschillende leeftijden. De samenstelling van de leeftijden op de dag van de observatie staat in Tabel 6.1.1. Vanwege de gevarieerde leeftijdssamenstelling zijn er verschillende leeftijdsversies gebruikt van de CLASS en inCLASS. Er werden gemiddeld drie kinderen opgevangen per locatie met een range van een tot zes kinderen.

Tabel 6.1.1 Aantal gastouders en verdeling naar leeftijd van opgevangen kinderen op de dag van bezoek (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Gastouderopvang					
(N=96 gastouders)					
Leeftijd	N	%	Leeftijd	N	%
Baby's	6	6%	Baby's en peuters	31	32%
Peuters	18	19%	Baby's en schoolkinderen	1	1%
Schoolkinderen	17	18%	Peuters en schoolkinderen	12	13%
Baby's, peuters en schoolkinderen	11	12%			

6.1.1 Observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K

Er zijn observaties verricht met verschillende versies van de CLASS, afhankelijk van de leeftijd van de aanwezige kinderen. Wanneer er kinderen van verschillende leeftijden aanwezig waren op de dag van het bezoek, zijn de video's gecodeerd met meerdere instrumenten om de ervaren interacties van baby's, peuters en schoolgaande kinderen apart in kaart te brengen. De resultaten van de observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K staan in Tabel 6.1.2.

**Tabel 6.1.2 Geobserveerde kwaliteit van interacties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K in de gastouderopvang. Eenheid: gastouder en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen).
Duiding CLASS scores: scores < 3 = laag; scores \geq 3 en < 5 = matig-voldoende; scores \geq 5 = hoog**

	Gastouders				Gastouders			
	(N=95 gastouders)				(N=488 observatiecycli)			
Structurele kenmerken tijdens de observaties	Range	M	SD	N	Range	M	SD	N
Aantal kinderen	1.00-5.25	2.53	1.02	93	1.00-7.00	2.57	1.22	462
Aantal volwassenen	0.00-2.00	0.93	0.40	95	0.00-6.00	0.92	0.53	487
Kind-staf ratio	0.88-5.25	2.49	1.05	85	0.50-7.00	2.49	1.20	386
<hr/>								
CLASS Infant	Range	M	SD	N	Range	M	SD	N
Relationeel klimaat	2.00-7.00	5.53	0.81	49	2.00-7.00	5.59	0.91	140
Sensitiviteit	2.00-7.00	5.48	0.97	49	2.00-7.00	5.54	1.14	140
Gemiddelde emotionele kwaliteit	2.00-7.00	5.50	0.86	49	2.00-7.00	5.56	0.96	140
Faciliteren exploratie	1.00-6.25	3.49	1.22	49	1.00-7.00	3.59	1.44	140
Vroege taalondersteuning	1.00-5.33	3.22	0.90	49	1.00-6.00	3.27	1.12	140
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.00-5.63	3.36	0.98	49	1.00-6.00	3.43	1.16	140
<hr/>								
CLASS Toddler	Range	M	SD	N	Range	M	SD	N
Positieve sfeer	3.50-7.00	5.60	0.81	72	3.00-7.00	5.68	1.00	229
Negatieve sfeer (R)	5.00-7.00	6.88	0.34	72	3.00-7.00	6.89	0.44	229
Sensitiviteit	3.00-7.00	5.69	0.98	72	2.00-7.00	5.78	1.16	229
Aandacht kindperspectief	3.00-6.67	4.79	0.76	72	2.00-7.00	4.81	1.16	229
Begeleiding gedrag	2.00-6.80	5.31	1.02	72	1.00-7.00	5.39	1.21	229
Gemiddelde emotionele kwaliteit	3.80-6.67	5.65	0.64	72	3.00-7.00	5.70	0.75	229

Faciliteren ontwikkeling	1.00-6.00	3.38	1.11	72	1.00-6.00	3.40	1.38	229
Kwaliteit feedback	1.00-5.00	2.70	0.98	72	1.00-6.00	2.72	1.25	229
Taalstimulering	1.50-5.40	3.29	0.88	72	1.00-6.00	3.32	1.10	229
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.50-5.33	3.12	0.89	72	1.00-5.67	3.15	1.09	229

CLASS Pre-K	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>
Positief klimaat	2.50-7.00	5.18	0.78	40	2.00-7.00	5.24	0.97	119
Negatief klimaat (R)	6.00-7.00	6.85	0.27	40	5.00-7.00	6.83	0.40	119
Sensitiviteit	1.00-7.00	5.34	1.23	40	1.00-7.00	5.42	1.31	119
Aandacht kindperspectief	2.00-6.50	4.86	0.94	40	2.00-7.00	4.87	1.09	119
Gedragregulering	2.50-7.00	5.33	0.99	40	2.00-7.00	5.37	1.16	119
Gemiddelde emotionele kwaliteit	3.30-6.80	5.50	0.73	40	2.80-7.00	5.54	0.81	119
Productiviteit	2.50-7.00	5.40	1.10	40	2.00-7.00	5.45	1.21	119
Educatieve werkvormen	1.00-5.50	3.79	1.03	40	1.00-6.00	3.79	1.32	119
Conceptontwikkeling	1.00-3.33	1.98	0.65	40	1.00-5.00	2.06	0.97	119
Kwaliteit feedback	1.00-5.00	2.57	1.03	40	1.00-6.00	2.62	1.29	119
Taalstimulering	1.00-4.50	2.88	0.73	40	1.00-5.00	2.91	1.00	119
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.30-4.60	3.32	0.73	40	1.20-5.20	3.36	0.91	119

De resultaten laten zien dat de kwaliteit van interacties met baby's in de middenrange valt, met de scores voor emotionele kwaliteit aan het hoge eind en scores voor de educatieve kwaliteit aan het lage eind van deze range. Voor de peuters is er een vergelijkbaar beeld voor de emotionele kwaliteit, maar valt de educatieve kwaliteit iets lager uit, omdat kwaliteit van feedback in de lage range valt. Voor schoolgaande kinderen is de emotionele kwaliteit ook in de midden range, terwijl de educatieve kwaliteit eveneens in de middenrange valt, maar wel aan het lage eind hiervan. Dit komt voornamelijk door lagere scores op de dimensies conceptontwikkeling, kwaliteit van feedback en taalstimulering, die gemiddeld in de lage range vallen. Een nadere uitleg van deze dimensies is opgenomen in Hoofdstuk 2.

Tabel 6.1.3 laat per leeftijdscategorie de verdeling zien naar type activiteit. Voor de baby's en de peuters zijn vrij spel momenten het vaakst geobserveerd, gevolgd door eet- en drinkmomenten. Voor de schoolkinderen zien we een tegenovergesteld patroon en zijn eet- en drinkmomenten vaker geobserveerd dan vrij spel momenten. Ook educatieve activiteiten komen relatief vaak voor, voornamelijk bij de peuters. Bij de baby's zien we dat overige momenten (betreft vaak

verschoonmomenten) vaker zijn geobserveerd dan bij de andere twee leeftijdsgroepen, terwijl buiten spelen in vergelijking minder vaak voor komt.

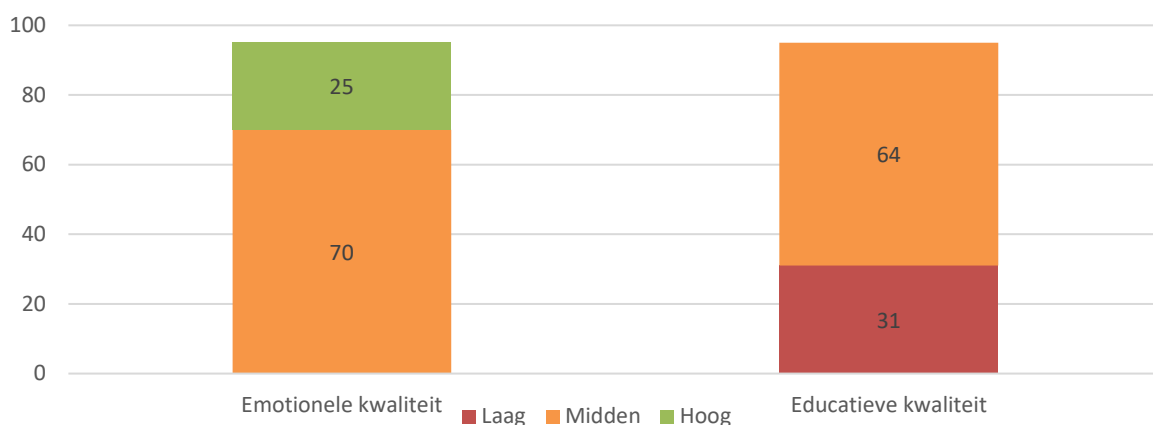
Er zijn geen significante verschillen in kwaliteit tijdens de verschillende activiteiten voor de baby's en de schoolgaande kinderen, maar wel voor peuters. De gemiddelde scores voor de peuters per type activiteit zijn daarom ook opgenomen in Tabel 6.1.3⁶². Voor peuters is zichtbaar dat de emotionele kwaliteit hoger is tijdens educatieve en creatieve activiteiten, vergeleken met vrij spel. Tevens is de emotionele kwaliteit hoger tijdens educatieve activiteiten in vergelijking met eet- en drinkmomenten. Een vergelijkbaar beeld is zichtbaar voor de educatieve kwaliteit. De educatieve kwaliteit tijdens creatieve en educatieve activiteiten is hoger in vergelijking met vrij spel (zowel binnen als buiten), eet- en drinkmomenten en overige momenten.

**Tabel 6.1.3 Percentage geobserveerde activiteiten per leeftijdsgroep en geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit voor peuters afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen).
Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog**

Activiteit	Baby	Peuter	Schoolkind	Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit	
	%	%	%	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	32.1	24.0	30.3	5.59	0.67	2.88	1.00
Vrij spel	35.7	31.0	23.5	5.56	0.86	2.86	0.99
Creatief	3.6	10.5	11.8	5.93	0.62	3.64	1.04
Educatief	12.9	21.0	14.3	5.91	0.64	3.84	1.01
Buiten spelen	5.0	11.4	16.8	5.78	0.79	2.95	1.11
Overig	10.7	2.2	3.4	5.56	0.61	2.13	0.87

Afbeelding 6.1 laat zien hoeveel gastouders lage, midden respectievelijk hoge kwaliteit bieden, gebaseerd op de standaards van de CLASS (laag < 3; matig-voldoende ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). Hieruit blijkt dat ongeveer een kwart van de gastouders hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele gastouder met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen gastouders die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl een derde van de gastouders een lage educatieve kwaliteit biedt.

⁶² De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor baby's met betrekking tot emotionele kwaliteit zijn $F(5,134) = 0.74$, $p = .594$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,134) = 0.60$, $p = .702$. Voor schoolgaande kinderen zijn de bevindingen voor emotionele kwaliteit $F(5,113) = 0.71$, $p = .619$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,113) = 1.48$, $p = .202$. Voor peuters zijn de resultaten voor emotionele kwaliteit $F(5,223) = 2.18$, $p = .058$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,223) = 8.72$, $p < .001$. Een LSD post hoc analyse laat een significant verschil zien voor de emotionele kwaliteit voor de peuters voor educatieve activiteiten versus vrij spel en eet- en drinkmomenten (respectievelijk $p = .026$ en $p = .011$) en voor creatieve activiteiten versus vrij spel ($p = .032$).

Afbeelding 6.1 Aantal locaties met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit van de gastouderopvang volgens de CLASS standaard (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

6.1.2 Observaties met de NCKO-interactieschalen

Ten behoeve van de observaties met de NCKO-interactieschalen zijn video-opnamen ter beschikking gesteld aan het NCKO. De resultaten en de vergelijking met de NCKO-meting in 2014 staan in Tabel 6.1.4⁶³. De resultaten laten zien dat gastouders in de huidige, niet representatieve steekproef, de vaardigheden die betrekking hebben op het sensitief handelen, respect tonen voor de autonomie en grenzen stellen voldoende tot goed beheersen. Praten en uitleggen scoort iets lager en Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoren onvoldoende tot net matig. Dit beeld is overigens vergelijkbaar met de meting uit 2014. Op de meeste aspecten is de kwaliteit vergelijkbaar met die in 2014, hoewel Respect voor autonomie en Begeleiding van interacties iets lager scoort in de huidige meting.

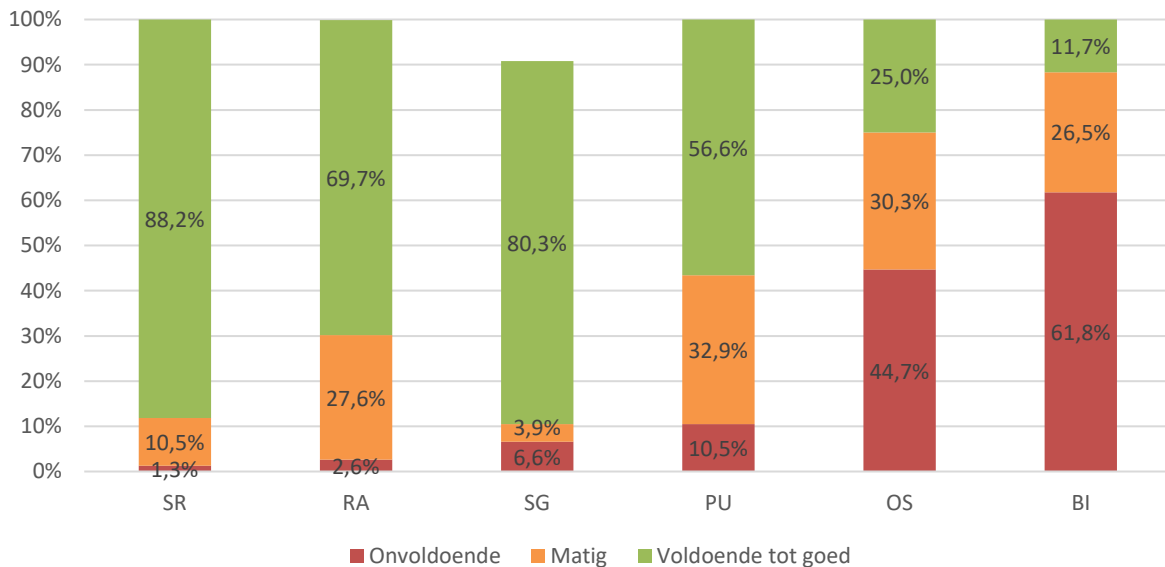
Tabel 6.1.4 Geobserveerde kwaliteit op basis van de NCKO-schalen. Eenheid: Groep en gastouder niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Subschalen	GO (N=72 locaties)			GO (N=76 gastouders ⁶⁴)			Meting 2014 (N=40 gastouders)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Sensitieve responsiviteit	3.00-7.00	5.37	0.86	3.00-7.00	5.36	0.86	3.33-6.50	5.20	0.75
Respect voor autonomie	3.00-7.00	4.84	0.80	3.00-7.00	4.84	0.81	2.75-6.25	4.92	0.81
Structureren en grenzen stellen	2.75-7.00	5.54	1.11	2.75-7.00	5.51	1.13	3.33-6.75	5.02	0.82
Praten en uitleggen	2.75-6.75	4.56	0.93	2.75-6.75	4.53	0.95	2.33-6.00	4.52	0.82
Ontwikkelingsstimulering	1.00-6.00	3.55	1.15	1.00-6.00	3.57	1.15	1.67-5.75	3.58	1.07
Begeleiding van interacties	1.00-6.00	2.84	1.38	1.00-6.00	2.83	1.36	1.00-5.00	3.12	1.00

⁶³ Gevers Deynoot-Schaub et al. (2014b)

⁶⁴ Bij een enkele gastouderlocatie was meer dan één gastouder aanwezig (bijvoorbeeld opa en oma), waardoor het aantal gastouders dus niet gelijk is aan het aantal gastouderlocaties.

Afbeelding 6.2 laat zien hoeveel gastouders onvoldoende, matig of voldoende tot goed scoren op de zes interactievaardigheden. Het hierboven geschetste beeld wordt duidelijk bevestigd. Voor Praten en uitleggen scoort de meerderheid een voldoende tot goed, maar er is veel variatie met ook veel gastouders die matig scoren of zelfs onvoldoende. Voor Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoort ongeveer de helft van de gastouders een onvoldoende, hoewel er ook meer gastouders voldoende tot goed scoren.

Afbeelding 6.2 Verdeling van gastouders naar onvoldoende, matige en voldoende tot goede kwaliteit in percentages (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Door ontbrekende waarnemingen telt de schaal SG niet op tot 100%

SR = Sensitieve responsiviteit, RA = Respect voor autonomie, SG = Structureren en grenzen stellen, PU = Praten en uitleggen, OS = Ontwikkelingsstimulering, BI = Begeleiden van interacties.

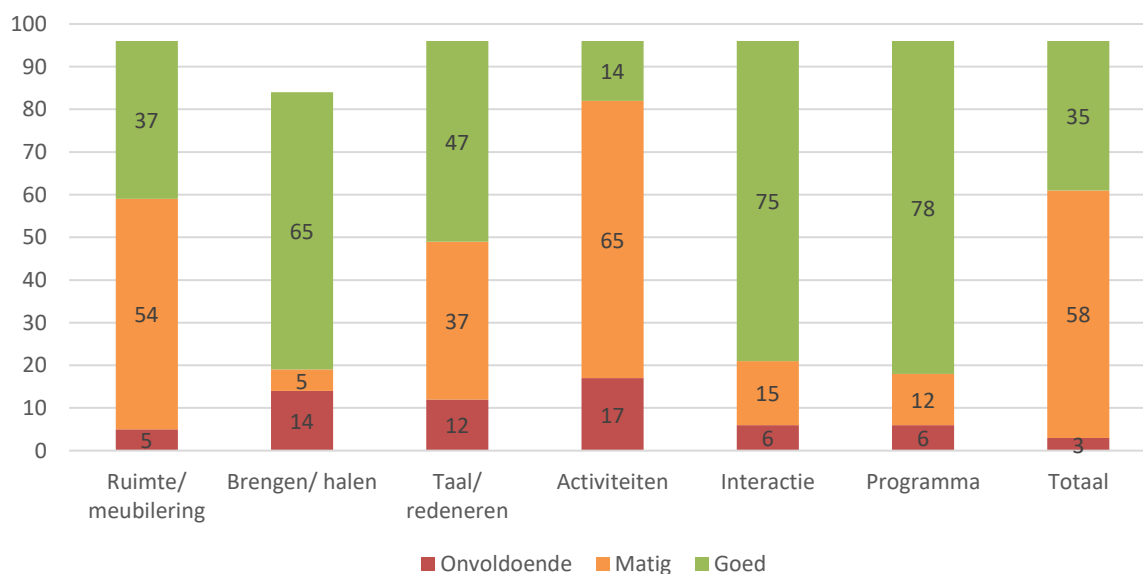
6.1.3 Observaties met de FCCERS-R

De resultaten in Tabel 6.1.5 laten zien wat de globale proceskwaliteit is in de gastouderopvang gemeten met de FCCERS-R. De resultaten tonen dat de gemiddelde score matig-voldoende is. Op sommige subschalen wordt hoger gescoord dan op andere. Zo scoren de gastouders op de subschalen Interactie en Programma 'goed', terwijl zij op de subschalen Ruimte en meubilering, Activiteiten en Taal iets lager scoren. Een vergelijking met de meting in 2014 laat zien dat de kwaliteit op de meeste aspecten hoger uit komt, behalve met betrekking tot de subschalen Interactie en Programma, die nagenoeg gelijk blijft. De gemiddelde totaalscore komt ook hoger uit dan in de meting van 2014. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat geen representatieve steekproef kon worden samengesteld.

Afbeelding 6.3 laat de verdeling van gastouders zien die lage, matige, of respectievelijk goede algehele kwaliteit bieden. De resultaten tonen dat gastouders op drie van de zes onderdelen goede kwaliteit leveren. Dat geldt voor de schalen Brengen en halen, Interactie en Programma. Voor de onderdelen Ruimte en meubilering, Taal en redeneren en Activiteiten zijn er meer gastouders die matig of onvoldoende scoren. Gemiddeld over alle schalen, scoort het merendeel matig-voldoende. Voor alle onderdelen zijn er ook gastouders die onvoldoende scoren (respectievelijk 5%, 17%, 13%, 18%, 6%, en 6%). Op de gemiddelde totaalscore scoort 3 procent van de gastouders onvoldoende.

Tabel 6.1.5 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschaal FCCERS-R in de gastouderopvang en vergelijking met de meting uit 2014. Eenheid: gastouder niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Subschalen	FCCERS-R			Meting 2014		
	(N=96 gastouders)			(N=40 gastouders)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Ruimte en meubilering	2.17-6.50	4.59	0.89	1.83-6.33	3.35	0.82
Item: Brengen en halen	1.00-7.00	5.73	2.18			
Taal	1.67-7.00	4.75	1.41			
Taal, excl. 'boek item' ⁶⁵	1.50-7.00	5.27	1.45	2.67-6.67	4.83	0.97
Activiteiten	1.50-5.82	3.97	0.99	1.70-4.90	3.19	0.74
Interactie	1.25-7.00	5.65	1.25	1.75-7.00	5.71	1.22
Programma	1.67-7.00	5.79	1.32	4.00-7.00	5.85	0.84
Totaal	2.71-6.29	4.69	0.78	2.31-5.59	4.15	0.60

Afbeelding 6.3 Aantal gastouders met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de FCCERS-R subschalen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Door ontbrekende waarnemingen tellen niet alle schalen op tot 100%

⁶⁵ In de valideringsstudie is het item 'boeken' buiten beschouwing gelaten, omdat het volgens de onderzoeker niet goed in de schaal paste. Om die reden wordt de gemiddelde score zonder dit item ook gerapporteerd, zodat een goede vergelijking mogelijk is.

6.1.4 Observaties met de inCLASS Toddler en Pre-K

Tabel 6.1.6 laat zien hoe individuele kinderen kwaliteit ervaren in de gastoudergezinnen. De resultaten laten zien dat de kwaliteit van de interacties met de gastouders gemiddeld hoger is dan de kwaliteit van de interacties die kinderen met andere kinderen in het gezin hebben. De kwaliteit van interacties met de gastouders vallen in de middenrange, terwijl de interacties met andere kinderen in de lage range valt. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld, maar de mate van zelfstandigheid hierin is lager. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de gastouders of de andere kinderen. De gemiddelde scores in op het niveau van de gastoudergezinnen zijn vergelijkbaar met de gemiddelde scores op het niveau van de observatiecycli. Op het niveau van de observaties is er meer spreiding in scores (grotere standaarddeviaties en wijdere ranges van scores). Deze variatie kan verklaard worden doordat individuele kinderen verschillende ervaringen hebben bij dezelfde gastouder. Ook is er variatie in de scores die samenhangt met het type activiteit dat is geobserveerd.

Tabel 6.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de gastouderopvang. Eenheid: Groep en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores \geq 3 en < 5 = matig-voldoende; scores \geq 5 = hoog

Dimensies	GO (N=72 groepen)			GO (N=465 observatiecycli)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Positieve interactie met de medewerker	1.00-7.00	5.03	1.02	1.00-7.00	4.99	1.54
Communicatieve interactie met de medewerker	1.00-7.00	5.03	1.27	1.00-7.00	4.87	1.88
Conflicten met de medewerker (R)	5.67-7.00	6.76	0.30	2.00-7.00	6.74	0.70
Prosociale interacties met peers	1.00-5.75	3.38	1.35	1.00-7.00	3.67	1.69
Communicatieve interacties met peers	1.00-5.14	2.54	1.14	1.00-7.00	2.76	1.82
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.00-4.29	2.31	0.92	1.00-7.00	2.51	1.66
Conflicten met peers (R)	5.50-7.00	6.75	0.35	2.00-7.00	6.70	0.74
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.63-7.00	5.44	0.69	1.00-7.00	5.37	1.33
Zelfstandigheid	2.33-6.25	4.27	0.78	1.00-7.00	4.21	1.50
Zelfregulatie	4.86-7.00	6.43	0.50	1.00-7.00	6.32	0.99

Domeinen	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Interacties met medewerker	1.00-7.00	5.03	1.11	1.00-7.00	4.93	1.62
Interacties met peers	1.00-4.92	2.74	1.09	1.00-6.67	2.98	1.59
Speel/werkhouding	3.17-6.50	4.86	0.67	1.00-7.00	4.79	1.25
Gedrag in de groep	5.44-7.00	6.65	0.32	2.33-7.00	6.59	0.67

Eten en drinken is de meest geobserveerde activiteit, gevolgd door educatieve activiteiten en vrij spel, zowel binnen als buiten (zie Tabel 6.1.7). Educatieve activiteiten betreffen veelal voorlezen en (bord)spelletjes spelen. Creatieve activiteiten kwamen minder frequent voor en hadden vooral betrekking op knutselen, tekenen en kleien. Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in kwaliteit van interacties zijn te verklaren door het type activiteit; zie Tabel 6.1.7⁶⁶. De resultaten laten zien dat de kwaliteit van de interacties met de gastouders lager is tijdens vrij spel (zowel binnen als buiten) in vergelijking met eet- en drinkmomenten en educatieve activiteiten. Tevens is de kwaliteit hoger tijdens creatieve activiteiten in vergelijking met vrij spel (binnen) en hoger tijdens educatieve activiteiten in vergelijking met overige momenten. De kwaliteit van interacties tussen kinderen onderling ligt lager dan de kwaliteit van de interactie met de gastouder, wat deels te verklaren valt vanuit het gegeven dat gastouders gemiddeld minder kinderen opvangen dan andere opvangtypen en dat er daardoor niet altijd andere kinderen aanwezig waren om interactie mee te hebben. In tegenstelling tot de interactie met de gastouder, zien we dat de kwaliteit van peer interacties juist hoger ligt tijdens vrij spel in vergelijking met creatieve en educatieve activiteiten. Ook buitenspelen scoort hoger op deze dimensie in vergelijking met creatieve activiteiten. Tot slot zien we dat de geobserveerde kwaliteit van peer interacties ook hoger is tijdens eet- en drinkmomenten in vergelijking met educatieve en creatieve activiteiten. Verder laten kinderen een hogere mate van betrokkenheid en zelfstandigheid zien tijdens creatieve en educatieve activiteiten, vergeleken met eet- en drinkmomenten, buiten spelen en overige activiteiten. Voor educatieve activiteiten geldt dat deze ook hoger scoren dan vrij spel. Het gedrag van de kinderen en de mate waarin er conflicten voorkomen laat een hogere kwaliteit zien tijdens creatieve en educatieve activiteiten, vergeleken met vrij spel (binnen en buiten). Voor creatieve activiteiten geldt ook dat er hoger gescoord wordt in vergelijking met overige activiteiten. Tot slot is het geobserveerde gedrag van hogere kwaliteit tijdens eet- en drinkmomenten in vergelijking met vrij spel.

⁶⁶ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(5,459) = 5.14, p < .001$, voor Interacties met peers $F(5,459) = 3.71, p = .003$, voor Speel/werkhouding $F(5,459) = 6.01, p < .001$ en Gedrag in de groep $F(5,459) = 4.07, p = .001$.

Tabel 6.1.7 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Activiteit	%	Interacties go		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eten/drinken	38.3	5.06	1.51	3.16	1.52	4.51	1.26	6.62	0.59
Vrij spel	15.7	4.29	1.99	3.26	1.69	4.83	1.19	6.37	0.90
Creatief	9.9	5.09	1.54	2.25	1.24	5.15	1.16	6.78	0.40
Educatief	20.2	5.40	1.48	2.69	1.63	5.26	1.14	6.72	0.45
Buiten spelen	12.7	4.58	1.45	3.14	1.69	4.67	1.27	6.45	0.91
Overig	3.2	4.47	1.60	2.91	1.42	4.30	1.25	6.38	0.53

Aangezien de leeftijd van kinderen varieerde, is nader geanalyseerd of leeftijd een rol speelt bij de kwaliteit van de geobserveerde interacties. Er zijn enkele significante verschillen tussen kinderen op basis van hun leeftijd⁶⁷. Zo ervaren peuters een hogere kwaliteit van interacties met de gastouders dan schoolgaande kinderen, terwijl het omgekeerde geldt voor de kwaliteit van interacties tussen kinderen onderling. Ook laten oudere kinderen een iets lagere score zien op gedrag, wat kan duiden op meer conflicten met de gastouders of met de andere kinderen. Op het gebied van de spelwerkhouding zijn geen significante verschillen gevonden tussen de leeftijden.

De aanwezigheid van andere kinderen speelt een rol in de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten en is om die reden nader onderzocht. Afgaande op het beoordeelde videomateriaal werden er gemiddeld drie kinderen opgevangen door een gastouder (range op observatiecyclusniveau van 1 tot 9) en in 55 situaties (observatiecycli) waren er geen andere kinderen aanwezig. Tabel 6.1.8 laat zien hoe de kwaliteit van interacties is voor situaties waar wel en geen andere kinderen bij aanwezig zijn⁶⁸. De kwaliteit van de interacties met de gastouders, de mate van betrokkenheid en zelfstandigheid en het gedrag van kinderen scoort hoger wanneer er geen andere kinderen aanwezig zijn. Niet verrassend is de kwaliteit van interacties met andere kinderen hoger wanneer er in ieder geval één ander kind aanwezig is.

⁶⁷ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(1,463) = 10.80, p = .001$, voor Interacties met peers $F(1,463) = 27.47, p < .001$, voor Speel/werkhouding $F(1,463) = 1.52, p = .219$ en Gedrag in de groep $F(1,463) = 13.82, p < .001$.

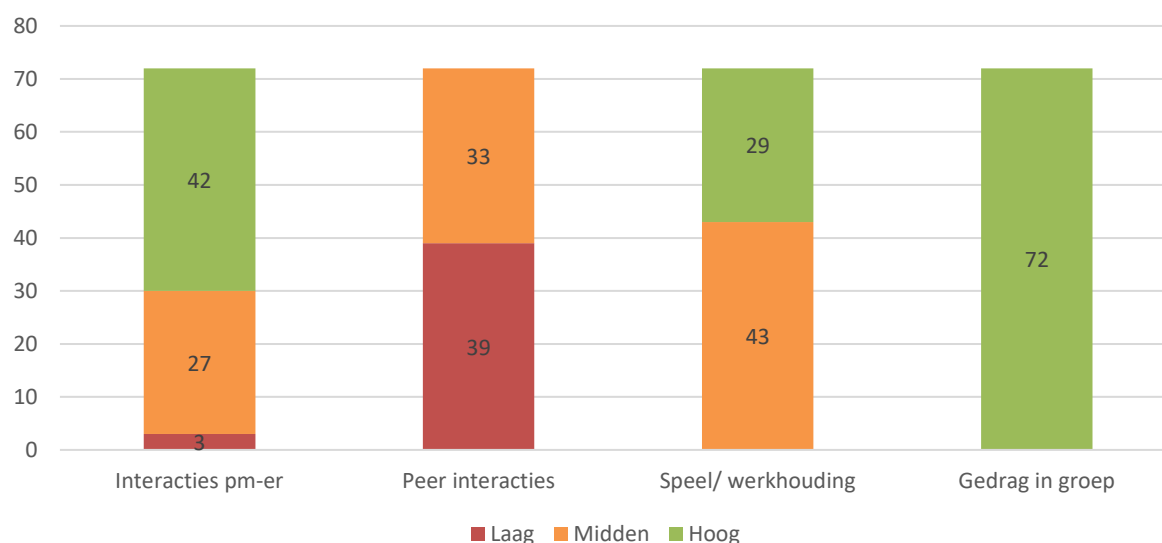
⁶⁸ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(1,463) = 34.14, p < .001$, voor Interacties met peers $F(1,463) = 122.82, p < .001$, voor Speel/werkhouding $F(1,463) = 22.77, p < .001$ en Gedrag in de groep $F(1,463) = 14.27, p < .001$.

Tabel 6.1.8 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van de leeftijd en de aanwezigheid van andere kinderen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Leeftijd	Interacties go		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Peuters	5.11	1.56	2.71	1.45	4.84	1.25	6.67	0.53
Schoolgaande kinderen	4.59	1.69	3.50	1.71	4.69	1.24	6.43	0.87

Aanwezigheid kinderen	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Geen andere kinderen	6.09	1.10	1.00	0.00	5.53	0.99	6.90	0.25
Minimaal één ander kind	4.77	1.62	3.25	1.50	4.69	1.25	6.54	0.70

Afbeelding 6.4 laat zien hoeveel gastouders vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden ≥ 3 en < 5; hoog ≥ 5). De kwaliteit van de interacties met de gastouders blijkt hoog te zijn in meer dan de helft van de steekproef. Er zijn 27 gastgezinnen die in de midden range scoren en 3 die in de lage range scoren. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat een kleine meerderheid in de lage range scoort. De overige gastouders scoren in de midden range. Zoals eerder benoemd is de aanwezigheid van andere kinderen tijdens de observaties een belangrijke factor voor de interpretatie van deze resultaten. Met betrekking tot de speelwerkhouding scoort het merendeel in de midden range. Er zijn 29 locaties die in de hoge range scoren op dit vlak. Tot slot is zichtbaar dat het gedrag van de kinderen in alle groepen in de hoge range valt, wat voor een groot deel verklaard kan worden door het ontbreken van conflicten met gastouders en andere kinderen.

Afbeelding 6.4 Aantal gastouders met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Door ontbrekende waarnemingen tellen niet alle dimensies op tot 100%

6.1.5 Observaties met Welbevinden en Betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd op het niveau van de observatiecyclus en vervolgens geaggregeerd naar het niveau van het gastoudergezin. De scores voor de gastoudergezinnen zijn gebaseerd op meerdere kinderen en meerdere observaties per kind. Het gemiddelde welbevinden van de kinderen is hoog, zowel op het niveau van de observatiecyclus als op het niveau van de gastoudergezinnen. Voor betrokkenheid is de gemiddelde score matig op gezinsniveau en op observatiecyclustniveau. Er is meer variatie op observatiecyclustniveau dan op groepsniveau, blijkt uit een grotere score-ranges en standaarddeviaties. De verklaring hiervoor is tweeledig. De ervaringen van individuele kinderen verschillen, en de verschillende situaties en activiteiten die zijn geobserveerd verschillen in kwaliteit, wat meer spreiding van scores tot gevolg heeft.

Tabel 6.1.9 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de gastouderopvang. Eenheid: Gastouder en observatiecyclus niveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores \geq 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores \geq 3.5 = hoog

Subschalen	GO (N=77 gastouders)			GO (N=277 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Welbevinden	3.13-4.18	3.67	0.28	2.50-4.90	3.67	0.43
Betrokkenheid	2.05-4.01	3.24	0.42	1.57-4.97	3.25	0.58

Tabel 6.1.10 laat zien dat eet- en drinkmoment het meest frequent voorkwamen tijdens de observaties, gevolgd door vrij spel en educatieve activiteiten. Educatieve activiteiten betroffen vaak voorlezen (vooral met jongere kinderen) en (bord)spelletjes doen. Ook creatieve activiteiten en buitenactiviteiten kwamen regelmatig voor. Creatieve activiteiten betroffen veelal knutselen en kleien. Buiten spelen betrof soms ook spelen in een speeltuin of een bezoek aan een kinderboerderij of de koeien te eten geven. Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokkenheid zijn te verklaren door type activiteit⁶⁹. De bevindingen staan in Tabel 6.1.10 en laten zien het welbevinden van kinderen lager ligt tijdens eet- en drink momenten in vergelijking met educatieve activiteiten.

⁶⁹ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor welbevinden zijn $F(5,271) = 1.22$, $p = .301$ en voor betrokkenheid $F(5,271) = 7.46$, $p < .001$. Een LSD post hoc analyse laat een significant verschil zien voor welbevinden voor educatieve activiteiten versus eet- en drinkmomenten ($p = .018$).

Tabel 6.1.10 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog

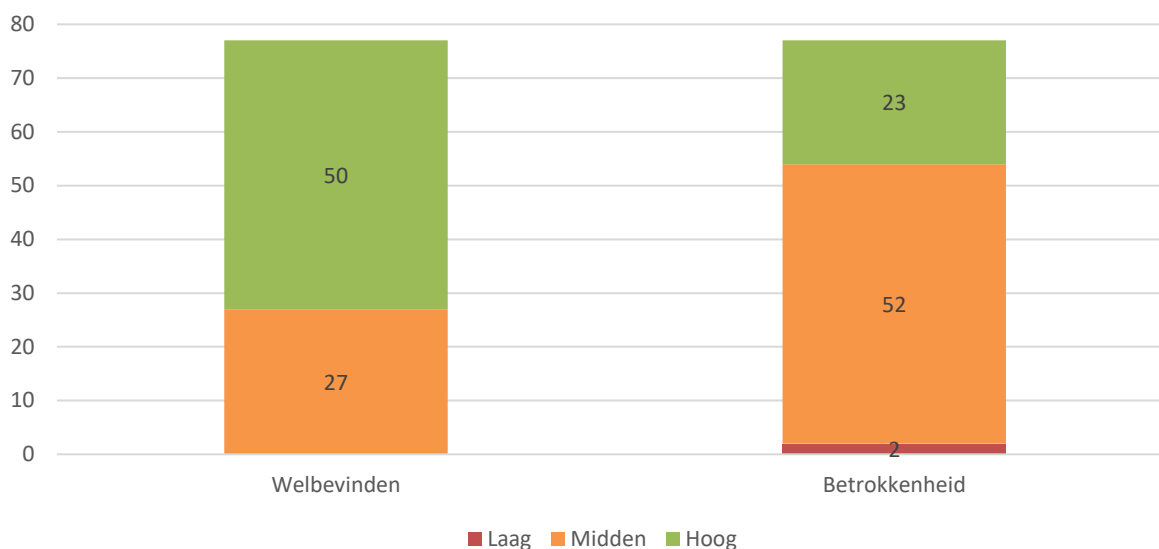
Activiteit	%	Welbevinden			Betrokkenheid	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Eten/drinken	27.8	3.60	0.40	2.97	0.48	
Vrij spel	24.9	3.65	0.43	3.23	0.56	
Creatief	10.8	3.67	0.56	3.35	0.59	
Educatief	21.3	3.77	0.40	3.53	0.53	
Buiten spelen	13.0	3.67	0.41	3.30	0.63	
Overig	2.2	3.77	0.36	3.32	0.55	

Voor betrokkenheid scoren eet- en drinkmomenten lager in vergelijking met vrij spel, zowel binnen als buiten, en educatieve en creatieve activiteiten. De betrokkenheid is tevens hoger tijdens educatieve activiteiten in vergelijking met spel, zowel binnen als buiten.

Tabel 6.1.11 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid verdeeld naar leeftijd van kinderen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog

Leeftijd	<i>N</i>	Welbevinden				Betrokkenheid		
		Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	
Gemiddelde score baby's	76	1.00-4.50	3.46	0.57	1.00-4.50	2.88	0.83	
Gemiddelde score peuters	198	2.33-4.90	3.65	0.45	1.83-4.97	3.26	0.59	
Gemiddelde score schoolgaande kinderen	88	2.67-4.63	3.78	0.44	1.59-4.45	3.37	0.54	

Afbeelding 6.5 toont hoeveel groepen vallen in de lage, matige respectievelijk hoge range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaards van het instrumentarium (laag < 2.5; matig ≥ 2.5 en < 3.5; hoog ≥ 3.5). Hieruit blijkt dat het welbevinden van de kinderen in ongeveer tweederde van de gastoudergezinnen hoog is en in eenderde van de gastoudergezinnen matig. Voor betrokkenheid zien we dat kinderen in het overgrote merendeel van de gastoudergezinnen als matig betrokken zijn gescoord, terwijl de kinderen in 23 gastoudergezinnen in de hoge categorie vallen. Twee gastouders scoren in de lage categorie voor betrokkenheid.

Afbeelding 6.5 Aantal gastouders met lage, midden en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op locatieniveau (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

6.2 Interviewgegevens

In totaal zijn met 96 gastouders in 2017 en 2018 interviews gehouden. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepsamenstelling, pedagogisch beleid en klimaat, en activiteitsaanbod. In het hoofdstuk over de steekproeftrekking en werving zijn kanttekeningen bij de representativiteit van de steekproef gastouders geplaatst. De hierna gerapporteerde gegevens zijn niet zonder meer geldig voor de hele sector gastouderopvang.

6.2.1 Structurele kwaliteit en groepsamenstelling

Tabel 6.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde gastouders. De spreiding naar leeftijd is groot. De gemiddelde leeftijd is bijna 45 jaar. Er is sterke variatie in het aantal werkuren per week. Er zijn gastouders die slechts op één dag opvang bieden en er zijn gastouders die ook weekendopvang verzorgen. De gemiddelde werktijd is relatief lang. De gastouders hebben een gemiddeld vooropleidingsniveau tussen MBO2 en HAVO/MBO3-4 (het gemiddelde vooropleidingsniveau is 4.73). Een deel heeft met een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (WO) onder de geïnterviewde gastouders. De gemiddelde werkervaring in de sector kinderopvang van de gastouders is ruim 10 jaar en de variatie is groot. Bijna 23 procent van de huidige steekproef werkt als gastouder op basis van een vast contract met een gastouderorganisatie, ruim 37 procent werkt als zelfstandige (ZZP'er) en ongeveer 16 procent werkt in een franchise constructie waarbij de gastouderorganisatie een bemiddelingsfunctie vervult en administratieve ondersteuning biedt.

Tabel 6.2.1 Achtergrond van de gastouders (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

GO				
(N=96 gastouder locaties)				
Achtergrond gastouders	N	Range	M	SD
Leeftijd	96	23.00-73.00	44.79	12.20
Werkdagen	96	1.00-5.00	3.68	1.10
Werktijd in uren	96	9.00-60.00	33.20	12.63
Vooropleiding (1-8)	94	1.00-8.00	4.73	1.95
Niveau vervolgopleiding (1-8)	96	1.00-7.00	4.67	2.11
Werkervaring in kinderopvang in jaren	96	1.00-35.00	10.47	6.97
Vast contract met gastouderorganisatie (%)	82		22.90	
Eigenaar/ZZP'er (%)	82		37.50	
Bemiddeling en administratie (%)	82		16.60	

Het werk als gastouder wordt in het algemeen als positief ervaren, maar een aantal scores valt lager uit dan in de andere opvangsoorten. Tabel 6.2.2 geeft een beeld. Op vragen naar het werkklimaat in relatie tot de gastouderorganisatie, andere kinderopvangorganisaties en de ouders van de kinderen, met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij beleidsontwikkeling en besluitvorming, wordt gemiddeld ruim boven de 5 ('mee eens' tot 'sterk mee eens') gescoord. Het ervaren stressniveau is laag (deze schaal is omgecodeerd: het antwoord op stellingen als "ik voel me gestrest", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" is gemiddeld 'mee oneens'). Het vertrouwen in eigen kunnen is lager dan in andere opvangsoorten. De gemiddelde score van 4.29 geeft weer dat gastouders het gemiddeld 'een beetje eens' tot 'eens' zijn met positieve stellingen over de eigen vaardigheden. Er is enige aandacht, vanuit de gastouderorganisatie of anderszins, voor professionalisering via cursusaanbod, coaching, overleg met ander gastouders en conferentiedeelname, maar de gemiddelde score ligt tussen de 1 ('bijna nooit') en 2 ('zelden'). Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten voor gastouders is beperkt. De meest voorkomende vorm van professionalisering is het volgen van cursussen ('zelden' tot 'regelmatig'). Pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega-gastouders of met medewerkers van het gastouderbureau komt vrijwel niet voor. Er is uiteraard geen sprake van teamgerichte professionalisering zoals in de andere opvangsoorten.

Tabel 6.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

GO (N=96 gastouder locaties)				
Organisatieklimaat en werkbeleving	N	Range	M	SD
Continue professionalisering (1-5)	92	1.00-4.20	1.67	0.54
Frequentie teamoverleg (0-8)	91	0.00-8.00	1.44	1.65
Zelfvertrouwen (1-6)	92	3.40-5.00	4.29	0.44
Werktevredenheid (1-6)	92	4.04-6.00	5.12	0.43
Beleving van inclusie op de werkvloer (1-6)	92	3.40-6.00	5.17	0.59
Werkstress (1-6) (R)	92	3.20-6.00	5.01	0.72

Gegevens over de kinderen in de gastoudergezinnen zijn weergegeven in Tabel 6.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week is 3.61. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is 6. De kind-gastouder ratio op de drukste dagen is 3.56, met sterke variatie tussen de gastoudergezinnen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase laat zien dat de deelnemende gastoudergezinnen kinderen opvangen in alle leeftijdsfasen (inclusief vier middelbare scholieren; niet in de Tabel). Een deel van de gastoudergezinnen (19.8%) vangt alleen kinderen op tot aan de basisschoolleeftijd. Een ander deel vangt alleen kinderen op in de basisschoolleeftijd (8.3%). Het merendeel van de gastoudergezinnen vangt kinderen van alle leeftijden op (70.8%).

Tabel 6.2.3 Samenstelling van de groep gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

GO (N=96 gastouder locaties)				
Structurele kenmerken en groepssamenstelling	N	Range	M	SD
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	95	1.00-6.00	3.61	1.50
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	91	1.00-6.00	3.56	1.48
Baby's (%)	96	0.00-67.00	12.66	16.59
Dreumesen (%)	95	0.00-100.00	18.83	21.16
Peuters (%)	96	0.00-100.00	28.79	23.98
Kleuters (%)	96	0.00-67.00	15.25	17.50
Jonge schoolkinderen (%)	94	0.00-100.00	17.61	21.35
Oudere schoolkinderen (%)	96	0.00-100.00	4.66	13.61
Kinderen van laagopgeleide ouders (%)	85	0.00-100.00	12.11	26.32
Kinderen met een migratieachtergrond (%)	84	0.00-100.00	15.26	30.47

Kinderen met zorgbehoefte (%)	92	0.00-100.00	15.42	26.05
Waarvan taalondersteuning (%)	92	0.00-100.00	7.83	17.13
Waarvan gedragsproblemen (%)	92	0.00-50.00	3.99	10.52
Waarvan beperkingen (%)	92	0.00-50.00	1.94	7.09
Waarvan vluchtelingenstatus (%)	92	0.00-33.00	0.72	4.22

De gastouders is gevraagd in te schatten wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden kan het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders geschat worden op gemiddeld 12.1 procent en, deels overlappend, het aandeel kinderen van ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op 15.3 procent, vergelijkbaar met de BSO-groepen in dit onderzoek en kleiner dan de KDV en POV groepen. Er is grote variatie: er zijn enkele gastoudergezinnen die volgens de gastouders volledig uit kinderen van laagopgeleide of migrantenouders bestaan en gastoudergezinnen die geen kinderen met deze achtergrond opvangen. De gastouders rapporteren een aandeel kinderen met extra zorgbehoeften in hun groepen van gemiddeld 15.4 procent. Dit betreft vooral kinderen die ondersteuning bij het verwerven van het Nederlands als tweede taal nodig hebben. Er zijn gastouders die kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking of met een vluchtelingenstatus opvangen, maar dit aantal is beperkt.

6.2.2 Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid van de gastouders zijn opgenomen in Tabel 6.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd. De gemiddelde score van 3.10 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen erop dat de gastouderopvang stabiele groepen kent. Wisselen van dagen en veranderingen in de groep gedurende de dag komt weinig voor, en de groep kinderen blijft meestal voor lange tijd bij elkaar bij dezelfde gastouder. De relatief ruime scorereange wijst er op dat dit geen vaststaand model is alle onderzochte gastoudergezinnen. Gastoudergezinnen die zowel hele dag opvang bieden aan kinderen in de voorschoolse leeftijd als naschoolse opvang aan kinderen in de schoolse leeftijd, kennen uiteraard wisselingen in de groepssamenstelling gedurende de dag. De rol die kinderen zelf spelen in de vormgeving van het pedagogisch beleid en activiteitenprogramma is niet hoog en komt overeen met die van de voorschoolse opvangsoorten. Er wordt niet systematisch via gesprekjes of een soort enquête aan kinderen gevraagd wat zij van de opvang vinden of wat ze zouden willen doen. De sterke variatie suggereert dat de verdeling naar jongere en oudere kinderen een rol speelt. Meer gedetailleerde gegevens kunnen verhelderen of de participatiegraad van oudere kinderen in gastoudergezinnen groter is dan van jongere kinderen.

Indicatoren van het pedagogische klimaat en de algemene manieren van omgaan met kinderen in gastoudergezinnen zijn eveneens weergegeven in Tabel 6.2.4. Er is volgens de gastouders sprake van spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel, maar de scores zijn wat lager dan in de andere opvangsoorten. Er is ook grote variatie tussen de gastoudergezinnen, wat kan samenhangen met de variërende samenstelling van het gastoudergezin naar leeftijd van de kinderen. De score op de schaal affectief-inclusief gedrag (knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven,

stoeien en bevorderen dat kinderen mee doen met groepsactiviteiten en lief en zorgzaam zijn voor elkaar) is hoog en wijst op een sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de gastouders (5.92 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Ook het bevorderen van zelfregulatie scoort tamelijk hoog (bevorderende handelingen komen gemiddeld 'vaak' voor) en de hoge ondergrens van de scorereange suggereert dat dit aspect van het omgaan met kinderen verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte gastoudergezinnen. Dat kan te maken hebben met de aanwezigheid van oudere kinderen. Het kan betekenen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de gastouderopvang, althans in de huidige steekproef.

Tabel 6.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

GO				
(N=96 gastouder locaties)				
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat	N	Range	M	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	96	2.00-3.83	3.10	0.42
Kinderparticipatie (1-5)	96	1.00-5.00	2.57	0.97
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	92	1.00-5.00	3.54	0.66
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	92	1.50-5.00	3.59	0.80
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	92	4.00-7.00	5.92	0.74
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	92	2.18-6.73	4.69	0.91
Contact met ouders (% van 14 opties)	96	0.00-64.00	27.68	14.45

Oudercontacten zijn er in verschillende vormen: haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, participatie van ouders in activiteiten. Van de lijst van 14 vormen van oudercontact geven de geïnterviewde medewerkers aan er gemiddeld rond de 3 à 4 (27.7%) te benutten. Gemiddeld is er op een beperkt aantal manieren contact met ouders (vooral haal- en brengcontact en een regelmatig oudergesprek worden benut). De variatie is bovendien niet groot, al zijn er gastouders die maar op één manier contact hebben met ouders en gastouders die op 7 à 8 manieren contact hebben.

6.2.3 Activiteitenaanbod

Het gemiddelde activiteitenaanbod in gastoudergezinnen is weergegeven in de Tabellen 6.2.5 en 6.2.6, waarbij onderscheid gemaakt is naar de aanwezigheid van jonge kinderen tot vier jaar en oudere kinderen vanaf vier jaar in de gastoudergezinnen. De gemiddelde scores zijn gebaseerd op een schaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens twee keer per dag'. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt nagevraagd. Bedacht moet worden dat sommige activiteiten binnen een domein vaker voorkomen dan andere. De gastouders die (ook) jonge kinderen opvangen rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten en verschillende vormen van spel (constructiespel, doen-alsof spel, spel met regels, knikkeren,

bordspel enz.), corresponderend met gemiddeld 'een paar keer per week'. Activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid zijn ook relatief frequent (gemiddeld een 'een paar keer per maand' tot 'elke week') en ook het aanbod aan creatieve activiteiten en ontluikende rekenactiviteiten is relatief hoog, hoewel niet heel frequent (gemiddeld minder dan 'een paar keer per maand'). Er is volgens de rapportage van de gastouders relatief weinig aanbod aan activiteiten op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per jaar' en 'een paar keer per maand'). De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld hoog ('een paar keer per maand'). Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat mee gaan boodschappen doen, het buitenspelen in de tuin en een balspel spelen tamelijk frequent zijn (van 'elke week' tot 'een paar keer per week'), terwijl bezoeken aan een park, kinderboerderij, strand of bos of aan een bibliotheek of museum veel minder vaak voorkomen.

Tabel 6.2.5 Activiteitsaanbod voor 0-4-jarigen zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

GO				
(N=96 gastouder locaties)				
Activiteitsaanbod	N	Range	M	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	87	2.50-7.00	5.13	1.04
Samenspel (1-7)	87	2.20-7.00	5.05	1.05
Creatieve en muzische activiteiten (1-7)	87	2.43-5.86	3.80	0.78
Taal & geletterdheid (1-7)	87	1.86-7.00	4.57	1.16
Ontluikend rekenen (1-7)	94	1.00-6.00	3.20	1.14
Wetenschap & technologie (1-7)	92	1.00-5.80	2.79	1.03
Burgerschapsvorming (1-7)	92	1.00-5.17	2.29	0.86
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	85	1.14-7.00	3.62	0.95

Gastoudergezinnen die (ook) schoolkinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar opvangen bieden activiteiten aan die bij de leeftijd van deze kinderen passen, zoals in de buitenschoolse opvang. De gemiddelde scores zijn in het algemeen echter lager dan in de buitenschoolse opvang. Relatief hoog zijn de scores voor exploratie en fijn- en grof motorische activiteiten en spel. Activiteiten in de overige ontwikkelingsgebieden komen, volgens de rapportage van de gastouders, relatief weinig voor. Wat betreft buitenactiviteiten zijn boodschappen doen, in de tuin spelen en balspel de meest frequente activiteiten.

Tabel 6.2.6 Activiteitenaanbod voor 4-12-jarigen zoals gerapporteerd door gastouders (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

GO				
(N=96 gastouder locaties)				
Activiteitenaanbod	N	Range	M	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling (1-7)	74	1.00-6.00	3.60	1.02
Samenspel (1-7)	74	1.50-7.00	3.87	1.18
Creatieve en muzische activiteiten (1-7)	74	1.00-3.50	1.54	0.66
Taal & geletterdheid (1-7)	74	1.00-7.00	2.78	1.30
Ontluikend rekenen (1-7)	94	1.00-5.00	2.15	0.96
Wetenschap & technologie (1-7)	92	1.00-7.00	2.34	1.07
Burgerschapsvorming (1-7)	92	1.00-5.17	2.18	0.80
Buitenactiviteiten & uitstapjes (1-7)	72	1.00-6.00	3.28	0.88

6.3 Samenvattend beeld van de kwaliteit in de gastouderopvang

De resultaten van de gecombineerde observaties in 2017 en 2018 laten zien dat de emotionele proceskwaliteit in de huidige steekproef gastouderopvang over het geheel genomen goed is, maar dat de educatieve proceskwaliteit laag tot matig-voldoende is. De spreiding in proceskwaliteit in beide domeinen is echter groot. De proces- en omgevingskwaliteit, zoals gemeten met de NCKO-interactieschalen en FCCERS-R is op sommige vlakken iets hoger en op sommige vlakken iets lager dan in de voorgaande meting in 2014. Het lijkt er op dat het activiteitenaanbod verbeterd is, maar dat de kwaliteit van de interacties wat lager is. Bedacht moet worden dat de steekproef gastouders vanwege de lage positieve respons niet als representatief voor de gehele sector kan worden gezien en dat de basis voor vergelijking met de bevindingen in 2014 zwak is.

Hoewel het welbevinden van kinderen over het algemeen goed is, is er gemiddeld genomen een lagere mate van betrokkenheid. Baby's lijken iets lager te scoren op betrokkenheid en ook de aard van de activiteit lijkt een rol te spelen. De betrokkenheid van kinderen en ook hun speelwerkhouding is hoger tijdens vrij spel en educatieve activiteiten dan tijdens eet- en drinkmomenten en in overige situaties (veelal verschonen). Individuele kinderen ervaren een hogere kwaliteit van interacties met de gastouders dan met andere kinderen, wat samenhangt met de kleine groepsgrootte die meer een-op-een interacties met de gastouders mogelijk maakt en juist minder mogelijkheden biedt voor interacties met andere kinderen (van dezelfde leeftijd).

Het beeld van de hogere geobserveerde emotionele proceskwaliteit wordt bevestigd door de rapportages van de pedagogisch medewerkers tijdens de interviews. Er is sprake van een positief affectief-inclusief klimaat in de groep met aandacht voor spel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door de gastouders gerapporteerde activiteitenaanbod waaruit blijkt dat er niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er relatief veel aandacht besteed aan exploratie en motoriek, spel en taal, maar is er minder aandacht voor creatieve en muzische

activiteiten of activiteiten op de gebieden taal, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming.

De gastouders zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk en in relatie tot de omgang met de kinderen. Ze rapporteren weinig activiteiten met betrekking tot professionalisering en het volgen van cursussen wordt genoemd als voornaamste vorm van professionalisering.

Vanwege de moeizame werving en hoge non-respons, kan de steekproef gastoudergezinnen niet als representatief worden gezien en daarom kunnen de bevindingen die in dit hoofdstuk zijn gerapporteerd niet naar de hele sector gastouderopvang gegeneraliseerd worden.

7. Kwaliteit van alle opvangtypen

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen voor de vier opvangtypen samengevat, vergeleken, gewogen naar de representativiteit daarvan en afgezet tegen internationale standards.

7.1 Representativiteit van de bevindingen

Deze tweede rapportage van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang is gebaseerd op de gecombineerde steekproeven van de meetronden 2017 en 2018. De totale gecombineerde steekproef bestaat uit 288 onderzoekseenheden: opvanggroepen in de vier onderscheiden kinderopvangtypen. In de komende jaren zal deze steekproef verder worden uitgebreid, zodat uiteindelijk in 2020 de volle gewenste omvang is gerealiseerd. In lijn met de gevraagde onderzoeksopzet, zijn in 2018 observaties verricht en interviews uitgevoerd in 30 groepen voor kinderopvang, 34 groepen voor peuteropvang (zowel zelfstandige peuterspeelzalen als peuterspeelzalen binnen een kinderopvangorganisatie), 31 groepen voor buitenschoolse opvang en 39 gastoudergezinnen. Met de gegevens van 2017 erbij beschrijft dit rapport de bevindingen in 61 groepen in de kinderopvang, 67 in de peuteropvang, 64 in de buitenschoolse opvang en 96 gezinnen in de gastouderopvang. De groepen in de kinderopvang betroffen zowel 'horizontale' groepen met alleen baby's of alleen peuters, en 'verticale' groepen met zowel baby's als peuters. De steekproeftrekking is uitgevoerd volgens een gestratificeerd steekproefmodel om representatieve spreiding over regio's, urbane en rurale gebieden, en grootte van de opvangaanbieders te garanderen. Binnen de cellen van het steekproefmodel vond aselechte trekking plaats. De steekproeftrekking kende verschillende stappen. De aselechte hoofdsteekproef leverde in 2017 voor de meeste opvangsoorten een positieve respons van rond de 50 procent op. Voor de gastouders was de positieve respons beduidend lager. In 2018 was de positieve respons minder gunstig dan in 2017, rond de 40 procent in de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang, en opnieuw aanzienlijk lager in de gastouderopvang. Zowel in 2017 als 2018 zijn zogenaamde schaduwsteekproeven getrokken, eveneens aselechte binnen het gestratificeerde steekproefmodel, die als equivalent aan de hoofdsteekproef kunnen gelden. Benadering van de schaduwsteekproeven kende een vergelijkbare positieve respons in beide jaren, die ook in dit geval erg laag was bij de gastouders. Analyse van de redenen om van deelname af te zien gaf geen aanleiding te concluderen dat de positieve respons in de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang sterk vertekend is. De steekproeven van deze opvangsoorten kunnen daarom als representatief worden gezien.

De werving van gastouders bleek in verschillende opzichten in 2018 opnieuw veel lastiger dan bij de andere kinderopvangtypen het geval was. Hoewel vanwege de ervaringen in 2017 veel extra inspanningen zijn gedaan om de respons onder gastouders te vergroten, waarbij nadrukkelijk is samengewerkt met vertegenwoordigers van de branche en een aantal grote gastouderbureaus, stelt het uiteindelijke resultaat teleur. Het Landelijke Register Kinderopvang (LRK) bleek voor de sector gastouderopvang minder actueel en accuraat; direct contact leggen via opgegeven telefoonnummers of emailadressen was aanmerkelijk moeilijker dan in de andere kinderopvangsectoren. Als er al direct contact was gelegd, was de bereidheid mee te werken veel lager. Zoals in 2017 naar aanleiding van de eerste meting van de LKK al werd geconstateerd, is een belangrijk onderdeel van de kinderopvang in Nederland kennelijk moeilijk te bereiken via officiële registratiegegevens en niet makkelijk te interesseren voor onderzoek naar de opvangkwaliteit. Zowel in 2017 als in 2018 waren de percentages

respons aanzienlijk lager dan bij de andere opvangtypen en volstond directe werving vanuit *drie* schaduwsteekproeven niet om tot de gewenste aantallen te komen. Om de deelname van gastouders te vergroten is, in aanvulling op de directe werving via het LKK, aan gastouderorganisaties gevraagd zelf gastoudergezinnen voor te dragen voor het onderzoek en te bemiddelen in het contact, met als risico dat alleen goed functionerende gastoudergezinnen zijn benaderd. Toch bleek ook dit geen gemakkelijke weg. Gastouderorganisaties droegen slechts een beperkt aantal gastouders voor en deze waren lang niet allemaal bereid mee te doen. Zowel in 2017 als in 2018 zijn de gewenste aantallen uiteindelijk niet gehaald. We concluderen al met al dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. De steekproef geeft, vanwege de lage respons en zelfselectie, mogelijk een te positief beeld van de situatie van de gastouderopvang in Nederland.

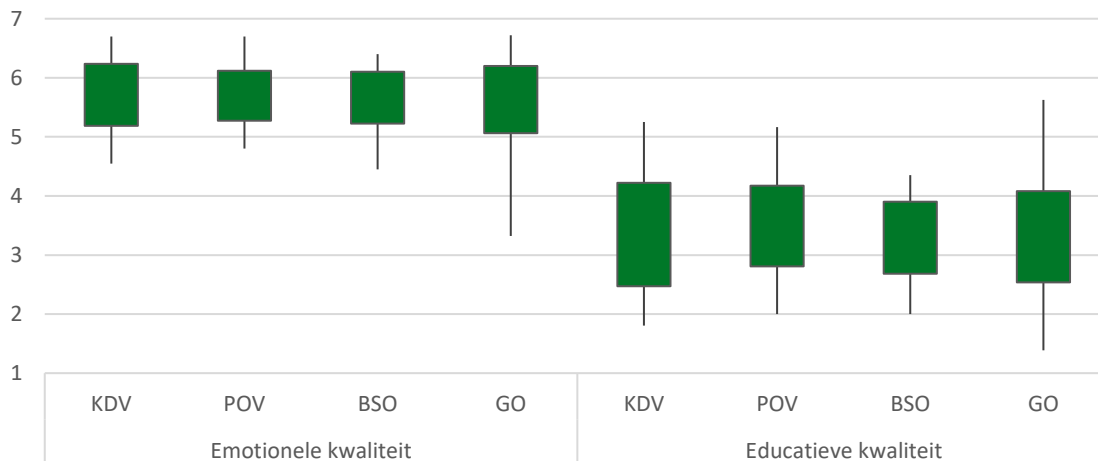
Door de combinatie van de steekproeven van 2017 en 2018, volgens het *rolling sampling* model, is inmiddels een steekproef van redelijke omvang ontstaan, die tamelijk nauwkeurige schattingen mogelijk maakt, met relatief kleine onnauwkeurigheidsmarges, van de waarden van de onderzochte kwaliteitskenmerken in de hele populatie kinderopvanggroepen in Nederland. We zullen hierna voor een aantal kerngegevens de steekproefmarges weergeven om dit punt inzichtelijk te maken. We nemen daarbij aan dat de huidige steekproef voor in elk geval drie van de vier soorten kinderopvang representatief is voor de populatie en dat, behoudens echte, bekende of aannemelijke veranderingen in de sector, de steekproeven van 2017 en 2018 vergelijkbaar zijn. Uit een vergelijkende analyse van verschillende kenmerken, zoals de opleiding en werkervaring van de pedagogisch medewerkers, de structurele en organisatorische kenmerken van de groepen, vestigingen en aanbiedende (wijdere) organisaties, de samenstelling van de opvanggroepen naar leeftijd en sociale achtergrond van de kinderen, en nog meer, kan opgemaakt worden dat de steekproeven van beide jaren op belangrijke (merendeels stabiel geachte) kenmerken niet van elkaar afwijken. Bij een aantal andere kenmerken zijn er wel verschillen. Die verschillen zouden kunnen duiden op trends, gevolgen van beleid of andere beïnvloedende factoren, maar ook op toevallige steekproeffluctuaties. Om reële trends of effecten van beleid betrouwbaar vast te kunnen stellen, zijn daarom meer meetpunten nodig. De metingen van 2019 en 2020 zullen meer licht op deze kwesties kunnen werpen.

7.2 De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang

Uit deze gecombineerde eerste en tweede meting van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in het kader van de LKK komt een overwegend positief beeld naar voren, met aanwijzingen waar nog verbetering mogelijk is. Afbeelding 7.2.1 toont een vergelijking tussen de verschillende opvangtypen van de proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS.

De gemiddelde emotionele proceskwaliteit is in alle kinderopvangtypen voldoende (midden range) tot goed (hoge range). Hoewel er variatie is tussen de groepen in de vier opvangtypen (af te leiden uit de lengte van de staafjes, die de standaardafwijking boven en onder het gemiddelde van een kwaliteitskenmerk weergeven), is deze veelal beperkt en binnen dezelfde kwaliteitsrange. Er zijn enkele uitschieters naar boven en naar beneden (af te leiden uit de dunne lijntjes in Afbeelding 7.2.1). De uitschieters naar beneden zijn in kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang wat betreft de emotionele kwaliteit nog altijd ruim boven de ondergrens van wat als voldoende geldt. De gastouderopvang geeft een iets ander beeld. Hoewel de emotionele kwaliteit gemiddeld vergelijkbaar is met die van de andere opvangsoorten, is de variatie groter met vooral opvallende uitschieters *naar beneden*. Een deel van de gastoudergezinnen scoort op de ondergrens van wat nog als voldoende geldt

in het emotionele domein. Bedacht moet worden dat de steekproef gastoudergezinnen mogelijk een te positief beeld geeft van de feitelijke situatie in de gastouderopvang.

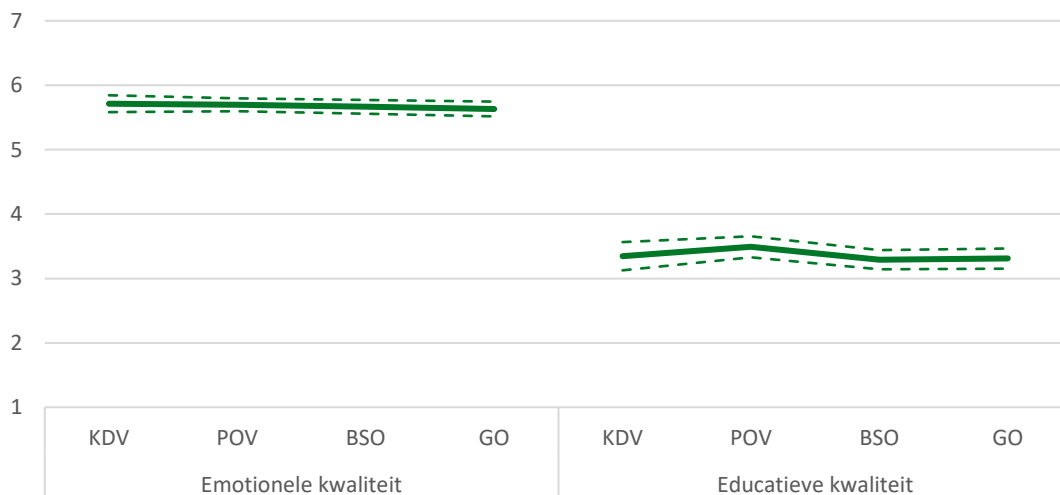
Afbeelding 7.2.1 Vergelijking van emotionele en educatieve proceskwaliteit van de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

De gemiddelde educatieve kwaliteit is beduidend lager en geeft aan dat hier nog ruimte voor verbetering is. De educatieve proceskwaliteit is in de peuteropvang gemiddeld iets hoger dan in de andere opvangtypen en de variatie is iets kleiner dan in de kinderopvang en de gastouderopvang, maar de verschillen zijn klein. Hoewel de educatieve proceskwaliteit gemiddeld in alle opvangtypen iets boven op de ondergrens van de midden range valt, is er sprake van grotere variatie tussen groepen binnen de opvangsoorten dan bij de emotionele proceskwaliteit. Een aanzienlijk aantal groepen binnen alle opvangtypen scoort wat betreft educatieve proceskwaliteit onder de grens van wat nog als voldoende geldt. Er zijn ook uitschieters. In alle typen opvang zijn de uitschieters eerder naar boven dan naar beneden, wat erop wijst dat in sommige onderzochte groepen relatief hoge educatieve kwaliteit wordt gerealiseerd. Voor de gastouders is het beeld opnieuw anders. De uitschieters zijn in deze opvangsoort extremer, zowel naar boven als naar beneden. De uitschieters naar beneden wijzen erop dat ook in de huidige (selectieve) steekproef er gastoudergezinnen zijn waarin de educatieve kwaliteit ver beneden de maat is. De uitschieters naar boven in alle opvangsoorten maken duidelijk dat hoge educatieve kwaliteit, boven de CLASS benchmark van 5, onder bepaalde omstandigheden wel degelijk gerealiseerd kan worden.

Wanneer gekeken wordt naar de extreme scores, dus naar groepen die relatief hoog scoren op emotionele kwaliteit en groepen die relatief laag scoren op educatieve kwaliteit, zien we verschillen tussen de opvangtypen. Het aantal groepen dat hoog scoort op emotionele kwaliteit is het kleinst in de buitenschoolse opvang (9%), gevolgd door de gastouders (14%) en de kinderdagopvanggroepen (16%). De peuteropvang heeft het grootste aandeel groepen dat hoog scoort (18%). Met betrekking tot de educatieve kwaliteit zien we dat het aandeel laag scorende groepen het grootst is in de kinderdagopvang (58%) en de gastouderopvang (50%), gevolgd door de buitenschoolse opvang (42%). De peuteropvang heeft het kleinste aandeel groepen dat laag scoort op educatieve kwaliteit (36%). Concluderend lijken de verschillende opvangtypen gemiddeld genomen vergelijkbare kwaliteit te bieden, maar is er wel veel variatie binnen de typen. De gastouderopvang en buitenschoolse opvang scoren op het vlak van educatieve kwaliteit het minst gunstig met zowel minder groepen die hoog scoren als meer groepen die laag scoren.

Het onderzoek geeft verschillende aanwijzingen dat verticale groepen in de kinderopvang voor zowel peuters als baby's, maar vooral voor baby's, minder gunstig zijn dan horizontale, zowel op emotioneel als educatief vlak. Dit geldt ook voor de omgevingskwaliteit. Bedacht moet worden dat de deelsteekproeven babygroepen, verticale groepen en homogene peutergroepen in de kinderopvang, ondanks het samenvoegen van de gegevens van 2017 en 2018, nog steeds relatief klein zijn en dus onnauwkeuriger en statistisch minder betrouwbaar. Het onderzoek laat verder zien dat routinemomenten (eten en drinken, verzorging) in alle opvangtypen veel tijd in beslag nemen, maar in emotioneel en educatief opzicht met relatief lage kwaliteit gepaard gaan. Begeleide activiteiten, educatief zowel als creatief, leiden tot relatief hoge scores op de emotionele en educatieve kwaliteit van de interacties tussen kinderen en pedagogisch medewerkers, vrij spel en buitenspel gaan vooral samen met hoge emotionele kwaliteit van de interacties met andere kinderen, maar ook vaker met conflicten tussen kinderen.

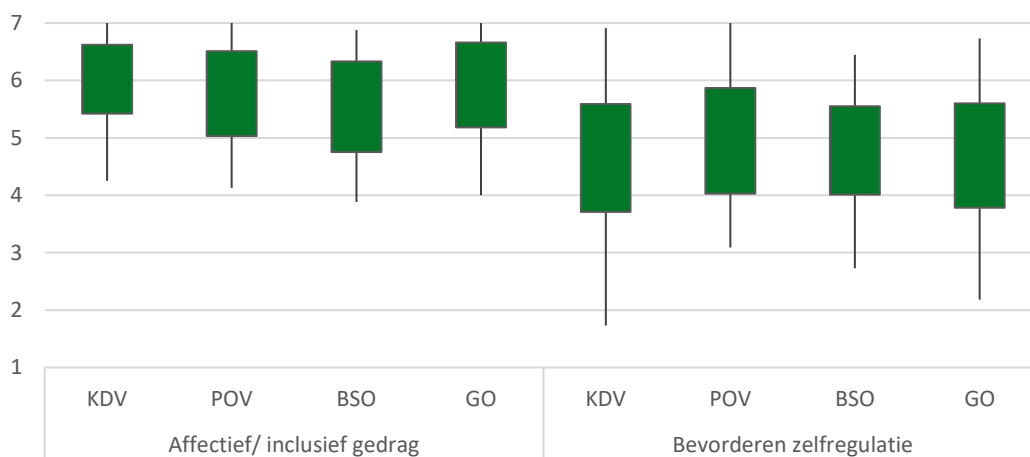
Bij generalisatie van de onderzoeksgegevens op basis van de steekproef naar de hele populatie van opvangvoorzieningen moet een onnauwkeurigheidsmarge in acht genomen worden. In Afbeelding 7.2.2 is voor de geaggregeerde domeinscores van de emotionele en educatieve proceskwaliteit weergegeven hoe groot deze marges rond de gemiddelde scores zijn bij een statistische betrouwbaarheid van 95 procent.⁷⁰ De Afbeelding laat zien dat, ook als rekening gehouden wordt met steekproefonnauwkeurigheid, de algemene conclusies stand houden. De onnauwkeurigheid voor educatieve kwaliteit is iets groter dan voor emotionele kwaliteit als gevolg van grotere standaardafwijkingen in de steekproeven.

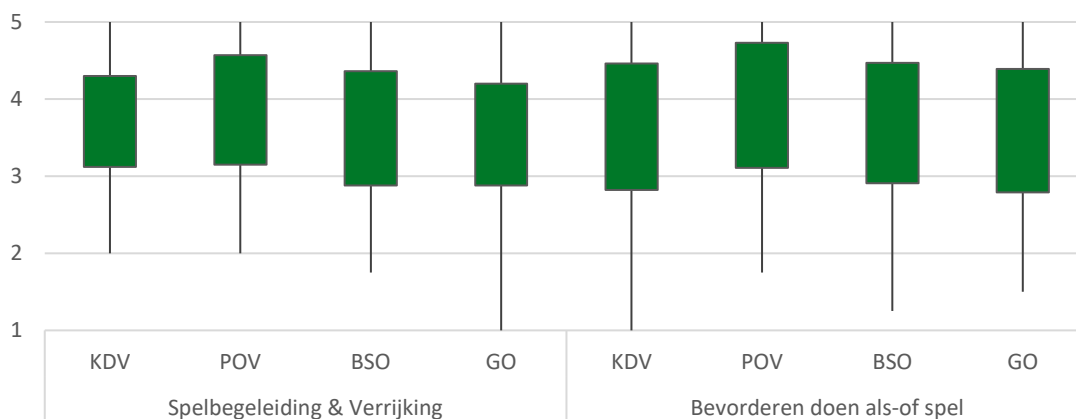
Afbeelding 7.2.2 Gemiddelde scores voor emotionele en educatieve proceskwaliteit naar type kinderopvang met onnauwkeurigheidsmarges (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

⁷⁰ We hebben een eenvoudige berekening van de foutenmarge toegepast bij een statistische betrouwbaarheid van 95%, volgens de formule: $\text{marge} = 1.96 \cdot (\text{standaard deviatie} / \sqrt{\text{steekproefgrootte}})$; onder- en bovengrenzen zijn berekend als ondergrens = gemiddelde - marge, bovengrens = gemiddelde + marge. Een exactere berekening die rekening houdt met de populatieomvang en de per opvangtype geclusterde steekproeftrekking zal tot iets afwijkende schattingen van de onnauwkeurigheidsmarges leiden, maar niet veel van het gepresenteerde beeld afwijken.

Het overwegend positieve beeld van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang wordt bevestigd door de resultaten van de interviews. Het pedagogische klimaat is, op basis van wat de pedagogisch medewerkers en gastouders rapporteren, in alle opvangsoorten als overwegend positief-affectief en inclusief te karakteriseren. Er zijn relatief kleine verschillen binnen en tussen de opvangsoorten, wat erop wijst dat dit een sterk verankerd model is in de Nederlandse kinderopvang (zie Afbeelding 7.2.3). Er is ook een tamelijk sterke oriëntatie op spelbegeleiding en het bevorderen van zelfregulatie bij de kinderen, hoewel bij deze laatste aspecten grotere verschillen binnen en tussen de opvangsoorten worden gevonden. Dit kan samenhangen met verschillen in de gemiddelde leeftijd van de kinderen in de vier opvangsoorten. In de kinderopvang, bijvoorbeeld, zijn vaker heel jonge kinderen aanwezig voor wie zelfregulatie nog niet als doel van pedagogisch-educatief handelen wordt gezien. Het groepsbeleid – zoals het belang dat aan stabiliteit van de groep wordt gehecht of het toepassen van een opendeurenbeleid – verschilt wel sterk binnen en tussen de opvangsoorten, en wijst erop dat instellingen hier verschillende keuzes maken. Het is van belang nader te onderzoeken hoe belangrijk de stabiliteit van de groep voor de verschillende leeftijden is en wat het beste model is ten aanzien van het mengen van groepen gedurende de dag. In Hoofdstuk 8 wordt hierop al vast een voorschot genomen. Ook de rol die aan kinderen wordt gegeven bij de vormgeving van het dagprogramma van de opvang verschilt sterk binnen en tussen de opvangsoorten. In het algemeen zijn de scores voor kinderopvang niet hoog, waarbij de relatief hoge score voor kinderopvang in de buitenschoolse opvang positief opvalt.

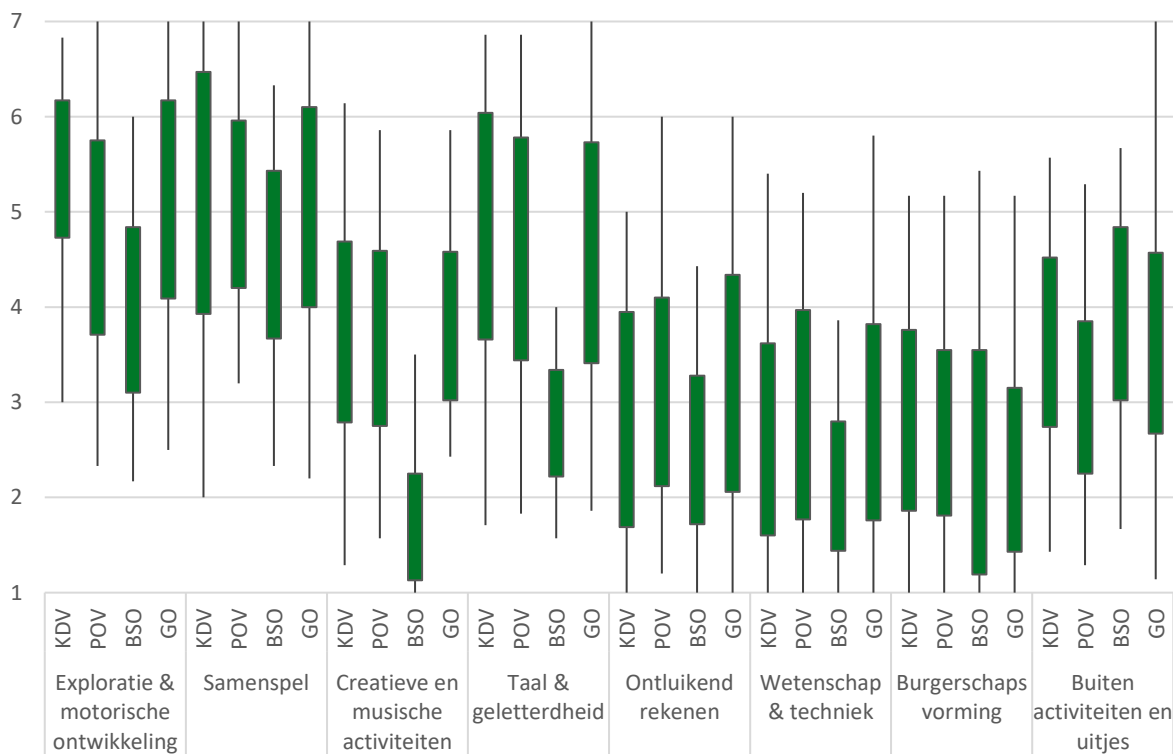

Afbeelding 7.2.3 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde pedagogisch klimaat naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

Afbeelding 7.2.4 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde pedagogisch klimaat naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

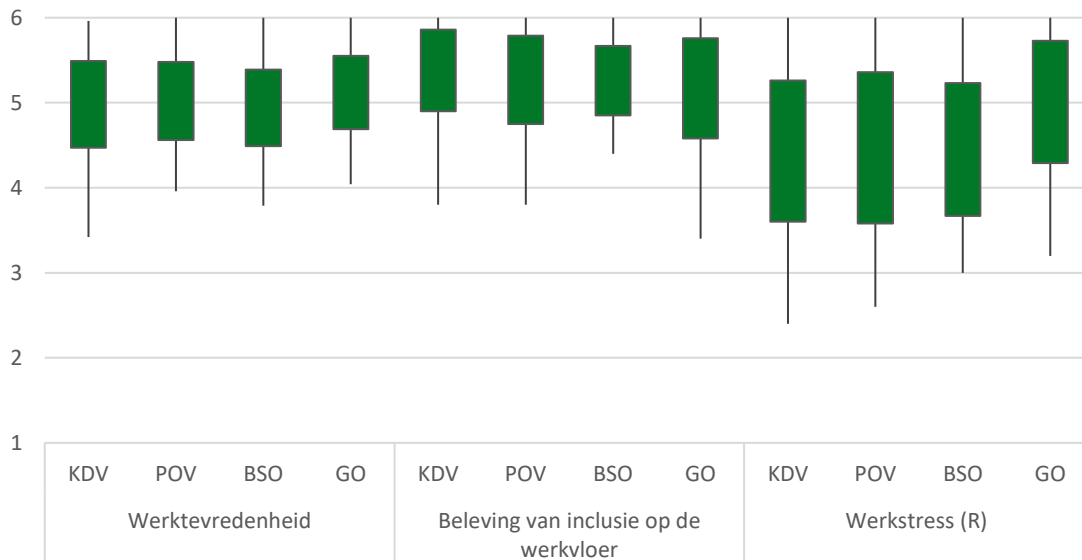
De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt bevestigd door de gegevens uit de interviews over het activiteitenaanbod (zie Afbeelding 7.2.5; zie ook de Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 voor meer details). Er is in alle opvangsoorten een relatief sterke oriëntatie op het stimuleren van exploratief spel, sociaal spel en taal (dit laatste niet in de buitenschoolse opvang). In ervaringsdomeinen als creatieve en muzikale vorming, ontluikend rekenen (waaronder bordspelletjes), wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming is het aanbod aanmerkelijk beperkter. Buitenactiviteiten betreffen voornamelijk spelen in de tuin of op een speelplein, maar uitstapjes naar een park, bos, kinderboerderij of bezoeken aan een museum komen in alle opvangtypen weinig voor. Het valt op dat er op al deze vlakken grote spreiding rond de gemiddelde scores is, ook binnen de opvangtypen. Sommige groepen en locaties bieden een stimulerend programma, terwijl andere eerder een karig programma aanbieden.

Afbeelding 7.2.5 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde activiteitenaanbod naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

De resultaten van de interviews laten zien dat de structurele kenmerken, zoals opleidingsniveau van de medewerkers, groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio, in overeenstemming zijn met de wettelijke regels op dit vlak. Er zijn verschillen tussen de opvangsoorten die inherent zijn aan het soort opvang en de leeftijd van de kinderen die hier gebruik van maken. De gemiddelde groepsgrootte is het grootst in de buitenschoolse opvang, mede vanwege het opendeurenbeleid in sommige van de onderzochte buitenschoolse opvangsgroepen, en het kleinst in de gastouderopvang. De werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders is overwegend (heel) positief (zie Afbeelding 7.2.5). Zij ervaren een prettig collegiaal werkklimaat en hebben het gevoel betrokken te worden bij beslissingen binnen de organisatie. Er is relatief beperkte variatie tussen en binnen de opvangtypen op deze vlakken. De ervaren werkstress (positief gehercodeerd: een hoge score betekent lage ervaren stress) is in het algemeen laag, met kleine verschillen tussen de opvangsoorten, maar ook met relatief sterke variatie binnen de opvangsoorten. Niet in alle groepen is de werkstress laag, zo kan geconcludeerd

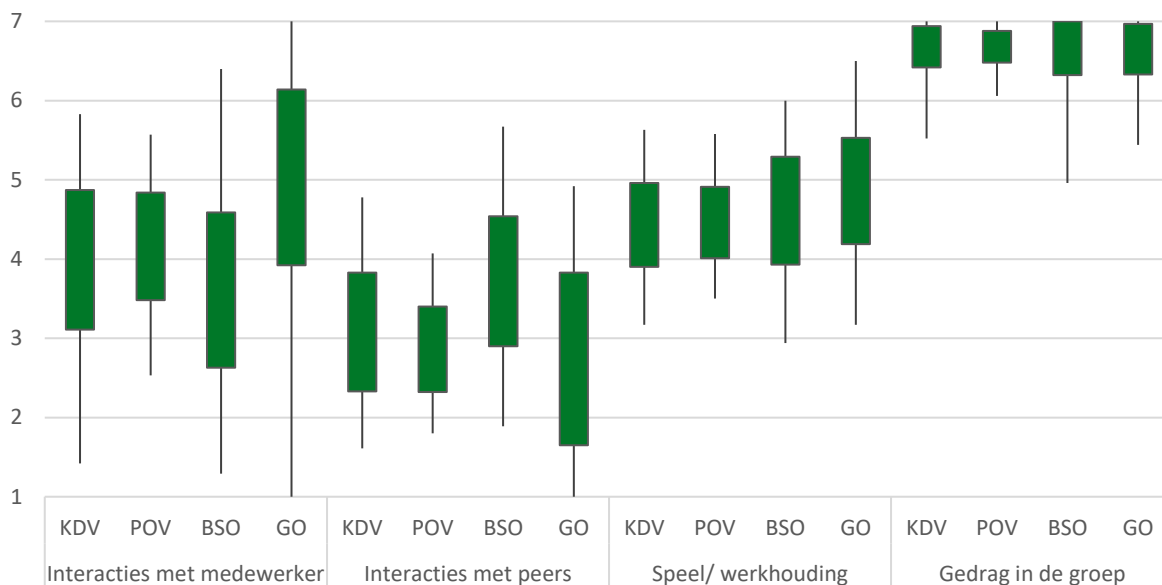
worden. Denkbaar is dat hierbij ook de persoonlijkheid van de medewerker van invloed is: de een is beter in staat met de drukke taken en soms indringende situaties van het werk om te gaan dan de ander. Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten is gemiddeld matig, met weinig frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega's of collega-gastouders en leidinggevend (niet weergegeven in Afbeelding 7.2.6; zie Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Dit beeld verschilt niet sterk tussen de opvangsoorten, met uitzondering van de gastouderopvang, waar de aandacht voor professionalisering duidelijk nog minder is.

Afbeelding 7.2.6 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerd werkklimaat naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen)

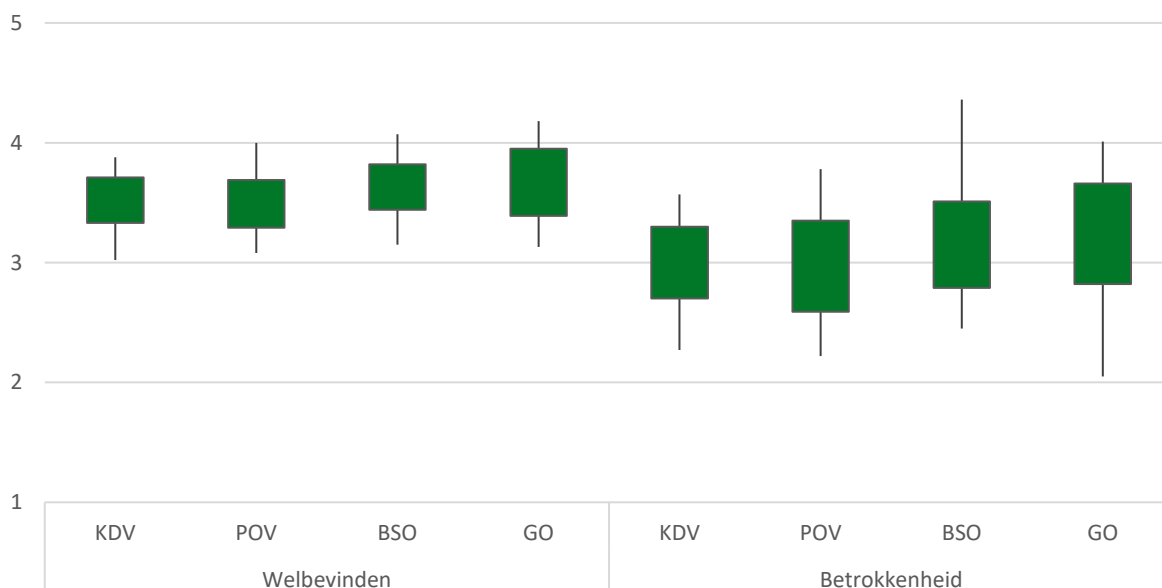
7.3 Kwaliteit vanuit het perspectief van het kind

Een belangrijke vraag is wat de kwaliteit is van de interacties die individuele kinderen binnen de groep ervaren en hoe betrokken zij zijn bij activiteiten. Afbeelding 7.3.1 toont grote verschillen tussen en binnen de opvangtypen in de kwaliteit van de interacties die kinderen hebben met de pedagogisch medewerkers en gastouders. De kwaliteit van de interacties van de kinderen met pedagogisch medewerkers, respectievelijk gastouders, valt gemiddeld in de midden range, maar de variatie is groot. Er zijn in de groepen kinderen die in de lage categorie scoren, terwijl in andere groepen kinderen in de hoge range scoren. Deze variatie is voor de buitenschoolse opvang het minst groot. De kwaliteit van de interacties met de gastouders is gemiddeld duidelijk hoger, maar laat tegelijkertijd ook de grootste spreiding en meest extreme uitschieters zien wat duidt op grote verschillen tussen gastouders onderling. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties met andere kinderen in de groep valt op dat de buitenschoolse opvang het gemiddeld genomen beter doet op dit vlak dan de andere opvangsoorten. Ook hier is de variatie binnen de gastouderopvang het grootst al moet hierbij wel opgemerkt worden dat dit voor een deel te verklaren valt door het feit dat er weinig kinderen tegelijkertijd opgevangen worden (gemiddeld twee) en dat er soms geen andere kinderen aanwezig waren met wie gespeeld kan worden. De spelwerkhouding van kinderen valt in de midden range en laat gemiddeld weinig verschillen zien tussen de groepen. De spreiding is relatief groot in de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang. Het gedrag van de kinderen in de groep scoort hoog in alle typen, hoewel er in de buitenschoolse opvang ook uitschieters naar beneden zijn. Kinderen gedragen zich overwegend op een aangename, pro-sociale manier, en weten hun emoties goed te reguleren.

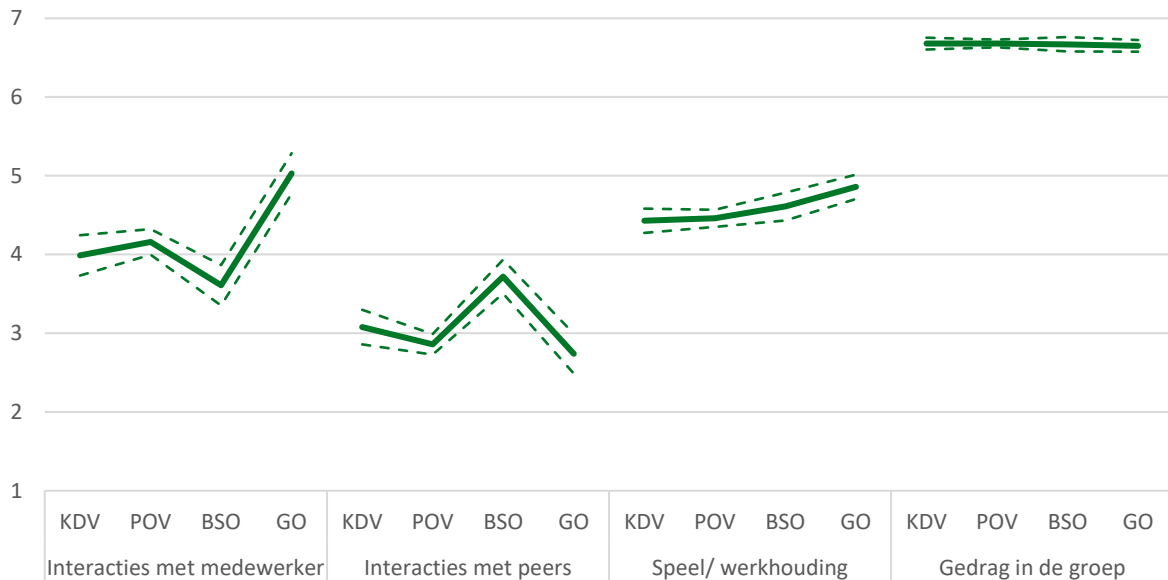
Afbeelding 7.3.1 Vergelijking van de gemiddelde kwaliteit van interacties zoals ervaren door individuele kinderen, geaggregeerd op groepsniveau, naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

Er is tevens gekeken naar de gemiddelde mate van welbevinden en betrokkenheid van de kinderen in de verschillende groepen, zie Afbeelding 7.3.2. De bevindingen laten zien dat het gemiddelde welbevinden van kinderen hoog is in alle opvangtypen, met relatief geringe variatie binnen de opvangtypen. De gemiddelde betrokkenheid van kinderen scoort iets lager en laat ook een iets grotere spreiding in scores zien tussen groepen. Afgemeten aan bevindingen in ander onderzoek met de Welbevinden en Betrokkenheidsschalen en aan gangbare standaards die door de ontwikkelaar van het instrumentarium (CEGO Leuven) worden gehanteerd, bevestigen de uitkomsten voor welbevinden en betrokkenheid de overwegend goede kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang.

Afbeelding 7.3.2 Vergelijking van het gemiddelde welbevinden en betrokkenheid zoals ervaren door individuele kinderen, geaggregeerd op groepsniveau, naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 2.5 = laag; scores ≥ 2.5 en < 3.5 = matig-voldoende; scores ≥ 3.5 = hoog

In Afbeelding 7.3.3 zijn de belangrijkste gegevens van de observaties op kindniveau met de inCLASS weergegeven met bijbehorende steekproefmarge. Ondanks de onnauwkeurigheid, zijn de conclusies op basis van de steekproefgegevens in grote lijnen geldig voor de populatie, opnieuw met uitzondering van de gastouderopvang waarvoor geen representatieve steekproef kon worden gevonden.

Afbeelding 7.3.3 Gemiddelde scores voor de individueel ervaren proceskwaliteit gemeten met de inCLASS met onnauwkeurigheidsmarges naar de verschillende opvangtypen (gegevens van 2017 en 2018 tezamen). Duiding: scores < 3 = laag; scores ≥ 3 en < 5 = matig-voldoende; scores ≥ 5 = hoog

7.4 Trends in de kwaliteit van de kinderopvang

Het overwegend gunstige beeld dat uit de observaties en interviews naar voren komt, komt in grote lijnen overeen met de resultaten van de voorgaande kwaliteitsmetingen door het NCKO en Kohnstamm Instituut (zie Hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Trendmatig is het beeld dat op de gecombineerde metingen van 2017 en 2018 is gebaseerd, op een aantal aspecten zelfs gunstiger dan voorheen. Dat geldt voor de meeste schalen van het NCKO instrumentarium voor kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang, zoals in de voorgaande hoofdstukken is gerapporteerd. Wat betreft kinderopvang en peuteropvang, blijken over het geheel genomen aspecten als de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate waarin zij respect tonen voor de autonomie van de kinderen en hen ondersteunen in het vertonen van het wenselijke gedrag in de groep in voldoende mate aanwezig te zijn. De stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling, daarentegen, blijken, evenals in voorgaande metingen, nog steeds minder goed ontwikkeld te zijn en vaak als onvoldoende beoordeeld te moeten worden. Vanwege de marges die rond de scores moeten worden aangehouden is de conclusie dat de huidige gegevens wijzen op stabiel gebleven kwaliteit in de kinderopvang en peuteropvang in Nederland, in elk geval niet op een daling of aanmerkelijke stijging. Voor de gastouderopvang is het totaalbeeld eveneens gunstig, met verschillen in gemiddelde scores tussen de verschillende kwaliteitsaspecten, zoals ook in voorgaand onderzoek werd vastgesteld. Vergelijking met voorgaande metingen wijst op een stabiel kwaliteitspatroon, met de belangrijke kanttekening dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. Het is niet ondenkbaar dat de situatie in de gastouderopvang als geheel minder gunstig is dan uit dit onderzoek naar voren komt.

Voor de buitenschoolse opvang laten de huidige resultaten, gebaseerd op verschillende instrumenten die in de beide meetjaren zijn afgenomen en die op dit punt convergeren, een overwegend gelijk gebleven kwaliteit zien in vergelijking met de meting in 2011 door het Kohnstamm Instituut, zowel met betrekking tot de interacties als het activiteitenaanbod.

7.5 Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in internationaal perspectief

De situatie in Nederland, gebaseerd op samengevoegde metingen in 2017 en 2018, kan met gegevens uit andere landen worden vergeleken waar dezelfde observatie-instrumenten zijn gebruikt⁷¹. Deze vergelijking is uiteraard beperkt tot landen waarover dergelijke gegevens beschikbaar zijn en betreffen alleen de baby- en kinderopvang. Voor de gastouderopvang biedt een onderzoek in Vlaanderen een mogelijkheid voor vergelijking, maar omdat de huidige steelproef gastouders niet als representatief kan worden beschouwd, is zo'n vergelijking niet zinvol. Voor de buitenschoolse opvang zijn er geen vergelijkbare studies uit andere landen beschikbaar.

De gemiddelde scores voor de opvang van peuters (kinder- en peuteropvang samen) op emotionele en educatieve proceskwaliteit zijn in Nederland hoger dan wat met dezelfde meetinstrumenten gevonden is in representatieve studies in Vlaanderen, twee deelstaten in Duitsland (vooral met betrekking tot educatieve kwaliteit), Portugal, twee staten in de Verenigde Staten en Zwitserland. Op emotioneel vlak scoort de Nederlandse kinderopvang even hoog als Finland, maar op educatief vlak lager. De emotionele kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is iets lager dan wat in een representatieve Deense studie werd gevonden, maar de educatieve kwaliteit is juist weer aanmerkelijk hoger. De verschillen ten gunste van Nederland zijn soms tamelijk groot (zie bijvoorbeeld de verschillen in uitkomsten ten opzichte van onderzoek in Portugal op emotioneel vlak, onderzoek in twee deelstaten in Duitsland op educatief vlak, en onderzoek in één staat in de VS op beide vlakken). De vergelijkingen zijn niet altijd met exact dezelfde leeftijdsgroepen door verschillen in de systemen voor vroege opvang en educatie. Voor de babyopvang zijn er minder vergelijkingen mogelijk. De babyopvang in de huidige steekproef scoort hoger op zowel emotionele als educatieve kwaliteit dan de babyopvang in de onderzoeken in Vlaanderen, Portugal en de Verenigde Staten.

⁷¹ Voor een recent overzicht van internationaal kwaliteitsonderzoek met de verschillende versies van de CLASS, zie Slot (2018).

8. Verklarende analyses kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang

Een belangrijke vraag voor beleid en praktijk is welke kenmerken van de opvang de geobserveerde kwaliteit en verschillen daarin tussen opvanggroepen kunnen verklaren. In dit hoofdstuk geven we een eerste voorzichtig antwoord op basis van de gecombineerde gegevens van 2017 en 2018. We doen dit voorsnog alleen voor de voorschoolse kinder- en peuteropvang (samen genomen) en de buitenschoolse opvang. De steekproeven van deze opvangsoorten zijn inmiddels voldoende groot om de verklaringsvraag op te pakken. In volgende jaren zal ook apart de babyopvang onder de loep genomen worden. Vanwege de lage respons en om die reden gerezen twijfel over de representativiteit van de steekproef, blijft de gastouderopvang hier buiten beschouwing.

8.1 Introductie en leeswijzer

Alle kenmerken die in dit hoofdstuk aan de orde komen, zijn steeds op hetzelfde moment gemeten. Het onderzoeksdesign is daarom als *cross-sectioneel* te karakteriseren, wat inhoudt dat alleen *samenhangen* kunnen worden onderzocht. Voor causale interpretaties zijn sterkere onderzoekdesigns nodig. Hoewel we spreken van *verklarende analyses*, gaat het feitelijk om analyses van *samenhangen* en beschouwen we de kenmerken die we aan de geobserveerde kwaliteit relateren als ‘voorspellers’ van kwaliteit, niet meteen als ‘oorzaken’. Voor sommige van deze voorspellers ligt door de aard ervan een oorzakelijke interpretatie van een gevonden verband voor de hand. Dat geldt bijvoorbeeld voor structurele randvoorwaarden als de groeps grootte en kind-beroepskrachtratio. Het is aannemelijker dat relatief stabiele structurele kenmerken ‘oorzaken’ zijn van meer variabele proceskenmerken dan omgekeerd. Structurele kenmerken staan bovendien centraal in wettelijke kwaliteitsregelingen en worden van buiten opgelegd. Voor andere voorspellers is over de causale interpretatie meer discussie mogelijk. Hoewel er theorievorming is in het kinderopvangonderzoek, en sommige aspecten al vaker in verklarend onderzoek zijn meegenomen, is de dagelijkse werkelijkheid in de kinderopvang complex, wat het lastig maakt heel specifieke verwachtingen op te stellen die vervolgens eenduidig getoetst kunnen worden om te zien of ze uitkomen of niet. Ook als bepaalde kenmerken vaker zijn onderzocht, zijn de relaties met de geobserveerde kwaliteit niet altijd consistent. Om die reden dragen de analyses waarover in dit hoofdstuk wordt gerapporteerd voorsnog een exploratief karakter, bedoeld om ideeën voor vervolgonderzoek te verkrijgen.

Voor de ‘verklarende’ analyses die in dit hoofdstuk worden gerapporteerd zijn verschillende gegevens gebruikt. Naast de observatiegegevens verzameld met de CLASS (zie Hoofdstuk 2) en gegevens uit de interviews met de pedagogisch medewerkers, die in de voorgaande hoofdstukken werden beschreven, is aanvullende informatie beschikbaar uit de interviews met de leidinggevenden. Ook zijn eerder beschreven kenmerken uit de interviews met de pedagogisch medewerkers een enkele keer in twee nieuwe kenmerken uitgesplitst om preciezere verklaringen te kunnen onderzoeken. De relaties tussen de geobserveerde proceskwaliteit en de door middel van interviews gemeten kenmerken van de opvang, de medewerkers en de opvangorganisatie zijn complex. De relatie van één kenmerk met de proceskwaliteit wordt mede beïnvloed door de relaties van andere kenmerken met de proceskwaliteit. De voorspellende kenmerken zelf hebben onderlinge verbanden, waardoor de relatie van één kenmerk met de kwaliteit deels de relatie van een ander kenmerk met de kwaliteit weerspiegelt. De

groepsgrootte en kind-beroepskracht ratio, bijvoorbeeld, hangen samen met de leeftijdssamenstelling van de groep. Dit vraagt om een zogenaamde *multivariate* aanpak, waarbij kenmerken die onderling samenhangen gelijktijdig als voorspellers van de kwaliteit worden geanalyseerd om zo de unieke bijdrage van elk kenmerk afzonderlijk aan de verklaring van kwaliteit vast te kunnen stellen. Voor dit doel maken we gebruik van de techniek multivariate regressieanalyse, onderdeel van het statistische analyseprogramma SPSS (versie 24).

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Na deze inleiding volgt eerst een samenvatting op hoofdlijnen van de belangrijkste uitkomsten en een beschouwing daarover. Voor de geïnteresseerde lezer wordt vervolgens op een meer technische manier de aanpak van de analyses beschreven. Daarna worden de gedetailleerde resultaten per opvangsoort beschreven aan de hand van samenvattende tabellen. In de bijlagen bij dit hoofdstuk zijn uitgebreide tabellen met de gedetailleerde analyseresultaten opgenomen. Het meer technische gedeeltelijk beschrijft de uitkomsten, maar geeft weinig interpretatie of verklaring. Dat gebeurt wel in het eerste, beschouwende deel.

8.2 Samenvatting en beschouwing van de resultaten

In de voorgaande hoofdstukken is voor de verschillende opvangsoorten uitgebreid ingegaan op de geobserveerde en gerapporteerde kwaliteit. Regelmatig werd geconstateerd dat de observaties gemiddeld genomen op matige (educatieve) tot hoge (emotionele) proceskwaliteit wijzen, maar dat er veel variatie in kwaliteit is tussen groepen en instellingen. Het doel van dit hoofdstuk is na te gaan in hoeverre die verschillen in kwaliteit samenhangen met, en mogelijk verklaard kunnen worden door, kenmerken van de pedagogisch medewerkers, de groepen waar zij mee werken, en de kindercentra zelf. We hebben daarvoor informatie uit de interviews met pedagogisch medewerkers en leidinggevenden van de kindercentra gebruikt. Om het proces met een veelheid aan relevante kenmerken in goede banen te leiden is stapsgewijs gewerkt, beginnend met analyses van clusters van inhoudelijk (bijvoorbeeld de pedagogische attitudes van de medewerkers) of beleidsmatig samenhangende kenmerken. Een voorbeeld van het laatste betreft de ‘ijzeren driehoek’ van de structurele kwaliteitskenmerken groepsgrootte, kind-beroepskrachtratio en opleidingsniveau van de medewerker, kenmerken die een belangrijke rol spelen in de wettelijke kwaliteitsregulering. Vervolgens zijn geïntegreerde analyses uitgevoerd en is ten slotte de informatie van medewerkers en leidinggevenden samengenomen.

8.2.1 Kinder- en peuteropvang: de belangrijkste voorspellers van de kwaliteit

Structurele kenmerken

Structurele kwaliteitskenmerken, met name de groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio zijn belangrijk voor de emotionele proceskwaliteit in de kinder- en peuteropvang, maar niet direct voor de educatieve kwaliteit. Een grote groep is op zichzelf niet slecht voor de kwaliteit, als er maar voldoende medewerkers zijn zodat er een gunstige (lage) kind-beroepskracht ratio wordt bereikt. Een grotere groep lijkt dan zelfs voordeel te bieden en met name interacties tussen kinderen onderling te bevorderen.⁷² Het opleidingsniveau van de pedagogisch medewerkers (waarin niet heel veel variatie is omdat het merendeel conform de wettelijke eisen is opgeleid op MBO 3 of 4 niveau) verklaart geen *verschillen* in kwaliteit. Dat wil niet zeggen dat opleiding niet belangrijk is. Het zegt alleen dat

⁷² Gebaseerd op een aparte analyse, niet in dit rapport, met de inCLASS dimensie kwaliteit van kind-kindinteracties; Leseman (2018).

verschillen in kwaliteit tussen groepen niet door het opleidingsniveau van de medewerkers worden verklaard.

Nascholing en professionalisering

Na- en bijscholing en voortgaande professionalisering zijn waarschijnlijk wel belangrijk om verschillen in kwaliteit te verklaren. We hebben de medewerkers een lijstje van twaalf verschillende soorten cursussen voorgelegd (onder andere over onderwerpen als baby-opvang, de vroegkinderlijke ontwikkeling, communicatie met ouders, vve-training, training in interactievaardigheden) en gevraagd of zij een of meer van deze cursussen gevolgd hadden. We vonden een verrassend patroon. Het gevolgd hebben van een cursus op het gebied van EHBO had een negatief verband met de kwaliteit, terwijl het gevolgd hebben van een cursus op het gebied van bewegen, dansen en muziek een positieve relatie liet zien. Voor andere typen cursussen werden er geen samenhangen met de kwaliteit gevonden. Waarom het gevolgd hebben van een EHBO-cursus een negatieve voorspeller is van de kwaliteit, is niet meteen duidelijk. Het volgen van zo'n cursus is verplicht (ongeveer 80 procent van de pedagogisch medewerkers in dit onderzoek heeft een EHBO-cursus gevolgd) en het kan zijn dat de negatieve relatie er vooral op duidt dat sommige medewerkers naast deze verplichte cursus geen andere cursussen hebben gevolgd. Ook zou de negatieve samenhang er op kunnen wijzen dat meer nadruk op veiligheid, hygiëne en gezondheid ten koste gaat van ontwikkelingstimulerende interacties, kind-geïnitieerd spel en andere activiteiten waarbij kinderen bij voorkeur zelf materialen uit kasten kunnen pakken, spannende maar misschien ook wat gevaarlijke spelletjes kunnen bedenken. Dit is iets wat we verder moeten uitzoeken.

Van belang is ook dat er verschillende vormen van continue professionalisering worden aangeboden – cursussen, coaching, teamoverleg, conferentiebezoek – en dat er frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg is. Ook deze aspecten, op basis van informatie hierover van de leidinggevendenden, hangen relatief sterk samen met de geobserveerde kwaliteit. Professionalisering is bij voorkeur onderdeel van de arbeidsvoorwaarden en contractueel vastgelegd, want dit laatste gaat samen met hogere kwaliteit. Er zijn hier trouwens nog punten op te helderen. Medewerkers en leidinggevendenden komen niet volledig overeen als zij het professionaliseringsbeleid beschrijven. Bijvoorbeeld afgaande op de medewerkers, is een sterke teamoriëntatie bij professionaliseringsactiviteiten (door regelmatig in teamverband activiteiten te ontwikkelen, bij elkaar in de groep kijken en gezamenlijk vakliteratuur te bestuderen) misschien *niet* goed voor de emotionele kwaliteit. Voor de educatieve kwaliteit is deze strategie *wel* goed. Het zou er op kunnen wijzen dat voor bevordering van de emotionele kwaliteit individuele coaching beter werkt. Een balans tussen de verschillende vormen van professionalisering lijkt aangewezen, maar vraagt om verder onderzoek.

Groepssamenstelling

De groepssamenstelling gaat over de leeftijd en sociale achtergrond van de kinderen in de groep, en ook over de vraag of er kinderen met bijzondere zorgbehoeften worden opgevangen. Een consistente bevinding, in lijn met wat in Hoofdstuk 3 over de kwaliteit van verticale groepen met baby's en peuters is geschreven, is dat een groter aandeel baby's (kinderen van 0 tot 1 à 1.5 jaar) in de groep samengaat met zowel lagere educatieve als lagere emotionele kwaliteit, zowel vanuit het perspectief van baby's als vanuit het gezichtspunt van peuters (Hoofdstuk 3 en dit hoofdstuk). Een interpretatie is dat het in verticale groepen moeilijker is leeftijd-adequate activiteiten voor de groep aan te bieden, kinderen zelf hun spel te laten organiseren en een ruimtelijke inrichting te kiezen die aan iedere leeftijdsgroep recht

doet.⁷³ Ook is het voor pedagogisch medewerkers in verticale groepen lastiger de aandacht te verdelen en sensitief te zijn naar alle kinderen. Kleintjes slokken al gauw veel aandacht op. De sociaaleconomische en etnisch-culturele achtergrond van kinderen hangt niet duidelijk samen met de kwaliteit. Mogelijk is er een iets hogere educatieve kwaliteit bij een groter aandeel kinderen met een niet-Nederlandse migratieachtergrond. Het kan erop wijzen dat kindercentra in dit geval meer op educatie inzetten. Er zijn niet veel kinderen met speciale zorgbehoeften in de onderzochte kinderopvanggroepen, maar veel groepen vangen wel een of enkele kinderen met speciale zorgbehoeften op. Dit heeft geen relatie met de kwaliteit.

Pedagogisch beleid

Het pedagogisch beleid van de kindercentra is op verschillende manieren in beeld gebracht. Allereerst is gevraagd hoe belangrijk het wordt gevonden dat er stabiele groepen zijn en, omgekeerd, of kinderen gedurende dag naar andere groepen kunnen gaan (opendeurenbeleid) en of groepen soms een deel van de dag worden samengevoegd. Volgens sommigen is een vaste groep een belangrijk kwaliteitsaspect, volgens anderen biedt een open groep meer mogelijkheden voor kinderen om zelfstandig te spelen en speelmaatjes te zoeken. We vinden in onze resultaten voor de kinder- en peuteropvang geen reden om voor het ene of ander standpunt te kiezen: er is geen duidelijke samenhang met de kwaliteit. In de buitenschoolse opvang is er wel een keuze te maken, zoals hierna nog duidelijk wordt. Voor twee andere aspecten van het pedagogisch beleid – het hanteren van een speciaal pedagogisch concept⁷⁴ en het gebruiken van een educatief (vve) programma – vonden we geen duidelijke relaties met de geobserveerde proceskwaliteit. Uit de informatie van de leidinggevenden is af te leiden dat gebruik van niet-intensieve educatieve programma's (vaak gericht op professionalisering) ten opzichte van intensieve vve-methoden minder gunstig zou kunnen zijn voor de educatieve kwaliteit, maar gunstiger voor de emotionele kwaliteit.

Positief diversiteitsklimaat

Een belangrijk kenmerk van het pedagogisch beleid van de kindercentra betreft het positieve diversiteitsklimaat. Deze indicator is gebaseerd op een aantal simpele vragen, zoals de vraag of kinderen met een andere taalachtergrond hun eigen taal mogen gebruiken, in welke mate geprobeerd wordt informatie meertalig aan te bieden en met ouders in hun eigen taal te communiceren, en in hoeverre rekening gehouden wordt met culturele en religieuze gewoonten en voorschriften. Een positief diversiteitsklimaat gaat volgens de pedagogisch medewerkers en de leidinggevenden samen met hogere emotionele en educatieve kwaliteit. Het is niet waarschijnlijk dat er een direct verband is tussen het diversiteitsklimaat en de groepsprocessen, maar mogelijk wijst deze indicator op een bredere inclusieve en op ontwikkelingsstimulering gerichte missie van het kindercentrum, dat in het handelen van de medewerkers wordt weerspiegeld. Een onverwachte uitkomst van de gesprekken met leidinggevenden is dat een beleid om meer systematisch (via periodieke gesprekjes, een enquête of indirect via een ouderenquête) stem aan kinderen geven ten behoeve van de activiteitenplanning, juist gepaard gaat met lagere educatieve kwaliteit. Dit vraagt ook om nadere analyse.

Pedagogische opvattingen en attitudes

De pedagogische opvattingen, attitudes en algemene aanpak van de pedagogisch medewerkers geeft een wat grillig en soms onverwacht beeld als het gaat om de relatie met de geobserveerde kwaliteit.

⁷³ Dit bleek ook in gedetailleerd observatieonderzoek van Van Liempd (2018) in verticale groepen.

⁷⁴ Er werden verschillende concepten genoemd zoals Waldorf/antroposofie, Montessori, Regio Emilia, Pickler, Groene opvang.

De attitude van de medewerker om doen-alsof spel te stimuleren gaat samen met hogere educatieve kwaliteit, niet met hogere emotionele kwaliteit. Ook in de overkoepelende analyse met tal van andere kenmerken erbij, is het bevorderen van doen-alsof spel een positieve factor. De affectieve attitude – de door de medewerkers gerapporteerde houding om kinderen veel te knuffelen, individueel aandacht en een aai over de bol te geven, te complimenteren en te troosten als het nodig is – blijkt negatief met de educatieve kwaliteit samen te hangen. Misschien is deze attitude vooral belangrijk voor baby's en dreumesen, maar minder toepasselijk bij peuters. De attitude om de zelfregulatie van kinderen in emotioneel en cognitief opzicht te bevorderen laat ook andere verbanden zien dan vooraf verwacht. Vooral de houding om cognitieve zelfregulatie te bevorderen hangt negatief samen met de emotionele en educatieve proceskwaliteit. Een verklaring zou kunnen zijn dat cognitieve zelfregulatie gaat over planningsgedrag en volharding bij activiteiten en ook reflectie op activiteiten inhoudt, en dat bevordering daarvan voor deze leeftijdsgroepen te veel nadruk op taakgerichtheid met zich mee kan brengen.

Werkklimaat

Het ervaren werkklimaat is volgens sommige onderzoeken een belangrijke determinant van het werkgedrag, in dit geval van het pedagogisch ondersteunende gedrag in de groepen en dus van de kwaliteit van de interactieprocessen. In de voorgaande hoofdstukken is al beschreven dat pedagogisch medewerkers in Nederland gemiddeld heel positief zijn over het werkklimaat en relatief weinig werkstress zeggen te ervaren. Ook zijn de verschillen tussen medewerkers hierin niet groot. Dat kan misschien verklaren waarom er geen relatie met de geobserveerde kwaliteit is gevonden: de meeste medewerkers zijn voldoende tevreden.

Contact met ouders

Contact met ouders kent verschillende vormen. De meer traditionele vorm van contacten bij het brengen en halen, tijdens periodieke '10 minuten' gesprekken of via het uitwisselen van schriftjes lijkt negatief samen te hangen met de geobserveerde kwaliteit. Nieuwe vormen via (interactieve) internetplatforms of app-groepen hangen wel positief samen met de kwaliteit. Participatie van ouders door deel te nemen aan sport- en feestactiviteiten of aan een oudercommissie, hangt positief samen met de educatieve kwaliteit. Contact met ouders via groepsbijeenkomsten zoals thema-avonden over opvoeding of besprekingen over het pedagogisch beleid gaat samen met hogere emotionele kwaliteit. Het is niet waarschijnlijk dat hier sprake is van directe invloed. Mogelijk wijzen deze relaties op een algemenere openheid met innovatieve interactievormen van het kindercentrum dat ook terugkomt in het pedagogisch handelen. Mogelijk leiden het betrekken van ouders bij bijeenkomsten en de verruimde interactiemogelijkheden via digitale middelen er toe dat wensen en ambities van ouders ten aanzien van de opvoeding en ontwikkeling van hun kind beter bekend zijn bij de medewerkers en leidinggevenden, en dat er zo een sterkere gedeelde missie ontstaat.

Organisatiekenmerken

Ten slotte het organisatieniveau. Naast het al genoemde belang van het organisatiebeleid op het gebied van groeps grootte en ratio, samenstelling van groepen naar leeftijd, faciliteren van de professionele ontwikkeling, omgaan met diversiteit, en oudercontacten, vinden we aanwijzingen dat de omvang van het kindercentrum (aantal groepen, aantal verschillende soorten opvang dat wordt aangeboden) negatief samenhangt met, vooral, de educatieve kwaliteit, ook als andere kenmerken zijn meegenomen in de analyse. Belangrijke positieve kenmerken zijn de inzet van HBO-opgeleiden op de groep of voor professionele ontwikkeling en coaching van andere medewerkers, en het aandeel

medewerkers met een vast arbeidscontract. Een verrassende bevinding is dat contact met basisscholen in de buurt positief samenhangt met de emotionele kwaliteit. Een directe verklaring is er niet. Contact met basisscholen is er in het algemeen vooral met betrekking tot de 'warme overdracht' van peuters die overgaan naar de kleutergroep. Het zou kunnen wijzen op een sociaal-emotioneel-ondersteunende oriëntatie die ook in de groepsprocessen is terug te vinden. Ook kan het zijn dat contact met basisscholen een indicator is voor een ontwikkelingsgerichte maatschappelijke oriëntatie van het kindercentrum. Dit moet verder worden uitgezocht.

Conclusie

In het algemeen kunnen we met de vele kenmerken die we uit de informatie van de pedagogisch medewerkers en leidinggevenden hebben afgeleid (ook na selectie van een beperkt aantal beste indicatoren) verschillen in de geobserveerde emotionele en educatieve proceskwaliteit in de kind- en peuteropvang goed verklaren. Hoe precies de oorzaak-gevolg relaties zijn, vraagt om verder onderzoek. We hebben al een aantal suggesties hiervoor gedaan. We komen tot de volgende aandachtspunten. De kind-beroepskrachtratio is van belang voor de emotionele kwaliteit en moet dus relatief laag blijven, zoals nu geregeld is. Dit betekent niet dat de groepsgrootte klein zou moeten zijn. Een grotere groep, uiteraard tot een bepaald maximum, hangt positief samen met de kwaliteit (bij gelijkblijvende kind-beroepskrachtratio) en biedt ruimere mogelijkheden voor kind-kind interacties. Grote leeftijdsverschillen binnen een groep werken belemmerend voor zowel de emotionele als educatieve kwaliteit. Een inclusief klimaat dat recht doet aan de diversiteit onder kinderen en ouders is waarschijnlijk ook belangrijk voor de emotionele en educatieve kwaliteit. Ouders betrekken via nieuwe media en groepsbijeenkomsten hangt positief samen met de kwaliteit, mogelijk omdat het ouders de mogelijkheid biedt hun belang in de optimale ontwikkeling van hun kind te delen met de professionals. Goede ondersteuning van de permanente professionele ontwikkeling van de medewerkers is belangrijk en zou standaard onderdeel van de arbeidsvoorwaarden kunnen zijn. Daaronder valt ook gelegenheid bieden aan medewerkers om cursusaanbod te volgen dat bijdraagt aan een actieve, geanimeerde sfeer. Versterking van de interactievaardigheden op emotioneel gebied vraagt waarschijnlijk eerder om individuele coaching, terwijl versterking van het educatieve klimaat gedijt bij professionalisering in teamverband. Inzet van medewerkers met een HBO-opleiding draagt ook bij.

8.2.2 Buitenschoolse opvang: de belangrijkste voorspelers van de kwaliteit

De verklarende analyses voor de buitenschoolse opvang hebben nog een voorlopige status. Door non-respons en ontbrekende antwoorden op sommige vragen in de interviews was de steekproef die gebruikt kon worden voor de analyses niet groot en is dus voorzichtigheid nodig bij het interpreteren van de uitkomsten.⁷⁵

Structurele kenmerken en opleiding

Wat betreft de structurele randvoorwaarden valt allereerst op dat het opleidingsniveau van de medewerkers in de buitenschoolse opvang eerder negatief dan positief samenhangt met de

⁷⁵ De interviews met pedagogisch medewerkers en leidinggevenden vonden plaats voorafgaande aan en tussen het 'live' observeren en maken van video-opnamen door. In de buitenschoolse opvang was hier, vanwege de kortere duur van de naschoolse opvangtijd, minder tijd voor en konden de interviews soms niet ter plekke worden uitgevoerd. In die gevallen werden de vragenlijsten geïntroduceerd en online met een persoonlijk login account beschikbaar gesteld, maar dit resulteerde ook na telefonische reminders in meer non-respons dan in de andere opvangsoorten.

geobserveerde kwaliteit. Een verklaring is niet direct voorhanden. Behalve het opleidingsniveau zijn er andere aspecten van opleiding die kunnen bijdragen aan de kwaliteit. In verband hiermee zien we dat het gevolgd hebben van een cursus die bedoeld is om te voldoen aan de eis Taalniveau 3F, een relatief sterke positieve relatie heeft met de geobserveerde educatieve kwaliteit. Ook de positieve relaties met de geobserveerde kwaliteit van verschillende aspecten van het professionaliseringsbeleid, waaronder met name de regelmaat van het periodieke pedagogisch-inhoudelijke overleg, zowel vanuit het gezichtspunt van de medewerkers als vanuit dat van de leidinggevenden, kunnen in dit licht begrepen worden. Het *pre-service* opleidingsniveau is minder van belang als er voldoende *in-service* nascholing en andere vormen van professionalisering wordt geboden.

Pedagogisch beleid

Een tweede aspect dat opvalt is dat een relatief grote opvanggroep (bij een gepaste kind-beroepskracht ratio) eerder gunstiger dan ongunstiger is voor met name de emotionele kwaliteit. In de buitenschoolse opvang, vergeleken met de voorschoolse kinderopvang, komen relatief grote, soms tamelijk grote groepen voor (zie ook Hoofdstuk 5). Hoewel groeps grootte in de overkoepelende analyses met andere verklarende kenmerken als voorspeller van kwaliteit wegvalt, past dit ook bij een ander beeld dat uit de analyses naar voren komt. Het belang dat in het kindercentrum gehecht wordt aan een vaste kleine groep, als aspect van het pedagogisch beleid, gaat in de buitenschoolse opvang samen met lagere geobserveerde kwaliteit; opendeurenbeleid, wat kinderen juist de mogelijkheid geeft in de context van een grotere totaalgroep (nieuwe) speelmaatjes te zoeken, hangt positief samen met de geobserveerde kwaliteit.⁷⁶ Andere aspecten van het pedagogisch beleid doen er waarschijnlijk minder toe. Het werken met speciale pedagogische concepten en ook het gebruiken van educatieve programma's komt in de buitenschoolse opvang minder vaak voor dan in de voorschoolse kinderopvang. Er is een aanwijzing dat werken met een educatief programma negatief uitwerkt voor de educatieve kwaliteit, vermoedelijk omdat dit niet passend is in een naschoolse opvangsituatie als de kinderen er al een schooldag op hebben zitten.

Professionalisering

Professionalisering op het werk is in de buitenschoolse opvang waarschijnlijk een belangrijke factor voor de kwaliteit, maar het beeld is wat grillig. Net als bij de voorschoolse kinderopvang, zijn er verschillen tussen wat de medewerkers rapporteren over het professionaliseringsbeleid en hoe dat samenhangt met de kwaliteit, en wat op hun beurt de leidinggevenden aangeven. Bij de medewerkers is het vooral het aspect frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg een relatief sterke positieve voorspeller van de emotionele en educatieve kwaliteit. Bij de leidinggevenden is dat het aanbod van verschillende vormen van professionalisering, terwijl er een negatieve relatie is tussen de teamgerichtheid van het professionaliseringsbeleid, zoals gerapporteerd door de leidinggevenden, en de emotionele kwaliteit. Dit vraagt om nadere opheldering in vervolgonderzoek.

Groepssamenstelling

De groepssamenstelling naar leeftijd en achtergrond geeft een aanwijzing dat buitenschoolse opvang met een groter aandeel schoolkinderen (vanaf groep 3) iets betere emotionele kwaliteit biedt dan wanneer dit aandeel kleiner is. Ook het negatieve verband met de geobserveerde kwaliteit van het door leidinggevenden gerapporteerde beleid om meer leeftijdheterogene in plaats van homogene

⁷⁶ De eerder genoemde analyse met de inCLASS dimensie kwaliteit van kind-kindinteracties toegepast op de buitenschoolse opvang ondersteunt deze gedachte; Leseman (2018).

groepen te creëren, suggereert dat verticale opvang mogelijk minder adequaat is, zoals we dit ook voor de voorschoolse kinderopvang vaststelden, maar in de overkoepelende analyse met andere kenmerken vallen deze kenmerken weg als verklaring van verschillen in kwaliteit. De groepssamenstelling naar sociaaleconomische en culturele achtergrond van de kinderen heeft geen duidelijke relatie met de kwaliteit. Net als bij de voorschoolse kinderopvang is er een trend dat een groter aandeel kinderen met een niet-Westerse migratieachtergrond samengaat met een hogere emotionele kwaliteit, maar ook deze relatie verdwijnt uit beeld in de context van andere kenmerken.

Pedagogische opvattingen en attitudes

De pedagogische opvattingen, attitudes en algemene aanpak van de medewerkers geeft net als bij de voorschoolse kinderopvang een grillig beeld te zien als het gaat om de relaties met de geobserveerde kwaliteit. De attitude om doen-alsof spel te stimuleren gaat in de buitenschoolse opvang, anders dan in de voorschoolse opvang, samen met hogere emotionele kwaliteit, niet met hogere educatieve kwaliteit. Een mogelijke verklaring is dat doen-alsof spel als ontwikkelingstimulerende activiteit weliswaar meer hoort bij jongere kinderen, maar als vorm van sociale interactie ook voor oudere kinderen een emotioneel veilige context blijft bieden. De affectieve attitude van de medewerkers (knuffelen, individueel aandacht geven, troosten) blijkt relatief sterk negatief met zowel de educatieve als emotionele kwaliteit samen te hangen, wat erop kan wijzen dat zo'n houding minder passend is voor kinderen die ouder zijn. De attitude om de cognitieve zelfregulatie van kinderen te bevorderen geeft opnieuw andere verbanden te zien dan verwacht. Bevorderen van cognitieve zelfregulatie hangt negatief samen met zowel de emotionele als educatieve proceskwaliteit. Hoewel de buitenschoolse opvang oudere kinderen bedient voor wie taakgerichtheid als leeftijdsadequaat kan worden gezien, kan een verklaring zijn dat in de opvangtijd na een lange schooldag nadruk leggen op taakgerichtheid niet adequaat is.

Werkklimaat

Het ervaren werkklimaat geeft een verrassend en niet goed te interpreteren beeld. Er zijn relatief sterke negatieve samenhangen tussen het als positief-inclusief ervaren van het werkklimaat en de emotionele en educatieve kwaliteit die is geobserveerd. Een verklaring hebben we niet, behalve dat in algemene zin het werkklimaat ook in de buitenschoolse opvang als overwegend positief wordt ervaren door medewerkers (zie Hoofdstuk 5). Bij hoge gemiddelde tevredenheid, kunnen verschillen tussen medewerkers in ervaren werkklimaat nog altijd binnen een range vallen die positief is.

Contact met ouders

De vormen van contact, communicatie en interactie met ouders staan ook in de buitenschoolse opvang in verband met de geobserveerde kwaliteit, maar er zijn verschillen met de voorschoolse kinderopvang. Wat overeenkomt is dat contact en interactie met ouders via groepsbijeenkomsten om het pedagogisch beleid te bediscussiëren of om bepaalde thema's te behandelen positief samenhangt met zowel de emotionele als educatieve kwaliteit. Opvallend is dat participatie van ouders in festiviteiten of commissies negatief samenhangt met beide aspecten van kwaliteit, ook in de overkoepelende analyses met andere kenmerken. Een verklaring is niet onmiddellijk voorhanden en vraagt diepere analyses. Denkbaar is dat ouderparticipatie in een vorm die positief uitwerkt in de voorschoolse kinderopvang niet werkt in de buitenschoolse opvang. Wat ook anders is, is dat zowel de mate van communicatie op een traditionele manier als via nieuwe media geen samenhang toont met kwaliteit. Dat kan met de leeftijd van de kinderen te maken hebben. Ouders van kinderen in de buitenschoolse opvang vinden het misschien minder belangrijk om intensief en frequent door het

kindercentrum op de hoogte gehouden te worden, omdat ze al genoeg van hun kinderen zelf horen. Naarmate kinderen ouder worden, nemen breng- en haalcontacten af.

Organisatiekenmerken

De belangrijkste voorspeller van zowel de emotionele als educatieve proceskwaliteit van de buitenschoolse opvang is een kenmerk op het niveau van de organisatie, namelijk het aantal verschillende opvangsoorten dat in een vestiging wordt aangeboden. Meer verschillende opvangvormen bieden binnen het kindercentrum gaat gepaard met lagere kwaliteit in beide domeinen. Het negatieve verband is relatief sterk en houdt stand in de overkoepelende analyses met andere kenmerken. Een mogelijke verklaring is dat buitenschoolse opvang een eigen werksoort is waar een zekere mate van specialisatie voor nodig is, zowel wat betreft de attitudes en vaardigheden van de pedagogisch medewerkers als wat betreft accommodatie en inrichting. Denkbaar is dat wanneer buitenschoolse opvang onderdeel is van een breed aanbod van baby-opvang, kinderopvang, peuteropvang en voorschoolse educatie deze specialisatie onvoldoende gerealiseerd kan worden. Misschien worden medewerkers die in de ene soort werken soms ingezet in de andere opvangsoort, terwijl ze er niet voldoende voor gespecialiseerd zijn. Uit andere gegevens is af te leiden dat specialisatie binnen het team naar vaardigheden en interesses juist in de buitenschoolse opvang, anders dan in de voorschoolse kinderopvang, positief samenhangt met de geobserveerde emotionele kwaliteit. Een ander kenmerk op organisatieniveau is de inzet van HBO-opgeleide medewerkers. Net als in de voorschoolse kinderopvang, blijkt dit aspect positief samen te hangen met de geobserveerde kwaliteit. Eerder vonden we dat het opleidingsniveau van de pedagogisch medewerkers negatief samenhangt met de emotionele kwaliteit. Uit beide gegevens tezamen leiden we af dat een functie op HBO-niveau binnen een team met medewerkers die lager opgeleid zijn een goede combinatie zou kunnen zijn.

Ten slotte laten de samenwerkingsrelaties van de buitenschoolse opvang met organisaties in de buurt een wat grillig patroon zien. In de overkoepelende analyses, met de best voorspellende kenmerken, wordt een negatieve samenhang gevonden tussen het contact hebben met basisscholen en de emotionele kwaliteit, anders dus dan in de voorschoolse kinderopvang. Of dit te maken heeft met te nauwe relaties, bijvoorbeeld omdat de buitenschoolse opvang in de school is gevestigd en kinderen opvangt in een schoolse accommodatie, is een vraag voor verdiepende analyses. Omgekeerd is er een positieve relatie tussen de geobserveerde emotionele kwaliteit en samenwerking met wijkorganisaties, zoals het wijkwelzijnswerk, de gemeente, het wijkteam jeugdzorg en dergelijke.

Conclusie

Met een paar slagen om de arm vanwege de kleine steekproef, kunnen we enkele voorzichtige conclusies trekken. In het algemeen kunnen verschillen in geobserveerde emotionele en educatieve proceskwaliteit goed verklaard worden uit de verschillende kenmerken van de buitenschoolse opvang. Door de kleine steekproef en de noodzaak om het aantal kenmerken in de analyses te beperken, is waarschijnlijk nog geen compleet beeld geschetst. Verschillende resultaten suggereren dat de buitenschoolse opvang niet simpel een verlenging van de voorschoolse kinderopvang voor oudere kinderen, maar een eigen opvangsoort is. Structurele randvoorwaarden zoals de groepsgrootte, het opleidingsniveau van de medewerkers, kenmerken van het pedagogisch beleid zoals het werken met vaste versus open groepen, en het ouderbeleid, laten interessante verschillen zien die deze gedachte ondersteunen. Buitenschoolse opvang is opvang *na* een schooldag en ook dat geeft verschillen met de voorschoolse opvang met betrekking tot het belang van een educatieve oriëntatie, ook al zijn de

kinderen ouder en in die zin meer toe, of elk geval meer gewend, aan educatieve activiteiten. Buitenschoolse opvang lijkt te vragen om gespecialiseerde medewerkers, niet per se hoogopgeleid, en een passende ruimte en inrichting, die misschien in een breed multifunctioneel kindercentrum niet voldoende kunnen worden geboden en wellicht ook niet als de opvang binnen de school plaatsvindt. Naast verschillen zijn er ook constanten, zoals het belang van continue in-service professionalisering en inzet van medewerkers op HBO-niveau.

8.3 Methodische aanpak en verantwoording

Hoewel de samengevoegde steekproeven van 2017 en 2018 inmiddels een substantiële totaalsteekproef vormen, zijn de aantallen onderzoekseenheden per opvangsoort nog steeds relatief klein ten opzichte van het aantal mogelijke verklarende factoren. Ook ontbreekt soms informatie van zowel de pedagogisch medewerkers als leidinggevenden door non-respons of omdat soms vragen zijn overgeslagen bij de beantwoording. Om die reden, om het aantal voorspellende kenmerken ten opzichte van de steekproefomvang in balans te houden, is een getrapte procedure gevolgd bij het selecteren van de belangrijkste voorspellers van de geobserveerde kwaliteit.⁷⁷

De kenmerken van de opvang die als mogelijke voorspellers van de kwaliteit zijn onderzocht zijn eerst ingedeeld in gangbare clusters met elk een beperkt aantal kenmerken: (1) structurele kenmerken (groeps grootte, kind-beroepskracht ratio, opleidingsniveau), (2) aanvullende scholing (gevolgde cursussen), (3) groepssamenstelling (naar sociaaleconomische en culturele achtergrond, leeftijd, en bijzondere zorgbehoeften van de kinderen), (4) het algemene pedagogische beleid (flexibiliteit van de opvang, groeiperingsvormen, werken volgens een speciaal pedagogisch concept, gebruik van een educatief programma, beleid ten aanzien van culturele en linguïstische diversiteit, en participatie van kinderen), (5) de werkbeleving van pedagogisch medewerkers (ervaren werkklimaat, ervaren werkstress), (6) de professionaliseringsactiviteiten (aanbod van verschillende vormen van professionalisering en coaching, frequentie van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg, teamgerichte professionalisering), en (7) externe contextkenmerken (relatie met ouders, contact en samenwerking met externe organisaties zoals scholen en wijkinstellingen). Voor de analyse van de gegevens van de leidinggevenden is een iets andere clusterindeling aangehouden, omdat leidinggevenden over andere aspecten informatie hebben verschaft. Met behulp van multivariate regressieanalyses is bepaald in welke mate een cluster als geheel geassocieerd is met de geobserveerde kwaliteit, uitgedrukt in de coëfficiënt R^2 , een indicator van de 'voorspelde variantie', oftewel: van de mate waarin de verschillen tussen centra in kwaliteit met het cluster van kenmerken samenhangen. Vervolgens zijn binnen de clusters de kenmerken met de grootste voorspellende waarde geïdentificeerd.

Omdat vragen in de interviews soms niet zijn beantwoord, zijn er ontbrekende scores voor sommige kenmerken. In de multivariate statistische analyses zijn er twee manieren om daar mee om te gaan: een opvanggroep waarvoor op een of meer kenmerken een score ontbreekt wordt als geheel buiten de analyse gehouden (*listwise deletion*); alternatief: ontbrekende scores worden per paar van variabelen waarin een score ontbreekt buiten de analyses gehouden (*pairwise deletion*). Het voordeel van de laatste methode is dat er minder informatie verloren gaat. Een nadeel kan zijn dat de resultaten vertekend worden. Vandaar dat in de analyses steeds beide methoden zijn toegepast om het gemeenschappelijke beeld te kunnen bepalen.

⁷⁷ Een vuistregel bij regressieanalyse is dat de steekproefgrootte ongeveer 10 keer het aantal voorspellers moet zijn.

Als tweede stap zijn opnieuw multivariate regressieanalyses uitgevoerd, maar nu met een selectie van de sterkst voorspellende kenmerken uit alle clusters in één analyse. Omdat het aantal kenmerken in deze tweede analyseronde nog steeds groot is ten opzichte van de steekproefgrootte, is gewerkt met de procedures *forward entry* en *backward removal* van het programma SPSS om tot de optimale set voorspellers te komen. Bij *forward entry* selecteert het analyseprogramma de sterkste voorspeller eerst, vervolgens de voorspeller die de meeste voorspellende waarde aan de eerste voorspeller toevoegt, vervolgens het kenmerk dat de meeste voorspellende waarde aan de twee al geselecteerde kenmerken toevoegt, enzovoort, tot er geen kenmerken meer te vinden zijn die nog extra, statistisch significante voorspellende waarde toevoegen.⁷⁸ Bij *backward removal* is de procedure omgekeerd. Eerst worden alle geselecteerde kenmerken in de regressieanalyse opgenomen, vervolgens worden stapsgewijs kenmerken die geen statistisch significante voorspellende waarde hebben één voor één uit de analyse verwijderd tot een set kenmerken resteert die allemaal significant bijdragen aan de totale voorspelde variantie. *Forward entry* en *backward removal* komen doorgaans op ongeveer dezelfde resterende set significante voorspellers uit. Met de op deze manier geïdentificeerde voorspellers is vervolgens een integrale analyse uitgevoerd.

Deze getrapte procedure is in twee aparte series van analyses toegepast op de gegevens uit de interviews met de medewerkers en de leidinggevenden. Ten slotte zijn de beste voorspellers uit beide series samengebracht ten behoeve van een overkoepelende eindanalyse.

8.4 Voorspellers van de kwaliteit in de kinder- en peuteropvang

8.4.1 Pedagogisch medewerkers

Eerste analyseniveau

De uitkomsten van de eerste ronde van analyses per cluster zijn opgenomen in Bijlage 8.1 en worden hierna kort samengevat. Structurele kenmerken zoals gerapporteerd door de pedagogisch medewerkers voorspellen relatief weinig variantie in de geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit van de kinder- en peuteropvang ($R^2 = .050$ en $.067$, niet significant, respectievelijk). De kind-beroepskracht ratio is de belangrijkste afzonderlijke voorspeller, en is negatief gerelateerd aan de emotionele kwaliteit (hoe meer kinderen per medewerker, hoe lager de kwaliteit), maar *positief* aan de educatieve kwaliteit. Na- en bijscholing, blijkend uit gevolgde cursussen op uiteenlopende gebieden, voorspelt relatief veel variantie in de geobserveerde educatieve kwaliteit ($R^2 = .162$, $p < .01$), maar niet in de emotionele kwaliteit ($R^2 = .060$, *n.s.*). Positieve afzonderlijke voorspellers van de educatieve kwaliteit zijn het gevolgd hebben van cursussen ten behoeve van de Taalniveau 3F kwalificatie-eis en op het gebied van muziek en dans, terwijl het gevolgd hebben van een cursus op het gebied van EHBO, gezondheid en veiligheid juist negatief samenhangt met zowel de geobserveerde emotionele als educatieve kwaliteit. De groepssamenstelling hangt licht samen met de geobserveerde educatieve kwaliteit ($R^2 = .142$, *n.s.*), maar niet of nauwelijks met de geobserveerde emotionele kwaliteit. De belangrijkste afzonderlijke significante voorspellers zijn: 1) het percentage baby's in de groep – een *negatieve* samenhang met zowel de emotionele als educatieve kwaliteit, wat in lijn is met de bevindingen van Hoofdstuk 3 over de babyopvang in verticale groepen; 2) het percentage kinderen met een niet-Nederlandse achtergrond – een *positieve* relatie met de educatieve kwaliteit, wat samen kan hangen met de implementatie van voorschoolse educatie. De kenmerken van het pedagogisch

⁷⁸ Om voldoende onderscheidingsvermogen ('power') bij de relatief kleine steekproeven te krijgen, zijn bij alle analyses de criteria voor het opnemen en verwijderen van kenmerken op respectievelijk $p < .10$ en $p > .15$ gesteld.

beleid tonen in het algemeen weinig samenhang met de geobserveerde kwaliteit. De totale voorspelde variantie is gering en niet significant. De afzonderlijke voorspellende waarde van het diversiteitsklimaat voor de educatieve kwaliteit is echter wel significant en substantieel: een klimaat dat respectvol is naar kinderen en ouders met een andere taal en cultuur en probeert recht te doen aan culturele en religieuze waarden, gaat samen met hogere educatieve kwaliteit. Met de emotionele kwaliteit is er geen relatie. De attituden en algemene pedagogische aanpak van de medewerkers hebben als cluster een matig-sterke relatie met de geobserveerde educatieve kwaliteit en geen duidelijke relatie met de geobserveerde emotionele kwaliteit. Het bevorderen van fantasiespel is echter een relatief sterke positieve afzonderlijke voorspeller van de educatieve kwaliteit (en enigszins van de emotionele kwaliteit), terwijl affectief gedrag (het knuffelen, troosten van kinderen en dergelijke) juist negatieve relaties laat zien. De werkbeleving van de medewerkers vertoont geen samenhang met de geobserveerde kwaliteit en ook de door medewerkers gerapporteerde in-service professionalisering heeft geen duidelijk verband met de kwaliteit. De frequentie van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg heeft een klein, niet significant afzonderlijk positief verband met de educatieve kwaliteit, terwijl teamsamenwerking licht negatief samenhangt met de emotionele kwaliteit. De contacten met de ouders, ten slotte, laten een complex beeld zien. Het cluster als geheel heeft een zwakke voorspellende waarde voor zowel de emotionele als educatieve kwaliteit ($R^2 = .133$ en $.117$, respectievelijk, $p < .05$). Communicatie met ouders op een meer traditionele manier, via breng-haalcontacten, schriftelijke rapportage en periodieke kortdurende oudergesprekken, hangt negatief samen met, vooral, de educatieve kwaliteit, terwijl participatie van ouders in activiteiten (sportdagen, festiviteiten) en contact met ouders via digitale middelen en app-groepen positief met beide aspecten van kwaliteit samenhangen. Ouderactiviteiten in de vorm van thema-avonden over opvoedingsvragen of het pedagogisch beleid van het centrum hangen positief samen met de emotionele kwaliteit.

Integrale analyses

De sterkste afzonderlijke voorspellers uit de eerste ronde van analyses zijn geselecteerd voor de integrale analyse over alle clusters. Met de opties *forward entry* en *backward removal*, met goed overeenkomende uitkomsten, is de optimale set voorspellende kenmerken bepaald, die vervolgens in de integrale analyse zijn opgenomen. De analyses zijn vanwege ontbrekende waarden op sommige variabelen uitgevoerd met zowel *listwise* als *pairwise deletion*. De verschillende analyses tezamen geven een beeld van de belangrijkste statistisch significante voorspellers van de geobserveerde kwaliteit vanuit de informatie die door de medewerkers is verschaft. De resultaten staan in Tabel 8.4.1.

Tabel 8.4.1: Resultaten van de integrale regressieanalyses met de gegevens van de pedagogisch medewerkers in de kinder- en peuteropvang

Pedagogisch medewerkers KOV en POV – peuters ($N_{\text{groepen}} = 95$)

CLASS Peuter - educatieve kwaliteit			CLASS Peuter - emotionele kwaliteit		
<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>	<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>
Cursus EHBO	-.311**	-.303**	Groepsgrootte	.337**	.203+
Cursus muziek & dans	.181*	.207*	Kind-staf ratio	-.393**	-.438**
Percentage baby's	-.192*	-.138	Cursus muziek & dans	.150	.254*
Diversiteitsklimaat	.238*	.261**	Percentage baby's	-.305**	-.286**
Doen-alsof spel	.151+	.084	Prof. teamgericht	-.259**	-.270**
Ouders-digitaal	.231*	.185*	Ouders-bijeenkomsten	.316**	.294**
R^2	.306***	.291***	R^2	.268***	.308***
$F(6,89)=6.550, p < .000$			$F(6,89)=5.483, p < .000$		
$F(6,89)=5.802, p < .000$			$F(6,89)=6.306, p < .000$		

Noot. + $p < .100$; * $p < .050$; ** $p < .010$; *** $p < .001$

De totale voorspelde variantie is substantieel naar gangbare maatstaven en statistisch significant voor zowel de emotionele als educatieve kwaliteit (maximale $R^2 = .306$ en $.308$, respectievelijk, $p < .001$). Opvallend zijn de relatief sterke voorspellende waarden van de combinatie groepsgrootte en de kind-beroepskrachtratio voor de geobserveerde emotionele kwaliteit (maar niet voor de geobserveerde educatieve kwaliteit). Ook het percentage baby's in de groep gaat samen met een lagere emotionele kwaliteit. Opvallend is ook de negatieve relatie van teamgerichte professionalisering. Wat betreft de educatieve kwaliteit valt de negatieve voorspellende waarde op van het gevolgd hebben van cursussen op het gebied van EHBO, gezondheid en veiligheid, terwijl het gevolgd hebben van cursussen in de sfeer van muziek en dans positieve relaties laat zien met beide vormen van kwaliteit. Het diversiteitsklimaat is een positieve voorspeller van de educatieve kwaliteit en dat geldt ook voor het gebruik van digitale middelen om contact met ouders te onderhouden. Contact met ouders door ouderbijeenkomsten over het pedagogisch beleid en thema-avonden hangt positief samen met de emotionele kwaliteit.

8.4.2 Leidinggevenden

Eerste analyseniveau

De gedetailleerde uitkomsten van de eerste ronde van analyses van de gegevens uit de interviews met leidinggevenden zijn opgenomen in Bijlage 8.2. Door non-respons is het aantal groepen kleiner dan voor de pedagogisch medewerkers. Samengevat ontstaat het volgende beeld. Wat betreft structurele en organisatorische kenmerken is er positieve voorspellende waarde van het percentage beroepskrachten met een vast contract voor zowel de geobserveerde emotionele als educatieve kwaliteit. Voor de educatieve kwaliteit geldt dat de grootte van het centrum waar de groepen deel van uitmaken er negatief mee samenhangt. De totale voorspelde variantie is klein tot matig groot voor de

educatieve kwaliteit ($R^2 = .100, p < .050$), maar niet significant voor de emotionele kwaliteit. Het cluster kenmerken van het pedagogisch beleid van het kindercentrum heeft een matig sterke voorspellende waarde voor de geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit ($R^2 = .198, p < .050$, en $R^2 = .263, p < .010$, respectievelijk). De belangrijkste afzonderlijke positieve voorspeller van beide aspecten van kwaliteit is het diversiteitsklimaat, wat overeenkomt met de resultaten voor de pedagogisch medewerkers. Het gebruik van een VVE-programma laat in samenhang een gemengd beeld zien. Wat betreft de educatieve kwaliteit is er een positieve trend voor het gebruik van een intensief erkend programma (bijvoorbeeld Piramide, Uk & Puk, Startblokken, Kaleidoscoop), maar een significant *negatieve* voor het gebruik van een laag-intensief programma (bijvoorbeeld Taallijn VVE, Boeken met Bas). Voor de emotionele kwaliteit is er juist een *positief* verband met het gebruik van een laag-intensief programma. Het gebruik van een kindvolgsysteem voor doelen als het volgen van de ontwikkeling van kinderen, het identificeren van zorgbehoeften en interne kwaliteitszorg, laat geen duidelijk verband zien met de geobserveerde kwaliteit. Systematische participatie van kinderen in de beleids- en praktijkontwikkeling via formeel geregelde gesprekken of enquêtes of via enquêtes onder de ouders die het kindperspectief vertolken hangt *negatief* samen met de emotionele en educatieve kwaliteit. Kenmerken van het team zoals de opbouw naar leeftijd, functieniveau en specialisatie, de samenhang en gedeelde missie van het team en de collegiale sfeer hebben geen duidelijke voorspellende waarde. Als er HBO-opgeleide medewerkers op de groepen werken heeft dat een zwakke, maar positieve relatie met de educatieve kwaliteit. Het cluster professionaliseringsbeleid heeft, anders dan bij de medewerkers, een duidelijke voorspellende waarde voor de educatieve kwaliteit ($R^2 = .261, p < .001$), maar niet voor de emotionele kwaliteit. Zowel de collegiale samenwerking in teamoverleg, als het feit dat continue professionalisering contractueel (in uren) is vastgelegd, zijn relatief sterke afzonderlijke voorspellers van de educatieve kwaliteit. Gebruik maken van digitale vormen van professionalisering is echter negatief gerelateerd aan de educatieve kwaliteit. Het beleid ten aanzien van contact met ouders laat dezelfde patronen zien als bij de medewerkers en voorspelt matig sterk de educatieve kwaliteit ($R^2 = .142, p < .05$), maar niet de emotionele kwaliteit. Contact met ouders op een traditionele manier bij het brengen en halen en via korte periodieke oudergesprekken hangt negatief samen met de kwaliteit, zoals bij de medewerkers, terwijl contact met ouders door bijeenkomsten over het pedagogisch beleid en over opvoedingsthema's positief samenhangt met de kwaliteit. Ouderparticipatie hangt positief samen met de educatieve kwaliteit. Het externe profiel van centrum en organisatie, als indicator van de missie van de organisatie, heeft een duidelijke relatie met de geobserveerde educatieve kwaliteit ($R^2 = .162, p < .05$), maar niet met de emotionele kwaliteit. Profilering naar buiten toe op het aspect betaalbare kinderopvang bieden, hangt relatief sterk *negatief* samen met de educatieve (en in mindere mate ook emotionele) kwaliteit, terwijl een profilering op het aspect brede educatie positief samenhangt met de educatieve kwaliteit. Ook profilering op het bieden van inclusieve opvang (voor kinderen met speciale behoeften of andere culturele achtergronden) toont een positieve trend. Wat betreft de contacten met externe organisaties valt op dat het contact met basisscholen een relatief sterke positieve samenhang heeft met de geobserveerde emotionele kwaliteit ($R^2 = .100, p < .10$) en iets minder sterk met de educatieve kwaliteit.

Integrale analyses

De sterkste afzonderlijke voorspellers uit de eerste ronde van analyses zijn geselecteerd voor de integrale analyse over alle clusters. Opnieuw is op basis van *forward entry* en *backward removal* de optimale set voorspellers bepaald die vervolgens integraal is geanalyseerd. De verschillende analyses tezamen geven een beeld van de belangrijkste statistisch significante voorspellers van de

geobserveerde kwaliteit vanuit de informatie die door de leidinggevenden is verschaft. De resultaten staan in Tabel 8.4.2.

De voorspelde variantie in de geobserveerde educatieve kwaliteit is substantieel ($R^2 = .469$, $p < .001$, respectievelijk). Ook de verschillen in emotionele kwaliteit worden in redelijke mate voorspeld door de kenmerken van de opvang zoals gerapporteerd door de leidinggevenden ($R^2 = .239$, $p < .003$). Een positief diversiteitsklimaat en gebruik van een niet-intensieve educatieve methode zijn positieve voorspellers van zowel de educatieve als emotionele kwaliteit, maar de overige voorspellers verschillen voor beide domeinen. Inzet van een op HBO-niveau opgeleide medewerker op de groep, teamgerichte professionalisering en recht op professionalisering in het arbeidscontract zijn positieve voorspellers van de educatieve kwaliteit. Kinderparticipatie is een negatieve voorspeller. Contact met basisscholen in de buurt hangt positief samen met de emotionele kwaliteit.

Tabel 8.4.2: Resultaten van de integrale regressie analyses met de gegevens van de leidinggevenden in de kinder- en peuteropvang

Leidinggevenden centra kinder- en peuteropvang ($N_{\text{groepen}} = 78$)					
CLASS Peuter - educatieve kwaliteit			CLASS Peuter - emotionele kwaliteit		
<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>	<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>
Grootte centrum	-.254*	-.081	Percentage vast contract	.181+	.226*
Diversiteitsklimaat	.268**	.174+	Diversiteitsklimaat	.213*	.263*
VVE niet-intensief	-.222*	-.252**	VVE niet-intensief	.195+	.213*
Kinderparticipatie	-.233*	-.342***	Prof. diverse vormen	.137	.038
HBO'er op groep	.246*	.319**	Contact basisscholen	.265*	.276*
Prof. teamgericht	.255*	.221*	R^2	.213**	.239**
Prof. contractueel	.201*	.233*			
R^2	.451***	.469***			
F(7,71)=8.332, $p < .000$			F(5,73)=3.959, $p < .003$		
F(7,69)=7.826, $p < .000$			F(5,64)=4.014, $p < .003$		

Noot. + $p < .100$; * $p < .050$; ** $p < .010$; *** $p < .001$

Als laatste stap van de analyse is een integraal model onderzocht met een selectie van significante voorspellers uit de voorgaande analyses van de medewerkers en leidinggevenden tezamen. De resultaten staan in Tabel 8.4.3.

De in totaal voorspelde variantie is substantieel (emotionele kwaliteit) tot groot (educatieve kwaliteit). Het percentage baby's in een verticale groep is een negatieve voorspeller van de kwaliteit in beide domeinen. Een positief diversiteitsklimaat en aandacht voor professionalisering in het team zijn een positieve voorspeller van de educatieve kwaliteit. Na- en bijscholing op het gebied van formeel geregelde kinderparticipatie en gebruik van een niet-intensieve educatieve methode hangt negatief samen met de educatieve kwaliteit. De combinatie van een grotere groep met een lagere kind-

beroepskrachtratio is een sterke voorspeller van de emotionele kwaliteit. Oudercontact door thema- en beleidsavonden en contact met basisscholen in de buurt zijn ook positieve voorspellers van de emotionele kwaliteit.

Tabel 8.4.3: Resultaten van de regressie analyses met de gegevens van de medewerkers en leidinggevenden in de kinder- en peuteropvang tezamen

Pedagogisch medewerkers en leidinggevenden centra KOV en POV – peuters (N _{groepen} = 81)					
CLASS Peuters - educatieve kwaliteit			CLASS Peuters - emotionele kwaliteit		
<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>	<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>
Grootte kindercentrum	-.217*	-.045	Percentage vast contract	.196*	.316**
Cursus EHBO	-.188*	-.108	Groeps grootte	.280*	.235+
Percentage baby's	-.231*	-.173+	Kind-beroepskrachtratio	-.396**	-.331*
Diversiteitsklimaat	.282**	.167	Percentage baby's	-.282*	-.323*
Kinderparticipatie	-.205*	-.291**	Ouders-bijeenkomsten	.284*	.304**
VVE niet-intensief	-.215*	-.263*	Contact basisscholen	.265**	.202+
Prof. contractueel	.187*	.218*	R ²	.277***	.321***
Prof. teamgericht	.272**	.201+			
R ²	.522***	.486***			
F(9,69)=8.371, p < .000			F(6,77)=4.909, p < .000		
F(9,54)=5.679, p < .000			F(6,61)=4.603, p < .001		

Noot. + p < .100; * p < .050; ** p < .010; *** p < .001

8.5 Voorspellers van de kwaliteit in de buitenschoolse opvang

8.5.1 Pedagogisch medewerkers

Eerste analyiseniveau

De uitkomsten van de eerste ronde van analyses van de gegevens uit de interviews met medewerkers in de buitenschoolse opvang per cluster zijn opgenomen in Bijlage 8.3 en worden hierna kort samengevat. Structurele kenmerken zoals gerapporteerd door de pedagogisch medewerkers voorspellen relatief weinig variantie in de geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit van de buitenschoolse opvang ($R^2 = .050$, n.s., en $.131$, $p < .10$, respectievelijk). De sterkste afzonderlijke voorspeller van de emotionele en educatieve kwaliteit is het opleidingsniveau van de medewerkers, dat *negatief* met beide aspecten van kwaliteit samenhangt. Voor de emotionele kwaliteit is ook groeps grootte een significante voorspeller: een grotere groep gaat samen met hogere emotionele proceskwaliteit. Na- en bijscholing voorspelt geen significante variantie in de geobserveerde educatieve en emotionele kwaliteit. Een positieve afzonderlijke, significante voorspeller van de educatieve kwaliteit is deelname aan een cursus ten behoeve van de Taalniveau 3F kwalificatie-eis. De

groepssamenstelling naar leeftijd en sociale achtergrond van de kinderen heeft als geheel geen duidelijke relatie met de proceskwaliteit. Er is een lichte trend dat het aandeel kinderen in de schoolleeftijd vanaf 7 jaar positief samenhangt met de educatieve en emotionele kwaliteit. Het percentage kinderen met een niet-Nederlandse achtergrond hangt licht positief samen met de emotionele kwaliteit. Ook de kenmerken van het algemene pedagogische beleid van het centrum tonen als cluster geen duidelijke samenhang met de geobserveerde proceskwaliteit. De belangrijkste afzonderlijke voorspellers hebben te maken met het belang dat aan vaste groepen wordt toegekend: het streven naar een stabiele groep (niet makkelijk kunnen wisselen van dagen, hanteren van vaste breng- en haaltijden) en, omgekeerd, het voeren van een opendeurenbeleid, waarbij kinderen juist wel van groep kunnen wisselen of waarbij geen duidelijke vaste groepen bestaan. Het algemene beeld is dat streven naar een vaste groep *negatief* samenhangt met de educatieve en emotionele kwaliteit van de buitenschoolse opvang. De attitudes en algemene pedagogische aanpak van de medewerkers hebben als cluster een matig-sterke relatie met de geobserveerde educatieve en emotionele kwaliteit ($R^2 = .196$ en $.166$, $p < .10$, respectievelijk). Opvallend is dat de sterkste afzonderlijke voorspellers, affectief gedrag (het knuffelen en troosten van kinderen) en ook het bevorderen van cognitieve zelfregulatie (plannen maken, volharding tonen bij activiteiten, reflecteren op activiteiten) *negatief* samenhangen met de proceskwaliteit. Mogelijk is het type affectief gedrag dat is nagevraagd in de buitenschoolse opvang niet leeftijdsadequaet, terwijl cognitieve zelfregulatie teveel taakgerichtheid impliceert, wat mogelijk minder passend is in de buitenschoolse opvang aan het eind van een lange schooldag. Het bevorderen van fantasiespel van kinderen heeft daarentegen een relatief sterke positieve relatie met de emotionele kwaliteit. Het gebruik van een educatief programma is zeldzaam in de buitenschoolse opvang, maar als medewerkers rapporteren een programma te gebruiken is er een (kleine) negatieve samenhang met de educatieve kwaliteit. De werkbeleving van de medewerkers vertoont een matig sterke samenhang met de geobserveerde kwaliteit in beide domeinen ($R^2 = .162$ en $.147$, $p < .10$, respectievelijk), maar opvallend is dat deze samenhang vooral door een relatief sterke *negatieve* relatie van het als positief, inclusief en respectvol ervaren werkklimaat met de proceskwaliteit wordt bepaald. De door de medewerkers gerapporteerde in-service professionalisering heeft als cluster geen duidelijk verband met de kwaliteit. De frequentie van inhoudelijk teamoverleg heeft een relatief sterk en significant afzonderlijk positief verband met zowel de educatieve als emotionele kwaliteit. De contacten met de ouders, ten slotte, geven opnieuw een complex beeld. Het cluster als geheel heeft een zwakke tot matig sterke voorspellende waarde voor de educatieve en emotionele kwaliteit ($R^2 = .221$, $p < .10$, en $.117$, *n.s.*, respectievelijk). Ouderactiviteiten in de vorm van bijeenkomsten en thema-avonden over het pedagogisch beleid van het kindercentrum of over opvoedingsvragen is een positieve voorspeller in beide domeinen, terwijl participatie van ouders in activiteiten als sportdagen en festiviteiten juist negatief met de proceskwaliteit samenhangt.

Integrale analyses

De sterkste afzonderlijke voorspellers uit de eerste ronde van analyses zijn geselecteerd voor de integrale analyse over alle clusters, gebruik makend van de opties *forward entry* en *backward removal* om de optimale set voorspellers te bepalen. De analyses zijn, vanwege ontbrekende waarden op sommige kenmerken uitgevoerd met zowel *listwise* als *pairwise deletion*. De verschillende analyses tezamen geven een beeld van de belangrijkste statistisch significante voorspellers van de geobserveerde kwaliteit vanuit de informatie van de medewerkers in de buitenschoolse opvang. De resultaten staan in Tabel 8.5.1.

Tabel 8.5.1: Resultaten van de integrale regressieanalyses met de gegevens van de pedagogisch medewerkers in de buitenschoolse opvang

Pedagogisch medewerkers in de buitenschoolse opvang ($N_{\text{groepen}} = 45$)					
CLASS Pre-K - educatieve kwaliteit			CLASS Pre-K - emotionele kwaliteit		
<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>	<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>
Cursus Taalniveau 3F	.409**	.334*	Opleidingsniveau	-.237+	-.217+
Educatief programma	-.195+	-.180	Opendeurenbeleid	.346*	.292*
Stabiele groep	-.167	-.280*	Cognitieve zelfregulatie	-.389*	-.366*
Cognitieve zelfregulatie	-.241+	-.361*	Prof. inhoudelijk overleg	.333*	.328*
Prof. inhoudelijk overleg	.316*	.418**	Ouders-bijeenkomsten	.152	.227+
Ouders-participatie	-.240+	-.144	Ouders-participatie	-.224	-.283+
R^2	.357**	.390**	R^2	.343*	.348**
$F(6,39)=3.607, p < .006$			$F(6,36)=3.130, p < .014$		
$F(6,39)=4.151, p < .003$			$F(4,32)=3.195, p < .010$		

Noot. + $p < .100$; * $p < .050$; ** $p < .010$; *** $p < .001$

De totale voorspelde variantie is substantieel en statistisch significant voor zowel de emotionele als educatieve kwaliteit ($R^2 = .390$ en $.348$, respectievelijk, $p < .010$), bij de optie *listwise deletion*). Het opleidingsniveau blijft een verrassende *negatieve* voorspeller van de geobserveerde emotionele kwaliteit en het gebruik van een educatief programma is een negatieve voorspeller van de educatieve kwaliteit in de buitenschoolse opvang. Pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg als onderdeel van continue professionalisering is een relatief sterke positieve voorspeller van zowel de educatieve als de emotionele kwaliteit. Opvallend is dat het bevorderen van cognitieve zelfregulatie negatief samenhangt met beide aspecten van kwaliteit. Opvallend zijn verder de voorspellende waarden van de pedagogisch-beleidskenmerken streven naar stabiele, vaste groepen (negatieve samenhang met educatieve kwaliteit) en opendeurenbeleid (dus: geen vaste groepen; positieve samenhang met emotionele kwaliteit). Een opendeurenbeleid hangt positief samen met de educatieve en emotionele kwaliteit. Contact met ouders via beleids- en thema-avonden hangt positief samen met de emotionele kwaliteit, terwijl participatie van ouders in activiteiten juist negatief samenhangt met de geobserveerde kwaliteit.

8.5.2 Leidinggevenden

Eerste analyseniveau

De uitkomsten van de analyses van de gegevens van de leidinggevenden in de buitenschoolse opvang zijn opgenomen in Bijlage 8.4. Het cluster structurele kenmerken (grootte centrum, aantal verschillende opvangvormen dat wordt aangeboden naast buitenschoolse opvang, percentage medewerkers met een vast contract) voorspelt matig-sterk verschillen in de geobserveerde proceskwaliteit ($R^2 = .210$ en $.220$, $p < .05$, respectievelijk, bij *listwise deletion*). Het aantal verschillende opvangsoorten (baby-opvang, kinderopvang, peuteropvang, voorschoolse educatie) dat

in het centrum wordt aangeboden, is een relatief sterke, negatieve voorspeller van zowel de educatieve als emotionele proceskwaliteit, terwijl een hoger aandeel medewerkers met een vast contract een positieve voorspeller is van de emotionele kwaliteit. Het algemene pedagogische beleid toont als cluster geen duidelijke samenhang met de geobserveerde proceskwaliteit. De belangrijkste afzonderlijke voorspellers hebben, evenals bij de medewerkers, te maken met het belang dat aan vaste groepen wordt toegekend. Het voorzichtige beeld is dat streven naar een vaste groep in plaats van open groepsvormen *negatief* samenhangt met de educatieve en emotionele kwaliteit van de buitenschoolse opvang. Het cluster kwaliteitszorginstrumenten (met name het gebruik van een volgsysteem en systematische participatie van kinderen in beleidsvorming) heeft geen duidelijke samenhang met de geobserveerde kwaliteit en de sterkste afzonderlijke voorspellers hebben geen significant verband met de kwaliteit. Kenmerken van het team (cohesie, opbouw) hebben als cluster geen duidelijk verband met de geobserveerde educatieve kwaliteit, en een zwak verband met de geobserveerde emotionele kwaliteit ($R^2 = .174, p < .10$). Specialisatie binnen het team naar taken op basis van competentie en interesse en de inzet van HBO-opgeleide medewerkers zijn binnen dit cluster relatief sterke positieve voorspellers van de emotionele (en deels ook educatieve) kwaliteit. Het professionaliseringsbeleid, zoals gerapporteerd door de leidinggevenden, geeft anders dan in de voorschoolse kinder- en peuteropvang, een grillig beeld te zien. De totale voorspelde variantie in de kwaliteitsmaten is beperkt en niet significant. Het aanbod van verschillende vormen van professionalisering is een consistente, en binnen dit cluster een relatief sterke, positieve voorspeller van de educatieve en emotionele kwaliteit, maar andere indicatoren zijn juist negatieve voorspellers van met name de emotionele kwaliteit. Het beleid met betrekking tot contact en communicatie met ouders heeft als cluster geen duidelijke relatie met de kwaliteit. Binnen dit cluster heeft het onderhouden van contact via digitale platforms en app-groepen een zwak positief verband met beide vormen van kwaliteit. Contact via traditionele communicatievormen heeft alleen met de emotionele kwaliteit een zwak positief verband. De externe profilering van de buitenschoolse opvang heeft geen duidelijk verband met de geobserveerde kwaliteit in de groepen. Profilering op de aspecten dienstverlening (mogelijkheid van flexibel wisselen van dagen, variëren van breng- en haaltijden) en betaalbaarheid van de opvang zijn binnen dit cluster relatief sterke afzonderlijke voorspellers van de emotionele kwaliteit: positief voor dienstverlening, negatief voor betaalbaarheid. Ten slotte biedt het cluster contacten en samenwerking met externe organisaties een wisselend beeld. De samenhang van het cluster met de geobserveerde emotionele kwaliteit is matig sterk ($R^2 = .230, p < .10$), maar met de educatieve kwaliteit is er geen duidelijke relatie. Opvallend is dat contacten met basisscholen en met organisaties voor vrijetijdsactiviteiten consistent negatief samenhangen met beide vormen van kwaliteit, terwijl er een relatief sterke positieve relatie is tussen contact met wijkinstellingen (wijkwelzijnswerk, buurtteam) en de emotionele kwaliteit.

Integrale analyses

Opnieuw zijn de sterkste afzonderlijke voorspellers uit ieder cluster geselecteerd voor de integrale analyse over alle clusters. De verschillende analyses tezamen geven een beeld van de belangrijkste statistisch significante voorspellers van de geobserveerde kwaliteit vanuit de informatie van de leidinggevenden. De resultaten staan in Tabel 8.5.2.

Tabel 8.5.2: Resultaten van de integrale regressieanalyses met de gegevens van de leidinggevenden in de buitenschoolse opvang

Leidinggevenden in de buitenschoolse opvang ($N_{\text{groepen}} = 39$)					
CLASS Pre-K - educatieve kwaliteit			CLASS Pre-K - emotionele kwaliteit		
<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>	<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>
Aantal opvangvormen	-.474**	-.588***	Aantal opvangvormen	-.182	-.440**
Opendeurenbeleid	-.018	.281*	HBO'er op de groep	.288+	.274*
HBO'er op de groep	.319*	.333**	Dienstverlenend profiel	.139	.357*
Prof. diverse vormen	.329*	.333**	Contact basisscholen	-.355*	-.326*
Contact org. vrijetijd	-.274+	-.289*	Contact wijkinstellingen	.350	.466**
R^2	.370**	.539***	R^2	.300*	.461**
F(5,34)=3.995, $p < .006$			F(5,34)=2.935, $p < .026$		
F(5,34)=7.959, $p < .000$			F(5,34)=5.820, $p < .001$		

Noot. + $p < .100$; * $p < .050$; ** $p < .010$; *** $p < .001$

De totale voorspelde variantie is substantieel en statistisch significant voor zowel de emotionele als educatieve kwaliteit ($R^2 = .539$ en $.461$, respectievelijk, $p < .001$, variant *listwise deletion*). Het aantal verschillende opvangsoorten dat het centrum naast buitenschoolse opvang aanbiedt, is een consistente en relatief sterke *negatieve* voorspeller van de geobserveerde kwaliteit in beide domeinen. De inzet van HBO-opgeleiden is een positieve voorspeller van de kwaliteit in beide domeinen. Het aanbod aan verschillende vormen van professionalisering is een positieve voorspeller van de educatieve kwaliteit en contact met wijkinstellingen van de emotionele kwaliteit. Contact met basisscholen en organisaties voor vrijetijdsactiviteiten zijn negatieve voorspellers in de integrale analyse. Met name wat betreft het contact met basisscholen kijkt dit af van wat voor de voorschoolse kinderopvang werd gevonden.

Als laatste stap van de analyse is een integraal model geanalyseerd met de significante voorspellers uit de voorgaande analyses van de medewerkers en leidinggevenden tezamen. Door non-respons en ontbrekende antwoorden op sommige vragen, is de overlappende steekproef relatief klein en moeten de resultaten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. De resultaten staan in Tabel 8.5.3.

Tabel 8.5.3: Resultaten van de regressieanalyses met de gegevens van de pedagogisch medewerkers en leidinggevenden in de buitenschoolse opvang tezamen

Pedagogisch medewerkers en leidinggevenden in de buitenschoolse opvang ($N_{\text{groepen}} = 34$)					
CLASS Pre-K - educatieve kwaliteit			CLASS Pre-K - emotionele kwaliteit		
<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>	<i>Integraal</i>	<i>pairwise</i>	<i>listwise</i>
Aantal opvangvormen	-.543**	-.397*	Aantal opvangvormen	-.612***	-.394*
HBO'er op de groep	.288*	.204	HBO'er op de groep	.284*	.236
Cursus Taalniveau 3F	.245+	.321*	Contact basisscholen	-.442**	-.408*
Cognitieve zelfregulatie	-.293*	-.305+	Contact wijkinstellingen	.405*	.390*
Prof. inhoudelijk overleg	.273+	.360*	Ouders-participatie	-.309*	-.218
R^2	.563***	.415*	R^2	.551**	.380*
$F(5,29)=6.176, p < .001$			$F(5,27)=5.727, p < .001$		
$F(5,26)=3.693, p < .012$			$F(5,27)=2.474, p < .027$		

Noot. + $p < .100$; * $p < .050$; ** $p < .010$; *** $p < .001$

De voorspelde variantie in de geobserveerde educatieve en emotionele kwaliteit is substantieel tot groot ($R^2 = .563$ en $.551$, $p < .001$, voor respectievelijk de educatieve en emotionele kwaliteit bij *pairwise deletion*). Het aantal verschillende opvangvormen dat het kindercentrum aanbiedt, naast buitenschoolse opvang, is in de gecombineerde analyse de belangrijkste voorspeller van de geobserveerde kwaliteit in zowel het educatieve als emotionele domein, met een negatieve relatie met beide vormen van kwaliteit. Inzet van HBO'ers op de groep is een consistente positieve voorspeller van de kwaliteit in beide domeinen. De educatieve kwaliteit hangt verder positief samen met het volgen van een cursus voor Taalniveau 3F en de frequentie van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg. Het bevorderen van cognitieve zelfregulatie is een negatieve voorspeller. Wat betreft de emotionele kwaliteit is er, zoals in eerdere analyses, een negatieve samenhang met het aspect contacten met scholen en een positieve met het aspect contacten met wijkinstellingen. Participatie van ouders hangt negatief samen met de emotionele kwaliteit.

Referenties

Boogaard, M. & Dalen-Kapteijns, M. van (2012). *Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in Nederland*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 879.

Fukkink, R. G., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I. & Riksen-Walraven, J. M.A. (2013). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor 2- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2012*. Amsterdam: NCKO.

Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I. & Fukkink, R. G. (2014a). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 2- tot 4-jarigen in Nederlandse peuterspeelzalen in 2013*. Amsterdam: NCKO.

Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Fukkink, R. G., & Bollen, I. (2014b). *Ontwikkeling meetinstrument pedagogische kwaliteit gastouderopvang*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 929.

Leseman, P.P.M. (2018). *Advantages of group-based care in individualistic societies*. Keynote for the Conference Along the Traces of Charlotte Buehler at the University of Vienna. Wenen.

Leseman, P.P.M. & Slot, P.L. (2013). *Kwaliteit en curriculum van voorschoolse opvang en educatie in Nederland: relaties met structurele kenmerken, organisatiekenmerken en gebruik educatieve programma's* (Rapport BOPO). Utrecht: Afdeling Orthopedagogiek, Universiteit Utrecht.

Leseman, P. & Veen, A. (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen. Resultaten uit Pre-COOL cohortonderzoek*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 947.

OESO (2018). *Starting Strong Staff Survey Questionnaire*. Parijs: Organisation for Economic Cooperation and Development (niet gepubliceerd).

Slot, P. (2018). *Literature review Early Childhood Education and Care quality: relations between structural characteristics at different levels and process quality*. Paris: OECD.

Slot, P. L., Cadima, J., Salminen, J. E., Pastori, G. & Lerikkanen, M-K. (2016). *Multiple case study in seven European countries regarding culture-sensitive classroom quality assessment*. CARE: Curriculum & Quality Analysis and Impact Review of European Early Childhood Education and Care, University of Jyväskylä.

Van Liempd, I. (2018). *Exploring childcare spaces*. Utrecht: Academisch proefschrift Universiteit Utrecht.

Bijlagen

Tabel 5.1.4 Volledig overzicht van de items van de BSO observatieschaal (gecombineerde resultaten van 2017 en 2018) en een vergelijking met de vorige meting. Eenheid: Groep

Subschalen	BSO (N=64 groepen)			Meting 2011 (N=78 groepen)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ruimte en inrichting	1.80-5.00	3.73	0.84		3.7	
Binnenruimte	1.67-5.00	3.65	0.95	1.00-5.00	3.26	1.08
Omvang	1.00-5.00	3.70	1.38		3.4	
Inrichting en sfeer	1.00-5.00	3.45	1.11		3.2	
Activiteiten en privacy	1.00-5.00	3.80	1.36		3.2	
Buitenruimte	1.00-5.00	3.84	1.18	1.00-5.00	3.60	1.13
Omvang en bereikbaarheid	1.00-5.00	3.91	1.41		3.6	
Inrichting	1.00-5.00	3.77	1.33		3.5	
Materiaal	1.75-4.38	2.94	0.60	1.88-4.50	3.07	0.55
Beweging en motoriek	1.00-5.00	3.59	0.94		3.8	
Creatieve ontwikkeling	1.00-5.00	3.41	0.92		3.8	
Muziek, dans, drama	1.00-5.00	2.75	1.18		2.9	
Taal en denken	1.00-5.00	2.22	0.81		2.3	
Ruimtelijk inzicht en techniek	1.00-5.00	3.66	0.89		3.2	
Natuur	1.00-5.00	2.50	1.39		2.6	
Gezelschapsspellen	1.00-5.00	3.50	1.10		3.3	
(Spel)computers, video, tv	1.00-4.00	1.92	1.01		2.7	
Proceskwaliteit	1.86-5.00	4.17	0.84	1.14-5.00	3.69	0.73
Interacties	1.60-5.00	4.08	0.90		3.7	
Begroeten en afscheid	1.00-5.00	4.38	1.13		4.2	
Aandacht en contact	1.00-5.00	4.09	1.24		3.5	
Respect voor autonomie	2.00-5.00	4.25	1.05		3.7	
Stimuleren en aanmoedigen	1.00-5.00	3.28	1.65		3.2	

Structuur en regie	1.00-5.00	4.39	1.22		4.1
Groepsfunctioneren	1.00-5.00	4.30	0.97		3.5
Het gedrag van de kinderen	1.00-5.00	4.58	0.96		3.9
De rol van de pedagogisch medewerker	1.00-5.00	4.03	1.22		3.2
<i>Organisatorisch</i>	1.75-4.50	2.99	0.57	1.45-4.50	3.17 0.55
Evenwichtige (mid)dagindeling	1.00-5.00	3.34	1.17		3.0
Activiteitsaanbod	1.00-5.00	2.53	1.20		3.1
Inspelen op kinderen met speciale behoeften	1.00-5.00	2.80	1.48		1.9
Groepen	1.50-5.00	3.48	0.84		3.7
Vaste pm'er/groep	1.00-5.00	4.11	0.98		3.7
Groepsopbouw en stabiliteit	1.00-5.00	2.23	1.49		1.9
Groepsgrootte en ratio	1.00-5.00	4.48	0.96		3.8
Opendeurenbeleid	1.00-5.00	3.11	1.68		3.4
Pedagogisch beleid en teamontwikkeling	1.00-5.00	2.44	0.99		
Teamsamenstelling en -ontwikkeling	1.00-5.00	1.63	0.82		2.0
Pedagogische doelen en coaching van pedagogisch medewerkers	1.00-5.00	2.82	1.33		4.0
Fysieke veiligheid	1.00-5.00	3.21	1.39		3.4
Samenwerking	1.00-4.00	2.38	0.77		
Contact met ouders	1.00-5.00	2.28	1.30		3.1
Informatie-uitwisseling en afstemming met de basisschool	1.00-5.00	2.72	1.39		1.7
Informatie-uitwisseling en afstemming met andere instellingen	1.00-3.00	2.41	0.75		2.1

Bijlage 8.1 – Voorspellen van kwaliteit: detailanalyses gegevens pedagogisch medewerkers kinder- en peuteropvang

CLASS Edu Toddler	pairwise	listwise	CLASS Emo Toddler	pairwise	listwise
<i>Structureel</i>					
Groepsgrootte	.046	.046	Groepsgrootte	.240+	.240+
Kind-staf ratio	.178	.178	Kind-staf ratio	-.220+	-.220+
Opleidingsniveau (max)	.148	.148	Opleidingsniveau (max)	.100	.100
R ²	.067+	.067+	R ²	.050 ns	.050 ns
<i>Cursussen</i>					
Taal 3F	.210*	.210*	Taal 3F	-.003	-.003
EHBO	-.275**	-.275**	EHBO	.004	.004
Interactie	.131	.131	Interactie	.101	.101
Muziek & dans	.230*	.230	Muziek & dans	.235*	.235*
R ²	.162**	.162**	R ²	.060 ns	.060 ns
<i>Groepssamenstelling</i>					
% baby's	-.247+	-.234+	% baby's	-.187	-.229
% laag-SES	-.074	.075	% laag-SES	.065	-.036
% niet-Nederlands	.247+	.178	% niet-Nederlands	.063	.023
% taalzorg	.017	-.087	% taalzorg	-.096	.047
% gedragzorg	.026	-.168	% gedragzorg	.082	-.026
% andere zorg	.097	.266*	% andere zorg	.011	.132
R ²	.112 ns	.142 ns.	R ²	.043 ns	.076 ns
<i>Pedagogisch beleid</i>					
Stabiele groep	.144	.139	Stabiele groep	-.154	-.156
Speciaal concept	-.129	-.135	Speciaal concept	.075	-.087
Educatief programma	.127	.128	Educatief programma	.052	.064
Diversiteitsklimaat	.280**	.274**	Diversiteitsklimaat	.046	.042
R ²	.147**	.144**	R ²	.029 ns	.031 ns
<i>Attitudes & aanpak</i>					
Doen-als-of-spel	.264*	.264*	Doen-als-of-spel	.139	.139
Affectief gedrag	-.197	-.197	Affectief gedrag	.064	.064
Inclusief gedrag	.064	.064	Inclusief gedrag	.075	.075
Emotionele zelfregulatie	.041	.041	Emotionele zelfregulatie	-.004	-.004
Cognitieve zelfregulatie	.057	.057	Cognitieve zelfregulatie	-.166	-.166
R ²	.090+	.090+	R ²	.030 ns	.030 ns
<i>Werkbeleving</i>					
Zelfvertrouwen	-.013	-.013	Zelfvertrouwen	.063	.063
Ervaren werkstress	.082	.082	Ervaren werkstress	.126	.126
Inclusief werkklimaat	-.101	-.101	Inclusief werkklimaat	-.078	-.078
R ²	.023 ns	.023 ns	R ²	.029 ns	.029 ns
<i>Professionalisering</i>					
CPD vormen	.029	.029	CPD vormen	.039	.039
CPD overleg	.138	.138	CPD overleg	.077	.077
CPD teamprof	.020	.020	CPD teamprof	-.155	-.155
Teamcohesie	-.047	-.047	Teamcohesie	-.112	-.112
R ²	.022 ns	.022 ns	R ²	.046 ns	.046 ns

<i>Context</i>					
Ouders-communicatie	-.218*	-.218	Ouders-communicatie	-.121	-.121
Ouders-outreach	.078	.078	Ouders-outreach	-.155	.155
Ouders-thematisch	.096	.096	Ouders-thematisch	.261*	.261*
Ouders_participatie	.196+	.196+	Ouders_participatie	.028	.028
Ouders-digitaal	.223*	.223*	Ouders-digitaal	.189+	.189+
R ²	.133*	.133*	R ²	.117*	.117*

Noot. + $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bijlage 8.2 - Voorspellen van kwaliteit: detailanalyses gegevens leidinggevenden in kinder- en peuteropvang

CLASS Edu Toddler	pairwise	listwise	CLASS Emo Toddler	pairwise	listwise
<i>Structureel</i>					
Grootte centrum	-.204*	-.198+	Grootte centrum	-.079	-.092
Aantal opvangvormen	-.142	-.120	Aantal opvangvormen	-.085	-.133
% staf in vaste dienst	.178+	.178+	% staf in vaste dienst	.170	.160
R ²	.110*	.100*	R ²	.049 ns	.062 ns
<i>Pedagogisch beleid</i>					
Heterogene groepen	-.158	-.203+	Heterogene groepen	.059	.073
Flexibiliteit dagen/uren	-.162	-.078	Flexibiliteit dagen/uren	-.145	-.156
Opendeurenbeleid	-.065	-.051	Opendeurenbeleid	-.123	-.189+
Diversiteitsklimaat	.279**	.299**	Diversiteitsklimaat	.237*	.304**
Speciaal concept	-.129	-.159	Speciaal concept	-.044	-.049
VVE-intensief	.118	.173+	VVE-intensief	-.006	.112
VVE-niet-intensief	-.217*	-.237*	VVE-niet-intensief	.173	.187+
R ²	.236**	.263**	R ²	.126 ns	.198*
<i>Kwaliteitszorg</i>					
Volgsysteem-ontwikk	-.123	-.124	Volgsysteem-ontwikk	-.119	-.120
Volgsysteem-zorg	.190	.191	Volgsysteem-zorg	.132	.133
Volgsysteem-kwaliteit	-.146	-.145	Volgsysteem-kwaliteit	-.111	-.109
Kinderpart.-form	-.227*	-.226*	Kinderparticipatie-form	-.106	-.105
R ²	.087+	.086+	R ²	.034 ns	.034 ns
<i>Team</i>					
Teamcohesie	.021	.021	Teamcohesie	-.073	-.079
Teamdifferentiatie	.034	-.002	Teamdifferentiatie	.143	.103
Teamspecialisatie	.002	-.002	Teamspecialisatie	.003	.032
HBO'er op de groep	.137	.196	HBO'er op de groep	-.003	.067
HBO'er voor CPD	-.035	-.015	HBO'er voor CPD	-.083	-.062
R ²	.023 ns	.038 ns	R ²	.019 ns	.019 ns
<i>Professionalisering</i>					
CPD vormen	.091	.026	CPD vormen	.227+	.228+
CPD overleg	.010	.062	CPD overleg	-.039	-.020
CPD teamprof	.308**	.299**	CPD teamprof	.070	.064
CPD contract	.357***	.360***	CPD contract	-.025	-.030
CPD digitaal	-.247*	-.204+	CPD digitaal	-.061	-.072
R ²	.261***	.248***	R ²	.051 ns	.052 ns
<i>Ouderbeleid</i>					
Ouders-communicatie	-.275*	-.264*	Ouders-communicatie	.052	.056
Ouders-digitaal	-.071	-.068	Ouders-digitaal	-.067	-.072
Ouders-thematisch	.178	.173	Ouders-thematisch	.144	.144
Ouders_outreach	.079	.075	Ouders_outreach	-.030	-.027
Ouders-participatie	.321**	.321**	Ouders-participatie	.112	.111
R ²	.144*	.142*	R ²	.046 ns	.047 ns
<i>Extern profiel</i>					
Sociaal-spel	-.070	-.079	Sociaal-spel	-.019	-.022

Dienstverlenend	-.078	-.074	Dienstverlenend	.009	.010
Betaalbaar	-.266*	-.271*	Betaalbaar	-.104	-.105
Educatief	.195+	.201+	Educatief	-.028	-.024
Inclusief	.169	.174	Inclusief	.182	.183
R ²	.160**	.162**	R ²	.034 ns	.034 ns
<i>Externe contacten</i>					
Contact basisscholen	.156	.149	Contact basisscholen	.298**	.300**
JGZ, Jeugdzorg	-.004	-.002	JGZ, Jeugdzorg	-.122	-.126
Wijkinstellingen	.098	.098	Wijkinstellingen	.049	.044
Culturele activiteiten	-.007	-.009	Culturele activiteiten	.070	.077
Vrijtijdsactiviteiten	.135	.135	Vrijtijdsactiviteiten	.014	.008
R ²	.062 ns	.061 ns	R ²	.104+	.105+

Noot. + $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bijlage 8.3 – Voorspellen van kwaliteit: detailanalyses gegevens pedagogisch medewerkers in de buitenschoolse opvang

CLASS Pre-K Edu	pairwise	listwise	CLASS Pre-K Emo	pairwise	listwise
<i>Structureel</i>					
Groeps grootte	.074	.074	Groeps grootte	.296+	.296+
Kind-staf ratio	-.030	-.030	Kind-staf ratio	-.147	-.147
Opleidingsniveau	-.226	-.226	Opleidingsniveau	-.258+	-.258+
R ²	.054 ns	.054 ns	R ²	.131+	.131+
<i>Cursussen</i>					
Muziek & dans	.028	.028	Muziek & dans	.105	.105
EHBO	.051	.051	EHBO	-.077	-.077
Taal 3F	.284+	.284+	Taal 3F	.061	.061
Interactie	-.025	-.025	Interactie	-.023	-.023
R ²	.087 ns	.087 ns	R ²	.020 ns	.020 ns
<i>Groepssamenstelling</i>					
% kleuters	-.035	-.029	% kleuters	-.045	-.046
% schoolkinderen	.104	.194	% schoolkinderen	.224	.219
% laag-SES	-.074	-.045	% laag-SES	.034	.039
% niet-Nederlands	.077	.093	% niet-Nederlands	.185	.211
R ²	.030 ns	.044 ns	R ²	.092 ns	.100 ns
<i>Pedagogisch beleid</i>					
Stabiele groep	-.156	-.165	Stabiele groep	.051	.014
Opendeuren	-.048	-.059	Opendeuren	.210	.159
Speciaal concept	-.053	-.052	Speciaal concept	.011	.017
Educatief programma	-.162	-.163	Educatief programma	-.065	-.070
Kinderpart.formeel	.005	.008	Kinderpart.formeel	-.029	-.020
R ²	.051 ns	.051 ns	R ²	.041 ns	.030 ns
<i>Attitudes & aanpak</i>					
Spelverrijking	.117	.117	Spelverrijking	-.059	-.059
Doen-alsof spel	.019	.019	Doen-alsof spel	.358*	.358*
Affectief gedrag	-.455*	-.455*	Affectief gedrag	-.326	-.326
Inclusief gedrag	.085	.085	Inclusief gedrag	-.066	-.066
Emotionele zelfregulatie	.125	.125	Emotionele zelfregulatie	.046	.046
Cognitieve zelfregulatie	-.215	-.215	Cognitieve zelfregulatie	-.202	-.202
R ²	.196+	.196+	R ²	.166+	.166+
<i>Werkbeleving</i>					
Zelfvertrouwen	-.081	-.081	Zelfvertrouwen	.022	.022
Ervaren werkstress	-.028	-.028	Ervaren werkstress	.144	.144
Inclusief werkklimaat	-.372+	-.372+	Inclusief werkklimaat	-.305+	-.305+
R ²	.162+	.162+	R ²	.147+	.147+
<i>Professionalisering</i>					
CPD vormen	-.076	-.076	CPD vormen	-.184	-.184
CPD overleg	.257*	.257*	CPD overleg	.216+	.216+
CPD teamprof	.009	.009	CPD teamprof	.110	.110
R ²	.062 ns	.062 ns	R ²	.079 ns	.079 ns
<i>Context</i>					

Ouders-communicatie	.225	.225	Ouders-communicatie	-.017	-.017
Ouders-outreach	-.154	-.154	Ouders-outreach	-.173	-.173
Ouders-thematisch	.327*	.327*	Ouders-thematisch	.226	.226
Ouders_participatie	-.427**	-.427**	Ouders_participatie	-.343*	-.343*
Ouders-digitaal	.085	.085	Ouders-digitaal	.142	.142
R ²	.221+	.221+	R ²	.139 ns	.139 ns

Noot. + $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bijlage 8.4 – Voorspellen van kwaliteit: detailanalyses gegevens leidinggevenden in de buitenschoolse opvang

CLASS Pre-K edu	pairwise	listwise	CLASS Pre-K emo	pairwise	listwise
<i>Structureel</i>					
Grootte centrum	.047	.059	Grootte centrum	.149	.270+
Aantal opvangvormen	-.453**	-.479**	Aantal opvangvormen	-.205	-.448**
% staf in vaste dienst	-.014	-.012	% staf in vaste dienst	.324*	.234
R ²	.189+	.210*	R ²	.158+	.222*
<i>Pedagogisch beleid</i>					
Heterogene groepen	.060	.006	Heterogene groepen	-.189	-.207
Flexibiliteit dagen/uren	-.230	-.134	Flexibiliteit dagen/uren	-.005	.142
Opendeurenbeleid	.203	.199	Opendeurenbeleid	.015	.080
Diversiteitsklimaat	-.090	.016	Diversiteitsklimaat	.056	.090
Speciaal concept	-.194	-.187	Speciaal concept	-.138	-.136
R ²	.084 ns	.068 ns	R ²	.053 ns	.085 ns
<i>Kwaliteitszorg</i>					
Volgsysteem-ontwikk	-.161	-.182	Volgsysteem-ontwikk	-.294	-.228
Volgsysteem-zorg	-.151	-.173	Volgsysteem-zorg	.121	.034
Volgsysteem-kwaliteit	.204	.227	Volgsysteem-kwaliteit	.095	.125
Kinderpart.-form	.030	.062	Kinderparticipatie-form	.119	.187
R ²	.093 ns	.109 ns	R ²	.068 ns	.089 ns
<i>Team</i>					
Teamcohesie	-.169	-.170	Teamcohesie	-.108	-.090
Teamdifferentiatie	.132	.122	Teamdifferentiatie	-.013	.011
Teamspecialisatie	-.003	-.010	Teamspecialisatie	.262	.270
HBO'er op de groep	.201	.236	HBO'er op de groep	.190	.121
HBO'er voor CPD	.045	.051	HBO'er voor CPD	.216	.260
R ²	.107 ns	.109 ns	R ²	.170	.174+
<i>Professionalisering</i>					
CPD vormen	.154	.289+	CPD vormen	.190	.152
CPD overleg	-.067	-.128	CPD overleg	.246	.097
CPD teamprof	-.042	.024	CPD teamprof	-.319	-.186
CPD contract	.026	-.187	CPD contract	-.287	-.219
CPD digitaal	-.050	-.149	CPD digitaal	.070	.044
R ²	.033 ns	.110 ns	R ²	.126 ns	.081 ns
<i>Ouderbeleid</i>					
Ouders-communicatie	.056	.039	Ouders-communicatie	.207	.197
Ouders-digitaal	.213	.208	Ouders-digitaal	.192	.188
Ouders-thematisch	-.072	-.097	Ouders-thematisch	-.105	-.118
Ouders-participatie	.125	.118	Ouders-participatie	.095	.067
R ²	.067 ns	.065 ns	R ²	.093 ns	.087 ns
<i>Extern profiel</i>					
Sociaal-spel	-.018	-.032	Sociaal-spel	-.134	-.129
Dienstverlenend	.017	-.008	Dienstverlenend	.227	.166
Betaalbaar	-.119	-.110	Betaalbaar	-.202	-.174
Educatief	.067	.094	Educatief	.041	.091
Inclusief	-.057	-.045	Inclusief	.009	.075

R ²	.019 ns	.021 ns	R ²	.061 ns	.060 ns
<i>Externe contacten</i>					
Contact basisscholen	-.227	-.228	Contact basisscholen	-.229	-.268+
JGZ, Jeugdzorg	-.073	-.101	JGZ, Jeugdzorg	.127	.053
Wijkinstellingen	.026	.030	Wijkinstellingen	.421*	.393*
Culturele activiteiten	.006	.023	Culturele activiteiten	-.077	-.106
Vrijtijdsactiviteiten	-.191	-.217	Vrijtijdsactiviteiten	-.240	-.120
R ²	.114 ns	.122 ns	R ²	.230+	.208 ns

Noot. + $p < .10$; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Colofon

Titel	Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang - Gecombineerde metingen 2017-2018
Auteurs	Pauline Slot, IJsbrand Jepma, Paulien Muller, Bodine Romijn, Paul Leseman
Datum	December 2018
Project	LKK 2018

Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang

 (030) 232 62 00

 info@monitorlkk.nl

 www.monitorlkk.nl

Universiteit Utrecht

Sardes